

[illegible] הספר [illegible]

[illegible]

[illegible]

ספר

מכלל יופי

כולל מגלת קהלת עם פי' מאור עינינו רש"י ז"ל

ונוגה לו סביב פירוש יפה אף נעים. דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים. ביאור נפלא על ק ה ל ת ברוח הקודש נאמרה. אמירה נעימה כתיבה יהיבא חכמתא לחכימין. רזין דאורייתא מילין דמטמרין וסתימין. עד שבא א ל י ה ו בהרב"ה פרושים בנגלה ובנסתר ודרש לבני קראי כסיני ועוקר הרים ואחיזות. בורר האוכל כבמזרה ורחת. דרושים נחמדים מיוסדים על אדני פז והשכל. מקוטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל. על הכלל כולו יצא מפי קדוש הרב הדומה למלאך ה' צבאות הגאון המפורסם בכל רחבי תבל בנגלה ובנסתר כמוהר"ר **אליהו בעל שם** בתלמוד ובמעשיות זצ"ל אשר כבר יצאו מוניטן שלו בעולם והאירו ברקיו תבל. בספרו **אדרת אליהו** על **הזוהר הקדוש**.

נדפס פעם ראשונה בשנת תנ"ה, ופעם שנית בברלין תקל"ה.

הובא לבית הדפוס ע"י ר' יצחק שלמה נ"י.

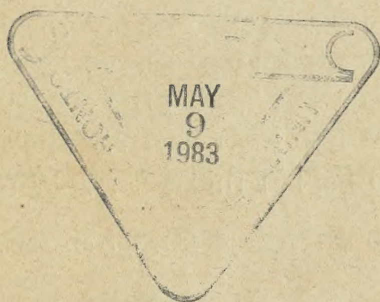
ווארשא

בדפוס של ר' אפרים בוימריטטער נ"י
בהמנוח מהו' בנימין ז"ל

СЕФЕРЪ МИХЛАЛЪ ІОФИ
Въ Типографій Ф. Баумритера
Ул. Дзикая № 3 Въ Варш. 1883.

שנת תרמ"ג

Дозволено Цензурою Варшава 23 Декабря 1882 г.

מהרב הגאון הגדול אדמו"ר בוצינא קדישא אריה דבי עלאי מילין דמטמרין גלין ליה מהור"ר **אברהם** שליט"א אב"ד דק"ק שאכאטשאוו.

הנה הרבני המופלג החסיד מהו' יצחק שלמה נ"י מאוזארקאוו, מדפיס ועושה ספר **מכלול יופי** פירוש משובח מאד על מגלת קהלת מאיש קדוש ונורא מו"ה **אלי' בעה"ש** ז"ל ודבריו כגחלי אש בוערים ראוי לסייע לעושי מצוה ולגדור גדר בפני עושי עולה שלא לחזור ולהדפיסו במתכונתו ושלא במתכונתו משך שלשה שנים מיום דלמטה וזכות הגאון הקדוש זצ"ל יעמוד לנו ולכל המסייעים. היום יום ג', ו' לחדש אד"ר תרמ"ג לפ"ק, פה שאכאטשאוו.

נאום הק' **אברהם** חופ"ק **סאכאטשאוו**.

מהרב הגאון הגדול המפורסם בכל קצוי ארץ לש"ולת מהו' **חיים אלעזר וואקס** נ"י.

כבוד הרבני המופלג החסיד מהו' יצחק שלמה נ"י מאזארקאוו רצונו להדפיס ספר **מכלול יופי** פי' על מגילת **קהלת** מאיש קדוש ונורא מו"ה **אלי' בעל השם** ז"ל מעיר חעלם, זקינו של הגאון רשכבה"ג **חכם צבי** כאשר מביא אותו בספרו כי עשה גולם, ומסופק אם מותר לצרפו למנין. ובטח כל איש יחפוץ להביא ברכה אל ביתו מאיש קדוש כזה. ומהראוי שלא להסיג גבולו ושלא להדפיסו בלא רשותו משך שלשה שנים מיום דלמטה הן במתכונתו והן שלא במתכונת כנאמר ארור מסיג גבול רעהו וזכות המחבר הקדוש יעמוד לכל המסייעים לדבר מצוה. הנא עכ"ה יום ט"ו לחודש אד"ר תרמ"ג לפ"ק.

פה ווארשא.

הק' **חיים אלעזר וואקס** אב"ד **דקאליש** וכעת בעיר **ווארשא**.

מהרב הגאון המפורסם הבש"ת מהורר **שמשון ארינשטיין** אב"ד **דאזארקאוו**.

הרבני המופלג בתורה החסיד הש"ת מהו' יצחק שלמה נ"י מפ"ק מתאמץ לגלות מטמון יקר המציאות מחברת **מכלול יופי** על **קהלת** מאת הרב הגאון הקדוש מהור"ר **אלי' בע"ש** זללה"ה גאוני הדור ישבחו ויהללו המחברת הלז אשר יצא מפה קדוש מפיק מרגליות זקוקין דנורא, אבל כבר

הפו

מכבוד הרב הגאון חו"ב מהו' **יצחק הכהן** נ"י. דומ"ץ **מווארשא**.

הנה בא כ"ה הרבני המופלג השנון החסיד מהו' יצחק שלמה מק"ק אזארקאוו והציע לפני שרצונו להדפיס ספר **מכלול יופי** פירוש על **קהלת** מכבוד הגאון הקדוש אספקלריא המאירה מו"ה **אליהו** בן הגאון מוהר"ר **משה לואנץ** זללה"ה בעהמ"ח ספר הקדוש אדרת אליהו על הזוה"ק

אשר

הסכמות

ספו תמו כמעט לא נמצא אף אחד בעיר. לזאת התעורר הרבני הנ"ל להקימו על בדפוס נאה ומשובח. ועתה הנני להחזיק לו טובה ולקחת הספר במחיר אשר יושת עליו. ויהא רעוא כי יברך על המוגמר בקרב הימים. ומהראוי להחזיק בדברי הרב הגאון הגדול פאר הדור האב"ד דק"ק סאסאטשאוו שיחי', לגדור בפרץ לבל ישאיתו אחרים מנת הבלו משך שלשה שנים מעת לאת המחברת מהכבש הדפוס הן במתכונתו והן שלא במתכונתו. וכל המחזיק ומסייעו בזה יתברך ברוב טובה, י"א אדר לסדר ונתנו אים **תרמג** לפ"ק·

שמשון ארינשטיין חופ"ק **אזארקאוו**·

אשר הספר **מכלול יופי** הנ"ל לא נדפס זה מאות בשנים, ורבים משתוקקים לאורו, ע"כ אמרתי לפעלא טבא יישר חילו. ואי"ה כשיצא הספר הקדוש הנ"ל מבית הדפוס אקח אותו כפי המחיר אשר יושת עליו.

נאום **יצחק ברי"א** ז"ל **הכהן פיינגענבאהם** דומ"ז **מווארשא**.

דברי המלביה"ד.

המחבר הקדוש הזה היה חבירו של הגאון מהו' **ליפמאן** בעל **תוי"ט** ושניהם הי' תלמידי רבי **יעקב גינצבורג** זלה"ה אב"ד ור"מ דק"ק **פרידבערג** (צמח דוד) והיה יליד **פראנקפורט** ואח"כ נעשה אב"ד וראש ישיבה **בווירמיישא** והגאון **חכם צבי** מביא בתשובותיו סי' נ"ג שזקינו הגאון רבי **אלי' בעל שם** עשה גולם על ידי ס' יצירה ונסתפק אם יצטרף למנין (עי' חס"ל נהר לי' מה שכתב שם על צורת אדם שנבראת על ידי ס' יצירה) ועי' בספר שאילת **יעב"ץ** חלק ב' סימן פ"ב ששמע מהרב אביו זלה"ה מה שקרה באותו הגולם ע"י זקינו הגאון ר' **אלי' בעל שם** כי אחר שראהו הולך וגדול מאוד נתיירא שלא יחריב העולם ע"כ לקח ונתק ממנו השם שהי' דבוק עדיין במצחו ועל ידי כך נתבטל ושב לעפרו אבל הזיקו ועשה בו שריטה בפניו בעוד שנתעסק בנתיקת השם ממנו בחזקה ע"ש ובס' **שם הגדולים** מביא ר' **אלי'** מחעלם זקינו של הגאון **חכם צבי** זללה"ה ואח"ז מביא רבי **אלי'** בהגאון **משה לוואנץ** ויש מקום לטעות ששניהם הי' גם **בסדר הדורות** **ושפתי ישינים** יש מקום לטעות זה. אבל באמת אחר החקירה יתברר שהוא הוא ובתחלה אוה למושב לו **בווירמייזא** ושם אף שמנעוריו הי' נקרא רבי **אלי' בע"ש** אבל שמו המפורסם הי' ראש ישיבה **בווירמייזא** וגם על שם אביו אשר הי' גאון מפורסם ואח"כ בשעת גירוש פראגלייא כמובא בצמח דוד ח"ב שהי' אז בזמנו ברח משם ובא לחעלם בקפיצה ושם נתפרסם שמו רבי **אבע"ש** ושם הוא מנוחתו זללה"ה. ומה שכתב בס' **שה"ג** שעשה נוראות ונפלאות בעת הסכנה זה הי' בהיותו עוד בווירמייזא והמעשה הפלא ושלא נודע ליחידים. ועי' בסה"ד מה שמספר בשמו מענין קהלת ווירמייזא והדברים עתיקים. וחבורי' הקדושים הנודעים לנו המה ס' **אדרת אליהו** פי' על **הזוהר** וס' **רנת דודים** פי' על **שה"ש** ופי' על **הבחיי**. והוא הי' המעתיק הראשון של ספר **דרכי משה** ובשכר זאת נתן לו אחיו של **הרמ"א** ז"ל במתנה הפי' על **הזוהר** שחיבר **הרמ"א** ז"ל ובחבורו אדרת אלי' מביא הפי' של הרמ"א ז"ל (שה"ג) גם הי' המעתיק של ספר **שערי דורא** עם פי' עטרת שלמה **ממהרש"ל** ועשה לו הקדמה ארוכה ויקרה משניים ובתוך הספר יש הגה"ה ממנו וכל הגה"ה מתחיל המעתיק והוסף את עצמו **אלי'** בהגאון מ' **משה לוואנץ** אים פראנקפורט דמיין והשערי דורא הזה הוא יקר המציאות וגם שלימים וכן שלימים נכספו להשיג החיבור הקדוש הזה על **קהלת** וכאשר אנה ה' אותו לידי עזרתי חלקי להביאו לביה"ד וזכות המחבר הקדוש יעמוד לי ולזרעי ולזרע זרעי אמן סלה:

הג"מ אליהו אב"ד דק"ק חעלם זקנו של הג"ם צבי כמ"ש בתשובותיו סי' צ"ג

והיה בקי בספר יצירה וברא גברא כמ"ש נכדו הנזכר שם ושמעתי מעט"ר אמ"ן ששמע מפי בנו של הגאון שער אפרים ז"ל נפלאות שעשה הגאון מוהר"ר אליהו הנזכר בכח קבלה מעשיות אמתית לעת הצורך והסכנה, וראיתי בספר שאילת יעב"ץ ח"ב סימן פ"ב ששמע מהרב אביו ז"ל כי אותו הנוצר ע"י ספר יצירה ע"י הגאון מו"ה אליהו הנזכר ראה שהיה הולך וגדל מאוד ונתירא שלא יחריב העולם על כן נתק השם ממצחו ונתבטל וחזר לעפריה, ועמ"ש במדבר קדמות מערכת יו"ד אות ז"ך בס"ד ועיין בזוהר נח דף ס"ד ע"ב בהג"ה כיצד מבטל זה שנוצר ע"י ספר יצירה ע"ש:

השמטה

ועת לאבד שמותר לאבדו בידים כגון מסור שמותר לאבדו בידים ומי יתן שישמע לי לקנא קנאת ה' צבאות לאבד פושעי ישראלים ומוסרים בידים כי ראה ראיתי את פני עמי בעניני המוסרים הנותנים מחיתם על עם ה' וקראתי ואין איש נטיתי ידי ואין מקשיב כי אומרים שאיני יכולים לעמוד נגדם ואפשר מי שלבו נוקפו אומר כן ולפעמים המנהיגים קרובים להם ומחפים עליהם ויש שאומר בלבו אם יעניסוהו לזה אני שה תחת עלי ע"כ יצא משפט מעוקל וכל יום קשה קללתו מחבירו ורבים הפורצים פרצה ע"י זה בכרם ה' צבאות כמה בית ישראל

הקדמת המחבר

אמר המחבר כתיב שמח בחור בילדותך וגו' איתא במדרש רבה אמר ר' שמואל בר' יצחק בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שמצאו בו דברים שהן נוטין לצד מינות, אמרו זו חכמתו של שלמה שאמר שמח בחור בילדותך, משה אמר ולא תתורו אחרי לבבכם, ושלמה אמר והלך בדרכי לבך הותרה הרצועה לית דין ולית דיין, כשאמר כי על כל אלה יביאך אלהים במשפט אמרו יפה אמר שלמה עד כאן, והנה המאמר הזה יפלא מאד לכל בעל דעת, בכמה ספיקות זרות הנופלות על פניו כסוהו חרולים, הא' איך חכמים ז"ל רצו לידון בדבר חידוש בתחלת קריאות' רישא דקרא, ולא ראו אור יקר סיפא דקרא ובקשו לדונו בגניזה וכמה פעמים נמצא בדברי רז"ל ומורגל בלשון חכמינו בעלי התלמוד ז"ל שהיא שפיל לסיפא דקרא, הספק הב' למה יצאו חכמינו ז"ל להתיר דברי עצמם בשכבר אמרו פרק השולח דף מ"ה בשם רב נחמן ס"ת שכתבו מין ישרף ולא נמצא שום חולק עליו והטור יו"ד הביא ריש סימן רפ"א לפסק הלכה, הנה שלא נמצא בה שום עול או פסול בעולם רק מצד שכתבו מין ישרף ובדברים הנוטים לצד מינות בקשו לגנזו היה להם לשורפו, הספק הג' אם תחלת דבורו נוטה לצד מינות ח"ו איך יתוקן בסיפא דקרא עד שאמרו יפה אמר שלמה כי בודאי סוף דבורו שאמר כי על כל אלה יפה הוא אבל תחלת דבורו שאמר והלך בדרכי לבך היתה שתיקותיה יפה מדבוריה, הספק ד' פתח בשמח בחור ואמרו וכי זו היא חכמתו של שלמה כאלו הוקשה בעיניהם דבר מה על אמרו שמח בחור שהוא דבור שאינו הגון ויש לתמוה עליו, והתמהון לא היה אלא מה שאמר והלך בדרכי לבך שהוא הפוך דברי מרע"ה ומתנגד לדבריו שמח בחור לא יזכר שמו, הספק הה' למה לא הקשו עוד קושיא אחרת שגם דבריו מתנגדים לדברי משה רבינו ע"ה והל"ל משה אמר ואחרי עיניכם ושלמה אמר והלך וגו', ובמראה עיניך, הספק ו' ולמה בקשו לגנוז וכי לא היה להם לבב ליישב הדברים ולתרצם כמו שתירצם רב הונא, או כמו שתירצם ר"ל כדאיתא במסכת שבת פרק במה אשה א"ר הונא מאי דכתיב שמח בחור בילדותך וייטיבך וגו', ויביאך האלהים במשפט ע"כ דברי יצה"ר, מכאן ואילך דברי יצ"ט, ר"ל אמר ע"כ דברי תורה מכאן ואילך למעשים טובים, ופי' מאור עינינו רש"י ז"ל ע"כ כי על כל אלה וגו', ע"כ לתורה שמח בחור בילדותך למוד משמחה ומטוב לבב, והלך בדרכי לבך להבין מה בלבך לפי ראות עיניך מכאן ואילך למעשים טובים, ודע כי על כל אלה על כל מה שלמדת סופך ליתן את הדין אם לא תקיים, הספק הז' למה בתחלת העיון חשבו על זה הפסוק שהוא נוטה לצד מינות ולא עלה על דעתם לחשוב בזאת על פסוק הנאמר בספר זה, והוא זה כל אשר תמצא לעשות בכחך עשה שזה הדבור נתינה ביותר שזה כתיב כי אין מעשה וחשבון בשאול ושם נראה יותר כאלו אמר שהותרה הרצועה ח"ו כאשר אמר שאין חשבון וא"כ לית דין ולית דיין ח"ו לשלם לאיש כמעשהו שהרי אין חשבון ח"ו וכאלו השאול בית מנוס לו ולמה נתעלמו לגנוז הספר יותר בפסוק דשמח בחור מהפסוק דכל אשר תמצא לעשות שהוא מוקדם אתמהא, והנה אפשר לומר כי בודאי היה להם לבב להבינו על דרך שהבינוהו רב הונא ור"ל ובתחלה הבינוהו כדברי רב הונא ע"כ דברי יצה"ר, מכאן ואילך דברי יצ"ט ומה שבקשו לגנזו הוא מפני היראה פן יבא א' המשלח רסן הספק על פניו וניחא ליה בהפקירא וימשוך אחרי רישא דקרא שהוא נוטה לצד מינות ולא ישים לנגד עיניו סיפא דקרא, ואפילו ירצה בשינויו יאמר רצא דברי דקרא אמת, והוא נוטה למינות, אבל כשראו שאמר בסופיה ודע כי על כל אלה שנראה מזה בפירוש וכתורה באצבע ממש שאינו כדברי רב הונא שלפי דבריו הול"ל ודע כי יביאך האלהים במשפט אמנם מאמר כי על כל אלה אין לפרשו אלא כמו ודע אף על פי כן יביאך האלהים במשפט הבינוהו שמן ההכרח לפרש הפסוק כמו שפי' אותו ריש לקיש שמח בלימודך וייטיבך לבך להבין מה בלבך לפי ראות עיניך כדכתיב ובמראה עיניך כי אין לדיין אלא מה שעיניו רואות ודע שעל כל אלה שאף עפ"כ יביאך האלהים במשפט אך שאר הקושיות עדיין לא נתיישבו ואנחנו צריכין למודעי, והנה על הקושיא שהקשינו למה לא עלה על דעתם לגנוז בראותם הפסוק כל מה שתמצא לעשות בכחך עשה לפי שאותו הפסוק יש לפרשו כמו שכתבנו לקמן בפירוש הספר, או שמלת וחשבון קאי על מלת מעשה ואמר שאיך תוכל לעשות מעשה טוב בשאול שיבא בחשבון נגד עונותיו כי במתים חפשי חפשי מן המצות וגם הקדימו הפסוק ראה חיים עם האשה שגם נתעורר על התורה ועל מצותיה כמו שנפרשו לקמן ע"כ אין שייך שיבא לכלל מינות, אבל בראותו זה הפסוק

המה

הקדמה

המה ראו כן תמהו בנטות דבריו לדברי שטות גם הכסיל ינסה עצמו לצד מינות מתוך דבריו ותחלה הוקשה להם שדבר שלמה דברי שטות שאמר שמח בחור בילדותך שהוא שטות כדכתוב ולכן אמרו וכי זו היא חכמתו של שלמה כלומר אינם אלא דברי שטות לא יתכנו לדבר יכן אחד מההמון כ"ש לחכם כמו שלמה שלא ידבר כן כי איך יקרא בחור בילדותיו וכך הל"ל שמח בחור בבחרותך. ועוד גדולה מזו שדבריו נוטים לצד מינות, משה אמר ולא תתורו אחרי לבבכם ושלמה אמר והלך בדרכי לבך וכו' כנ"ל ומה שלא הקשו קושיא משה אמר ולא תתורו ושלמה אמר ובמראה עיניך י"ל שהביאו ריבא דקרא ותן לחכם ויחכם עוד, ועוד דכמו שיתורץ קושית אחרי לבבכם יתורץ נמי ובמראה עיניך, אמנם מה שבקשו לגנזו ולא לשורפו כי אין טעון אלא גניזה, כי שלמה לאו מין הוא ח"ו ואדרבא כשנדקדק בדבריו נראה שדבריו אמתיים וראוים שיאמרו ע"פ חכם כמוהו, אך במה שימשוך מזה שיבא בוקי סריקי ויתלה עצמו הדברים כפשוטי בשביל זה לא ישרפו דברים נחמדים ח"ו, הלא מצינו שהתורה כתבה נעשה אדם ולא חששה למינות כתבה לאח"כ ויברא לפי שתשובתו בצדו כן הוא בדבר שלמה אך בקשו לגנזו כאשר באותן הדורות היו חכמים גדולים לאומות שחכמי בחכמת הפילוסופיא ורבים נמשכו אחריהם והיו מתיראים פן יבא א' ויאמר ראה זה שלמה אשר נתעלה בחכמתו על כל העולם אמר שמח בחור וגו' ולא יבינו על פי דקדוקו ויטעה בזה ויגסה ח"ו לצד מינות ע"כ עלה בדעתם לגנזו. אמנם כשראו אמרו ודע כי על כל אלה יביאך וגו' שהוא בהכרח פירושו אע"פ שאמרו אז מצאו רישא דקרא אינו שטות ואמצעותא דקרא אין לחשוב בו לנטיית צד מינות, כי מריבא דקרא נמי מוכרח דקא איירי בדרך טובה, וכך פירושו שמח בחור בילדותך הרצון שהגיע למעלה יתירה בלימודו והשגתו בחכמת התורה עד שקורין אותך בחור בעוד שאתה ילד וכך בשנים שפלפלת כלו כך בהכמתא עד שקורין אותך בחור ואפילו למדת שלא לשמה כי אז וייטיבך לבך בבחרותך כשתגיע לימי בחרותך ימשוך לבך לטוב לעסוק בתורה לשמה כמאמרם ז"ל מתוך שלא לשמה בא לשמה, וא"כ מאחר שסיפא דקרא ודע כי על כל אלה שפירושו והעפ"כ וכן רישא דקרא מוכח שבשניהם בוין לטובה ושניהם ענינם לעורר האדם ליראת בוראו, א"כ בודאי גם אמצעותו דקרא איירי ביראת שמים וכמו שאמרו בשבת פרק במה מדליקין בקשו לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו נראים כסותרים זא"ז הלא מפני שסופו יראה ותחלתו יראה דכתיב בה ופו סוף דבר וגו' את האלהים ירא, ובתחלתו מה יתרון ממילא כל הנמשך באמצעותו נוטה לזה א"כ כמו כן ב"ה הפסוק יפורש והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך כי כשתהיה בחור בילדותיך כאמור בהיות בחור בעוד שאתה ילד מרוב עסקך בתורה בודאי ימשך מזה שיהיה לבך טוב כשתגיע לימי בחרותך ואז תוכל לילך בדרכי לבך ומראה עיניך כי בודאי לא תחטא ודע ואף עפ"כ יביאך האלהים במשפט כי פן ואולי הגם שעשית מצות לא עשית אותם כתקונן או לשם יוהרא וכדומה, מכל אלין דברים גם מה שאמרו והקשו במסכת שבת יראה הרואה פעולת חכמת דברי שלמה המלך ע"ה עמוקים וחכמתו שגבה ממנו להבין על נכון א"כ מי הוא זה ואיזהו אשר ימלאנו לבו לקרבה אל מלאכת הקדש לפרש דבריו ובפרט להים כמוני אשר מעודי ועד הנה כמה טלטלאות והרפתקאות דעדו עלי עד אשר הבורא כל ב"ה הגיעני והחייני והקימני והביאני לימי השיבה שבח והודאה אתן לשמו הגדול יתברך ויתעלה אמרתי איך אעלה על הדעת לפרש דברי החכם שבחכמים ואני לא בינת אדם לי, אך השובוני רעיוני כי כל עוד שיבא האדם לימי השיבה והזקנה הלא התאוריות מתמעט והשכל מתגבר ככתוב בישישים חכמה וכן שלמה המלך ע"ה אמר קהלת בסוף ימיו והביאו חכמינו ז"ל ראיה מאז יקהל שלמה מצורף שהאדם מחוייב להעיד על מה שראה בעיניו. והנה הרבה דברים ראיתי בנוהג שבעולם ומתוכם נתעוררתי בפסוקים רבים שאמרם שלמה הע"ה על דברת בני אדם כאשר ימצא הקורא לקמן בפירושי זה על ק ה ל ת בכן נתעוררתי לגשת אל המלאכה, והנה אמרו קדמונינו ז"ל שנקרא קהלת מפני שכל דבריו נאמרו בהקהל.

אכן נראה בעיני שלכך קרא לעצמו בספר זה קהלת ולא שלמה כמו בשיר השירים ומשלי, הגם שיש לי טעם בדרך נסתר כמ"ש הזוהר פרשת אחרי דף כ"ט ע"ב שקהלת הוא כנגד תבונה שהוא בינה וכמו שפי' בחבורי הדרת אליהו, עי' שם בכל זה לפי הנגלה ונראה, מפני שבסוף ימיו כשבא לקרות משנה תורה במועד שנת השמטה כדכתיב הקהל את העם באותו המעמד שהיה קורא התורה באזניהם היה ג"כ אומר להם דברי התוכחות אלו, הגם שאפשר שלא היה יודע שהם סוף ימיו בכל זה כשראה שהגיע לחמשים ובאו ימי הירידה אמר בלבו הגיע העת לבא בדברי תוכחות, בכן אמרתי גם אני מאחר שזכני האל להא בימי כמספר הגיע העת להעלות את אשר עלה בדעתי על זה הספר, בעט סופר, כי הדבר אשר כותבים בספר הרי הוא כאלו דרשו לאלפים ולרבבות כמ"ש הרב המורה בהקדמתו, על כן ולכן מלאני לבי לקרבה אל המלאכה מלאכת עבודת הקדש ולפרשו כיד ה' הטובה עלי והם דברי מעט המה הלא שניהם אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. והנה קראתי לספר הזה **מכלול יופי** כי הקורא בספר הזה אשר כולו מהמדים בדברי יראה ומוסר והתעוררות רב לנשמה, יהיה לו בודאי כלילת יופי ועטרה על ראשו, בפרט בראותו ענינים אשר כתבתי בפירושי עיני ראתה ותעידה שנוהגים ענינים רבים בלתי ישרים למואסי דעת הלא בודאי רבים ישימו דברי הספר עם פירושי על לבם וילכו בדרך הטובה ויקבלו הטוב מן המטיב לרעים ולטובים, ויהיה כלילת יופי ועטרה בראשיהם. והנה ידי פרושות ועיני נשואות להיושב בשמים, שיהיה החיבור הזה כלילת יופי ועטרה בראשי לעוה"ב ולהיות מכת הצדיקים הזוכים לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ולישב במתיבתא עלאי לשמוע דברי עתיק יומין אמן.

כה דברי המתאבק בעפר רגלי החכמים, הקטן **אלי'** בן לאמ"ו מהור"ר **משה** זלה"ה **לואנץ**:

א (א) דִּבְרֵי קֹהֶלֶת בֶּן־דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלִָם

(א) **דברי** קהלת וכו' כבר פירש מאור הגולה רש"י ז"ל כי דברי מורה על שהם תוכחות. והביא ראיה שלשה עדים נאמנים משה רבינו ע"ה. עמוס ע"ה. ירמיהו ע"ה. ומה מאוד הפליא עלה הגדיל תושיה כי דברי ירמיהו הן הן דברי קהלת בעצמו. וזה היה עונשו. על שנשא בת פרעה משהתחיל לבנות את הבית כדאיתא בסדר עולם. ויאהב שלמה את ה' ללכת בחוקות דוד. ד' שנים עד שלא התחיל לבנות אבל משהתחיל לבנות את הבית ויקח את בת פרעה ויביאה אל עיר דוד באותו פרק והדד שמע במצרים כו'. שתמצא לומר כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת מן היום אשר בנו אותה בכן היה זה עונשו שהוא עצמו אשר בנה מכון לשבתו של הקב"ה הוא עצמו יראה בעיניו בחורבנו. וכן עונשו של מלכות שבא. שנזקק אליה יצא ממנו נ"נ שהחריבו ברוך הוא אשר משלם לאיש כמעשהו. והנה בימיו של שלמה היתה הלבנה במלואה כנודע שט"ו דורות עלתה והיתה לישראל המלוכה: ט"ו מלכים עלו עד שלמה ואח"כ ירדה המלוכה ט"ו דורות. ובימיו היה השם שלם. ובחורבנו היה חסרונה. ונשתלח ה' אחרונה מהשם ונשארת כביכול משולחת, בתחילה נקרא שלמה שלם ה' ועכשיו נקרא ירמיהו ירם יה"ו דאותיות יה"ו נשתלקו למעלה ונשארת ה' אחרונה שכולה וגלמודה. בגולה עם בניה וזה נודע בדברי חכמי האמת שכתבו שגלגולו של שלמה בירמיהו. וזהו כוונת ירמיהו בקוננו במגילת איכה אני הגבר שהוא בגימטרי' ירמיהו. קונן במר נפש ואמר אני הסבה למה שעשה הגבר. הוא גבריאל המלאך שכ' חכמי האמת שדמותו דמות גבר. אני הגבר להורות שהוא שלמה כדכתיב ואני עשה המלך שלמה בעליון גבר וזהו אני הגבר והנה שניהם נרמזים באני הגבר שבירמיה ויורה שמו עליו. ואפשר שלזה תקנו מתקני הברכות לשכוי בינ"ה כי הסוד מורה על מלאך גבריאל שעולה מספרו כמנין שכו"י עם הכולל כי השפעתו מבינה ששם מתעוררין דינין ומלדו בא האש מלמעלה עד שיתעורר שכוי שלמטה כנודע מדברי הזוהר ונחזור לעניינו כי אמר ירמיהו אני הוא הסבה למה שעשה הגבר. כמו דאיתא במסכת שבת פ' במה אשה א"ר יהודה אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בה שרטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי. ואיתא במדרש שבשעה שעשה ירבעם בן נבט שני עגלי זהב נבנה עליה כרך גדול של רומי. ואין המדרשים סותרים זה את זה. והנה קונן במר נפש הנביא הנזכר הגם שידע שהגלות הזה של בבל לא יהא אלא לפי מלאות שבעים שנה. בכל זה ראה בנבואתו שעתיד ליחרב ע"י רומיים. ולכן אמר אני הגבר אני הוא הסבה שירד הגבר ונעץ קנה בים ועלה שרטון ונבנה עליו רומי שהחריבו את בית אלהינו לפי שביום שבנה ביהמ"ק נתחתן בבת פרעה כנ"ל. וחורבן הראשון ע"י נ"נ גם הוא

היה

(א) **דברי** קהלת. כל מקום שנאמר דברי אינו אלא דברי תוכחות. אלה הדברים אשר דבר משה וישמן ישורון. דברי עמוס. שמעו את הדבר הזה פרות הבשן. דברי ירמיהו. שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו'. אלה דברי דוד. ובליעל כקוץ מונד כלהם. דברי קהלת. וזרח השמש. כל הנחלים הולכים אל הים. כינה את הרשעים בחמה ובלבנה ויש שאין להם מתנת שכר כך שנויה בספרי ולמדתי משם שהענין מדבר ברשעים והמשילם לתגבורת החמה ששופה שוקעת. תוספות ד"א כל הנחלים הולכים אל הים מה ת"ל בעובדי כוכבים נאמר שוטים המשתחוים למים שבורים שיש בהם ממש לפי שרואין את הים הגדול שכל הנחלים הולכים בו והוא אינו מלא ואינן יודעין להבין כי אל המקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת שמימי הנהרות ההולכים לתוך הים הם המים עצמם שהלכו כבר הם נובעות מתחת התהום והולכים למעלה מן הקרקע עד הים וחוזרים ונובעים לפיכך אין הנהרות פוסקין ואין הים מלא ולא מפני שיש בהן ממש ע"כ: קהלת. ע"ש שקיהל חכמות הרבה וכן במקום אחר קורא אגור בן יקא שאגר כל החכמה והקיאה וי"א שהיה אומר כל דבריו בהקהל: מלך בירושלים. עיר החכמה:

הבל

היה השנה כנזכר . ועל כן הביא רש״י ז״ל העד השלישי שהוא ירמיהו כי הי׳ די לו בשני עדים משה ועמוס להורות לנו כי קהלת וירמיהו ענין אחד להם וזה הוכיח ישראל כשהיו בגדולתן ובשלותן וזה הוכיח בגולה כאמור. קהלת כבר אמרו ברבה שהיו דבריו נאמרים בהקהל כדלעיל בהקדמה על שם שאמר אז יקהל שלמה . ר׳ אחא בשם רב הונא משמר נכנס משמר יוצא לשמוע חכמת שלמה . הוא שמלכת שבא אמרה לו אשרי אנשיך ואשרי עבדיך אלה . ולכאורה היה לו להפך הדברים ולומר משמר יוצא משמר נכנס לשמוע חכמת שלמה כי היוצאים אינן שומעים והסבר שאמר כשמשמר נכנס למקדש תיכף המשמר יוצא כדי לשמוע חכמת שלמה לא שנכנס ויוצא קאי על בית המלך שלמה . ויש לתמוה על מה שאמרו בשיר השירים רבה שלש ירידות ירד שלמה . ירידה ראשונה מאחר שהיה מלך גדול מסוף העולם ועד סופו נתמעטה מלכותו ולא היה מלך אלא על ישראל הה״ד משלי שלמה׳ בן דוד מלך ישראל . ירידה שניה מאחר שהיה מלך על ישראל נתמעטה מלכותו ולא היה מלך אלא על ירושלים . הה״ד אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים . ירידה הג׳ מאחר שהיה מלך על ירושלים נתמעטה מלכותו ולא היה מלך אלא על ביתו . שנאמר הנה מטתו שלשלמה וגו׳ כולם אחוזי חרב . ואפילו על מטתו לא היה מלך שהיה מפחד מן הרוחות ע״כ. וקשה לי למה הביא קרא דאני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים. הו״ל להביא קרא קמא קהלת בן דוד מלך בירושלים. דמקרא דאני קהלת לא ידוייק דדילמא נימא דבירושלים קאי על קהלת וכאילו המקרא מסורס אני קהלת בירושלים הייתי מלך על ישראל . ונראה לפי שאיננו מוכרח מזה הקרא דריש כפרא לפי שנוכל לומר מלך בירושלים קאי אדוד וה״ק בן דוד שאותו ודוד היה מלך בירושלים וכ״ת והלא דוד מלך ישראל היה יש להשיבך כי בא הכתוב להודיעך כי דוד הוא חי וקים לענין הוא מלך בירושלים ויוכיח על זה כ״ד רננות שאמר שלמה ולא נענה עד שאמר בעבור דוד עבדך ובאותו שעה נהפכו פניהם של שונאי דוד כשולי הקדרה . ובזה נגלה ונראה שעדיין דוד חי וקים ולדקתו עומדת לעד והוא מלך בירושלים ועל כן הולרך להביא קרא דאני קהלת וגו׳ . ולי״ה פן ואולי יאמר האומר שהוא מקרא מסורס שהרי ילמוד מן המוקדם והמאוחר שמלכותו היתה מתמעטת והולכת כנזכר לעיל א״כ למה נעקם הכתוב ולומר שמקרא מסורס הוא . ועי״ל דלכך הביאו קרא דאני קהלת הייתי לפי שהוא תחלת הספר כדאיתא ברבה אמר שמואל בר רב יצחק זה היה ראוי ליכתב ולהיות תחלת הספר אלא אין מוקדם ומאוחר והנה מה שאמרו ז״ל והוכיחו מקראי דג׳ ירידות ירד. לבי אומר לי כי הקב״ה שילם לא מדה כנגד מדה כי הקב״ה לוה למלך שלא ירבה לו סוסים ולא נשים ולא כסף ולא זהב כמבואר בפ׳ המלך בפרשת שופטים והנה רבות הסוסים הוא מדרכי האומות הבוטחים על חילם וסוס מוכן למלחמה כדכתיב אלה ברכב ואלה בסוסים לא כן אנחנו עם ה׳ כדכתיב ואנחנו בשם ה׳ אלהינו נזכיר והוא שלמה המלך ע״ה הלך בדרכי האומות להרבות סוס כאילו על ידי זה כבושים תחת ידו על כן היתה ירידתו שלא לשלוט בהם רק בישראל . וענין רבות הכסף והזהב הוא רעה מרדות קשה לישראל . כי ברוב עשרם יתהללו אח לו פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו ואחרות רבות משתרגות מזה עד שגורם הפרדה מהקב״ה ככתוב וכסף הרבתי להם וזהב עשו לבעל וגם בדורות הללו בעו״ה יצא מה שיצא עד שיתגאו ברוב עשרם ולא ישמעו לקול מורים המלמדים אותם דרך להועיל ושמים כספם וזהבם בטחונם ולא ישעו אל אלהי יעקב בכל לבם . וכבר אמרו ז״ל יאי עניותא לישראל כוורדא סומקא לסוסיא חיורא . ומאחר שהוא הרבה כסף וזהב לרוב ככתוב וכל כלי וגו׳ זהב וכל כלי בית יער הלבנון זהב סגור אין כסף לא נחשב בימי שלמה למאומה . ועוד כתיב ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים וזה גורם הסתלקות יראת המלך העליון ב״ה מישראל . על כן עלייתו זאת ירידה היתה לו מדה כנגד מדה שנסתלקה

ממנו

ממנו המלוכה עד שלא נשאר לו רק עיר אחת היא ירושלים. בעבור ההבטחה שהבטיח הקב"ה לדוד. אמנם מה שירד ירידה שלישית ולא נשאר לו כי אם ביתו והורד מהיות גביר בירושלים רק על ביתו וגם שם לא מלא מנוח מפחדו מן הרוחות. כמבואר לעיל. ואפשר שזה היתה המכוון בנבואת נתן הנביא שאמר לו כי בית יעשה לך ה' הרצון שלכל הפחות ימלוך בנו על ביתו.

בירושלם: (ב) הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל: (ג) מה־יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול

(ב) הבל הבלים אמר קהלת. קהלת קורא תגר ואומר על כל יצירת ז' ימי בראשית שהכל הבל של הבלים הוא. הבל נקוד חטף פתח לפי שהוא דבוק כלומר הבל שבהבלים. שבעת הבלים כנגד מעשה שבעת ימי בראשית: (ג) מה יתרון. שכר ומוהר: תחת

זה היה כוונת רובי הנשים עד שהיו לו נשים שרות שבע מאות ופלגשים שלש מאות. (מלכים א' י"א). הגם שהוא עשה זה לכוונה עצומה להכניע תחתיו אלף קליפות כחות חיצונות. הלא כבר אמרו בהדי כבשי דרחמנא למה לך. ועוד הכנעת הקליפות נוכל לעשות במעשינו בעשיית המצות ובלמוד התורה. כאשר הבטיחנו האל ית' ע"י משה עבדו בתורה. כי הוא יתברך השובר אויבים ומכניע זדים והוא יכניע אותם תחתינו כשנירא אותו בכל לבבינו כמו שהיה הענין בשנים אנשים מרגלים הרש אצל יהושע ובשלמה ביותר שאפי' השתים נשים זונות נכנעו לפניו מעצמם. ומצורף כי בזמנו היתה הלבנה במילואה לא היו יכולים לקרב אל הקדושה ע"כ נענש שהוצרך לששים גבורים הם ס' אותיות של ברכת כהנים שהם מגבורי ישראל שמהם יוצא שם של כ"ב מיוהם לת"ת. כמו שאמר בספרא דצניעותא בבראשית דף כ"א ע"ד אז תבואנה ולא בקדמיתא. והוא שלמה לא היה צריך למתק הקליפות ולהכניעם רק בעשות מצות ה' יכנעו מעצמם. על כן נענש שהוצרך לס' גבורים מצורף שמרבה נשים מרבה כשפים. שהם מושכים ומביאים הקליפות כנודע מספר פי"ד ושער ס' פרטי השמות. וע"כ היה מפחד בלילה ולא די שלא היו נכנעים תחתיו אלא אדרבה הוא נתירא מפניהם וברוך הוא שכל דינו אמת ומשלם לאיש כמעשהו:

(ב) **הבל** הבלים וגו'. אחז"ל בב"ר ר"י ברבי סימון פי' בשבעה הבלים שאמר קהלת כנגד ז' ימי בראשית בראשון בראשית וגו'. את השמים וגו' וכתוב כי שמים כעשן נמלחו כו' עי' שם. ובדרך זה דרך רש"י ז"ל ואפשר נמי לפרש שאמר ז' הבלים כנגד ז' אקלימים. שכל מה שבתוכם הוא הבל. אכן עי' בזוהר בראשית דף מ' עמוד א' שכ' ענין ז' הבלים הבל להב הבלים להבים קול ה' חוצב להבות אש וע"ש סוד הענין. ובפרשת תזריע דף כ"א ע"ג. ועוד נאמר שאמר ז' הבלים כנגד ז' עשיריות השנים שישנן בחיי האדם. והנה כבר אמרו בן שלשים לכח. ופי' רש"י ז"ל שכן מצינו בלוים שישנן בעבודה משלשים שנה ומעלה ונראה כי אז נאספו כל כחות האדם אל עמק שוה והוא בתוקפו. הגם שמדרש שמואל כ' ל"א שאז הוא בגבורתו. נראה לי כי הוא ענין א' דהא בהא תליא ובעבור שכשיגיע לשלשים נקהלו כחותיו על עמק שוה הפסיק במלת קהלת לאחר ג' הבלים שהם כנגד שלשים שנה כאמור לומר הגם שקהלת ר"ל שנקהלו כחותיו יחד הבל הבלים וגם אחרי כן עוד ד' הבלים שהם ד' עשיריות שנים עד שבעים הלא המה מהבל יחד:

(ג) **מה** יתרון לאדם. פי' רש"י ידוע, אמנם קשה שהול"ל אין יתרון לאדם כמו שאמר לקמן ואין יתרון לבעל הלשון. ונראה שאמר כי היראה היא העיקר ושם תחילת דבריו היראה וכן סוף דברו כמו סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו'. וכמו שהבאתי בשם רז"ל בהקדמתי שאמרו במסכת שבת בקשו לגנוז ספר קהלת כו' אלא מפני שתחילתו

יראה

יראה כו'. על כן אמר מה יתרון להורות כי כל דבריו הם ענינים הבנויים על יראת ה' ולא כמובן בתחלת העיון כמו שאמרו בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת אשר נצארהו עוד בעז"ה ית' על כן הראה שיסוד ספר הזה ותכליתי בנוי על היראה ושם זה בתחלת דבריו ע"ד שאמרו רז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת כו'. וזה המאמר תמוה שהרי אנו רואין שישנו שמתחילה אין בהם יראה ומתוך לימוד התורה יבואו לידי יראה וחכמתם מתקיימת ובפירוש אמרו רז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה מתוך שלא לשמה בא לשמה. והמפורסמת אינה צריכה להרבה ראיות אכן נראה שהם אמרוה. על הדורש ברבים או המחבר ספר ויראת חטאו קודמת אז חכמתו שדורש או מחבר בספר. נכנס באזני האנשים השומעים דבריו או הקוראים בספרו. כי לאיש כזה ראוי לשמוע לו ולכן דקדקו במיטב לשונם ואמרו מתקיימת ולא אמרו קיימת אלא מתקיימת שרצונו על ידי אחרים. לאפוקי כשאינו ירא שמים שאז אין תורתו אלא מן השפתים ולחוץ. כמו שאמר על דואג האדומי שהגם שדורש ברבים אין השומעים מקיימים דבריו שאינם נכנסים בלבם. הגע בעצמך כי אין יכנסו דבריו בלבות שאר בני אדם השומעים ובלב עצמו אינה נכנסה. ועוד שלא יאמרו קשוט עצמך ועל כן אין חכמתו מתקיימת על ידי אחרים ולכן שלמה המלך ע"ה בחכמתו התחיל ספרו ביראת ה' וכדכתיב ראשית חכמה יראת ה'. ואגב גררי ליישב זה המקרא באשר קשה להולמו. שכל טוב לכל עושיהם שהוא לשון רבים. ואחר כך אמר תהלתו עומדת לעד לשון יחיד הול"ל תהלתם. או הול"ל לכל עושה שיהיו הלשונות שניהם או לשון יחיד או לשון רבים לא לשון רבים והדר לשון יחיד. ונראה שהכוונה שיחיד הדורש צריך להיות לו בתחילה היראה כדי שלא יאמרו לו קשוט עצמך כנזכר. ועל זה קאמר ראשית חכמה יראת ה'. ואז דבריו הם שכל טוב לכל עושיהם ר"ל לכל המתאספים לשמוע כמו וישראל עושה חיל כתרגומו וכן עשה את כל הכבוד. וכן יעשה חיל כמו שפי' רש"י והרצון שדבריו נכנסים באזני המתאספים לשמוע. או עושיהם קאי על הדברים ור"ל שהדברי חכמה הם שכל טוב לכל המאסף אותם ואז כו'. אז תהלתו של הדורש עומדת לעד ולכן שלמה בחכמתו שם ראשית דבריו בענין היראה וכן סוף דבריו כדי שישאר קיים בלבות בני אדם ביראה אשר היא בעולם הקודמת לכל. והתחיל ואמר:

מה יתרון וגו'. ר"ל המה הוא היתרון לאדם והוא היראה ע"ד הכתוב מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה אותו המה היא היתרון לאדם בכל עמלו כי אין מלוין לאדם לא כסף. כו' אלא מ"ע וענתה בו צדקתו. וכן כתוב צדק לפניו יהלך. וכאלה רבות. כי יראת ה' תוסיף ימים. והנה גם זה הפסוק תמוה כי התחיל בימים תוסיף ימים. ואחר כך אמר ושנות רשעים תקצורנה הוה ליה למימר וימי רשעים תקצורנה. או הול"ל תוסיף שנים ושנות רשעים תקצורנה שאז היה דבר והפוכו אלא נראה שהרצון כי הירא את ה' הוא בכל יום מחשב עם עצמו בעת עלותו על מטתו מה שעשה בו ביום והם מארי דחושבנא שכתב הזוהר פרשת קרח דף פ"ב ע"ב. הא אוקמוה דבכל ליליא וליליא עד לא ישכב ולא נאים בעי בר נש למיעבד חושבנא מעובדוי דעבד כל ההיא יומא ויתוב מנייהו ויבעא עלייהו רחמי והאריך שם. והנה היראה הוא מוסיף ימים. ע"ד הן קרבו ימיך שאמר הקב"ה למשה הרצון שהימים ימי משה שהיה חי כולם באו לפני הקב"ה ובקשו שהקב"ה יתן השכר למשה על כל הטובה אשר עשה כל ימיו. וזהו למות השכר מצות בהאי עלמא ליכא ואם כן כשאתן לך שכרך כמו שהימים ימי חייך מבקשים בהכרח שתמות. ואמר קרבו ולא אמר באו להורות שאין משה כשאר בני אדם שיש צדיקים וחסידים שעשו טובה ימים אחר ימים ופתאום ביום אחד עושה עבירה ואחר כך חוזר ועושה טוב בעמיו הנה זה היום אחד שעשה רעה הוא היפסוק בין הימים שעשה טוב. כש"כ וכל שכן כשתם ושלום חזר והפסיק ברעה בין הימים שעשה טובה לפי שהימים שעשה רעה

כל כך הפסקות יש ביניהם בין ימי הטובה ואין שייך לומר קריבת ימיך. אבל במשה אמר הן קרבו ימיך שכל הימים ימי חייו השתדל' לעשות מצות בלא חטא וכל הימים לא היפסוק ביניהם הפסק חטא זולת מה שכתבה התורה במי מריבה. שכבר שבל עונשו וקבלו שלא יכנס לארץ. ולכן בכל הצדיקים נאמר כן ויקרבו ימי ישראל למות וכן ויקרבו ימי דוד והוא ע״ד שפירשתי. בכן על זה הדרך אמר יראת ה׳ תוסיף ימים כי כל יום ויום הוא תחשב עם עצמו מה שעשה ויום אחד חשוב בעיניו כאלו הוא ימים רבים ומדקדק שלא ילך היום לאיבוד ח״ו ויעשה הפסק בין שאר ימים וע״כ היום חשוב כאילו היה ימים רבים וזהו תוסיף ימים. אמנם הרשע הגם שידע שכמה שנים שעברו לשנים קצרים כי אומר בלבו הן עוד היום גדול ימי שנותינו שבעים שנה עדיין אוכל לעשות תשובה והשנים שעברו ברעה קצרים בעיניו. והנה הקב״ה משלם להם כמעשהו כי לבעבור זה יש לצדיק הוספה ואריכות ימים למעלה בעולם הבא ולרשע אמר אלהים מה לך על פני האדמה וימות פתאום ומקצר שניו ולא יכול לשוב עוד. ועל כן אמר שלמה מה יתרון המה הוא היתרון כאמור ועל כן הטיבו את אשר דברו חכמינו ז״ל בקשו לגנוז כו׳ עד תחלת יראת שמים מה יתרון שנכון הוא מאוד לפי דברינו אלה. או יאמר מה יתרון לאדם היראה הוא היתרון לאדם כאמור ע״ד שאמר ירמיה הנביא אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל גבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו שכתב המורה ז״ל בספרו פרק נ״ד ח״ג שלקחם הנביא וסדרם כפי ההמון. שבא להתגלל מקושיית זו ואין צריך לומר זו שאם לא יתהלל בחכמתו כל שכן שלא יתהלל בגבורה ועושר ואין צורך לטעם זה כי הנביא סדר אותם כמו שנכתבו בתורה ואהבת וגו׳ בכל לבבך זו החכמה ובכל נפשך זו גבורה ובכל מאודך זהו העושר אמנם יקשה מה שאמר כי באלה חפצתי נ׳ עבר הול״ל כי באלה אחפוץ כמו כי לא אחפוץ במות הרשע אלא הכוונה על דרך שאמרו רז״ל בנדה פרק המפלת מלאך הממונה על ההריון מעמיד הטפה לפני הקב״ה ואומר טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש חלש או גבור עשיר או עני ואילו ירא שמים לא קאמר היינו דאמר ר׳ חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים על כן אמר שאל יתהלל בחכמה גבורה עושר שאילו הם נתונים לו מאת פני עליון בשעת ההריון וזה שאמר כי באלה חפצתי לשעבר בשעת ההריון אבל בהשכל וידוע אותי יתהלל כי הם מצד תורתו שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים על כן כשנהגת ילרך תוכל להתהלל ולהתפאר עצמך וזה שאמר מה היא היראה שנאמר במלת מה כאמור הוא היתרון לאדם כי שאר המדות הם נתונים לו מאת ה׳ אבל היראה היתרון הוא לאדם שהוא מצד בהירתו ואינה בידי שמים וזהו בעיני כפתור ופרח. עד״ה יאמר. מה היא היתרון כנודע מה שאמר הזוהר פרשת בראשית דף ה׳ ע״ב כי סוף כל דרגין דלעילא איקרי מה היא השכינה ואמר כל מי שזוכה שתשרה עליו השכינה וזהו בשבת שכל מעשיו לשם שמים ומאז השכינה שופעת עליו וזהו אמרו מה ר״ל מדת מה הוא היתרון לאדם שאדם הוא המיוחד שבשמות האדם. כי מאיש פרטי נאמר איפים שהוא רבים. וכן מן גבר גברים. אכן שם אדם הוא פרטי ולא יאמר אדמים. וכן הוא החשוב שבשמות האדם כמ״ש הזוהר פרשת תזריע דף כ״א ע״ד תאנא בכמה דרגין אתקרי בר נש אדם גבר אנוש איש גדול שבכולם אדם. משום דכתיב ויברא אלהים את האדם בצלמו. כי בצלם אלהים עשה את האדם ולא כתיב גבי אנוש איש עכ״ל. וכבר כתבו מפרשים כי פסוק ישמחו השמים ותגל הארץ ר״ת שם בן ד׳ יהו״ה וס״ת למפרע צלמו וזהו שאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם. כי אדם עולה מ״ה במספר השם המיוחד במלואו. ומה שלא נאמר בצלם יהו״ה וגו׳ להודיע כי יה״וה הוא האלהים מ״ה מ״ם ה״א עולה אלהים. ולכן אמר מה היא השכינה שנקראת מ״ה כאמור היא היתרון לאדם שעולה מה שעמלו שיעמול תחת השמש הרצון במה שהוא עמל למטה מהשמש שהוא במקום צדיק סוד עולם כמ״ש הזוהר פרשת ויצא דף פ״ט ע״ד על׳ יוסף ובנימין יעויין שם שהוא הצדיק

בעליון

שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: (ד) דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמָדֶת: (ה) וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ וְאֶל־מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא שָׁם:

הולך

תחת השמש. תמורת התורה שהיא קרויה אור שנאמר ותורה אור. כל עמל שהוא מחליף בו את עסק התורה מה שכר בו: (ד) דור הולך ודור בא. כל מה שהרשע יגע ועמל לעשוק ולגזול אינו מכלה את מעשיו כי הדור הולך והדור אחר בא ונוטל הכל מיד בניו כענין שנאמר בניו ירצו דלים: והארץ לעולם עומדת. ומי הם המתקיימי' הענוי' הנמוכים המגיעין עצמם עד לארץ כענין שנאמר וענוים ירשו ארץ, ומדרש תנחומא אומר כל צדיקי ישראל נקראו ארץ שנאמר ואתם תהיו לי ארץ חפץ: (ה) וזרח השמש וגו'. דור הולך ודור בא. כאשר השמש זורח שחרית ושוקע ערבית והלך כל הלילה שואפת לשוב אל המקום אשר זרחה אתמול משם שזורח שם גם היום:

הגוה

העליון המחבר השמש שהיא תפארת ללבנה עטרת שהוא מ"ה. כמו כן הצדיק למטה ע"י מעשיו הטובים מזווגם יחד בסוד מיין נוקבין מחבר מ"ה לאדם העליון שהוא בתפארת אדם. זהו היתרון האמיתי שישנו לאדם. ובזה נתיישב למה לא נאמר אין יתרון. ואמר מה יתרון. ועוד יש לאלוה מילין כמו שבאר הזוהר פרשת חקת דף פ"ו ע"א וע"ש שפירשו באופן אחר אמנם פירש גם כן השמש שזכר בפסוק על הת"ת. ואנחנו ביארנוהו על פי דרכנו:

(ד) **דור** הולך כו' יאמר מאחר שאמרנו כי היתרון האדם הוא שיירא מאלהיו ברוך הוא על כן דור דעה הולך ודור דעה בא ר"ל שדור של צדיקים הולך ועד שלא הולך בא דור אחר של צדיקים באופן שאין רגע אחד מזמן ימות העול' העולם עומד בלא צדיקי' שאילולי רגע אחד יעמוד בלא צדיק יהיה העולם מתמוטט ככתוב וצדיק יסוד עולם משלי י' פסוק כ"ה אבל היתה מחכמת האל ברוך הוא שלא יהיה העולם רגע אחד בלי צדיק בכדי שיתקיים העול' וזהו שאמר והארץ לעול' עומדת כי ע"י שדור צדיקי' הולך ודור צדיקי' בא הארץ לעולם עומדת, כי הליכת הצדיקים מכפרי' על עון הדור שעברו והצדיקים שבאי' מגינים על הדור שהמה ביניה' וע"י זה הארץ לעולם עומדת זוהר פרשת ויחי תמצא ענין נפלא דף קכ"ה ע"ג בשאלה ששאל ר' אלעזר וביארתיו בחבורי אדרת אליהו, ועל אותו ענין נאמר דור הולך ודור בא, ונתיישב למה הקדים הליכה לביאה כי על ידי מיתת הצדיק נתחברה עטר"ת בבעלה ונתחדשה נשמה של צדיק שיורדת למטה ע"ש:

(ה) **וזרח** השמש זה הפסוק מקושר לפסוק הקודם והוא כאשר אמרנו שאין רגע אחד מימות העולם שהעולם עומד בלי צדיק על זה אמר וזרח השמש הם הצדיקים בעלי תורה. כי כמו השמש מחלקת אורה לכל ככבי מעלה והיא מאירה לכל באי עולם ואין נסתר מחמתו כן הצדיק בעל התורה מחלק תורתו לתלמידיו ושופע מאור תורתו על בני דורו ומוכיחם ומייסרם, וזהו שאמרו ברבה ר' ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא אמר וכי אין אנו יודעין שזרח השמש ובא השמש אלא מה הוא כן עד שלא ישקע שמשו של צדיק זה הוא מזריח שמשו של צדיק אחר יום שמת ר' עקיבא נולד רבינו וקרו עליו פסוק זה וזרח השמש כו', וצריך לפרש אלא מה הוא כן כלומר מה פירושו על פסוק זה, והשיב כן כלומר כך פירושו, ועיין בילקוט בספר יהושע בפסוק וילכדה עתניאל בן קנז, ושם גרס ובא השמש אלא עד שלא ישקע כו', ועוד אמר שם במדרש רבה באותו המדרש עד שלא השקיע שמשו של משה הזריח שמשו של יהושע עד שלא השקיע שמשו של יהושע הזריח שמשו של עתניאל והוא יעבץ וכן כולם בכל דור ודור הוי. וזרח השמש ובא השמש ומפני שאמר ובא השמש לא תאמר ח"ו כי ביאתו של צדיק שאורו כבה ח"ו אלא עדיין מאיר הוא רק שהוא כמו השמש שזורחת מתחת לארץ ואל מקומו שואף כן הצדיק נשמתו שואפת אל מקומו והדרג' שם היא עיקר זריחתו ששם מראה הקב"ה גדולת הצדיק ומעשיו הטובים שעשה בעוה"ז

בעה"ז, ושם ידבר כל עניני התורה שחידש בעולם והקב"ה לוקח אותן עולמות שנתחדשו מדבריו כמ"ש הזוהר פ' בראשית דף י' ע"ד על' פסוק כי כאשר השמי' החדשי' והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני וגו', עשיתי לא כתיב אלא אני עושה דעביד תדיר מאינון חדושין ורזין דאורייתא והאריך שם בענין זה, וכותב' בראש לדיק וזהו ועטרותיה' בראשיהם כי אותן העטרות שדרשו על התורה הן הן נתונים בראשיהם וזהו שאמר הכ' ושמחת עולם על ראשם הרצון עולם שעשה דהיינו שמים חדשים או ארץ חדשה כמבואר שם בזוהר הם על ראשם וזהו כוונת הכתו' במה שאמר זורח הוא שם נאמר שם דייקא הן כדלעיל או מצד הצולא שעושה שם שדורש לפני כל הצדיקי' ומלאכי מעלה מה שחידש כמו שהביא הזוהר ריש ויחי דף קי"ז ע"ב בעובדא דר' יצחק אבל בהצולא רבא דר"ש דהא מתקן פתורי וזהו זורח הוא שם וענין ביאת השמש שאמר בכל מקום ולא אמר ל' שקיעה, נרא' שעניני' כמו דכתי' ויבואו בני ישראל בתוך הים, שהשמש טובלת עצמו בנהר דינור מעונות בני אדם, והנה הגם שאפשר לומר כי עונות בני אדם עושי' רושם בשמש, אבל נראה בעיני שעונות בני אדם הוא מה שעבדו לחמה כי רבי' מהאומות שעושין החמה לאלהות ועובדים לה, וכתיב פסולי אלהיהם תשרפון באש ועל כן העון מגעת לעצמה ולכן טובלת בנהר דינור, ולכן אמר ובא השמש כי הוא ביאתה לנהר דינור, וכן נשמת הצדיק זוכה לעלות טובלת קודם בנהר דינור, כמבואר בהיכלות פרשת פקודי בזוהר דף קי"ב ע"ג ועל כן אמר ובא השמש כי ביאת נהר דינור היא מטהרת לשמש ולצדיקים :

(ו) הוֹלֵךְ אֶל־דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל־צָפוֹן סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל־סביבתיו

(ו) הרוח: רוחו של שמש טלנ"ט בלע"ז כמו על אשר יהיה שמה הרוח ללכת: ועל

(ו) **הולך** אל דרום, הרצון כי הצדיק הזה הנזכר הוא תמיד הולך אל דרום ככתוב באברהם אבינו ע"ה הולך ונסוע הנגבה, כי תמיד הן בתפילתו מטה כלפי חסד שהוא דרום הן בגמילות חסד הן בתורה שהיא נתונה מימין וכן למעלת החכמ"ה ע"ד הרוצ' להחכי' ידרי', כי כל פניות שהוא פונה פונה לימין, וזהו הולך אל דרום, אמנם וסובב אל צפון שהיא השמאל כמו שתרגם אנקלס על השמאל ואימינה. האמור באברהם, והרצון שמצד שהאדם מוכרח בטבעו לאכול ולשתות ולעשות שאר צרכיו יהנה סובב אל צפון שצריך קצת למלאות יצר האדם שהוא בצפון כדכתיב ואת הצפוני ארחיק מכם, ואז"ל שהוא היצה"ר ואמר סובב אינו הולך ממש רק בדרך סבוב מעט כפי צרכו, או יאמר שהצדיק מסובב את היצה"ר עד שלא יוכל לצאת לעשות פעולתו, ופי' הרוח רוח הצפוני כאמור או יהיה פי' רצון ר"ל רצון הצדיק מסבב היצה"ר והמו כמו על אשר יהיה שמה הרוח ללכת, וברבה אמרו סובב סובב אילו ב' הרוחות, הולך הרוח אלו פני מזרח ומערב ומדברי רש"י נראה סובב סובב הולך הרוח אלו פני מזרח ומערב, וכבר ביארו רש"י בדרך פשוטו אמנם לפי עניינו יאמר כי הצדיק הולך וסובב אל פני ומזרח ומערב כי כבר אפליגי ז"ל אם השכינה במזרח או במערב, כדלקמן אל תטעה ח"ו להגשי' במקום שאין גשם וגבול, כי ענין נסתר הוא והרצון שמחשבתו של צדיק משוטטת למעל' וכל מגמותיו להיותו עבד נרצע לשכינה וכן שיהיה השכינה במזרח או במערב הצד המקביל כנגדו כמו כן קדש וראיה מב"ה שצריך לנהוג קדושה כנגדו עד מקום שיוכל לראותו משם כמו שאמרו מן הצופי' כו', ואל תדמי בנפשך שח"ו הקב"ה נגבל במקום כי הוא מקומו של עולם ואין העול' מקומו, אך בהקב"ה מצמצם שכינתו כביכול כמו שאמ' השמים ושמי השמי' לא יכלכלו כבודו ואף כי הבית הזה, ועד"ה הלא ידעת מדת דרומי' וצפוני' מזרח ומערב הם חס"ד וגבור"ה הם דרום וצפון מזרח חכמ"ה או ת"ת ומערב עטרת לפי שהם מתערבים

כל

סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ׃ (ז) כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא אֶל־מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לָלָכֶת׃ (ח) כָּל־

הדברים

ועל סביבותיו שב. גם אחר כל היקף וסיבוב שסבב השמש הוא מקיף וסובב היום: הולך אל דרום. לעולם ביום: וסובב אל צפון: לעולם בלילה: סובב סובב הולך. אל פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ביום ופעמים מסבבתן בלילה בתמוז מהלכתן ובטבת סובבתן אף הרשעים כל מה שמשן זורחת סופן לשקוע כל הם בהם הולכים ומתגברים סופם לשוב אל מקום לחנתם ממקום הטנופת. באו ולמקום הטנופת ילכו: וכן (ז) כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא. לפי שאינן נאגרים בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו שנאמר הקורא למי הים וישפכם וגו' ומהיכן אדם שופך מלמעלה למטה והנחלים הולכים במחילות תחת ההרים מאוקיינוס וחוזרים ונובעים וזהו אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים, אף הרשע כל עושר שבא כן ילך: (ח) כל הדברים יגעים וגו'.

תשבע

כל הכחות ואמ' שהצדיק משוטט במחשבתו לקשר המדו' וזהו אמרו ועל סביבותיו שב הרוח ר"ל רצונו הוא שמחש' ברצוא ושוב ונועץ סופן בתחילתן שהוא ענין סביב שאין לו תחל' ותכלי' כמו העיגול. וענין רוח הוא רצון כדלעיל. וזהו ועל סביבותיו שב הרוח רצונו ומחשבתו כאמור: (ז) **כל** הנחלים וגו' בא והזהיר כי מנואולי יאמר האדם הצדיק בארץ הלא הרבה תורה למדתי ולימדתי אחרים, ועכשיו אני בא לימי הזקנה, ולהג הרבה יגיעת בשר ונקראת תושיה שמתשת כחו של אדם הלא די לי במה שלמדתי מקודם ועכשיו לעת זקנותי אהיה יושב בטל, על זה אמר כל הנחלי' וגו' כמו שאמרו ברבה, ד"א כל הנחלי' כל חכמתו של אדם איננה אלא בלב והים איננו מלא והלב אינו מתמלא לעולם תאמר שמשעה שאדם מוציא חכמתו מלבו שוב איננה חוזרת עליו לעולם ת"ל שם הם שבים ללכת עכ"ל, וא"כ מאחר שהלב אינו מתמלא וגם היא חוזרת עליך א"כ אתה ב"א מה לך נרדם קום עלל משיכתך וגם עד זקנה ושיבה אל תעזוב החכמה ובפרט חכמת התורה וכמו שאמרו שם לבתר הכי כל הנחלים כל התורה שאדם לומד איננה אלא בלב ע"ש והנה יש לתמוה מהיכן לקחו שקראו ללב ים עד שאמרו הולכים אל הים איננה מלא בלב ואפ"ל בדוחק שסמכו אפסוק פלגי מים לב מלך ומאן מלכי רבנן, אמנם נראה כי הם ז"ל נלד עילאין ימללו, כי ידוע כי העטר"ה נקראת לב בסוד ל"ב נתיבות ונקראת ים כמדע מלך יש החכמה והיא חכמה תתאה חכמת שלמה, ואמר כל אשר הנחלים של מעלה ובשפעת' הם הולכי' אל הים האמור בכתוב זה הים גדול ורחב ידים הנאמר על המדה הזאת ומשם השפעת החכמה לאדם וזהו שאמר כל חכמתו של אדם אינ' אלא בלב הוא הלב האמור שמשם נשפעת החכמה העליוני' והיא הים האמור והים איננו מלא לפי שתמיד היא משפעת למטה על כן איננה מתמלאת לעול' וא"ת משעה שאדם מוציא חכמתו מלבו שוב איננה חוזרת עליו לעול', כי תאמר למט' בעול' התחתון ואין ללימוד החכמ"ה האמתית שום יתרון עליי' למעלה, על כן אמר איננה חוזרת עליו ר"ל על האדם, על זה אמר הם שבים ללכת כמו שאמרנו שאותו הלימוד והחכמה היא ממש עטרה בראשו של צדיק וחוזרת עליו ממש כנזכר לעיל, ואפשר שבאדם העליון ידבר ואמר כל חכמתו של אדם העליון איננה נתגלות אלא בלב שהו' הים כאמו' וזהו כל הנחלי' הולכי' אל הים עטר"ת כאמור לעיל והים איננו מלא לפי שהיא משפעת החכמ' למטה ויהב חכמ' לחכימין ואמר א"ת שבשעה שאדם העליון מוציא חכמתו מלבו ויורדת למטה איננה חוזרת כו' על זה קאמר הם שבים ללכת בסוד אור החוזר כידוע ליודעי חן, והוא סוד אינו דומה מי ששונה מאה פעמים למי ששונה מאה ואחד כי הוא נקרא עובד אלהים והמבין יבין שהוא בסוד אור החוזר כבוד אלהים הסתר דבר:

(ח) **כל** הדברים יגעים. עי' פס' זה בספר הזוהר (דף ק"ט ע"א) פרשת מקץ שם תראה ח"ש ואולם הן אמת חפצתי לפרש המקראות ע"פ המדרש ולישבם על נכון ולחבר הדברים. והנה אמר כל הדברים שאינו מתיישב על הלשון דהל"ל כל המדברים יגעים כמו

הַדְּבָרִים יְגֵעִים לֹא־יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־תִשְׂבַּע עַיִן לִרְאוֹת וְלֹא־תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ׃ (ט) מַה־שֶּׁהָיָה הוּא

תשבע עין ולא תמלא אוזן מוסב על מה יתרון הם מחליף הוא עסק התורה לדבר בדברים בטלים הרי הם יגיעים ולא יוכל להשיג את כלם ואם במראית העין בא לעסוק עינו לא תשבע ואם בשמיעת האוזן אזנו לא תמלא:

(ט) מה שהיה הוא שיהיה

שאמר לא יוכל איש לדבר כי הדבר שנדובר אין שייך לומר עליו שנתייגע. אעפ"כ לבי אומר שהוא ר"ל הדברים ואל תתמה ע"ז שהרי בפסוק קחו עמכם דברים. אמרו במדרש פסיקתא קראים טובים דרשנים טובים כגון לוי בר סיסי וחביריו הרי שדרשו דברים דברים כמו כן אמר כאן לפי דברינו הראשונים איך תתשה לעת זקנתן לעסוק בתורה. והרי כל הדברים ר"ל הדברים בתורה נתייגעו כי לא יוכלו למצוא תחליתה וכל עוד שיעסוק בה ימצא דברים חדשים ע"ד הכתוב דדיה ירווך בכל עת. ואר"ז מה תינוק הזה כשהוא ממשמש כו'. ולפי מה שפי' בחכמת הקבלה והורדת השפע אל הים הגדול ורחב ידים אמר כמתגלגל במה שפתח ופסק מיד מלדבר בזה ואמר אם אומר לגלות טפח בחכמה זו הלא כל הדברים יגעים כל הדברנים נתיגעו לעומק המושיג ולקוצר המשיג. לא יוכל איש זה משה רבינו ע"ה כדכתיב קרא לאיש ויאכל לחם. גם האיש משה גדול. זה משה האיש וגו' לא היה יכול לדבר ולגלות עניני החכמ"ה העליונה כי גם ממנו נעלמה שער החמשים וא"כ החכמה הזאת נעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים הם המלאכים כמבואר בתרגום ובתקונים על קרא דעוף השמים יוליך את הקול וכן ועוף יעופף אלין שלוחן עלעין כדברי הזוהר דבראשית. (דף כ"ו ע"א) ואמר כי גם מעוף השמים נסתרה וע"כ לא יוכל לאיש לדבר וכן כל עוד שיזכה לראות בעניינים נעלמים יותר ישתוקק ויכסוף נפשו ומי לי גדול ממשה רבינו ע"ה אשר כל יקר ראתה עינו לא נשבע עינו ובקש הראני נא את כבודך וכן לא תמלא אוזן משמוע כי כל עוד שיתגלו לו עניינים נעלמים יכסוף נפשו לשמוע יותר (הג"ה) והוא בעבור שהנשמה אצולה ממדות העליונות ע"כ כל עוד ששומעת מאותו העניינים תדבק נשמתו במקורה והבן וכן ענין הקרא לפי הפירש הראשון על דברי התורה הקדושה מובן מעצמו בלתי צריך אריכות להכתב כי במעט התבוננות יובן:

(ט) **מה** שהיה הוא. ברבה אי' על מקרא זה רבנן אמרי לעתיד לבא הדורות מתכנסין לפני הקב"ה ואומרים לפניו רבש"ע מי יאמר לפניך שירה תחלה ואו"ל לשעבר לא אמר שירה לפני אלא דורו של משה ועכשיו לא יאמר שירה לפני אלא יהוא מ"ט שנאמר שירו לה' שיר חדש תהלתו בקצה הארץ יורדי הים ומלואו עכ"ל. והנה מה שאמרו ועתידים לומר שירה זה למדו ככר מדכתיב אז ישיר שר לא נאמר. וכן נלמוד כמו כן מזה דורו של משה כדכתיב משה ובני ישראל. אך מה נשאלו הגם שנאמר ישיר שמשמעותו הוא לעתיד בכל זה נסתפקה אם ראוי שיתחיל בשירה מי שפתח בראשונה והוא אדם הראשון כדאיתא בתרגום דשיר השירים ובמדרשים או נאמר דשירה דרבים עדיפא משום דברוב עם הדרת מלך ברוך הוא והתשובה שישראל יאמרו בתחילה השירה למדוהו היטב כמו כן מפסוק יורדי הים ומלואו שהם היו יורדי הים. אבל למה אסמכוהו על מקרא זה על מה שהיה ומה יחס ענין זה לפסוק זה. ונראה שהוקשה לו שהיה די שאומרו מה שהיה יהיה ומה שנעשה יעשה הוא הוא ל"ל. אלא להורות שגם הדורות שהיו כבר הם יהיו לעתיד ואפילו משה רבינו ע"ה שלא צריך גלגול לתקונו כי כבר נתוקן בעצמו רק שיזכה לביאת הארץ וע"כ אמר הוא להורות בר"ת מה שהיה הוא ר"ת משה וכן מה שנעשה הוא ר"ת משה כי הוי"ו מה אינו אלא וי"ו החיבור. ומה שכפל משה משה הוא כדי להורות שכמו שהוא היה הגואל הראשון ובתחילת הגלות אליו השם כפל שמו משה משה כן הוא יהיה עיקר הגאולה אחרונה ולכן כפל שמו כמו

בראשונה

הוּא שֶׁיִּהְיֶה וּמַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא
שֶׁיֵּעָשֶׂה וְאֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת
הַשָּׁמֶשׁ׃ (י) יֵשׁ דָּבָר שֶׁיֹּאמַר
רְאֵה־זֶה חָדָשׁ הוּא כְּבָר הָיָה
לְעֹלָמִים אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנֵנוּ׃
(יא) אֵין זִכְרוֹן לָרִאשֹׁנִים וְגַם
לָאַחֲרֹנִים שֶׁיִּהְיוּ לֹא־יִהְיֶה לָהֶם
זכרון

שיהיה וגו'. בכל מה שהוא למד בדבר שהוא חלופי השמש אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנברא בששת ימי בראשית אבל ההוגה בתורה מוצא בה תמיד חידושי טעמים כענין שנאמר דדיה ירווך בכל עת מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם אף דברי תורה כך וכן מצינו במסכ' חגיגה שאמר רבי אליעזר בן הורקנוס דברים שלא שמעתן אוזן במעשה מרכבה: (י) יש דבר. בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה דבר חדש הוא ואינו חדש שכבר היה לעולמים שעברו לפנינו: אלא (יא) שאין זכרון לראשונים: לכך דומה להיות חדש וגם לאחרונים שיהיו לאחרונה לא יהיה להם זכרון

בראשונה ואפשר שמה שאמר ומה שנעשה ר"ל כי כמו שבימי משה נתפרנסו בלי עמל ויגיעה כאשר היה ממטיר להם לחם מן השמים כן לעתיד לימות המשיח כמו שאז"ל עתידה הארץ להוציא גלוסקאות ולמדוהו מקרא דכתיב יהי פיסת בר בארץ. ואולם גדולה מזו מצאתי שאפילו המן ירד להם לעתיד דאיתא ברבה מה גואל הראשון הוריד את המן אף גואל האחרון יוריד את המן שנ' יהי פיסת בר בארץ והשוב נמי באר שם ע"ש ובתנחומא ר' יהודה ורנהמ"י. ור"י אומר אם יאמר לך אדם שאם לא חטא אדם היה חי וקים לעולם. א"ל הרי אליה ז"ל. אם יאמר לך אדם שהקב"ה מחיה מתים א"ל לא כבר עשה כן ע"י אלי' וע"י אלישע וע"י יחזקאל, ואפשר נמי לחבר פסוק מה שהיה לפסוק הקודם כל הדברים יגעים שפירשנו על העולם, אמר הכתוב שכל הדברים יגעים, והתחיל בנעלמים מעולם האצילות ובאים בעולם העשייה וממילא אשתמע דביני ביני, יאמר מה שהיה הוא שם של הויה הנמשך בספירת הוא תמיד בפעל שיהי' ותמיד משפיעו למטה בעולמות ע"י מלכות בבי"ע והם מושפעי' מעלת העלו' אין סוף ב"ה וע"כ אמר מה שיהי' בעולם האצילו' ממדת טובו הוא שיהי' תמיד ולא יהיה רגע אחד בלי השפעת טובו כי כן מדת טובו של הקב"ה ואפילו בעולם העשייה מה שנעשה גזרה עליו חכמתו שיעש' תמיד בפעל כגון שיש בטבע האדם להוליד ובטב' האילן כשלוקחין ממנו נצר אחת ונוטעין אותו יצמח אילן בדוגמתו ולכן אמ' הוא שיעש' ולא שיעשה, כי אילו אמ' שיעשה לא אשתמ' שיעשה ממש דוגמתו לכן אמר הוא שיעשה הוא ממש בצלמו ובדמותו כאילן הראשון, ומן העול' הקטן התחתון הזה תוכל להשיג למעלה כי כמו שבעולם התחתון אינו רגע אחד בלי התפעלות עשייה כשתרצה לדקדק בעניני העולם א"כ מזה תוכל להשיג כי גם עולם ההויה ר"ל עולם האצילות המכונה לשם הקודש של הויה לא יהי' רגע אחד בלי השפעה ממדה למדה וממילא עולם הבריאה והיציר' כמו כן דאי ר' לא ידע ר' חייא מניין כי לולא שיתחדשו כמו כן בפעל א"כ מניין לעול' העשייה כי כן השתלשלי' כידוע, ואין כל חדש תחת השמש וזהו שיסדו הז"ל מסדרי הברכות בברכות ק"ש המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, וכבר ידוע כי המדות העליונות מחס"ד ואילך נקראי' טובי' ויש שאומרי' שאפי' בע' נקראת טוב אמנם בכל אופן ההטבה הוא מצד האצילות, שאם שייך הטבה לשון בהיטיבו את הנרות וע"פ הזוהר חס"ד נקרא כן כי הוא אור קדמאה יום ראשון, וע"י מחדש מעשה בראשית ממדרגה למדרגה בדרך אבי"ע ועל כן אין כל חדש תחת השמש כי תמיד הוא בפעל כאמור, ויש דבר שאומר ראה זה חדש הוא, מבואר בעצמו, וכן נסמך לענין זה בפסוק שלאחריו שאמר:

(יא) **אין** זכרון כמו שפי' רש"י ז"ל לפי שאין זכרון לראשונים לכך דומים להיות חדש ועוד'
שבית

שהיא מלה שדורשו כנגד אבוד זכר עמלק וסופו של זכר אדום למחות שנא' ולא יהיה שריד לבית עשו, ולא פירש מהו לא יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרונ', ונ"ל שהוא ע"פ המדרש שלא יהיה להם זכר עם ישראל שנאמר בהם לאחרוני' יסעו לדגליהם:

(יב) **אני** קהלת הייתי מלך, יש מהחכמים שאמרו שזה היה ראוי להיות תחלת הספ' והרב' הם כזה, ודבריהם על מקומם יבואו בשלום שלומותם אמנם נראה' מדבריהם מדקאמרי זה היה ראוי להיות תחילת ספר אלא שאין מוקדם ומאוחר ולא אמרו זה הוא תחילת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר נראה שדעתם שהי' מן הראוי לפתוח בזה הפסוק להודיע גלגולו ושבתו שהיה מלך על כל העולם ואחר כך על ישראל ואחר כך בירושלים להודיע מי הוא ואיך קרה לו קודם התחלת דבורו בדברי תוכחה אבל באמת אין זה תחלת הספר ולמה נכתב כאן אלא שאין מוקדם ומאוחר וכאשר חשב שם ברבה הרבה כמוהו שנהפכו הענינים וגם להם הטעם שאין מוקדם ומאוחר בתור', ואל תדמי בנפשך שאין מוקדם ומאוחר בתורה ח"ו שהרי אפילו המליץ השפל מסדר דבריו ומכלכל דבריו במשפט, ואיך יעלה על דמיון ח"ו שהתורה תכתוב דבורה שלא כסדר במקרה בלי סבה וטעם לא תעל' על דעתך כי הוא עון פלילי כי בודאי אין לך הפוך בתורה הרצון שנכתוב דבר שלא במקומו, אלא בעבור דבר מה וטעם נכון ואם נעלם ממנו בורא עולם ה' הוא היודע, אלא אין מוקדם ומאוחר בתורה פירושו אין לנו לשאול השאלה, כי בודאי יש לו סוד נסתר אך שנעל' ממנו שטע' של קדימ' ואיחור, והנה כאן ג"כ ר"ל אין שייך לשאול למה הקדי' ואיחור, שזה גלוי ומפורס' טעמי' במקראו' הראשונים להקדי' היראה לחכמה כאמור ונמשכו הדברים עד כה כאשר פירשנו ואמר שלמה המלך ע"ה הנה עד כה דברתי בענין היראה והחכמה היורדת מלמעלה דרך אש"ד הנחלים אל הים כאומרו כל הנחלי' כו' ובענין סוד אור החוזר ואמר דברים הפנימיי' סודי התורה כמבואר למעלה ואיך מלאני לבו לדבר בדברי' אילו שהם כבשונו של עולם על זה בא להתנצל ואמר אל תתמה עלי שאני אוכל לדבר דברי' נפלאי' לפי שאני קהלת, אני הוא הגבר שהיה מקהיל קהילות ואמרתי דברי בקהל וידוע כי מרבה ישיבה מרבה חכמה, ועוד הייתי מלך וכתיב ולב מלכים אין חקר ועוד בה שלישיה שהייתי מלך על ישראל אשר השכינ' שורה על אומה זו לא על זולתה כדכתיב הלא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך כדאי' בפ"ק דברכות וא"ר יוחנן משום ר' יוסי ג' דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו שנ' הלא בלכתך עמנו ובקש שלא תשרה שכינה על א"ה ונתן לו שנ' ונפלינו אני ועמך וכו', הרי לך שהשכינה שורה על עם ה' ולא על זולת' א"כ מאחר שהשכינה שורה על ישראל מכ"ש שהשכינה שרתה עלי כי בהתנשאות העבד יתנשא האדון יותר, ועוד שהרי כתיב שום תשים עליך מלך שתהא אימתו מוטל עליך ואם עליהם תשרה השכינה ועלי לא תשרה א"כ אימה מניין א"כ בהכרח ששרתה עלי השכינה א"כ אל תתמה, ועוד שהייתי מלך בירושלים שהיא עיר החכמה והקדושה אשר בה בחר ה' מכל שבטי ישראל להשרות שכינתו שמה, והיא באמצע הישוב ומכל אלין טעמים זכיתי לידע החכמו' וסודי התור' על בוריין ועל מתכונתן, ובמד' איתא ר' יודן ור' אוניה, ר"י אמ' מלך והדיוט ומלך, חכם טפש וחכם, עשיר עני ועשיר, ומ"ט את הכל ראיתי בימי הבלי, לית בר נש מתינהו אטקי דידיה אלא בשעת רווחיה

כשיחזר

זִכָּרוֹן עִם שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרֹנָה׃ (יב) אֲנִי קֹהֶלֶת הָיִיתִי מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בירושלים

זכרון בדורו שיהיו אחרונה להם, ומ"א דורשו כנגד אבוד זכר עמלק וסופו של זכר עובדי כוכבים לימהות שנאמר ולא יהיה שריד לבית עשו: (יב) אני קהלת הייתי מלך. על כל העולם ולבסוף על ישראל לבד ולבסוף על ירושלים לבדה ולבסוף על מקלו שהרי נאמר הייתי מלך בירושלים אבל עכשיו איני מלך:

ונתתי

כשיחזור לעותריה פי' אין האדם מספר בצער ובצרה שעברה עליו אלא כשהוא חוזר לעושרו כי אז בשבתו על סיר הבשר והגביע בידו לשתות יין הטוב וטוב לבו אז יתנה לדקות ה' אשר הפליא לעשות עמו בעת צרותו ואיך החזירו לגדולתו. ור"ה אמר הדיוט מלך והדיוט. טפש חכם וטפש. עני עשיר ועני. ומ"ט אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים. והנה אין דעת ר' הונא שבתחלה ובסופו היה הדיוט. וכן בתחלה ובסוף היה טפש וכן בתחילה ובסוף ממש היה עני שזה אינו כי אין שייך לומר שהיה מתחילה הדיוט והכתוב צווח ומעיד עליו וה' אהבו וכן ויקרא את שמו ידידיה בעבור יהו"ה. ואילו היה הדיוט לא העיד עליו הכתוב כל זה. ועוד אין שייך לומר עליו הדיוט והוא בן מלך אלא הרצון שהיה הדיוט כנגד המורא והמלוכה שהיתה לו בעת מלכותו ושלוותו כנגד אותו הזמן נחשב בתחילתו ובסופו להדיוט. וכן איך יעלה על הדעת שהיה טפש בתחילה והלא אנחנו רואין משאלתו שבקש מאת הקב"ה החכמה ולא בקש דבר זולתה רואים בבחינה עצומה שהיה חכם גדול. ועוד הרי ישנן מקראות מלאים שמוכיח מתוכם שהיה חכם וכמו שלמדו מהם רבותינו פרק הרואה (דף נ"ה) אמר ר' יוחנן אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנאמר יהב חכמתא לחכימין. ור' אבהו למדו מקרא דכתיב ובלב כל חכם לב נתתי חכמה. אלא הרצון שהחכמה שהיתה לו מתחילה קודם שמלך היתה נחשב לטפשות נגד החכמה שהיתה לו בעת המלכו. וכן החכמה שהיתה לו בעת ירידתו היתה נחשב לטפשות נגד החכמה שהיתה לו. וכן מה דקאמר עני בתחילה וכן בסוף קשה איך שייך לומר עני על בן מלך ובפרט בן דוד שיכונה בשם עני ומי יתן והיה כל עניי עם ה' כמוהו. אלא הרצון שעושרו שהיה לו מקודם היה נחשב לעוני כנגד העושר שהיה לו בשעת המלכו כדכתיב במלכים ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים וגו'. ואח"כ ההדיוטות והטפשות והעניות על התחילה אינו צריך קרא כי הכל יודעים שלא היה לו חכמה מתחילה כ"כ עד שבקש מלפני ה' בגבעון. וכן בודאי היה הדיוט מתחילה כנגד המלכו. או עני כנגד המלכו ליתינהו צריכי קרא כי נוכל להשיג בשכל כל זה. אבל שיחזור אחר המלכו להדיוט כמו שהיה מתחילה לזה צריך קרא. לפי שכל מושל יראה בעת ממשלתו לאסוף ויעשה אוצרות אצל אוהביו וקרוביו כי ירא פן ימרדו בו אנשי מדינתו ויסירהו ממלוך עליהם ואז יהיה לו האוצר הזה למשיב נפש ולכלכל את שיבתו. ובכל אופן אינגו עני כקודם המלכו. וע"כ אילטריך קרא ללמוד ממנו והביא ראיה קרא דהאי קהלת הייתי מדכתיב קהלת הייתי ושם קהלת מורה על גודל חכמתו שהיה מקהיל קהלות ברבים ולמדם חכמתו וקאמר הייתי לשעבר אבל עכשיו חזרתי לכמות שהייתי מקדמת דנא. דאילו היה נשאר אללו מחכמתו יותר מקדם לא יתכן לומר הייתי שהרי עדיין לחלוחית חכמתו קיימת בקהלה. שהייתי משמע לשעבר ולגמרי אין בו עדיין לחלוחית מחכמתו הגדולה שהיתה לו. ש"מ שחזר לטפשותו שבראשונה. וכן הייתי מלך משמע אבל עכשיו אינגו מלך כי מקודם הייתי מלך על כל העולם. ואחר כך על ישראל ועכשיו בירושלים הרי שהיה הדיוט כנגד המלוכה שהיה לו בעת המלכו. ובשנדקדק נכון לומר שלא היה אפילו מלך בירושלים רק הדיוט כבן מלך שהיה מקודם ר"ל מתחילה שנאמר הייתי בירושלים ועכשיו לא מידי. וכן העניו בעיני שלאחר שירד לא היה לו אלא כמו מתחילה שהיה בן מלך דוד שהעושר בא לו ממלוכה כידוע ומפורסם שהבטיחו הקב"ה בגבעון וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עושר. וכשירד ממלוכה לכבת הטאו. כלתה הבטחתו כי הבטחתו של הקב"ה לא היתה אלא בהם ילך בדרכי הש"י כמבואר שם. לכן אחר שנכרד מהשמדאי כמבואר בגיטין פרק מי שאחזו הזר לעניותו כמו שהיה מקודם אף על פי שהזרוהו למלכות מעט. לא היה נחשב אלא כקודם המלכו ולדעתי שמכו כפלוגתא הזאת ברבה למה שאמרו שם סמוך לו לעיי' מיני'. וזה לשונו אני קהלת הייתי מלך על ישראל הוינא כד הוינא וכדו לית אנא מידי. ר' יצחק אמר כד הוינא הוינא. וכדו לית אנא שוי מידי. שמדברים הם קושי הששנה מאי קא מפלגי ומאי קא

בירושלם: (יג) וְנָתַתִּי אֶת־לִבִּי לִדְרוֹשׁ וְלָתוּר בַּחָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמָיִם הוּא | עִנְיַן רָע

(יג) ונתתי את לבי לדרוש. בתורה היא החכמה ולהתבונן בה על כל המעשה הרע האמור למעל' הנעשה תחת השמש ובינותי בה שהוא הענין הרע אשר נתן הקב"ה לבני בני האדם את החיים ואת המות ואת הטוב ואת הרע: ענין רע. מנהג רע להם: לענות בו

אמרי ע"כ סמך פלוגתא דר' יודן ור' הוניא אליהם להבין מדבריהם מה שדברו ר"י ובר פלוגתיה. כי גם הם פליגי באופן זה אבל לא שיהא פלוגתייהו שוין לגמרי. רק כעין זה. ות"ק סבר הדיוט ומלך והדיוט כדעת ר"ס ודריש אני הייתי כלומר אני עכשיו בסוף ימי כמו שהייתי בתחילה וכדו לית אנא מידי וכן הייתי מתחילה. ומלך על וגו' היה באמצע. ור"י סבר שהיה תמיד מלך ולא הדיוט, אלא תמיד היה מלך והייתי קאי על קהלת כלומר אני הייתי קהלת מקהיל קהלות ודורש ברבים אבל עכשיו אינני כן רק בעת שאמר ג' ספרים הית' מלך ששרתה באותו הפעם השכינה עליו כדאיתא בשיר השירים רבה תני ר' חייא רבה רק בעת זקנת שלמה שרתה עליו רוח הקודש ואמר ג' ספרים משלי קהלת ושיר השירים וזהו שדייק ואמר וכדו לית אנא שוי מידי כלומר מלך המלוכה כד הויתא הויתא כמו שהייתי עדיין אני אבל וכדו לית אנא שוי מידי כלומר מלך הכמתי אין בי עוד הכמה לכן אינני שוה לכלום, לכן דקדק ואמר לית אנא שוי מידי אבל מלך היה עדיין ומלת הייתי קאי על קהלת כלומר אני הייתי קהלת מקהיל קהילות לחכמתי ועכשיו אינני שוה כלום, ולכך סמך פלוגתא דת"ק ור' יצחק לפלוגתא דר' יודן ור' הוניא לפי דת"ק ור"ה בהדא שיטה קיימי, אמנם ר' יודן למד מקרא דאת הכל ראיתי בימי הבלי ומסברא דלית בר נש כו', אלא בשעת עותריה והדעת נוטה לדברי ר' יודן שאין אדם זוכר לצרות שעברו עליו אלא כשיחזור לעושרו וזהו אלי שיבאר הכתוב שאמר דוד המלך ע"ה האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד, אמר דוד המלך ע"ה ישנו בני אדם המטולטלים מביתם ועולים ממקומם אומרים בלבם כי לא ישובו עוד לביתם ולא תשורנה עיניהם מקומם אבל אני בהיותי בגלות מפני שאול והאחרון הכביד מפני אבשלום בני בטחתי באלהי ישעי וכן העיד הכתוב עליו כששרפו העמלקים את צקלג ושתי נשי דוד נשבו. כתיב ויתחזק דוד בה' אלהיו שבטחונו היה תמיד באלהי ישעו וז"ש האמנתי באלהי ישעי ובטחתי בו שיחזירנו לביתי לשלום כדכתיב במעשה דאבשלום ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלהים העיר אם אמצא חן בעיני ה' והשיבני והראני אותו ואת נוהו הרי שהיה במחשבתו שהקב"ה ישיב אותי אל ירושלים ואמר שכל בטחונו היה בו עד שהאמנתי שאזכה לישב בביתי ולהיות בטובה ואדבר ואספר לאחרים אני עניתי מאד כלומר מאד הייתי עני ומדוכא בתכלית השפלות וה' עזרני. כי כן דרך בני אדם להזכיר בעת עושרו כי ייטיב לבבו. הצרה שעברה עליו ונותן הודאה על הטובה שגמלהו הגומל חסדים טובים להייבים. ברוך הוא והוא ממש דברי רבי יודן:

(יג) **ונתתי** את לבי לדרוש כו'. פי' נתתי לבי ומחשבתי לחקור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים כגון עשב זה טובה לרפואה זו והאיך זורעין אותו בשעה פלוני ומזל פלוני. וכן אילנות ושאר עשבי האדמה כל דברו דבר חקרתי לידע אותו וסבתו היאך זורעין או נוטעין או קוצרין וכן הארץ הזאת טובה לפלפלין וזו לקנה וקנמון וכן כל דבר ודבר וזהו ענין רע שהניח הקב"ה לפני בני אדם לענות בו ל' עיון ומחשבה כמו שפי' רש"י ז"ל כי לאדם זה יקרה כענין שהביא בעל העקדה בספרו פרשת בראשית דף ה' ע"ד וז"ל והנה מדרגת התורני אצל כל בעלי החכמות הקודמת מדרגת הכהן המשרת עם שאר האומני זכר לדבר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. ולזה התורני המבלה ימותיו

בחכמת הטבע ובמלאכות ההרגליות או בהרבה דרושים המכוונים לאל יתברך אצל הפילוסופים וכ"ש שיסמוך על חקרתה ודאי יקרהו כמקרה הסכל שילא מכהונתו לעשות בושם או רוכל לדעת ולהכיר טבעי סמני הקטרת ומזיגתן או ללמוד מלאכת חורש וחושב. להבין הומר הבית ובנינו או סדר אריגת בגדים כהונתו עד שכלו שנותיו ונפסל לפי שניו ולא יעבוד עוד כי ודאי אולת היא לו ורוח רעה כי אחר שהדברי' מוכנים לפניו אין לו כ"א להשתמש בהם ולדרוש על במותם עכ"ל והרצון כן הוא הבעל תור' ומי שיש לו

רָע נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ: (יד) רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה הַכֹּל הבל

בו . להתנהג בו. ענין . יש לפותרו לשון מעון ודירה ויש לפותרו לשון עיון ומחשבה וכן לענות בו : נתן אלהים. הניח לפניהם: ורעות

חכמ' שאל יבלה זמנו להשיג בדברים טבעיים רק שישיג בתור' הקל אשר לא יחסר כל בה ודקדק במלותיה ובטעמי' ובתגין ובנקודות כי כל נקודה יש לה סודות ורמזים וכן באותיות כמ"ש הזהר פ' אחרי (דף ל"ג ע"ג) ות"ח מלה קדמתה דאורייתא דיהבין לינוקי אלא שית דא מלה דלא יכלי בני עלמא לאדבקת בסוכלתנו ולסלקא ליה ברעותא וכ"ש למללא בפומהון ואפילו מלאכי עלא ועלאי דעלאי לא יכלין לאדבקא כו' ואלף וארבע מאה וחמש רבבן דעלמן כלהו תלין בחולא דאלף והאריך שם . וע"כ היה שלמה המלך ע"ה קובל על איבוד הזמן שאבד בדרישה חכמת הטבעיות וח"ש ונתתי את לבי וגו' אשר נעשה תחת השמים . ולא פנה אל רהבי יש התורה אשר לא יחסר כל בה והיא החכמה האמתית והיה לו לעשות כשמואל שלמד חכמת הטבעים בלכתו אל בית המים ולא לכלות הזמן רק בתורת ה' תמימה . ונראה בעיני כי מלת ענין פי' עסק וכן לענות להתעסק בו ולשון זה מלוי בתלמוד והוא שעסוקים באותו ענין הרצון באותו עסק . ועוד אפשר לפרש שאמר נתתי את לבי וגו' . על כל אשר נעשה תחת השמים הוא ענין צדיק ורע לו צדיק וטוב לו רשע ורע לו רשע וטוב לו . הגם שאמרו רבותינו (בפ"ק) דברכות שאמר הקב"ה למשה צדיק בן צדיק וטוב לו כדאיתא שם בכל זה עדיין אנו צריכין למודעי אם פירושו כמשמעו צדיק שנולד מן הצדיק או פירושו בסוד הגלגול . וכמ"ש בפי' המערכת אלקות ועוד שכלל זה יסתור כח המערכת . ואנן קא חזינן שהקב"ה הניח למערכת כחו כמו שמצינו גבי ר"א בן פדת דא"ל קב"ה אי בעית דאחריס עלמא ואפשר דכפלתן בשעתא דמזוני כו'. כדאיתא בגמרא דתענית והובא בזוהר פרשת בראשית עי"ש (דף ל"ט ע"ה), ופי' דאחריס עלמא עולמו של ר"א שימות ויחזור לבא בסוד הגלגול . ובעבור שאילו הספיקות נופלות בזה הענין אמר שלמה כי השגת האדם בענין זה להטריח שכלו בזה הוא עסק רע שהניח אלהים לבני אדם להתעסק בו כי איך ישיג האדם אשר בעפר יסודו הנהגת תמים דעים ברוך הוא אשר תמים פעלו וכל דרכיו משפט ועל זה וכיוצא בזה אמר הכתוב תמים תהיה עם ה' אלהיך ולא יטרוד שכלו בזה . כי בודאי דבר ה' אמת שצדיק בן צדיק צדיק וטוב לו ואם תראה שילא לפעמים חוץ מן הכלל הזה אל תטריח שכלך בזה . כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם :

(יד) **ראיתי** את כל המעשים שנעשו תחת השמש. אמרו ברבה א"ר אבא בר כהנא לזקן שהיה יושב בפרשת דרכים והיו לפניו שני שבילין אחד תחילתו מישור וסופו קוצים ואחד תחלתו קנים ואחזים וקוצים וסופו מישור . והיה מזהיר לעוברים ולשבים ואומר זו תחלתו מישור וסופו אחזים וקוצים וקנים . וזה תחלתו קוצים ואחזים וקנים וסופו מישור אין הבריות צריכים להחזיק לו טובה שהוא מזהירן לטובתן שלא ליגען . כך אין הבריות צריכים להחזיק טובה לשלמה שהוא יושב על שערי החכמה ומזהירן לישראל שכתי וראיתי תחת השמש וגו' ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש וגו' חוץ מתשובה ומעשים

ומעשים טובים. ורבנן אמרי לאסטרולוגוס שהיה יושב על פתח הלמן פי' חוף הים שהאניות פורשין נפש בים ואומר להם פרגמטיא פלונית יוצאה במקום פלוני. ופרקמטיא פלונית יצאה במקום פלוני אין הבריות צריכים להחזיק לו טובה. כך לשלמה שאמר ראיתי את כל המעשים וגו'. חוץ מתשובה ומעשים טובים וכעין דברי ר' אבא כאן הובא בילקוט בפרשת ראה. אכן יש מי לעיין מה המחלוקת ביניהם. שהרי משלו משל כל אחד משל בפני עצמו ובודאי לא יהיה אלא בשביל תועלת מה יצא מדברי כל אחד. וצ"ל כי ר' אבא דריש הקרא דראיתי ופסיק שלאחריו בקישור אחד וה"ק ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש לאפוקי תשובה ומעשים טובים ולא נקיט תורה מאחר דקרא בעונות קא מיירי יגיד עליו רעו דכתיב מעות לא יוכל לתקן. א"כ ההפך היא התשובה וה"ק שראה את כל המעשים שנעשים תחת השמש ששפים ושמחים ואוכלים ושותים בתחילה שהוא הבל ורעות רוח כי בסופו מעות לא יוכל לתקן שבע"ה לא יוכל לתקן עוד מעשיו וחסרון שלא יוכל להמנות עם הצדיקים. וזהו שאמר מתחילה מישור וסופו קוצים ואדרים וקנים וממילא משתמע כי ההפוך כשמתחילה אינו נמשך אחר תענוגות בני אדם והוא דוגמת תחלתו קוצים ואדרים וקנים שזוכות לזכות בדין ויהיה סופו מישור והשני שבילין הם אחד טהור ואחד טמא חיים ומות טוב ורע כמבואר בילקוט ראה שהבאתי למעלה. אמנם רבנן באו להשמיענו יותר דבכל מקום תנא בתרא לטפוי אתא. ובאו להשמיע אותנו דבר גדול. שהגם שלא יהיה מכת האומרים הרוג בקר ושחוט צאן רק יטריד שכלו בעיונים שגם בזה יש הבדל גדול בין העוסקים בחכמת הפילוסופיא ושאר החכמות או העוסקים בתורת אמת הנתונה על ידי משה רבינו ע"ה בסיני ועל כן המשילוהו לפרקמטיא כי הכמת הלמודית היא דומה לפרקמטיא אבל חכמת התורה היא גבוה מעלה מעלה וכמו שמצינו מאמר הכתוב אצל התורה כי טוב סחרה מסחר כסף שאומר להם האסטרולוגוס שהוא חוזה ככבים לפי שמדבר בחכמת עיונית מדמה לשלמה המע"ה לאסטרולוגוס שהי' יושב על חוף הים במקום אניות סוחר וצופה בחכמת הככבים שפרקמטיא זו יוצאה במקום פלוני כו', כי לפעמים ישתנה שפרקמטיא שהיתה יוצאה במדינה זו בשנה שעברה אינה נחשב לכלום בשנה זו במשל אשתקד לקה הפשתן במדינה זו ונתייקר ובשנה זו לא נלקה והיא בזול במדינה זו ובמדינה אחרת בהפך ועל כן צריכים אסרולוגוס שהוא חוזה ככבים יודע כל אשר נעשה בארץ ע"י הזיון הככבים ולכך יודע איזה פרקמטיא יצא' במקום פלו' ואיזה יוצאה במקום פלו' כך הי' שלמה בקי בכל החכמות והיה יודע איזה הכמה הבל ואיזה הכמה עקריית שהיא מביאה האדם לידי הצלחה האמתית הוא עוה"ב הטוב הצפון, ועל כן אמר ראיתי את כל המעשים והנה הכל הבל ורעות רוח רצוני אותן המשקיפים בחכמת זולת חכמת התורה, ואין להקשות הלא בעשייה קא מיירי דכתיב כל המעשים שנעשו ואנן מפרשינן לקרא בעיונות ולמוד, כי גם הלמידה ואם היא עיונות היא באמת מעשה וגם המעשה נמשך מזה, גם מצינו מקרא מלא כתיב שכל טוב לכל עושיהם ואם שרז"ל דרשו ללומדיה לא נאמר כו', אין מקרא יוצא מידי פשוטו וקרי עשייה לשכל טוב, באמת ההשכלה היא ג"כ עשייה כאמור, אבל מ"מ העיון קא מיירי ולכן לא הביא קרא דשבתי וראה רק הדין קרא דראיתי את כל המעשים וגו', אבל ר' אבא דמשמעו בעשייה דוקא, להכי מביא נמי קרא ושבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ וגו', דכל הפסוק משתעי בעניני מעשים גופניות בעה"ז, אבל רבנן לא הביאו רק פסוק זה, דראיתי את כל המעשים כו', דאפילו בעיונית יש שני דרכים וצריך לילך אחר עיון דרכי התורה כי כל החכמות זולתה הם הבל ורעות רוח, חוץ מתשובה ומ"ט, כי צריך תשובה על שביטל הזמן בשאר החכמות ואמר כי מי שיעסוק בחכמות חצוניות ומבלי ימי' בהם הרי הוא מעוות לא יוכל לתקן עוד שימיו תלפו להם ואבד זמנו בהם וחסרון שלא יוכל להמנות באותן בני מתיבתא דרקיעא ומתיבתא עלאה, ורבותינו פי' על מי שבא על הערוה

והוליד

(יד) ורעות רוח. שבר רוח כמו רועו עמים והתו. רוח פל"נם סוף המעשה בא לידי כאב לב: (טו) מעוות. בהיו לא יוכל לתקון משמת י שטרח בערב שבת יאכל בשבת ורבותינו פירשו על הבא על הערוה והוליד ממזר או על תלמיד חכם הפורש מן התורה שהיה יפר מההלכתו ונתעוות: וחסרון לא יוכל להמנות. זה שחיסר עצמו ממנין הכשרים לא יוכל להמנות עמהם בקבול שכרם: (טז) דברתי אני עם לבי. עכשיו שירדתי מגדולתי אני נותן לבי לאמר מי יאמר אלי שאבא לידי מדה זו אני הנה הגדלתי וגו': (יז) ואתנה. עכשיו את לבי לדעת את טיב החכמ' מה סופה ואת טיב הוללות

הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ (טו) מְעֻוָּת לֹא־יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת׃ (טז) דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־לִבִּי לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי חָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר־הָיָה לְפָנַי עַל־יְרוּשָׁלִָם וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה וָדָעַת׃ (יז) וָאֶתְּנָה לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְדַעַת

והוליד ממנה ממזר שהוא מעוות לא יוכל לתקן, הגם שכל העבירות כששב בתשובה מאהבה נעשין לו זדונות כזכיות שהקב"ה מוציאין מיד הקליפה ע"ד כי תצא למלחמ' על אויביך הוא היצר הרע שתשוב בתשוב'. ונתנו ה' אלהיך בידך כדכתיב ה' לא יעזבנו בידו, שהקב"ה עוזרו, ושבית שביו שאותו הטוב שנעשה מן העון והיה בקליפה על ידי תשוב' מאהבה הקב"ה מוציאו מן הקליפה ונעש' ממנו מלאך וזהו שהכישו נחש ומת מושלך בין החיות שמתין אותו חסיד עד שאכלו ושתו האורחין כל סעודתן ושבית שביו של היצה"ר וכמ"ש בענין השחתת זרע בשם האר"י ז"ל בחבורי אדרת אליהו שחברתי על הזוהר בפ' בהר דף כ"ד ע"ב ברעיא מהימנא בכל זה בהולדת ממזר הוא מעוות לא יוכל לתקן, ואפי' הממזר הוא ת"ח דכתיב ביה יקרה היא מפניים שדרשו בו אפי' ממזר ת"ח יקר הוא מכ"ג שנכנס לפני ולפנים בכל זה הוא וגו' וחסרון לא יוכל להמנות עם קהל ה' כדכתיב ממזר לא יבא בקהל ד' עד עולם:

(טז) **דברתי** אני עם לבי, עכשיו שירדתי מגדולתי אני נותן אל לבי לאמור מי יאמר אלי שיבא לידי מדה זו, ואתנה עכשיו כו' ידעתי עתה כל זה פי' מאור עינינו רש"י ז"ל, והנה נראה מה שלא פירשו כפשוטו דברתי לשעבר כשהייתי בגדולתי ואתנה ידעתי כולם לשעבר כשהיה בגדולתו כמשמעות הפסוק לפי פשוטו הוא זה לפי שהוקשה בעיניו מלת לאמר, ע"כ פי' דברתי עכשיו לאמר מי יאמר שאבא לידי מדה זו, כי מלת לאמר בכ"מ פירושו לאמר לאחרי', ואיך יתכן לאמר דברתי עם לבי לאמר לאחרים כי איך יאמר הלב לאחרים ע"כ הוצרך לפרשו באופן זה, וכן בירמיה לאמר הן ישלח איש את אשתו הוצרך לפרש יש לו לומר כי זולת זה לא יתכן לפרשו, והרבה בפסוק זה דברתי אני עם לבי הלב רואה שנאמר ולבי ראה הרבה, הלב שומע שנ' ונתת לעבדך לב שומע, הלב מדבר שנ' דברתי אני עם לבי הולך נופל עומד שמח כו' כ"ח דברים קא חשוב שישנן בלב ועל כולם הביא ראי' מקראי' ונקטא לי סימן לדבר והיה כי יח"ס לבבו כמנין יח"ס הם דברים שבלב, ואולם מה שהכריחו לרבה להזכירם כאן מפני שהוצרך לפרש כאן שהלב מדבר הזכיר ג"כ שאר הדברים שייכי' בלב, והכרח שהכריחו הוא זה שהוקש' לו שהל"ל דברתי אני אל לבי כמו דכתיב ויאמר ה' אל לבו, או בלבו כדכתיב ויאמר המן בלבו, על כן אמר שהלב מדבר שהרי כתיב דברתי אני עם לבי שמשמעותו שהלב נמי מדבר דאל"כ הל"ל אל לבי או בלבי כדלקמן בסמוך אמרתי אני בלבי:

(יז) **ואתנה** לבי וגו', הוללות פי' רש"י ז"ל שיעמום וטירוף הדעת לשון ערבוב כמו מהול במים וכן ויתהולל בידם דדוד ורבים כמוהו, והתרגום מפרש וחולתא דמלכותא כאילו נכתב הוללות בח' שהתרגום בדרך מתחלפות אותיות אחע"ה ונראה

וְדַעַת הֹלֵלוֹת וְשִׂכְלוּת יָדַעְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הוּא רַעְיוֹן רוּחַ: (יח) כִּי בְּרֹב חָכְמָה רָב־כָּעַס וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב:

אמרתי

ההוללות והסכלות: הוללות. שיעמום ושירוף הדעת ל' ערבוב כמו מהול במים: וסכלות. שטות. ידעתי עתה שגם החכמה יש בו שבר רוח כי ברוב החכמה אדם סומך על רוב חכמתו ואינו מתרחק מן האיסור ובא רוב כעס להקב"ה אני אמרתי ארבה סוסים ולא אשיב את העם מצרים ובסוף השיבותי אני אמרתי ארבה נשים ולא יסורו לבבי והרי נכתב עלי נשיו הטו את לבבו וכה"א שעל רוב חכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנאמר נאוס הגבר לאיתיאל לאיתיאל ואוכל: אמרתי

ונראה פי' אימת המלכות שמוטל על עצמו להציל את עצמו מיד הקמים עליו, והוא כמו ותתחלחל המלכה, אמנם בדבור מהופך של"ל למדע חוכמתא ומנדעא וחולחלתי דמלכא:

(יח) **כי** ברב חכמה רב כעס, כבר נודע פי' המפרשי' אכן מהטולה על דעתי שהוא ע"ד דאיתא בפ' קמא דתענית ואמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחא לי' שנא' הלא כה דברי כאש נאום ה' ע"ז קאמר כי ברב חכמה כשתמצא באדם שהוא חכם ביותר תמצאנו שיש בו רב כעס דאורייתא הוא דקא מרתחא ליה, ויוסיף דעת יוסיף מכאוב שידוע שכל אימת שכח החומרי נחלש אז האדם יתרבה שכלו ולכך כשהוא סמוך למיתתו שכלו חזק ביותר וכן כתיב תוסף רוחם יגועון הרי לך כשמוסיף דעת יוסיף מכאוב שנחלש כח ואבריו נגועים מוכים ומעוני', או כפשוטו למה נקרא שמה תושיה שמתשת כחו של אדם אם כן המוסיף דעת מוסיף מכאוב שמתשת כחו, או ירצה כי ברוב חכמה רב כעס, על דרך שאמרו חבר אינו צריך התראה, או על דרך שאמרו שגגת תלמיד עולה זדון, ויוסיף דעת יוסיף מכאוב שיותר שיוסף האדם דעת התורה נפשו משתוקקת לידע סודות התורה והוא מצטער בעצמו כשנתעלם ממנו דבר וזהו יוסף מכאוב, או ירצה כי ברוב חכמה רב כעס, ע"ד דאיתא ברבה פ' חקת על אשר מריתם את פי זה שאמר הכתוב לא ירעיב ה' את נפש צדיק, זה אדם הראשון שכל הצדיקים שיעמדו ממנו נגזרה עליהם מיתה, אינן נפטרין עד שרואין פני שכינה ומוכיחין אדם הראשון ואומרים לו אתה גרמת לנו מיתה והוא מושיב' אני בידי חטא אחד ואתם אין כל א' מכם שאין בידו יותר מארבע עונות למה נקט ארבע דוקא זה המספר, והשמעוני גרם שאין בידו הרבה עונות וזה תמהון שהרבה יהי' ארבע, ועוד שצריך למחוק מלת יותר. והנה יש לפרש כי ידוע שכל אחד מחיוב בכבוד אב ואם ובמורא הרי ד' מצות ואין אדם נזהר בהם לשמרם כמאמר ר' יוחנן בפ"ק דקדושין אשרי מי שלא חמאן הרי עובר ד' עבירות. ולא ימלט שלא יהיה בידו חטא משאר החטאים ככתוב אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. או הרי כבר בידו חטא אדם הראשון. ואם כן יש בידו יותר מארבע עונות. לאפוקי אדם הראשון לא היה בידו אלא אחד של נחש כי אין לו אב ואם. אכן האמת נראה לפי שמצינו שבחטא מי מריבה דמשה. שהיה הגדול שבכל הנביאים והצדיקים כמו שהעיד עליו הכתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' וכן צדקות ה' עשה נכתוב בחטא שלו ארבע לשונות לא האמנתם מעלתם מריתם לא קדשתם הרי בשביל זה נכתוב אצל משה ואהרן ד' לשונות כאילו היו ד' חטאים בידם אתם יש בידכם יותר. שהרי אתם פחותים ממנו. וא"כ נכון אומרו אין כל אחד מהם שאין בידו יותר מארבע עונות. וע"ז אמר כי ברב חכמה רב כעס שהרי נכתבו אצל משה ואהרן שהיו חכמים גדולים ד' לשונות של חטא. ולמה כי ברוב חכמה. גם הכעס גדול יותר אצל הקב"ה. כענין כי את הכבשה ישלם ארבעתים שאמר דוד שהי' רצונו לגודל חטאו שהי' עשיר כן הענין בהכם שחטא, ויוסיף דעת וכו' כנזכר, או שרצון המוסיף דעת כענין חוה שהוסיפה ואמרי' לא תגעו הוסיפה מכאוב עליה כי ע"י זה הטעה אותה הנחש, כנודע בגמרא ומדרש רש"י ולכן נקט דעת דייקא שבא להורות ענין עץ הדעת שהיה בקשה להגדיל ולהוסיף בקדושה:

אמרתי

ב (א) אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לְכָה־נָּא אֲנַסְּכָה בְשִׂמְחָה וּרְאֵה בְטוֹב וְהִנֵּה גַם־הוּא הָבֶל׃ (ב) לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל וּלְשִׂמְחָה מַה־זֹּה עֹשָׂה׃

תרתי

(א) אמרתי אני בלבי. הואיל וכן הוא אחדל לי מן החכמה ואעסוק בשמחה תמיד: אנסכה. לשון מסך יין לשתות כמו מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו או עירוב בשמים ביין לקונדיטון: וראה בטוב. כמו וראית בטוב: והנה גם הוא הבל. שהרי ראיתי בנבואה שהרבה קלקולים באים מתוך שחוק בלשאצר מת מתוך משתה. אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפעת להם: (ב) לשחוק אמרתי מהולל. מעורבת בבכי ואנחה: לשמחה מה זה. טובה ישעם הרי סופה תוגה:

תרתי

ב (א) אמרתי אני וגו' לכה. רש"י ז"ל פי' אנסכה לשון מסך והוא יין במים לתקנו ונראה לפרש לדבריו באופן זה שאמר היצה"ר שמוכן בלבו ליצר טובו לכה נא אין נא אלא בקשה וזהו לדעתי מה שאמרו חכמים ז"ל בגמרא דסוכה פרק החליל אם פגע בך מנוול משכהו לבית המדרש שקושי ההבנה, הוא מה שאמרו אם פגע בך ומה שייך פגיעה ביצה"ר שהוא תמיד אצל האדם יושב בפתחי לבו ואין קרוב לאדם יותר ממנו שמנגער מבטן אמו כאשר העיד על זה הכתוב כי יצר לב האדם רע מנעריו. חסר כתיב וכמו שהביא רש"י ז"ל בפי' החומש. וא"כ מה"ל פגיעה. ועוד קשה למה קראוהו כאן מנוול. ובגמרא שם אמרו ז' שמות יש לו ליצה"ר רע. ערל. טמא. שונא. מכשול. אבן. צפוני. וכולם נמדוס מקראי ומנוול לא נזכר שם. וא"כ למה יצאו חכמים מגדרם לקרותו בשם אשר לא נזכר ומפורסם בקראי. לכך נ' שהענין כשהיצה"ר רואה שאין האדם נמשך אחר תאות נפש לאכול ולשתות ולהתענג בטוב כשים סעודת מריעים אומר לו לכה נא דרך בקשה שתה עם האנשים ושמח עמהם. כי יאמרו עליך שאתה מנוול ועלב כל היום בבקשה ממך לך ושתה בלב טוב יינך כדי שלא תקרא מנוול. ואין אני חפץ שתלך ותשכר. רק שתהיה מעורב עם הבריות שמח וטוב לב ולכן קאמר הכתוב לכה נא בבקשה אנסכה בשמחה לא יין דמשכר רק המשמח. וע"כ קראוהו ז"ל מנוול לפי שזהו הפתי שלו אמנם לא חשיב רק ז' שמות דכתיבי בקראי וזה לא כתיב. או דמנוול קאי על האדם כמו שכתבנו. והנה ממש דברי שלמה דברי היצר הרע שהם לשון בקשה כמו שפי' רש"י ז"ל בפרשת בא דבר נא באזני העם אין נא אלא לשון בקשה. ואמר שגם הוא הבל כי כל סעודות מרעים המה בשביל שהם ריעים ואהובים ואין לעשות שום דבר בשביל אהבת בני אדם כי היום הוא אוהבך ובהרף עין הוא שונאך. וגם שתיית היין היא גורמת שנאה כידוע שהיין מקרב רחוק ומרחק קרובים כי כן דרכו א"כ מה יתרון יהיה לך בסעודה שאינה של מצוה אינה רק שאתה מוסיף כח הקליפה ומאכלך ושתייתך שאתה מחזק גופך בה יהיה לרימה ותולעה. ובעוונותינו יצא מה שילא שבשים יום איד שלהם הולכים ועושים סעודות מריעים ולולי היו עושים גם כן ביום השבת או ביו"ט שהיו שמחים בשבתות ויו"ט הההרפתי והם לא ידמו כן רק בשבת ויו"ט למעלבה ישכבון אינם שותין ושמחים לכבודם וביום איד הם שותים בודאי שמח לאיד לא ינקה כי הם המסיפים כח הקליפות ח"ו והוא עון פלילי וה' הטוב יכפר בעד שארית עמו:

(ב) לשחוק אמרתי מהולל. רבו כמו רבו המדרשים אך אביא שני דברים כדי שיתיישב ויתפעל בהם האדם. גם כשיגיע לו צרה לא יאמר על מה עשה לי אלהים ככה הלא ראה יראה מה שנעשו בדורות הראשונים לגדולי ישראל ויצדיק עליו את הדין. אמרו ברבה ד"א לשחוק אמרתי מהולל מה מעורבב השחוק שמחקה מדת הדין על אלישבע בת עמינדב. שראתה ד' שמחות ביום אחד משה יבמה מלך. נחשון אחיה נשיא ראש כל הנשיאים. אהרן בעלה כהן מלובש אפוד שני בניה סגני כהונה. וכיון שנכנסו

להקטיר

(ג) תַּרְתִּי בְלִבִּי לִמְשׁוֹךְ בַּיַּיִן אֶת־בְּשָׂרִי וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת

(ג) תרתי בלבי: חזרתי לתור בלבי להחזיק בכולן במשתה בחכמה ובסכלות ולמשוך ולעדן במשתה היין את בשרי: כל סעודת עונג קרויה ע"ש היין: ולבי נוהג בחכמה. אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתגלגל בחכמה להחזיק בתורה: ולאחוז בסכלות. בדברים הדומים לי לסכלו' שאמרתי עליהם לאיתיאל ואוכל וכגון לבישת שעטנז וכלאי הכרם שהשטן והעובדי כוכבים

להקטיר שלא ברשות נשרפו ונהפכה שמחתה לאבל היו אומר ולשמח' מה זה עושה אחרי מות שני בני אהרן וגו'. עוד הביא שם ד"א לשחוק אמרתי מהולל אמר ר' פנחס דדהיכא מערבב מה חדוותא הוה בבר נש מרברבי בבל שנשא בנו אשה ברביעי עשה סעודה לחכמים אמר לבנו עלה לעלייה, והביא לנו יין טוב מחבית פלונית עלה להביא יין ישן מן העלייה הכישו נחש ומת המתין לירד ולא ירד אמר אעלה ואראה מה טיבו שבני מתעכב עלה ומלאו שהכישו נחש ומת מושלך בין החביות המתין אותו חסיד עד שאכלו ושתו האורחין כל סעודתן וגמרו לברך א"ל רבותי לא לברך ברכת חתנים לבית אותו האיש באתם אלא לברך ברכת אבלים לא להכניסו לחופה באתם אלא להכניסו לקבר עאל ר' זכאי ואפטר עליה לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זה עושה, (כך הגירסא ויקרא רבה פ' כ'), אמנם בגמ' דלן מס' שבת פרק במה מדליקין משמע דמהולל פירושו שבח שאמרו שם ומאי דבריו סותרין זא"ז כתב טוב כעס משחוק וכתיב לשחוק אמרתי מהולל ופירוש רש"י מהולל משובח, כתיב ושבח אניאת ה שמחה וכתיב ולשמחה מה זה עושה ומשני ל"ק טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים בעולם הזה משחוק שמשחק הקב"ה על הרשעי' בעול' הזה, ולשחוק אמרתי מהולל זה שחוק שמשחק הקב"ה עם הצדיקים בעוה"ב ושבח אני את השמחה זו שמחה של מצוה, ופירוש רש"י ז"ל כגון הכנסת כלה ולשמחה מה זה עוש' זו שמחה שאינה של מצוה, הרי שפירשוהו למהולל משובח, וא"כ לפי דברי רבותינו קשה דהא רישא דקרא וסיפא דקרא לא ראי זה כראי זה דגבי שחוק הוא שבח, הגם דאליבא רש"י ז"ל דפי' מהולל מעורבב א"ש לפי דרישא דקרא הוא לגנאי כמו סיפא דקרא, דקאמר לשחוק אמרתי מהולל מעורבב והיינו דוגמא דלשמחה מה זה עושה, מ"מ קשה אליבא דרש"י שאם הוא כדבריו למה הכמינו קדמונינו ז"ל הוקשה הדבר כל כך בעיניהם עד שבקשו לגנוז ספר קהלת בשביל סתירה זו ולא העלו על דעתם לפרשו ל' ערבוב וא"כ לא קשיין קראי אהדדי שבאמת הוא תמהון גדול בעיני, בשכבר גם ברב' נדרש ל' ערבוב כמו שהבאתי לעיל ונראה שחכמי התלמוד בטוב שכליהם וגדול חריפותם המה ראו כן תמהו שאי אפשר לפרש מהולל ערבוב דא"כ יקשה למה יאמר טוב כעס משחוק, הרי אין לך ערבוב גדול מכעס וכמו שאמרו אגל משה רבינו ע"ה בא לכלל כעס בא לכלל טעות וא"כ איך יהיה הכעס טוב משחוק וקושיא זו לית נגר ובר נגר דיפרקינ' אלא בהכרח פירושו של מהולל משובח והא דקשיין קראי אהדדי מתורץ כדמשנינן, אך קשה לפרשו מהולל עירוב והא דקאמר טוב כעס. שכועס הקב"ה כדמשנינן השתא. ונראה שהם סברו מאחר שהשחוק נוקי בהקב"ה שהרי מוכרחי' אנו לומר כך בפסוק טוב כעס משחוק בין שנפרש מהולל ערבוב בין שנפרש מהולל שבח מ"מ ק' עליו קרא דטוב כעס משחוק כמו שכתבנו, א"כ בהכרח שנפרש שחוק משמח הקב"ה על כן פירשו לשחוק אמרתי וגו' ג"כ שמשמח הקב"ה על הצדיקים בעוה"ב, ומהולל ל' שבח כדי שיהי' פירושו של שחוק שוה ודומה בשניהם ניחא להו לפרש שחוק שמשחק הקב"ה והע"ג דרישא דקרא של לשחוק לשבח וסיפא דקרא ולשמחה מה זו עשה לגנאי כדי שמלת שחוק יפורש בדומה ושוה בשניהם:

(ג) **תרתי** בלבי וגו' את בשרי ולבי נוהג בחכמה, ע"ד שאמר רבא בגמרא דפסחים חמרי וריחני פקחני, ולאחוז בסכלות אם יעלה על הדעת לפרש שכלות באמור כאן סכלות ממש הלא יקשה על כדעת שלמה שהוא ראש ואב לחכמים, ירצה

לאתה

בְּסִכְלוּת עַד אֲשֶׁר־אֶרְאֶה אֵי־זֶה טוֹב לִבְנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם מִסְפַּר יְמֵי חַיֵּיהֶם׃ (ד) הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי בָּנִיתִי לִי בָּתִּים נטעתי

כוכבים משיבין עליהם וכז"א טוב אשר תאחוז בזה וגו' (וגם) על שאול שנדמ' בעיניו שכלות להרוג מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק והיא מצות המקום וקורא אותה שכלות: (ד) הגדלתי מעשי. בימי גדולתי

לאחוז בסכלות אפי' בקצהו כל שכן להסתפק אם החכמה טוב מסכלות או הסכלות טוב מהחכמה עד אשר אראה איזה טוב לבני אדם וגו' וע"ק שהרי שמא מוכיח עליו שהרי נקרא סכלות וכבר אמר שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כאור מן החושך על כן לבי אומר לי כי החכמה והסכלות האמורים כאן כן הנה אשר אומר כי החכמה היא החכמה האמתית תורת אמת, והסכלות היא חכמת התכונה וחזיון הכוכבים וסכלות כמו כסלות וכן כתב כגב וכן סכל כסיל, או מטעם אשר נאמר נקמן ואמר שהיה קר בלבו למשוך בשרו הוא היל"ט שבלב האדם כדכ' ואתן לכם לב בשר יין האמור כאן ר"ל יין התור' הנדרשת בשבעי' כמנין יין ע"ד שדרשו על הפסוק הביאני אל בית היין, והרצון להנהיג לנו בחכמת התורה, גם לאחוז בסכלות היא חכמת התכונה וחזיון הכוכבים שראוי ללמדה כי היא פועל ה' ומי שאינה דורשים עליו נאמר את פועל ה' לא יביטו וקראה סכלות או מטעם שאמרנו ככתוב כוכבי השמים וכסיליה', והוא בהפוך הנזכר או מטעם שאמרו חז"ל על קרא מאשר יגידו ולא כל אשר יגידו כי לפעמים יוסכל הענין ולא יובן על בוריו על פי ידיעת המזלות וכוכבים ואמר לאחוז בסכלות כלומר לעסוק בה כל כך עד שיהיו נהירין לו שבילי דשמיא עד שידע כוכב ומזלו של כל אדם כל ימיו וכענין האסטרולוגוס שהוזכר למעלה שיושב על חוף הים, בדרך משל שיוכל לומר לכל אדם זו השעה הצלה, וזו השעה בהפוך זו השעה תזרע וזו כשעה תקצר, זו השעה תלך בדרך, וזו השעה לא תלך, זה הזווג יצלח לך וזה בהפוך, שורש הדברים וסופם שיודע להשיב לכל שואליו תשובה נכונה על כל מה ששאלוהו ויבקשו לעשות וכן מה שיעשה ביום פלוני או ביום פלוני וזהו שאמר עד אשר אראה לבני האדם אשר יעשו תחת השמים מספר ימי חייהם שהוא ממש מראה באצבע בכל הדברים הנ"ל, ולדעתי כי דברי אלה הם ממש דברי רז"ל ברבה, וזה לשונו תרתי בלבי למשוך ביין אמר שלמה למשוך ביין ביינה של תורה ולאחוז בסכלות, ר' יודן בעא קמיה דר' אחא, מהו דין דכתיב ולאחוז בסכלות, א"ל בסוכלנותא, והוא תרגום של תבונה כמ"ש בעל מ"כ, כי שוקשה לרבי יודן אמרו ולאחוז בסכלות אם נפרש סכלות ממש כמו שכתבתי למעלה ולכן השיב לו ר' אחא שהוא סוכלנותא וכ"ל שהיא מחכמת התכונה שעליה שייך לומר תבונה, כדכתיב כונן שמים בתבונה:

(ד) **הגדלתי** מעשי עכשיו בא לספר כל חשקו ותאותו שזכו לו מן השמים, והנה נלאתי ראיתי שכתב התרג' בזה הפסוק עבדית כורסייא דשן דפילא, והנה לפי ראות העין הוא תמהון כי לא הוזכר מזה בקרא, אמנם מצאתי ברבה דיליף אותו מן הגדלתי מעשי, וז"ל הגדלתי מעשי הה"ד ויעש המלך כסא שן גדול, וגם נראה בעיני להגיה בתרגום זה בפסוק זה אנציית בי בינה סנהדרין כל קבל כרמין דענבי כו', ופירושו שהיה מושיב ישיבת סנהדרין ביבנה עשויה שורות שורות בכרם, וזהו אמרו כל קבל כרמין פירוש כנגד כרמים ר"ל שהיו יושבין שורות שורות ככרם כדאיתא בירושלמי דתפלת השחר תמן תנינן את זו דרש ר"א בן עזריה לפני חכמי' בכרם ביבנה, וכי כרם היה שם אלא אלו תלמידי חכמים שהיו יושבין שורות שורות ככרם, וזהו אמרו כל קבל כרמין שפי' כנגד וכמו עיין ברבות בפסוק כרם היה לשלמה בשיר השירים, וכן בס' זה בפסוק כנסתי לי:

(ה) **עשיתי** לי וגו' עץ כל פרי כבר הביא רש"י דברי תנחומא שהיה שלמה מכיר ויודע בחכמתו את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונוטע בו פלפלין איזה הולך לארץ כו' ונוטע בו הרובין שכל גידי הארצות באים לציון שמשם משתיתו של עולם שנאמר מציון מכלל יופי לכך נאמר עץ כל פרי במדרש תנחומא וכן מבואר ברבה, אכן נראה בעיני מד לא קאמר ונטעתי בהם כל עץ פרי וקאמר ונטעתי בהם עץ כל פרי שמשמע שבחכמתו היה נוטע עץ א' שהיה נושא כל מיני פירות לפי שהיה יודע' ממש אותה הנקוד במשתיתו של עולם, שמן אותה הנקודה יוצאין גידי הארץ והיה נוטע ממש על אותה הנקודה עץ א' שהיה נושא כל מיני פירות ולכן אמר עץ כל פרי עץ א' שהיה נושא כל מיני פירות ולא אמר כל עץ פרי שהיה במשמעותו כל אילני פירות:

נָטַעְתִּי לִי כְּרָמִים׃ (ה) עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל־פֶּרִי׃ (ו) עָשִׂיתִי לִי בְּרֵכוֹת מָיִם לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים׃ (ז) קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי

בית

גדולהי: (ה) עץ כל פרי. בהי' שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונטע בו פלפלין איזה הולך לארץ הרובין ונטע בו הרובין שכל גידי הארצות באים לציון שמשם משתיתו של עולם שנאמר מציון מכלל יופי לכך נאמר עץ כל פרי במד' תנחומא: (ו) בריכות מים. כמין ביבריס של דגים שחופרין בקרקע:

וסגולת

(ו) **עשיתי** לי בריכות מים נ"ל שדברי התרגום בזה הפסוק מהופכים וצריך להיות פרקטונין דמיא לאשקאה מנהון אפי' חורשא די מרבי קיסין, ובמדרש רבה עשיתי לי גנות ופרדסי' אילו משניות גדולות כגון משנתו של ר' חייא בר אבא ומשנתו של בר קפרא, ונטעתי בהם עץ כל פרי זה התלמוד, ומה שלא הזכירו משניות של רבינו הקדוש נראה בעיני לפי שאינם גדולות כי רבי קיצר אותם כמו שאז"ל לעול' ילמו' אד' לתלמידיו דרך קצר', ואעפ"י שכלל בדבריו דברי' נפלאים כמ"ש בספר הפליאה, שרבינו הקדוש כתב לפעמים דבר אחד במשנה והראה בו דבר חכמה וסוד גדול ולא רצה לגלותו אך רמזו ברמז והמבין יבין, כדי שיהיו תפוחי זהב במשכיות המדה וכמו שהאריך הספר הנזכר על אור לארבעה עשר שפילפלו בו בגמרא ממאי דהאי אור אורתא הוא כמ"ש לשם, וכן מצינו ששנה רבי בכתובות פ' אעפ"י המשרה אשתו ע"י שליש כו', ואוכלת עמו מלילי שבת לליל שבת שהוא סוד גדול, ומצאתי שכ' האר"י ז"ל בחלק רביעי מכנפי יונה, אור לארבעה עשר כו' פי' אור בגימטרי' אין סו"ף הקוד' לארבע אותיו' של הוי"ה לעשר של מילוי, וכן בעודו בודקין את החמץ הוא היצה"ר המחזירו למוטב, והאריך לשם, והנה רואים בחוש שכלל ענינים גדולים במשניות בכל זה כלל בדרך קצרה מה שאין כן משניו' רבי חייא ובר קפרא, וגנות ופרדסי' משמע גדולות על כן בקשו אילו ולא משניו' של רבינו הקדוש ומה שאמרו ונטעתי בהם עץ כל פרי זה התלמיד הוא מה שהקשו את זה לעומת זה כגון ורמינהו או והתנן וחכמי התלמוד תירצוהו וכן מה שדקדקו מלשון המשנה, וזהו עץ כל פרי כדכתיב פרי צדיק עץ חיים שהפרי שלהם הוא עץ חיים ע"ד עץ חיים היא למחזיקים שנדרש על התורה, וזהו עץ כל פרי כמו שהזוהר כינה לת"ח עץ בפ' שופטים בפסוק כי האדם עץ השדה ודרשו נמי לשם. עשיתי לי ברכות כו' ר' חייא רב' אמר אילו הדרשות להשקות מהם יער צומח עצים אילו התנוקות שהם למדי' עכ"ל והרצון כי יער הוא מורה על הריבוי כמו יער וכרמילו ואמר צומח ש"מ שעדיין לא נתגדלו כל צרכן רק צומחי' עדיין והם התנוקות כאמו':

(ז) **קניתי** וגו' ובני בית היו לי וגו' כבר האריכו ברבה באילו המקראות יראה הרואה משם, ונראה שאמר קניתי עבדים רצונו לא עשיתי

ככתוב

בֵּית הָיָה לִי גַּם מִקְנֶה בָקָר וָצֹאן
הַרְבֵּה הָיָה לִי מִכֹּל שֶׁהָיוּ לְפָנַי
בִּירוּשָׁלִָם׃ (ח) כָּנַסְתִּי לִי גַּם־כֶּסֶף
וְזָהָב וּסְגֻלַּת מְלָכִים וְהַמְּדִינוֹת
עָשִׂיתִי לִי שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְתַעֲנוּגֹת
בְּנֵי

(ח) וסגולת מלכים. גנזי מלכים זהב וכסף ואבן יקרה שהמלכים מסגלים בגנזיהם. והמדינות. סגולת כל סוחרים. פרים ופרות. מיני כלי זמר. שדה ושדות. מרכבות כי עגלות צב ובלבון גמרא ים שדה תיבה ומגדל. אף

ככתוב בשמואל סימן ח' ויאמר זה יהיה משפט המלך וגו' את בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו וגו' ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאופות כל זה לא עשיתי כי לא רציתי לשעבד בהם בבני ישראל רק קניתי עבדים ושפחות כנענים. ולא אמר קניתי לי כי לא היו לו רק לעשות מלאכה בשדה או במרכבתו שאין למלך עסק עמהם בדבור הרבה שאינם לפניו כי אם לעתים או לא יאמר לי כי כל לי האמור הפסוקים הנ"ל הוא טובה נצחיי לנשמתן בפרט לדברי המדרש רבה משא"כ בעבדים כי מרבה עבדים מרבה גזל מרבה שפחות מרבה זימה אבל בני בית היה לי כמו שאמרו רז"ל ויהיו עניים בני ביתך וכן במקנה בקר וצאן נאמר לי שיוכל להקריב מהם קרבנות או ליתן מהם מעשר כדכ' וכל מעשר בקר וצאן וכ"מ ברבה. גם מקנה בקר וצאן אלו הקרבנות דכתיב מן הבקר ומן הצאן תקריבו ונראה שבעבור זה הפסוק במאמר ובני בית היה לי בין עבדים ושפחות ובקר וצאן. שמן הראוי היה להקדים בני בית שהם הטובים ומבני ישראל המה ולכתוב עבדים ושפחות אצל בקר וצאן שהם בהמה המה להם והיה דומה בדומה כי הם נמשל כבהמות נדמו. אמנם כי אם היה כתוב כן אפשר שהיינו בא לכלל טעות והיינו אומרים שאותו הכתוב אצל בקר וצאן אם קאי גם על עבדים ושפחות והוא לא כן ידמה כי לי נאמר אלא במקום שנמשך ממנו טובה נצחיית לנשמה כאמור לזכות בו זכות על כן הפסוק וכתב עבדים ושפחות אצל קניתי ולא אמר קניתי לי. והקדימם בקרא כדי לכתוב בני בית בקר וצאן סמוכים זה אצל זה לפי שהם דומים בזה שבשניהם יוכל בהם לקנות זכיות נצחיית וכ' לי בשניהם לטעמיה כאמור. וכ"ת והרי עדיין אנחנו יכולים לטעות ולומר דלי הכתוב אצל בני בית קאי נמי אשלפניו על עבדים ושפחות. אי אפשר למטעי שהרי הכתוב גדר מזה וגדר מזה בכדי שלא נטעה האחד הוא שהקדים עבדים ושפחות קודם בני בית. והשני דא"כ דכולן בחדא מחיתנהו היה לו לכתוב קניתי לי עבדים ושפחות. גם מקנה בקר וצאן וגו' והיה קאי לי אכולם. ועוד בה שלישיה שיאמר רק לי אצל בקר וצאן באחרונה והיה קאי על כולם אבל השתא שהקדים עבדים ושפחות ולא אמר להם לי ובאלו השנים אמר לי מוכח דשניהם שוין לטובה לטובה כאמור משא"כ בעבדים ושפחות. כי לי בכל מקום הוא לשבח כדאיתא במדרש אבכיר"ר הובא בילקוט פרק הרואה כל מקום שנאמר לי הרי הוא קיים לעולם ולעלמי עולמים כך אמר שלמה לי אצל הענינים הנצחיים כאמור. ואמר מכל שהיו לפני קאי על כולם או אפשר שקאי על קרבנות שרמז בבקר וצאן כנזכר וכדכתיב אלף עולות יעלה שלמה וכן בהנוכת הבית דכתיב במלכים א' סי' ח' והמלך שלמה וגו' מזבחים צאן ובקר אשר לא ספרו ולא ימנו מרוב, וברבה דרש ובני בית היה לי זה רוח הקודש וכתב מ"כ כדכתיב וכל ביתי נאמן ונראה דמזה הטעם לא נאמר ובני בית היו לי, שאז היה מלת היו קאי על בני לבד, אבל אמר היה שהוא קאי על הבנים ועל הבית שעל שניהם ילדק לומר היה, וידוע כי מלכות נקרא בית ונקרא רוח הקודש כדאיתא בזוהר פ' אחרי, דף כ"ז עמוד ד':

(ח) **כנסתי** לי וגו' התרגום פי' דאפי' מתקלין פי' שאפי' אבני משקל והמאזנים יחדיו היו של כסף וזהב וכן דרש ברבה ולמדוהו מקרא דכתיב ויתן המלך את הכסף

הככף אפשר בדרכים ובאלרות ולא היו נגנבות אלא היו גדולות וכו' תנא אפילו משקלות וכו' ע"ש ומ"ש התרגום ודימסייא ובי בנין כן ה"ל ברבה דימוסיות ומרחלאות ופי' דימוסיות הם מים חמין שיולאין מן הארץ כגון חמי טבריה, כן פי' הערוך ודרשו כך מל' תענוגות בני אדם שהוא א' מן הדברים שאינה נכנס לגוף והגוף נהנה מהם כמאמר רז"ל וסגולת מלכים והמדינות דרשו ברבה כדכתי' וכל מלכי הארץ מבקשים את שלמה והמדינות זו מלכת שבא שהיתה מדיינת עמו בחכמתה ובשאלותיה ולא יכלה לנלחו , והנה מה שהוליאו מלת המדינות מפשוטו כ"ל דבשלמא אלל מלכים שייך למימר סגולת , כי ההמון אין להם סגולה וכבר אמרו אי חלקא מלכא להוי דיקולא מגואריה לא נחית , כ"ש שאין להם סגולה ע"כ פירשוהו המלכת שבא שהביאה לו כמה סגולת מלכים כדכתיב , מלכים י' ומלכת שבא שמעת וגו' ותבא ירושלמה בחיל כבד מאד גמלים נושאים בשמים וזהב רב מאוד ואבן יקרה , ועוד דרשו ברבה כסף וזהב אילו דברי תורה שנאמר הנחמדים מזהב , וסגולת מלכים שנא' בי מלכים ימלוכו , יעויין שם והנה מה שאמר הכתוב שרים ושרות קשה כי איך יאמר שרות והרי אמרו קול באשה ערוה עד שאמרו אסור לקרות ק"ש כשומע אשה מזמרת , ואפשר שפירוש שרים לו ולמלכה שרות , ועוד ידוע כי שלמה המלך ע"ה הוא היה הממציא לחכמת המוזיקה כידוע ומפורסם והנה לריכין למשוררים שקולם עב ולמשוררים שקולם דק וקולות ממולעים לא עב ולא דק כי בזולת זה אין משתמעין כמו שאמרו תרי קולות כחדא לא משתמעין , ועדיין רבים כשים להם משורר שקולו דק כאשה מסרסים אותו כדי שישאר קולו דק כל ימיו אמנם אנהנו עם ה' מוזהרים על הסירוס כדכתיב ובארלכם לא תעשו ודרשו ז"ל כל שבארלכם , והיה מחכמתו שלקח נער קטן רך בשנים שקולו דק כאלו הי' אחת הנקבות ואיש בא בשנים שקולו עב ואז הקולות משתמעין כחדא ומתוק לשומעים ועדיין חכמי המוזיק"א יודעי' כמה שני' יהי' כאו"א המשוררים מוזיק"א שבקולות יחדיו לשורר בנעימות ולכן אמר שרות לפי שקולם נשמע כאילו היו נקבות , ועוד י"ל כמ"ש בהג"ה מיימוניות שבקול שרגיל בו אין בו משום ערוה . ותענוגות בני אדם שדה ושידות נראה שמלת שדה ושדות הם פירוש לתענוגות בני אדם . והוא כ' ענין מרכבה המרכבה הא' שדה והמרכבה הב' שדות והמרכב היא עגלה ככתוב עגלות לב . והמרכבה היא שנושאין בו אדם השוב בשני סוסים סוס אחד מלפנים וסוס אחד מלאחריו וקורין לו בל"א זענפט או רוסער . בתענוג הוא לאדם הרוכב בהם שאינו מתנענע ושניהם עשויים כמין שידה ותיבה . וענין אמרו שידה לשון יחיד ושדות לשון רבים כי אפשר שלעלמו היתה שידה מיוחדת חשובה מאד באבנים טובות ומרגליות ולנשיו שדות . אמנם לדברי הרבה והתרגום ותענוגית על המרחלאות יהיה מ"מ פירש שדה ושדות כמו שכתבתי . ובגמ' דגיטין פ' מי שאחזו הכי תרגמו שידא ושידתן פירש רש"י שד זכר ושידה נקבה ומבואר שם בגמרא לענין מה היה משמש בהם ויש לתמוה היאך פרשו שדה לשון זכר והלא היא לשון נקבה ונראה שהם דרשו למלת עשיתי האמור ברישא דקרא גם על שדה ושדות . וכאלו נאמר ועשיתי שדה ושדות ויהיה פי' ועשיתי לשון כפייה כמו גט מעושה כדאיתא שם בגמרא כשבינהו אהדדי והרלון כפיתי לשד ושדות ויהיה ה"א שדה כמו ה"א של ארלה שפירש לארץ אך הכא שדה לשד כלומר כפיתי לשד ושדות כאמור ודו"ק :

בְּנֵי הָאָדָם שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת׃ (ט) וְגָדַלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי מִכֹּל שֶׁהָיָה לְפָנַי בִּירוּשָׁלָ͏ִם

אף

(ס) אף חכמתי . גם חכמתי לא הנחתי בשביל כל המעשים האלה ועמדה לי ולא שכחתיה. דבר אחר עמדה לי לעזרה מכל אלה׳ אל

ט) וגדלתי התרגום מפרש שגידל טובה והוסיף עושר . וי' שר"ל שהיו חייס טמים

טובים שלא ראה רעה או אפשר שר"ל מעשים טובים. ובכל זה שהרביתי עושר עמדה לי חכמתי ולא שכחתי הגם שמדרך בני אדם שע"י התעסקות הממון אינו לומד ושוכח תורתו אבל אני בכל זה חכמתי עמדה לי. אמנם דברי הרבה ריש קהלת מתנגד לזה שדרש על שם יקא שנקרא שלמה לפי שהיה מקיא בדברו ככלב הזה שמתמלא בשעתו ומתפנה בשעתו, כן שלמה למד תורה בשעתו ושכחה בשעתו ואפשר לפרש שאמר לפעמים נמשך האדם אחר התענוגים ולהוט אחר הממון ובעבור זה השכינה מסתלקת ממנו, אמנם לדידי עמדה לי חכמתי היא

אַף חָכְמָתִי עָמְדָה לִּי. (י) וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם לֹא־מָנַעְתִּי אֶת־לִבִּי מִכָּל־שִׂמְחָה כִּי־לִבִּי שָׂמֵחַ מִכָּל־עֲמָלִי וְזֶה־הָיָה חלקי

(י) לא אצלתי. לא רחקתי להבדיל מהם וכן ויאצל מן הרוח ויתן אל הזקנים במנורה שמדליקין ממנה נרות הרבה ואין אורה חסר כלום. וזה היה חלקי. ואחרי עשיתי כל אלה אין לי מכולם אלא זה ׳רב ושמואל:

חכמת שלמה עטר"ת וזהו חכמתי ביוד כי מדבר בעדו כי כן נקראת חכמת שלמה כנודע ורמז במלת אף שהיא מדת הדין הרעה ובמדרש התורה שלמדתי באף ר"ל בפלפול וחידוד התלמידים שהוא באף עמדה לי כי לא תשכח מה שלומדי' בפלפול ובחידוד התלמידי' וכבר כתבו חכמי האמת כי היגיעה שיגע אדם בפלפול עד שהזיע על גופו הוא נחת רוח לשכינ"ה ולדעתי מ"ש בשה"ש אחות לנו קטנה ושדים אין לה וכו' נאמ' על העט"רת שהוא אחות ושדים אין לה להניק ולהשפיע לתחתונים ואמר אם חומה היא נעשה וגו' הרצון אם היא חומה מצד החסד ע"י גמילות חסד שעושים למטה, והוא נקראת חומה כדאיתא בזוהר פ' בהר בר"מ ואם חומה שיונקת מחסד כענין והמים להם חומה כמבואר בספר בערכו אז נבנה עליה טירת כסף בסופיה דעלמא דאתי ואם דלת היא שאין בישראל ג"ח והיא דלה מהשפע נבנה עליה לוח ארז דהיינו שישראל יעסקו בלוח לוחות אבנים היא התורה ארז ר"ת אימה רתת זיע והאר"י אשכנזי כתב פרק מ"ג דכי מאי דאמרי רבנן שהתורה נתנה באימה ביראה ברתת בזיע ע"ד האמת אימה ביו"ד יראה בה"א רתת בוי"ו זיע בה"א בתראה והרי הוא כמו שכתבתי לעיל כי בזיע הוא נחת רוח לעטר"ת, ואפשר נמי לפרש כי לפעמים שנית משנה כמה דורות שעברו ואח"כ נתחדש בה דבר והיו קובעין אותו התוספות במשנה וקראוהו לו זו אף זו והוא קשה על התלמידים להיות שגור בפיהם בשכבר שנית משנה זו בלי התחדשות כמה דורות, ודבר זה לא נודע על כן כשנתחדש קשה להם להרגילו על לשונם ואמר שלמה אף חכמתי כלומר האף זו שחדשתי עמדה לי שהתלמידים היו מתמידים בה עד שהיתה שגורה בפיהם ואמרו זה הוסיף שלמה, והנה נכון אומרו עמדה לי דייקא:

(י) **ובכל** אשר שאלו עיני, המתרגו' תרגום וכל מה דבעי מני רבני סנהדרין וכו', כי הם נקראים עיני העדה כדכתיב פ' ויקרא ונעלם מעיני הקהל כי הם מוליכים ומעינים כמו העינים לגוף על פיהם יצאו ועל פיהם יבואו, ומה שאמר עיני כמדבר בעדו להורות שהיה חביבם עליו כבבת עיניו והיה מקרבם אליו וכן היו נוהגין עמו דרך הכה וכבוד לא עשו דבר רק על פי תשובתו שהשיב להם על שאלתם, לא כמו שעושים בדורות הללו שמנהיגים וטובי העיר עושים הכל על פי עצמם ואת פי המורה צדק שלהם לא ישאלו, ולפעמים שהוא כהדק טובם ויצא משפט מעוקל בענינים רבים:

לא מנעתי את לבי מכל שמחה, התרגום והרבה מחולקים כי התרגום פי' שהיה שמח בתורתו, ומפרש וזה היה חלקי על התורה, אמנם הרבה לא פירשו כן לשתי שבות הא' שהרי אמר מכל עמלי, שמפרש כי לבי וגו' שמשמעו עמל כפשוטה, ועוד מה היתה כתרעומת וזה היה חלקי אם קאי על התורה אין לך חלק מעולה מזה שאין מלוין לאדם לא

כסף

חֶלְקִי מִכָּל־עֲמָלִי׃ (יא) וּפָנִיתִי אֲנִי בְּכָל־מַעֲשַׂי שֶׁעָשׂוּ יָדַי וּבֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ (יב) וּפָנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת חָכְמָה וְהוֹלֵלוֹת

ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קידו מקידה של חרס ששותין בה. ויש פותרים במ"ז כל הענין בבתי מדרשות ותלמידים ובבתי כנסיות. יער צומח עצים. עמי האדן למלאכת שדות וכרמים. (יא) ופניתי. עתה בכל מעשי ורואה אני שאין יתרון בהם כי מכולם אני חסר. (יב) ופניתי אני לראות חכמה. פונה אני מכל עסקי להתבונן בתורה והוללות וסכלות עונש עבירות · כי מה האדם שיבא אחרי המלך. להתחנן לו על גזירה שנגזרה עליו וכבר עשאוהו למעלה הגזירה לגוזרה טוב לו להתבונן תחלה במעשיו ולא יצטרך

כסף לא זהב וכו', על כן פירשו הרבה מכל שמחה שהיה שמח בעשרו כמו שאמר כי לבו שמח מכל עמלי וזה היה חלקי היא קידה של חרס שהיה לו כשנדחה ממלכותו :

(יא) **ופניתי** אני בכל מעשי היה די באמרו ופניתי בכל מעשי וכן מלינו כמה פעמים אני וראיתי אני, ל"ל אני אני, ונראה שבא להודיע כי כל הראיה והאמירה והפנייה היא על ידי חכמת שלמה שנקראת אני כי בת שב"ע היא אם המלכו' ואמר שהי' פונה בכל מעשיו מעש' ידיו כגון בנין הבית בחיר' ובנין ביתו, וכן בעמל שעמלתי לעשות פי' כגון זהב פרוים שהי' עושה פירות בכל שנה ופרחי כהונה היו מלקטין פירות הנופרות של זהב כמבואר בדברי רז"ל בתנחומא שהביא בילקוט (דף ט"ז ע"א) בפסוק ואתם הדבקים וברבה בפסוק עמודיו עשה על כן אמר שעמלתי לעשות שהוא יעשה פרי תמיד וכמו שפי' החכם האלהי סרהב"ע והביאו המאור הגדול הרמב"ן ז"ל בפי' החומש אשר ברא אלהים לעשות השרשים מכל מינים אשר יעשו דמותם והנה פנה שלמה במעשיו וראה בנבואה שחרב יחרבו ואמר הנה הכל הבל ורעות רוח שהרי הוא בעצמו ראה בחורבנו וזה מאד יתעצב האדם בראותו מעשה ידיו ילכו לאיבוד ולשממה ומה מי שאין עצבות לפניו כדכתיב עוז וחדוה במקומו קרא בחורבן ב"ה לבכי כדכתיב ויקרא ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק, ובגמרא דחגיגה פ"ק יתורצו השני פסוקים ע"י תירוץ שתירצו התם שאני חורבן ב"ה דאפילו מלאכי שלום מר יבכיון וכבר הפרדס עלה שמים ירד תהומות באותו ענין פ' י"ב דשער מלות והנהגה יעו"ש, וא"כ שקב"ה קרא לבכי כביכול עד שבבתי גוואי במסתרים תבכה נפשי משום חורבן ב"ה של בפניו על אחת כמה וכמה שלמה באשר הוא מתפעלים בהפכיות לפעמים שמחה לפעמים יגון ואנחה באשר הוא אדם והוא שהיה הבונה אותו שעצב גדול היה מגיע לו בחורבנו ועל כן כשראה שלמה בחכמת ובנבואה שיחרב ב"ה אשר בנה בחכמתו שהיתה לו מאת ה' וכאשר קיבל מדוד המלך ע"ה ככתוב בד"ה הכל מיד ה' עלי השכיל והוא בעצמו יראה בחורבנו כמו שכתבתי בתחלת הספר ושהוא אמר אני הגבר, שכן דרכו לקרות עצמו גבר כמו שאמר במשלי נאום הגבר לאיתיאל ואוכל, לכן אמר והנה הכל הבל ורעות רוח :

(יב) **ופניתי** אני לראות חכמה וכו', את אשר כבר עשוהו, ברבה ריש פ' וארא אמר שהפסוק הזה נאמר על שלמה ועל משה על שלמה כיצד כשנתן הקב"ה תורה לישראל נתן בה מ"ע ומלות ל"ת ונתן למלך מקלת מלוה שנאמר לא ירבה לו סוסים וכסף וזהב וגו', ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו, עמד שלמה המלך וחכים על גזירתו של הקב"ה ואמר למה אמר הקב"ה לא ירבה לו נשים בשביל שלא יסור לבבו אני ארבה ולבו לא יסור אמרו רבותינו באותה שנה עלתה יו"ד שבירבה ונשתטחה לפני הקב"ה ואמרה רבון העולמים לא כך אמרת אין אות בטילה מן התורה לעולם הרי שלמה עומד ומבטל אותי, ושמא היום יבטל אחת ולמחר אחרת, עד שיתבטל כל התורה כולה, א"ל הקב"ה שלמה

שלמה ואלף כאלה בו יהיו בטלין וקיל' ממך איני מבטל וכו' ושלמה שהרהר לבטל אות מן התורה מה כתיב בו דברי אגור בן יקא שאיגר דברי תורה והקיאן, נאום הגבר לאיתיאל דבר זה שאמר לו הקב"ה לא ירבה לו נשים, לא אמר אלא בשביל שלא יסור לבבו. לאיתיאל אתי אל ואוכל מה כתיב ביה ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו, אמר רשב"י נוח לו שלמה שיהא גורף ביבין שלא נכתב עליו המקרא זה ולכך אמר שלמה על עצמו ופניתי לראות חכמה ודעת הללות ושכלות, אמר שלמה מה שהייתי מחכים על דברי תורה והייתי מראה לעצמי שאני יודע דעת התורה אותו בינה ואותו דעת של הוללות ושכלות היו למה כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו מי הוא שיהיה לו רשאי להרהר אחר גזירותיו ומדותיו של מלך מלכי המלכים הקב"ה דברים אשר הם היוצים מלפניו בכל דבר ודבר שיצא מלפניו ורם הוא נמלך בפמליא של מעלה ומודיע להם הדבר כדי שידעו ויעידו שכן כי דינו דין אמת וגזירותיו אמת וכל דבריו בהשכל וכן הוא אומר כל אמרות אלוה צרופה, ואומר בגזרת עירין פתגמא שלפי שהרהרתי אחר מעשיו נכשלתי וכו' עכ"ל, והפשר שלכך אמר ופניתי ולא אמר וראיתי לראות אלא כלומר מי יתן ופניתי שהייתי מפנה בינין בעת שבאתי לראות חכמה כו', והנה הבאתי המאמר הזה באריכות בכדי שלא יתחכם האדם על אלהיו ולחפש אחר לדבר כמו שרבים בדורות הללו אם ימצאו עילה קטנה לבטל המצוה, כמו שרבי' אוכלי' ואינם אוכלים כדי שביעה ואומרים ואכלת ושבעת וברכת כתיב ואני לא נשבעתי ע"כ אין אני צריך לברך ולא די שלא ידעו מה שאחז"ל ישא ה' פניו אליך והא כתיב אשר לא ישא פני' וכו', שהם מדקדקי' עד כזית כו', אלא שהם מתחכמי' על דבר הש"י עתידי' ליתן את הדין, על זה ועל כיוצא בזה, ועוד יש להלוה מילין לפרש הכתוב כי אמר שלמה איך שפנה לראות ענין החכמה והוללת ושכלות הרצון שנמצא איש חכם גדול שמוליד בן שוטה מעורבב או שוטה בכל וכמו כן מצינו נמי בהפוך שנמצא איש סכל או מעורבב שמוליד חכם גדול ופניתי אני לידע את הענין וראיתי כי מה האדם שיבא אחר המלך את אשר כבר עשוהו הרצון מי הוא זה ואיזה הוא שיבא להרהר אחר המלך ברוך הוא ולומר למה עשה אלהים ככה לחכם הזה שהוליד ממנו סכל או מעורבב כחמור, מאחר שכבר עשוהו לשון רבים שאביו ואמו גרמו כ"א ממחשבתם לשמים וכוונתם לטובה ימשיכו על הילד נשמה קדושה כמ"ש הזוהר וז"ל בר"מ ואית אחרנין מארי ש"ת מארי מדות דאינון ירתין נשמתא מסטרא דמלכות קדישא דאיהו כלילא מעשר ספירן דכל מאן דירית לה וזכי לה זכי לעשר ספירן בלא פירודא והיינו הפרדס בעשר עשר ולא תשע פרק המשי', ופי' שם ענין אמרו דירית לה וזכי לה, כי צריך שני דבריו לזכות אל הנשמה החשובה הזאת ראשונה מצד הכנתו מצד אביו בשעת ההולדה בשעת הזווג כאמרם ז"ל המקדש עצמו בשעת תשמיש כי אחר שנתקדש אביו בכך כאשר העלה הטפה היא זוכה לנשמה קדושה ממקום גבוה לפי שיעור קדושתו כן התרומם נשמתו וזה מפורסם בזוהר ובתלמוד במקומות רנ"כ נגו מכפר, כאמרם זוכה לבנים הגוני', הכוונה שימשוך לבניו נשמה ממקום גבוה בענין שיהיו הגונים זה נקרא ירוש' מאביו ועל זאת כיון באמרו וירית לה, עוד שנית צריך אל מעשים הגונים ורצויים לפני קונו כדי שלא יסתלק ממנו הנשמה הניא עכ"ל, הנך רואה שמצד האבות ירית לנשמה וכ"כ מצד האם וכדי שתתקיים לו הוא מצד עצמו כאמור', ע"כ אמר את אשר כבר עשוהו ל' רבים ור"ל על אב ואם שהם היו גרמו אם לטוב שב ואם בהפוך הפוך וא"כ מי יהרהר אחר המלך ב"ה די כל מעבדוהי קשוט, ואפש' נמי דקאמר את אשר כבר עשוהו שלפעמי' בא מצד המערכת וכמו שאמרו במס' שבת פ' מי שהחשיך דף ק"ט האי מאן דבמאדים אוליד דמי, האי מאן דבכוכב יהא גבר נהר וחכים כו' ע"ש א"כ הוא מצד הולדו במזל ועל פי המערכת, וכן השוטר ועוני שנולד במזל בענין שאמר במס' תענית דף כ"ה פ"ג גבי ר"א בן פדת אפשר דמתיליד

בשעתא

בטעתא דמזונו וכמו שהבאתיו לעיל וכן אמרו חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא הגם שיש לו סוד נסתר בכל זה גם הנגלה אמת, ועל זה אמר שלמה ופניתי אני לראות ספת חכמה הוללות וסכלות ואפשר שכולל גם הטועי במלת סכלות ע"ד חכמת המסכן בזויה ולכסיל יחשב, ולבא בכיסא תליא ואמר כי מי יבא אחר המלך להרהר אחר המלך ב"ה את אשר כבר עשוהו שמערכת הכוכבי' והמזלות הי' שגרמה לו כל אלה שנולד באותו מזל כאמור, או יאמר שלפעמים יש לאדם רוע מזג או פנים אנופים ומהרהר בלבו למה נתן לי אלהים ענין זה לטעות בו שילה"ר מתגרה בי ביותר ומזגי רטוע ע"ז אמר אל תהרהר אחר המלך ב"ה כי הי' מלך אביך ואמך שלא קדשו עצמ' בשע' הזווג וז"א את אשר כבר עשוהו :

(יג) וראיתי שיש יתרון לחכמה מן הסכלות נראה שגם הסכלות האמור כאן הוא על חכמת התכונ"ה וכמו שפי' לעיל בפסוק תרתי בלבי, ואמר כאן כי החכמה האמתית דורכות על בומתי התכונה ויש לה יתרון עליה כיתרון האור מן החשך :

(יד) החכם עיניו בראשו הרצון שהחכם בכל ענייניו עיניו ולבו למעלה, ובראשו פי' כמי שסוכן בראשו היא השכינה כמו שאמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של אדם, והכסיל ר"ל המתנהג על פי המערכת ולכן נקרא כסיל לשון ככבים וכסיליהם וכן עושה עש כסיל וכימה וכן יהיה בהפלך, הוא בחושך הולך כמו שאמרנו לעיל בשם רז"ל מאשר יגידו ולא כל אשר יגידו, אבל האיש אשר ישען על ה' אלהיו באמת ובתמים הוא ישכון בטח וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כולם כש"א לקמן כמות זה כן מות זה, ובמ"ר וכי הכסיל עיניו ברגליו אלא עד שהחכם בראשו של ענין הוא יודע מה יש בסופו, ד"א החכם עיניו בראשו זה אברהם אבינו, והכסיל בחושך הולך זה נמרוד, וידעתי גם אני שמקרה א' יקרה את כולם, ואמרתי וגו' גם אני יקרני, אני נקראתי מלך ונמרד הרשע נקרא מלך זה מת וזה מת א"כ ולמה חכמתי אני אז יותר למה חסרתי נפשי על קדושת שמו של הקב"ה והזהרתי ואמרתי אין אלוה כמוכו בעליונים ובתחתונים וחזרתי ואמרתי כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם הכל נשכח, למה דכיון דישראל נכנסין לידי צרה הן אומרים זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך וגו' שמא אומות עולם אומרים זכור למעשה נמרוד הה"ד ואיך ימות החכם עם הכסיל, ועוד נדרש כעין זה על משה רע"ה, ועל בלעם הרשע, ועל דוד המע"ה וכ"נ ע"ש, עוד אפשר לפר' שמאמ' שמקרה א' יקרה את כולם אונו על המיתה, שבמיתה אפי' הבהמה והאדם הכל שווים וז"א לקמן, רק הוא ענין כמש"א חז"ל בפי' החליל, דף נ"ב בשם ר"י בר אלעי לע"ל מביאו הקב"ה ליצה"ר ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים, צדיקים נדמה להם כהר גבוה ורשעים נדמה להם כחוט השערה, הללו בוכין, והללו בוכין, צדיקים בוכין ואומריה היאך יכולנו לכבוש את ההר הגבוה הזה ורשעים בוכים ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה, ומה שנדמה לצדיקים כהר, ולרשעי' כחוט השערה, כי הקב"ה מראה להם כמעשיהם, כי לצדיק כל עון אפי' היא קטנה שבקטנות נדמה לו כהר גדול לבלתי עובר עליה, ורואה בכל מאמצי כחו לסבב פני הדברי' לבלתי עבור עליה כאיש ההולך בדרך ורואה הר גדול

לפניו

וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת כִּי | מֶה הָאָדָם
שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־כְּבָר
עָשׂוּהוּ : (יג) וְרָאִיתִי אָנִי שֶׁיֵּשׁ
יִתְרוֹן לַחָכְמָה מִן־הַסִּכְלוּת כִּיתְרוֹן
הָאוֹר מִן הַחוֹשֶׁךְ : (יד) הֶחָכָם עֵינָיו
בראשו

יצטרך לבקש. (יג) מן הסכלות. הוא הרשע. (יד) החכם עיניו בראשו. בתחלת הדבר מסתכל מה יהא בסופו. וידעתי גם אני. גם אני (ידעתי) אשר משובח החכם מן הכסיל יודע אני שמיתם ימותו : ואמרתי

בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ
וְיָדַעְתִּי גַם־אָנִי שֶׁמִּקְרֶה אֶחָד
יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃ (טו) וְאָמַרְתִּי אֲנִי
בְּלִבִּי כְּמִקְרֵה הַכְּסִיל גַּם־אֲנִי יִקְרֵנִי
וְלָמָּה חָכַמְתִּי אֲנִי אָז יֹתֵר וְדִבַּרְתִּי
בְלִבִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃ (טז) כִּי אֵין
זִכְרוֹן לֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל לְעוֹלָם

כשכבר

(טו) ואמרתי אני בלבי וגו'. כלומר לפי ששניהם מתים במה אהרהר בלבי מעתה כמקרה הרשע גם אני יקרני ולמה אהיה צדיק אז יותר. ודברתי בלבי · שאם אהרהר כן הבל הוא. (טז) כי אין זכרון. החכם והכסיל שוין אחרי מותן לא יזכרו שניהם יחד שזה זכרונו לטובה וזה זכרונו לרעה.

כשעבר

לפניו שצריך לעבור עליו או לסבבו והסבוב יותר ארוך ממה שיעלה הדרך העובר על ההר אבל לרוב גבוהו ומתירא כי יצאה משבבו כן הצדיק הזה שבעיניו עבירה קטנה כגדולה ומסבב סבובים לבלתי יחטא כאומרים בברכות הוי ערום ביראה, ע"כ נדמה להם כהר כגדול, אמנם לרשעים שנחשב להם העון כחוט השערה ופסוק מלא הוא בישעיה הוי מושכי העון בחבלי שוא ואמר שם בשם ר' אסי יצר הרע בתחילה דומה לחוט של כוביא ופירש"י ז"ל של כוביא עכביש שקורין ארמניי"א וע"כ נדמה להם כחוט השערה וקשה בשלמא שהרשעי' בוכים תינח שמצטערים שלא כפו דבר קל כשער' וחטאו אבל הצדיקים היה להם לשמוח על שנתגברו על ההר הגדול הזה ורש"י ז"ל נדחק וז"ל צדיקים בוכים שנזכרים בצערם שהיה להם לכבוש את הרשע הזה בחייהם, ודוחק הוא, שהרי העני הזה כשהוא מדלג הרים ומקפץ על הגבעות ויעבור אורחות ימים לעשות סחורה כשיתעשר הוא שמח וטוב לב הגם שלפעמים מזכיר שהיה לו צער אינו בוכה אדרבה שמח וטוב לב על שנתעשר כן הצדיקים הללו היה להם לשמוח ולא לבכות, שהרי שכרם מרובה וכ' שענין הוא ע"ד שאמרו שם אר"ש בן לקיש יצרו של אדם מתגבר בכל יום ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנאמר ה' לא יעזבנו בידו, וע"כ הצדיקים כשרואים שהוא הר גדול כל כך חושבים בלבם היאך יכולנו לכבוש את ההר הזה בוודאי מאת ה' היתה זאת ובעזרתו כבשינהו, וא"כ אין לנו שכר כי די בזה שהצילנו וע"כ בוכים כי אומרים שאין להם שכר, והנה כצדיק כרשע שניהם בוכים וז"ש שמקרה אחד יקרה את כולם, ולמה חכמתי וגו' שגם זה הבל, כי אין זכרון לחכם עם הכסיל. שהרי לחכם אומרים זכר צדיק לברכה ולרשעים אומרים שם רשעים ירקב והכל נשכח קאי ארשעים אכסיל המוזכר בקרא ועוד דלא משכי בשמיה דרשיעא לקרות לדורות על שמם וזה הכל נשכח, ואפשר שאמר בשכבר הימים הבאים הכל נשכח שאלו הרשע כשהימים באים להעיד עליו כמ"ש לעיל הן קרבו ימיך למות, וברשעים הוא ההפוך שהכל באים להעיד על רשעתו, הם מעידים עליו הכל נשכח שכל המצות שבה לעשותם, ואין אחד מהם יכול להעיד על פעולה טובה אשר עשה בעמיו, ואפילו שהניסים שעשה לו הקב"ה אינו זוכר להשיב בעבור זה מחטאו כדכתיב וישכחו עלילותיו ונפלאותיו ותשכח ה' עושך, וזש"א בשכבר כלומר כמו שעשה מקודם בחייו ששכח השם הגדול ב"ה כן הימים הבאים להעיד הם מעידים הכל נשכח אצלו לא שם אלקים לנגד עיניו וע"י זה נמסר לקליפה שהיא השכחה כדאיתא בזוהר פ' מקץ שהיא מסולקת מן הקדושה וע"כ יסדו חז"ל בתפלת ר"ה כי אין שכחה לפני כסא כבודך וא"כ איך ימות החכם וגו', או יאמר על התתקע"ד דורות אשר קמטו בלא עת שמשתלן הקב"ה בכל דור ודור ואמר בשכבר הימים הבאים הכל נשכח שהקב"ה קמטו אותם מלא להוליד וזהו בשכבר קודם ר"ל זה זמן ארוך וא"כ עכשיו אם הם נשתלין בכל דור ודור ובכל זה נשכחים כי הם בטלים ברוב וא"כ איך ימות החכם עם הכסיל:

ה ושנאתי

(יז) **ושנאתי** את החיים וגו', דוד המע"ה אמר לא אמות כי אחיה, וזה המאמר קשה בעיני כל שכל יודעים שכל זמן שהוא חי אינו מת, והנה אפשר לפרש שלא יהי נקרא מת בחייו והרצון שיהא צדיק ולא יהיה רשע שהרשעים קרויים מתים בחייהן, כמו שאמרו על יומת המת מעיקרא וזהו לא אמות כשאחיה שלא אהיה נקרא מת בחיי כמו הרשעים, ועוד יש לאלוה מילין, דאיתא במ"ר הובא בעקדה שער ג' אמרו כשברא הקב"ה את האדם נמלך במלאכי השרת וא"ל אם אני בורא אותו מן העליונים יחיה ולא ימות ואם אברא אותו מן התחתונים ימות ולא יחיה והוא ע"ד דאית' במס' תמיד שאמרו אנשי הנגב מה יעשה אדם ויחיה ימות מה יעש' אדם וימות יחיה והרצון כשהאדם רוצה להיות בעולם הבא ויחיה עולמות הייספאין לכם סוף ימית עלמו שיהיה חיי צער ויעסוק בתורה ומצות, אבל כשיהיה בעולם הזה הרוג בקר ושחוט צאן, אז ימות מיתה עולמית, ועי"ז אמר דוד לא אמות כי אחיה כלומר הגם שאהיה בטוב אוכל ושותה כאות נפשי בכל זה לא אמות מיתה נצחית ונתן טעם לזה ואספר מעשה יה, וכמו שנא' במקום אחר אביך אכל ושתה ועשה טוב, והרצון כי אפי' בעת שבתו על כיר הבשר לאכול וכן לשתות יין הרקח היה תמיד מספר מעשה יה באופן שאכילתו ושתייתו היתה סעודת מצוה, או יאמר שמהשבתו בעת אכילתו היתה כדי לקיים הנשמה אצל גוף כדי שיוכל לספר מעשה יה ועי"ז אמר שלמה הנה אני רואה כי כל בני אדם שבדורי הם חיים ואוכלים ושותים בטוב לב כי היו יושבים בשלוה השקט ובטח כדכתיב במלכים ד' וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנה מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה וע"כ היו שמים ושמחים בכל אות נפשם ועי"ז אמר ושנאתי את החיים ונתן טעם לדבריו כי רע עלי המעשה אשר נעשה וגו' כי הכל הבל כי הם אינם אוכלים ושותים לספר מעשה יה, או שמספרים דברי תורה על השולחן רק למלאות נפשם ולגרות ולשסות בהם היצר הרע, ולפ"ז יהיה מלת החיים שם התואר לרבים, ולפרש"י שפירוש שנתנבא על דורו של רחבעם מוכרחים נמי לפרשו שהיא שם התואר לרבים, ואפשר נמי שפסוק זה אמרו בשעה שנתדלדל כשהטרידו אשמדאי כדאיתא פרק הנזקין והוא ע"ד דאיתא ביומא פרק בא לו כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך וכי יש שנים של חיים ויש שנים שאינם של חיים אמר ר"א אילו שנותיו של אדם המתהפכות עליו מרעה לטובה ופרש מאור עינינו רש"י ז"ל המתהפכות עליו מי שהי' עני בילדותו ונעשה עשיר לעת זקנתו ודומה לו כאילו עכשיו נעשה הי מתוך מיתה, וא"כ ההיפך אשר רצוני מי שהי' עשיר ונעשה עני הרי היו אינם חיים וכמו שאמרו ז"ל עני חשוב כמת, ומה שאמרו עני חשוב כמת, ולא אמרו עני נקרא מת, שהרי הביאו ראיה מקרא שקרא לדתן ולאבירם מתים כדכת' כי מתו כל האנשים וגו' אפשר שבאו להורות שהם דברו במי שהיה עשיר וחשוב בדורו ונעשה עני הוא כמת, וזהו עני חשוב כמת ר"ל כעני שהוא חשוב הן מצד עושרו או מצד חכמתו, קוא כי נערו מרובה משאר עניים שהיו עניים מנעוריהם או ממי שהוא שכל או ע"ה, וע"כ אמר

בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכָּח וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל׃
(יז) וְשָׂנֵאתִי אֶת־הַחַיִּים כִּי רַע עָלַי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי־הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃

ושנאתי

בשכבר הימים הבאים הכל נשכח. בשביל אשר אני רואה את הרשעים אשר היו כבר והצליחו מאד ובימים הבאים אחריהם נשכחה כל גבורתם והצלחתם. ואיך ימות החכם עם הכסיל. אני רואה הצדיקים מצליחים במיתתם ומועילים לבניהם כגון וזכרתי אני את בריתי יעקב וגו'. זכרתי לך חסד נעוריך: (יז) ושנאתי את החיים שהיה מתנבא על דורו של רחבעם שהיו רשעים:

גם

שלמה

שלמה בעת ירידתו ושנאתי את החיים כי רע עלי המעשה אשר נעשה שאני מתנודד ממקומי ומכון שבתי וכל יגיע כפי סבל :

(יח) **ושנאתי** אני כבר כתבתי כי כל מקום שמדבר בעדו כגון ושנאתי וכדומה ובתר הכי קאמר אני שהוא ללא צורך בא להורות כי הדבור הזה נתגנה עליו השכינ"ה ועל ידה היה מדבר זה שכל השגתו היתה ע"י עטר"ת חכמת שלמה שנקראת אני בסוד אני ראשון ואני אחרון נועץ סופן בתחלתן, כי חכמתו היתי' משם כנודע ולכן נקראת כן, או מטעם שהיא חכמת של מי שהשלום שלו, ועל כן תמצא למלת אני באופן ללא צורך פעמי' רבות בזה הספ' כדי להורו' כאמור, ואמר ושנאתי את העמל שעמלתי תחת השמש הם ענייני העולם הזה כמו שתרגום המתרגם בעלמא הדין לאפוקי העמל שעמל בתורה, שאותו עמל הוא אוהב לפי שאין מניח אותו למי שיבוא אחריו כי היא תלוה אותו ובשכבו תשמור עליו ובהקיצותיו היא תשיחנו לעוה"ב, משא"כ בכסף וזהב שאין מלוין לו לאדם ומוכרח להניחו למי שיבוא אחריו ולא ידע החכם יהיה או סכל, כי לכל הפחות כשיהיה חכם בתורה, היה אפשר לו שייטבו לו בעבורו ע"ד ברא מזכה אבא, ופסוק מלא הוא כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם, שדרשו ע"ז חז"ל שיעקב פדה אברהם מכבשן האש, ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק אמר אברהם ניצל מכבשן האש בזכותו של יעקוב משל לאחד כו' הובא בילקוט ובזוהר פרשת אחרי, דף כ"ו ע"א, והא אתמר דיעקב פדה את אברהם ודאי דבההוא שעתא דנעל בגו נורא דכשדאי דנו דיניה אמרו הא ישמעאל דנפיק מניה אמר הקב"ה הא יצחק דאשיט קדלא ע"ג מדבחא אמרו הא עשו דנפיק מניה אמר הא יעקב דאיהו כורסייא שלימתא וכל בנוהי שלימין קמאי אמרו הא ודאי בזכותא דא ישתזיב אברהם הה"ד אשר פדה את אברהם הרי לך שהבן בזכותיו יכול להציל אביו. וזהו לדעתי בן חכם ישמח ולא אמר משמרו ואמרו בלשון עתיד אלא להורות שלאחר מותו משמחו כי יצילו מעונש. וע"כ היתה תלונת שלמה על שלא ידע החכם יהי' או סכל יהיה כי כשהיה חכם היה מועילו בזכיותיו ואז לא היה איכפת ליה שיניחנו למי שיבא אחריו אבל כשיהיה סכל רע עליו שיניחנו לו '

(יח) וְשָׂנֵאתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עֲמָלִי שֶׁאֲנִי עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ שֶׁאַנִּיחֶנּוּ לָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָי׃ (יט) וּמִי יוֹדֵעַ הֶחָכָם יִהְיֶה אוֹ סָכָל וְיִשְׁלַט בְּכָל־עֲמָלִי שֶׁעָמַלְתִּי וְשֶׁחָכַמְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ גַּם־זֶה הָבֶל׃ (כ) וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ אֶת־לִבִּי עַל כָּל־הֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ (כא) כִּי־יֵשׁ

(יט) גם זה הבל. גם זה אחד מן ההבלים שנבראו בעול' שהחכם יגע והכסיל יורשו: (כ) וסבותי אני ליאש. שלא לייגע ולעמול: (כא) כי יש אדם. כמשמעו כפשוטו. וגמ"א בתנחומא מכנהו כלפי הקדוש ב"ה ב"ה שנאמר בו ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם

(כ) **וסבותי** אני, חזרתי ליאש את לבי כו' כן דעת התרגום, ואולם ברבה אמר ז"ל וסבותי אני ליאש את לבי מליגע וחזרתי ואמרתי כמו שיגע אחרים לי כך אני יגע לאחרי' בדעת המדר' הוא שהמחזיר את דעתו מליאש שלא יגע עוד לפי שכמו שאחרי' יגעו לי כך אני יגע לאחרי' כי המדרש סבר שסבותי הוא המכוון הפכתי את לבי ליאש כי כבר יאשתי ועכשיו סבותי את לבי ליאש עוד :

(כא) **כי** יש אדם וגו', ברבה א"ר יודן ב"ר סימון גדול כחן של נביאים שמדמים את הצורה ליוצרה הה"ד ואשמע את קול אדם וכו', ואמר ר"י בר' סימון אית קריין מורן

מורן דהוא מחוור יתיר מן דין ועל דמות כסא כמראה אדם, בחכמה ה' בחכמה יסד ארץ, ובדעת בדעתו תהומות נבקעו ובכשרון, ר' ברכיה בשם ר"י ברבי סימון לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה עולמו דכת' בדבר ה' שמים נעשו ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו זה דור אנוש ודור המבול גם זה הבל ורעה רבה, דכתיב וירא ה' כי רבה רעות האדם בארץ וגו' ובב"ר פ' כ"ז הגירסא בדבר ה' שמי' נעשו וכבר שמים נעשו ופרש"י שמעשיו היו מתכשרין מעצמו בלי טורח, והנה מה שדרשוהו רז"ל לגד עילאה ולא הניחוהו כפשוטו נ"ל לפי שהוק' להם שמלת יש מיותר'

(כא) יֵשׁ אָדָם שֶׁעֲמָלוֹ בְּחָכְמָה וּבְדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עָמַל־בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל וְרָעָה רַבָּה: (כב) כִּי מֶה־הֹוֶה לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ וּבְרַעְיוֹן לִבּוֹ שֶׁהוּא עָמֵל

תחת

אדם: שעמלו בחכמה. כנאמר ה' בחכמה יסד ארץ בדעתו תהומו' נבקעו ולבריות שלא עמלו בו נתן חלק בו: גם זה הבל ורעה רבה. בהם נעשו דור של הבל ורבה רעת האדם בארץ בדור המבול: (כב) כי מה הוה וגו'. כי מה מותר הווה לאדם בכל

דהל"ל כי אדם שעמלו וגו' יתננו חלקו גם זה הבל ורעה רבה, אלא בא להורות דקאי אאדם העליון והיא החכמה שנקראת יש הוא אדם סתם כנודע מספרה על כן דרשוהו למעלה, אמנם אף אני אחוה דעתי בזה הפס' כי מהנראה שהשלמה המע"ה אמר זה הענין על דרך מה שאמר הרשב"י בספרו הזוהר פרשת אמור דף מ"ט ע"א כן כסוי חטאה אלא תרי מילי דהכנותא אית ביה ותרווייהו הכי חד כמה דתנינן דעובדין טבין דעביד בר נש בהאי עלמא עובדין ליה בההוא עלמא לבושי יקירי' עלאה לאתלבשו בהו וכדעביד בר נש אתקין עובדין טבין וגברין עליה עובדין בישין ואשגח ביה הקב"ה ועובדין בישין סגיאין והיהו רשע דאשכח הטאיה קמיה מאריה ותוהא על איגון טבין דעביד בקדמיתא, הא אתאביד הוא מכלא מהאי עלמא ומעלמא דאתי, מה עביד קב"ה מאינון טבין דעביד האי חטאה בקדמיתא אלא קב"ה אע"ג דאיהו רשע חטאה אתאביד אינן טבאן וזכיין לא אתאבידו, אית לדי' דאזיל באורח' דמלכא עלאה' ואתקין לבושוי מעובדוי קב"ה אשלים ליה מאינון עובדין דעביד האי רשע חטאה ואשלי' לבושוי לאתתקנא ביה בההוא עלמא הה"ד כסוי חטא' כסויי הוא מידא דחטא' כו', ועי"ז אמר כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכשרון דהיינו זה שתוהא על מעשיו הטובים שעשה בראשונה בחכמה ובדעת ובכשרון ונאבדו ממנו ולאדם שלא עמל בו יתננו דהיינו זה שמתלבש בו ינחנו מעשיו גם זה הבל ורעה רבה שאותו התוהא נידון בגיה"נ' שהיא רעה רבה כמו דכת' ביום רעה ימלטהו ה' וכן וגם רשע ליום רעה שכולן פירושן גיהנ', ואפי' אם נאמר שזה האיש אשר נתלבש בכסוי חטאה היא נשמת התוהא ובא בגלגול בכל זה בגוף הראשון נאבד והנה היא הבל ורעה רבה בעונשי' כגי כמבואר בסבא דמשפטים דף קע"ה והנה גם זה הבל ורעה רבה:

(כב) **כי** מה הוה לאדם, ע"ד מאמר החכם העבר אין, והעתיד עדיין, וההוה כהרף עין, א"כ הדאגה מניין ועז"א כי מה שההוה נחשב לכלום שהרי הוא כהרף עין, והעולם הוא בעל התמורה כי בכל רגע ישתנו עליו הענינים עד שההוה אינו רק כהרף עין, בכל עמלו שיעמול תחת השמש אינגו בטוח שיעמוד כך הדשים או חדש ימים כי פתאום תבואהו שואה עד שעניני האדם מתהפכים תמיד מיום ליום ולז"א כי כל ימיו מכאובים כלומר ההוה אינו נמשך כאמור רק כל ימיו מכאובים ויהיה פרושו של כי אלא. כלומר רק כל ימיו מכאובים וכעס ענינו. אם כן גם זה הבל הוא. וברבה דרש להאי קרא כמו שדרש כי יש אדם באדם העליון כן דרש מקרא זה. כי כל ימיו מכאובים על דור המבול והמגדל שהיו מכאובים להקב"ה במעשיהם ע"ש:

אין

(כד) **אין** טוב באדם. דרשו חז״ל כל אכילה ושתיה שנאמר במגלה זאת בתורה ומעשים טובים הכתוב מדבר. אמר ר׳ יונה בנין אב שבכולם שנאמר והוא ילונו בעמלו בעולמו בעולם הזה ימי חייו לקבר וכי יש מאכל ומשתה בקבר שמלוין את האדם לקברו אלא אלו הן תורה ומעשים טובים. ומה שהכריחם לדרוש מבנין אב שפי׳ של אכילה ושתיה הוא מעשים טובים מפני שהוקשה בעיניהם איך שייך שהראש לכל החכמים כשלמה יזכור בדבריו כמה פעמים אכילה ושתייה. וידמה בדברי כרעבתון והיא מדה רעה עד שהתורה החמירה על בן סורר ומורה שילא לידון על שם סופו מה שא״כ בשאר העונות. ע״כ אמרו שאין זה כפשוטו לחם ושאר דבר אכילה כי אם לשמוע דבר ה׳ והנה לפי התרגום

תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ (כג) כִּי כָל־יָמָיו מַכְאֹבִים וָכַעַס עִנְיָנוֹ גַּם־בַּלַּיְלָה לֹא־שָׁכַב לִבּוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל הוּא׃ (כד) אֵין־טוֹב בָּאָדָם שֶׁיֹּאכַל וְשָׁתָה וְהֶרְאָה אֶת־נַפְשׁוֹ טוֹב בַּעֲמָלוֹ גַּם־זֹה רָאִיתִי אָנִי כִּי מִיַּד הָאֱלֹהִים הִיא׃ (כה) כִּי מִי יֹאכַל וּמִי יָחוּשׁ

חוץ

בכל עמלו ושברון לבו בעמל ודאגה שהוא עמל ומניח לאחרים: (כג) ענינו. מנהגו גם זה אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם: (כד) אין טוב באדם. בתמיה שיאכל וישתה ויראה את נפשו טוב כלומר יתן לבו לעשות משפט וצדקה עם המאכל והמשתה כן נאמר ליהויקים אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו: (כה) כי מי יאכל וגו׳. למה לא אשמח בחלקי במאכל ובמשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבלוע

יחסר מלת אך או רק כאלו אמר יאמר אין טוב באדם רק שיאכל ושתה. ולפי׳ רש״י ידבר בתמהון וכי אין טוב באדם שיאכל כו׳. והראה את נפשו כו׳. ונראה שאין אנחנו צריכין לתמהון או לחסרון. אך יאמר שאין הטובה הזה באדם עצם מצד טבעו או טבע הולדו במזל שיאכל ושתה והראו את נפשו כו׳ עד שנאמר כשרואין שני בני אדם. דומין ממש בצורה ובקומה ובשנים. והאחד אוכל ושותה והראה את נפשו טוב. והב׳ בהפוך שהוא מצד טבע תולדותם מצד שזה נולד במזל זה וזה במזל אחר. כי אין הדבר כן. שהרי אפילו נולדו במזל אחד כמו כן המה מחולקים אלא גם זה ראיתי כי מיד אלהים היא. וכמו שמבאר לבתר הכי כי לאדם שטוב לפניו. נתן וגו׳:

(כה) **כי** מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני. על פי הדברים שהבאנו לעיל בשם הרבה שכל האכילה האמורה במגילה הזאת הוא בתורה ובמ״ש יאמר מי יאכל בתורה ומ״ש ויחוש לעצמו יותר ממני באשר חנני אלהים בהכמה יותר מכל האדם אשר על פני האדמה וע״כ ראוי לי להתמיד ביותר בתורת ה׳ ומ״ש ולהשום חששא יותר מאשר בני אדם כי שגגת תלמוד עולה זדון, כ״ש מי שהוא ראש לחכמים, וכדברי ממש תרגם המתרגם עיין בו, אמנם ראש המפרשים רש״י ז״ל פירשו ל׳ מהירות וכן הראב״ע ז״ל וכ״כ מהרבה וז״ל ר׳ ירמיה בשם ר׳ שמואל ב״ר יצחק נשר גדול היה לו לשלמה והיה רוכב עליו והולך לתרמוד ובא בו ביום הה״ד ויבן את תרמוד במדבר הרי לך שפירושו ל׳ מהירות דקאמר ובא בו ביום, דהי לא תימא הכי מהו ענין הנשר לכאן אלא שבא לפרש מלת יחוש, והענין מבואר בזוהר פ׳ פנחס דף ק״ז ע״ב, וז״ל דתנינן נשרא רברבא הוה אתי לגבי שלמה מלכא בכל יומא ויומא והוה שלמה מלכא רכיב על גדפהא, ואביל ליה ד׳ מאה פרסי בשעתא חדא הוביל ליה לתרמוד במדבר בהרים אתר חד איהו לגבי טורי דחשוכא, אקרי תרמוד במדבר ולאו איהו אתר דתרמודאי אלא תרמוד דאיהו במדבר בהרים ותמן מתכנשין כל רוחין וסטרין אחרנין כו׳ ונשרא הוה מסתכל גו חשוכא דטורין לאתר דתמן עזא ועזאל דאינון תמן בשלשלאי דפרזלא כו׳ ושלמה כדין אפיק עזקא דחקיק עליה שמא קדישא ושוי

בפומו

בפומו דנשר', ומיד איגון הוי אמרי כל מה דבעי שלמה מלכא, ומתמן הוה ידע שלמה חכמתא עלאה הה"ד ויבן את תרמוד במדבר בהרים, וכי בניינא הוה עביד בהרים אלא מהו ויבן אסתכל בסכלתא וידע להווא דוכתא למנדע ביה חכמתא עלאה כד"א ויבינו במקרא עכ"ל, וענין זה מבואר ג"כ פרשת בלק, (דף ל"ח ע"א) וכתב שעזאל הוא גלוי עינים :

חוּץ מִמֶּנִּי : (כו) כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיָן לֶאֱסֹף וְלִכְנוֹס לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ :

לכל

לבלוע מבלעדי : חוץ ממני. מבלעדי זו מדת הרשעים היא שאוספים לצורך האחרים : (כו) כי לאדם שטוב לפניו. לפני האלהים הנז' למעלה כי מיד אלהים היא : נתן חכמה ודעת ושמחה. לב לעסוק בתורה ומצו' ולשמוח בחלקו במאכל ובמשתה וכסות נקייה : ולחוטא נתן ענין. מנהג ודאגה לאסוף ולכנוס ונתת לטוב לפני אלהים כענין שנא' ותשם אסתר את מרדכי על בית המן : גם זה. אחד מההבלים שנתנו לבריות שהם עמלים ואחר נוטל :

לכל

הג"ה כתב שארי האלהי האר"י אשכנזי ז"ל ה"ה פ"ג דחלק רביעי מכנפי יונה עזא ועזאל הם קטרגו על האדם בבריא' והוריד' למטה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו ונתגלגלו עד שלעט בכן יצה"ר ולא היו עוד במלאכים וכשבקשו לחזו' למקומם וזכרו שם המפורש נדהו מכמה גזרין דפרזלא שהם כהות הדין המלובשים בתוך הקליפות שילאו ומחאו ראשם והפילו אותם לארץ בהרי הושך המושבים באחורי ההה.ריים העליונים ואחד מהם שהוא עזא עינו אחת סתומה שהיא הימנית, ועינו השמאלית פתוחה בטעם שתום העין, והוא לעולם נופל והוזר ונופל ואינו מגיע לארץ, אלא שלשה טפחים למעלה ממנה כדי שגם שם לא ינוח לו אפילו רגע אחת ולא נשאר לו עינו פתוחה אלא כדי שילטער בנפילתו תמיד וילטער בנפלים ועזאל הוא גלוי עינים תלוי ועומד בעפעפי עיניו מדה כנגד מדה הוא בהלך אחר עיניו וכל נבואתו של בלעם לא היתה אלא מהם ונקרא בנו בעור כי אביו הוא בנו ונחלק לשנים שני' בהם רוהני והמרא דכת' שומע אמרי אל זה עזא ויודע דעת עליון זה עזאל התלוי ועומד לא נופל בחבירו אלא עליון עליו לפיכך לא היה שומע קולו אלא ע"י אמרי עזא היה יודע דעת עזאל ששניהם יחד מחזי שדי שם קדוש משדד ומשבר זרוע רמה שתלי' זה והפיל את זה לאות לבני מרי כטעם ויצאו וראה בפגרי האנשים והיו דראון וגו' ומהו המחזה פי' ואמר אחד נופל ואחד גלוי עיני' עכ"ל האר"י זלה"ה : והנה נראה מדברי הרבה ומדברי הזוהר שהם פירשו יחוש ל' מהירות כמ"ש לעיל מדקאמר ובא בו ביום והזוהר כ' ד' מאות פרסי בשעתא חדא, נראה ג"כ מדבריה' שהם פירשו יחוש לשון מהירות :

(כו) **כי** לאדם שטוב לפניו נתן וכו' בפ"ק דמגילה דרשו בו על מרדכי שטוב לפני הקב"ה ולחוטא זה המן נתן ענין כו' לתת לטוב זה מרדכי כו' וכן ברב' דרים זה הפסוק על אברהם ונמרוד, כי לאדם שטוב לפניו וגו' זה אברהם ולחוט' וגו' זה נמרוד ולמי נאמר לתת לטוב לפני האלהים זה אברהם שנ' וה' ברך את אברהם בכל, וכן על יצחק ואבימלך, ועל יעקב ולבן, על ישראל וכנענים ועל חזקיה וסנחרב ועל מרדכי והמן הרי שלבסוף דרשוהו כמו שדרשוהו במגילה וז"ש ברבה על ישראל וכנענים נ"ל שטעות נפל בספרים שהרי יכול לומר ולהזכיר ענין הקודם, ישראל ומצרים ל"ג דה"ג על ישראל ומצריים כצ"ל ד"א כי לאדם שטוב לפניו אילו ישראל שהיו במצרי' נתן חכמה ודעת ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס אילו מצרים שהיו מאספים כל הממון שבעולם בשנות הרעבון, ולמי נאמר לתת לטוב לפני אלהים אילו ישראל שנ' ויסע משה שהסיען בעל כרחן שהיו מקובצין באבני' טובות ומרגליות והיו לפין על שפת הים והיו ישראל יורדין בכל יום והיו נוטלין מהן ולא

היו

היו מבקשים לאוז משם כדאי' בתנחומ', ד"א כי לאדם שטוב לפניו אילו ישראל שהיו במדבר ולחוטא נתן ענין לאסוף אילו הכנעניי', א"ר לוי אפי' טיפת שמן כו', ומיהו אפשר לומר שהרבה לא רצו להשב מצרי', לפי שמשם לא היה בדרך ויתור לפי שזאת היה לישראל חלף תחת שעבוד שהיו משעבדים בהם, אבל כל איך דקא חשיב היה בדרך ויתור וגם שלקח מזה ונתן לזה ומ"מ צריכין להגיה אילו ישראל שהיו במדבר, כי מה ענין שהיו במצרים לזה אבל ענין מדבר הוא שאותן מ' שנה היו מאספים הכנענים ממון יותר :

ג (א) לַכֹּל זְמָן וְעֵת לְכָל־חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ (ב) עֵת לָלֶדֶת וְעֵת לָמוּת עֵת לָטַעַת וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ׃ (ג) עֵת לַהֲרוֹג

ועת

ג (א) לכל זמן. אל ישמח האוסף בהון מהבל כי אם עכשיו הוא בידו עוד יירשוהו צדיקי' אלא שעדיין לא הגיע הזמן כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה : לכל חפץ. לכל דבר, כל הדברי' קרויים חפצים בלשון משנה : (ב) עת ללדת. לתשעה חדשים. ועת למות. קצב שנות של כל דור ודור : עת לטעת. גוי וממלכה : ועת לעקור. עת יבא להעקר : (ג) עת להרוג. אומה שלימה כשמגיע יום פקודתה

ג (א) לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים ברבה דרש' על ענייני' והאחרון הוא א"ר ביבי זמן הי' לאותו דבר שהי' נתון למעלה מן השמים ועכשיו יהי' נתון למטה מן השמי' והיינו זו התורה שנ' וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר, ונראה' דקאמר הכתוב כי לכל דבר יש זמן כמה ימי חייו כי מלת זמן הוא מורה על זמן הקצוב כמו האדם ששנותיו קצובים ע' שנה וכן לכל מין ומין יש זמן קצוב להיותו, אמנם לכל דבר הנחפץ תחת השמים כמשל שמתפללים על הגשם ויום האחרון של חג שאז העת שמבקשים המטר ויש להם חפץ בו כי בימות החמה אין מזכירים אלא טל, או יאמר לכל זמן כי כל דבר מסר הקב"ה למערכת הגלגלים בתנועת סבובם שהיא הזמן זולת ישראל וארץ ישראל לא מסר הקב"ה בידי מערכה או מלאך וכמש"א אין מזל לישראל וכן על א"י נאמר עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה וגו', והיינו השני נקראי' חפץ כדכתי' במלאכי כי תהיו אתם ארץ חפץ וביבשיה וכל גבולך לאבני חפץ, וזש"א ועת היא המלכות כמבואר בזוהר פרשת תרומה ופרשת מקץ דף ק"ח ע"ג ודף כ"ג ובכמה מקומות והיה המשגחת לכל חפץ תחת השמים שהיא משגחת על ישראל וא"י הנקראים חפץ כאמור :

(ב) עת ללדת, התחיל מתחילת בריאתו של אדם והם הט' חדשים של הריון או לשבעה, ע"ד מה ברי ומה בר בטני שהיולדת לז' התינוק חי וזהו כמנין ברי כי כל תקופה היא נ"א יום הרי ו' חדשים קפ"ב ימים, ועוד ל' יום הרי רי"ב כמנין בר"י ושיולדת לט' חדשים יולדת לרע"א שהי' כמנין הריון, או רע"ב או רע"ג וזהו מספר בר בטני רע"ג. ועת למות ששנותיו של אדם קצובים כמאמר איוב הלא צבא לאנוש עלי ארץ. וכן אמר דוד המע"ה ימי שנותינו בהם שבעים שנה ומש"ה בהם ולא אמר ימי שנותינו שבעים שנה כבר תירצו הרשב"י ע"ה בספר הזוהר בפרשת בראשית (דף כ"א ע"ד) וז"ל מאן בהם באינון יומין ושנין דלעילא. ור"ל שבשנות וימי האדם תלוין בשבע ימי הבנין שלמעלה והמתרגם פי' לאות כמו להמית שתרגם לקטלא בנין מסרבין כו' :

עת לטעת. ועת לעקור נטוע כי הנטיעה מצוה היא כדי להביא בכורים וכן ליטע כרם לעשות יין לנסכים ועת לעקור נטוע כגון שמצא כלאים בכרם :

(ג) עת להרוג ארבע מיתות בית דין ועת לרפוא. שבבית דין מצווים ללמוד זכות להצילו כדכתיב ושפטו העדה והצילו העדה ורפואה חדא מילתא היא שהרי אמרו אין מלאך אחד עושה שתי שליחות וכבר אמרו רפאל שריפא את אברהם הלך להציל

את

וְעֵת לִרְפּוֹא עֵת לִפְרוֹץ וְעֵת לִבְנוֹת׃ (ד) עֵת לִבְכּוֹת וְעֵת לִשְׂחוֹק עֵת סְפוֹד וְעֵת רְקוֹד׃ (ה) עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים עֵת לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק׃

עת

את לוט אם כן עשה שתי שליחות אלא בהכרח שהצלה ורפואה חדא מילתא היא : **עת** לפרוץ. כדכתיב הרוס תהרסם ושבר תשבר את מצבותיהם : ועת לבנות. כדכתיב פרשת כי תבא ובנית שם מזבח לה' אלהיך :

(ד) **עת** לבכות. כמש"א ג' לבכי ז' להספד ל' לגיהוץ ולתספורת הרי שיש עת קבוע לבכיה: ועת לשחוק כמו מי שנולד לו בן. או שאר שמחה של מצוה או אפשר שיאמר שאפילו כשראוי לבכות כגון שמת לו מת אעפ"כ יש עת לשחוק כגון שהיה רשע וכתיב באבוד רשעים רנה. או עת לבכות על חורבן הבית כדכתיב ויקרא ה' צבאות ביום ההוא לבכי ועת לשחוק כדכת' אז ימלא שחוק פינו :

עת ספוד, ועת רקוד, כבר פרש"י ספוד בשעת האבל ועת רקוד בחתנים וכלות ומה שלא נאמר לספוד לרקוד בלמ"ד כמו בהנך דלעיל הוא לפי שאין לימוד בעתים הללו כמ"ש ז"ל מבטלין תורה להוצאות המת ולהכנסת כלה :

(ה) **עת** להשליך אבנים אלו הן לוחות האבן כדכת' וישלך אותם מידו וישבר אותם כו' שהי' למד ק"ו מפסח, והיה עת שהרי אמר לו יישר שכרת כמש"א על אשר שברת, ועת כנוס אבנים כדכת' פסל לך שני לוחות אבנים או יאמר על אותן האבנים עצמן של הלוחות הראשונים שנשתברו כמ"ש הזהרו בזקן ששכח תלמודו שלוחות ושברי לוחות מונחים בארון הרי לך שכנסם משה ונתנם בארון ע"ז אמר ועת כנוס אבנים, וע"כ נכתב כנוס אבנים, וע"כ נכתב כנוס אבנים בחסרון למד כי השברון של לוחות הראשונים גרמה שכחת הלימוד, או יאמר עת להשליך אבנים היינו כשנגע נראה בבית כדכת' וחלצו את האבנים וגו' והשליכו אתהן אל מחוץ לעיר, ועת כנוס אבנים כדכת' ולקחו אבנים אחרות והביאו אל וגו', עוד י"ל עת להשליך כדכת' סוף מלכים וסוף ירמיהו ואת כל חומות ירושלים נתצו, ועת כנוס אבנים כמ"ש במ"א על כי רצו עבדיך את אבניה וגו' כשגלה יכניה וגלותו נשאו עמהם מאבני ירושלים ועפרה לבנות להם שם בבבל בה"כ והיינו כנוס אבנים שהכניסום לבבל כאמור, גם אפשר לפרשו כפשוטו שהקב"ה יכנים אבני ירושלים ובה"ה לבנותו ב"ב אמן ומה שנאמר כנוס אבנים חסר ל' א"א לפרשו כדלעיל גבי ספוד ורקוד לומר שמבטלין ת"ת לבנין ב"ה שהרי אמרו פ"ק דמגילה (דף ט"ז) גדול ת"ת מבנין ב"ה שכל זמן שהיה ברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה, הרי לך שת"ת גדול מבנין ב"ה, ונראה שלכך אמר כנוס אבנים כאילו אמר דרך תפלה להקב"ה כנוס אבנים ולפירוש הראשון דקאי אלוחות כבר תרצנו למה חסר ל' בשביל שכחת הלימוד, ולפירוש השני דקאי אנגעי בתים הטעם הוא שחסר ל' דכת' ונתתי נגע צרעת וגו' ופרש"י בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם של מ' שנה היו ישראל במדבר וע"י הנגע נותץ הבית ומוצאן כתוב כנוס חסר למד כי

רוב

פקודתה כמו שנא' ושאריתך בחרב יהרג : ועת לרפוא. שברם כענין שנאמר במצרים ושבו עד ה' ונעתר להם ורפאם : עת לפרוץ. חומות העיר כשנגזר עליה שנאמר וחומות ירושלים מפורצות : ועת לבנות. שנאמר ובניתיה כימי עולם : (ד) עת לבכות. בתשעה באב : ועת לשחוק. לעתיד לבא שנאמר אז ימלא שחוק פינו : עת ספוד. בימי אבל : ועת רקוד. בחתנים וכלות : (ה) עת להשליך אבנים. בחורי ישראל מושלכים. שנתשפכנה אבני קדש: ועת כנוס. אותם מן הגולה כמ"ש והושיעם ה' אלהים ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו : עת לחבוק. כי כאשר ידבק האזור וגו' : ועת לרחק מחבק. ורחק ה' את האדם :

עת

(ו) עת לבקש כענין שנאמר ואת האובדות אבקש: לענין נדחי ישראל: ועת לאבד. ועת לאבדם בגולה שנאמר ואבדתם בגוים: עת לשמור. יברכך ה' וישמרך כשאתם עושים רצונו: ועת להשליך. וישליכם אל ארץ אחרת: (ז) עת לקרוע. מלכות בית דוד ואקרע את הממלכה וגו': ועת לתפור. ויהיו לאחדים בידך ולא יחצו עוד לשתי ממלכות: עת לחשות. פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנאמר וידום אהרן וזכה שנתייחד הדבור עמו שנאמר וידבר ה' אל אהרן יין ושכר אל תשת: ועת לדבר. אז ישיר משה ותשר דבורה. קחו עמכם דברים: (ח) עת לאהוב. ואהבך: ועת לשנא

(ו) עֵת לְבַקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ: (ז) עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר עֵת לַחֲשׁוֹת וְעֵת לְדַבֵּר: (ח) עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לשנא

רוב הממון גורם ביטול התורה ובעוה"ר אנן הגבר ראיתי בדור הזה שלהוטים אחר הממון להרבות מוהר ומתן לבניהם ובנותיהם ויד הלומדים ואפי' ראשי הישיבות במעל בראשונה והתורה מונחת בקרן זויות וצועקת על עלבונה, אוי לאותה בושה או לאות' חרפה אוי נאותה כלימה, וה' הטוב יכפר בעדינו ויגן על שאריתו: עת לחבוק. שהאיש מחויב בעונת אשתו כגון לילי טבילה ולילי שבתות עת לחבוק בימי טהרתה, ועת לרחוק מחבק לא אמר ועת שלא לחבק להורות שלא די בזה שאין אתה מחבק אותה ושהחיבוק אסור אלא אף גם זאת לרחק אותה לבלתי ליגע בה אפילו בבגדיה, רק לרחק זה מזה ובעוה"ר רבים נכשלים בנגיעה וכן זורקים מיד ליד אשתו נדה:

(ו) **עת** לבקש שהקב"ה מבקש לו צדיק כדכת' (שמואל י"ג) אצל דוד בקש לו ה' איש כלבבו, ועת לאבד כשאין עושה רצונו של מקום ב"ה, כמו שמצינו אצל שאול כדכת' באותו קרא ועתה ממלכתך לא תקום, וטעם הוא מרעו, או ע"ד זה שהקב"ה מבקש צדיק ולקחו מן העולם לשעשע בו, ועת לאבד שרואה רשע רע והמדת לאבדו מן העולם:

עת לשמור כשישראל זכאים ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד ורש"י ז"ל פירשו באופן זה כפירושי אך שהביא קרא דיברכך ה' וישמרך. וכשישראל ח"ו בלתי זכאין כתיב וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה:

(ז) **עת** לקרוע כו' פשוט הוא כדברי המתרגם דמיירי בקורע על מתו ע"ש וי"ל שעל זה קאמר עת לחשות כמו דכתיב וידום אהרן, ועת לדבר, זהו כשקצף משה על אלעזר ואיתמר בניו באותו מעש', כתיב וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו או עת לחשות שאבל אסור בדברי תורה, ועת לדבר לאחר האבילות צריך לדבר ד"ת או אפילו בשעת אבילות כגון אם רבים צריכים לו להתלמד דמותר:

(ח) **עת** לאהוב ועת לשנוא ומפרש דבריו עת לשנוא הוא עת מלחמה אז שונאים זה את זה, ועת שלום הוא עת לאהוב שאז אוהבים זא"ז, או יאמר עת לאהוב כדכתיב ואהבת לרעך כמוך ועת לשנוא כדכתיב כי תראה חמור שונאך ואמרינן בפ' ע"פ (דף ק"י) וכי מותר לשנאותו אלא דחזי ביה איהו דבר ערוה ע"ש וכן פירוש התרגום, ורש"י ז"ל בפירושו על הכ"ח עתים דרך בדרך שדרש ר' יהושע דסכנין כדאיתא ברבה ע"ש. עת מלחמה פי' ברבה על הקב"ה דכתיב ויהפך להם לאויב וגו' ועת שלום כדכתיב הנני נוטה אליה כנהר שלום, אמנם למאי דפרישנא לעיל שעת מלחמה הוא פירוש על עת לשנוא, ועת שלום הוא פירוש על עת לאהוב נהי דקשה הקשי' למה לא אמר נמי בלשון עת ללחום ועת להשלים, כי אינו אלא פירוש לקרא קמא, ויש נמי לפרש עת מלחמה, כדכתיב (דברים כ') ואם לא תשלים עמך וגו' וצרת עליה, עת שלום כדכתיב והיה אם שלום תענך וגו' והיה כל העם וגו' יהיו לך למס ועבדוך, והקדים מלחמה לשלום אע"ג

לִשְׂנֹא עֵת מִלְחָמָה וְעֵת שָׁלוֹם׃ (ט) מַה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה בַּאֲשֶׁר הוּא עָמֵל׃ (י) רָאִיתִי אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ׃ (יא) אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת־הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם מבלי

לשנא. בנאמר כל רעהם בגלגל על כן בנאהים: (ט) מה יתרון העשה. מה יתרון של עושה רע בכל שהוא עמל גם הוא עתו יבא והכל אבד: (י) הענין. המנהג: לענות. להתנהג: (יא) יפה בעתו. בעת הטובה יפה הוא לבא תשלים שכר מעשה הטוב ובעת הרעה ראויה היא לתשלום מעשה הרע: גם את העלם נתן בלבם וגו'. גם את הכמת העולם אשר נתן בלב הבריות לא נתן הכל בלב כל או"א אלא זה קצת וזה קצת כדי שלא ימצא האדם את כל מעשה הקב"ה לדעת רוחו ולא ידע את עת פקודתו

דהתם הקדים השלום ואח"כ ואם לא תשלים כדי לקיים הכ"ח עתים בטוב, ומאחר דקאי על אם שלום תענך נקט שלום בלא למד נקט נמי מלחמה בלא למד:

(ט) **מה** יתרון העושה תרגומו מה מותר אית לגבר פלח די הוא טרח למיעבד אולרין כו' דריש מלת העושה בשני פנים הא' לשון עשייה וזהו שתרגם פלח והב' לשון אסיפה כמו ומאבינו עשה את כל הכבוד הזה וישראל עוש' חיל וזהו שתרגום למיעבד אולרין ומ"ש התרגום אילולי מסתייע במזלא דלעילא דייק מאמרו באשר הוא עמל ולא אמר באשר עמל אלא בא לדייק מניה באשר הוא מלד עלמו לבד עמל אין יתרון אבל במה שמסייען לו במזלא דלעילא יש יתרון, ובמ"ר מה יתרון העושה וגו' אמר שלמה הואיל ועתים עתים הן לכל מה מהני אומנא באומנתיה וכשירא בכשרותיה, וקשה לי א"כ נתן שלמה מקום לאותן דניחא להו בהפקירא דקאמר מה מהני כשירא בכשרותיה יאמר א"כ מה לי לצרה זו הלא אין בין עובד אלהים לאשר לא עבדו ח"ו ונראה שגם הרבה סבר הדיוק דמלת הוא, כמו תרגום אלולי דמסתייע מלעילא שאפילו האדם כשר היצה"ר מתגרה בו תמיד צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו לולי הקב"ה עוזרו, כדכתיב צופה רשע לצדיק ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו:

(י) **ראיתי** את הענין שנתן כו', לענות בו כמש"פ הראב"ע או נוכל לפרשו לשון עניה כלומר שכל א' יוכל לתת לעצמו מענה ותשובה על מה שעולה במחשבתו והוא מה שיבא במקרה זה הסמוך אליו:

(יא) **את** הכל עשה יפה בעתו, זו היא המענה על מחשבתו לפי שיש אדם שחושב בלבו אילו הייתי בדור המדבר שהוא דור דעה, או בדורו של ר' עקיבא, או בדורו של הרשב"י וכיוצא בדורות שאר חכמים גדולים אז הייתי מוצאת חן בעיני הקב"ה שהייתי יכול ללמוד התורה הקדושה כאות נפשי משא"כ עכשיו בדורו שהוא דור יתום ואין איש אתנו יודע עד מה, והמענה על המחשבה היא זאת את הכל עשה יפה בעתו כי זאת העת היא יפה לך ולדכוותך, עוד מחשב למה זה איגע ללמוד מהו אשר אדע אשר לא ידעו החכמים הראשונים ומעתה לא אוכל לחדש דבר למצוא חן בעיני אלהים כי קדמונים אחזו שער שכל קדמונים חדשו חדושים נפלאים על התורה והמה במוטה שכליהם ידעו כל הראוי לדרוש על התורה הן בטעמים הן בנקודות הן באותיות, ומעתה מה אעשה אני ומה אחדש בה, כי הכל נדרש כבר, ע"ז יש מענה, ומה היא גם את העלם נתן בלבם, כרצון שהקב"ה נתן העלם בלבם שנתעלמו מהם כמה חדושי התורה מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים המה הלוחות כדכתיב והלוחות מעשה אלהים המה מראש ועד סוף, כי לכולם נתן העלם בלבם שלא ימצאוהו כל החדושים בכדי שאותן שיבואו אחריהם כל א' וא' יוכל להמציא ענינים וחדושים בדברי התורה הזאת לפי

פקודתו ובמה יכשל כדי שיתן לב לשוב שידאג ויאמר היום או מחר אמות ולכך כתיב כאן העולם חסר ל' העלמה שאם ידע האדם יום מיתתו קרובה לא יבנה בית ולא יטע כרם ולכך הוא אומר שהכל יפה עשה בעתו זה שיש עת למיתה דבר יפה הוא שסומך האדם לומר שמא עדיין עת מיתתי רחוק ובונה בית וגוטע כרם וזו יפה שנעלם מן הבריות: (יב) ידעתי. עתה הואיל ונעלם עת הפקידה כי אין טוב לבריו' כי אם לשמוח בחלקו ולעשות הטוב בעיני בוראו בעוד שהוא חי: (יג) וראה טוב. תורה ומצות: (יד) ידעתי כי כל אשר יעשה. הקדוש ברוך הוא במעש' בראשית הוא ראוי להיות לעולם ואין לשנותו לא בתוספות ולא בגרוע וכשמשתנה האלהים עוה ועשה שישתנה כדי שייראו מלפניו. אוקיינוס פרץ גבולו

מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא־יִמְצָא הָאָדָם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף׃ (יב) יָדַעְתִּי כִּי אֵין טוֹב בָּם כִּי אִם־לִשְׂמוֹחַ וְלַעֲשׂוֹת טוֹב בְּחַיָּיו׃ (יג) וְגַם כָּל־הָאָדָם שֶׁיֹּאכַל וְשָׁתָה וְרָאָה טוֹב בְּכָל־עֲמָלוֹ מַתַּת אֱלֹהִים הִיא׃ (יד) יָדַעְתִּי כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף

וממנו

שכלו אשר הנגו לורו אס רב ואס מעט ומעכשיו אין לך לקבול ולהתאונן על שלא נבראת להיות בדורות הראשונים כי את הכל עשה יפה בעתו והאל יודע שאתה ראוי להיות בעת הזאת, ומאחר שכבר זכר כ"ח עתים סמך מאמ' את הכל עשה יפה בעתו לענין כ"ח עתים שהוא נקשר לפסוק שסיים לענות בו כמו שבארנו וגם קאי על הכ"ח עתים הנ"ל, ועל הכ"ח עתים אמר ידעתי כי אין כו' ר"ל: (יב) **ידעתי** כי אין טוב בם בעתים שזכרתי כי אם לשמוח, היא השמח' של מצו' ותור' כדכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב ויגיד עליו ריעו מ"ש ולעשות טוב בחייו אם כן האי לשמוח כמי מיירי בשמחה של מצוה או תורה:

(יג) **וגם** כל האדם שיאכל וגו' מתת אלהים היא, ראיתי המתרגם מוסיף ויחסון לבנין בעידן מותיה כל טרחותיה אע"ג שלא הוזכר ירושה בפסוק מ"מ המובן כך הוא בשראה טוב בכל עמלו מורישו לבניו אמנם כבר הבאתי דברי הרבה שכל אכילה ושתיה האמורים בס' הזה היא אכילה ושתיות של תורה כנזכר למעלה, א"כ פירושו על התורה וראה טוב בכל עמלו הוא שהעמיד בנים בעלי תורה, או תלמידים בעלי תורה ואין גם א' מהם שהוא תלמיד שאינו הגון רק כל בניו או תלמידים לדיקים וחסידים ואנשי מעשה וז"ש וראה טוב בכל עמלו בכל דייקא, כמ"ש שכולם אנשי מעשה, בודאי זו היא מתת אלהים, כי בודאי ענין כזה אינו יכול להיות ע"פ המערכת כי בודאי מתת אלהים היא כ"א היתה ע"פ המערכת, לא יהיו כולם שוין לטובה, כי ימלא א' או שנים לפחות שיהיו הטייתם לרעה, אבל כיון שכולם שוין לטובה בודאי מתת אלהים היא ומ"ש אלהים יתבאר לקמן:

(יד) **ידעתי** כי כל אשר יעשה האלהים וגו', מאור הגולה רש"י ז"ל בפירושו דרך בדרכו, של הרבה כאשר באור לשם, ולפירושו יהיה מלת יעשה הוה ורגיל לעשות כמו ככה יעשה איוב, אמנם נראה בעיני לפרשו שאמר ידעתי כי כל אשר יעשה שאלהים לעתיד כדכתיב הנני בורא השמים החדשים והארץ החדשה, והרלון כי לעתיד יסיר הקב"ה אותן הקליפות המקטרגים והמונעים את האדם מן השלמות שהיא עבודת האל ב"ה והוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף פירוש ישאר העולם עומד על עמדו בלי תוספות ומגרעת משא"כ בעוה"ז שהוא עולם ההפוך והתמורה וכמה דורות מלינו שהקב"ה ענש אותם כגון דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה, סדום ועמורה מלרים ודומיהן שענש אותם מפני רוע מעלליהם, ומפני שיקשה לאיזה אנשים למה הקב"ה מעמיד העה"ז

אשר

וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו׃ (טו) מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר הוּא וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה

והאלהים

גבולו בדור אנוש והציף שלישו של עולם: והאלהים עשה שיראו מלפניו. שבעת ימים נשתנה הלוך החמה בדור המבול לזרוח במערב ולשקוע במזרח כדי שייראו מלפניו. חמה חזרה לאחוריה עשר מעלות בימי חזקיהו ובימי אחז אביו נתקצר היום ונתרבה הלילה ביום מותו כדי שלא יהא נספד. כל זה כדי שייראו מלפניו לפיכך אין טוב לאדם לעסוק אלא במצותיו וליראה מלפניו: (טו) מה שהיה כבר הוא. מה שהיה מלפניו כבר הוא עשוי וראינוהו או שמענוהו מאחרים שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהקב"ה מבקש את הנרדפים יעקב נרדף מפני עשו ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי מצרים רודפים את ישראל מצרים טבעו בים וישראל הלכו ביד רמה: ואשר. עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה. כאשר בראשונה

אשר בו מוצאים רבים חוטאים בנפשותם זמן ארוך כזה יקצר בעמידתו ויברא עולם חדש וכן קשה קושיא חזקה שברא האדם מעליונים ותחתונים עד שהוא טוב ורע ונתן לו הבחירה ומצד מעשיו בא גרעון העולם ותוספות להענישו או ליתן שכרו ולמה לא בראו טוב בהחלט כעליונים לעבדו בלב שלם כמו שיהיה לעתיד, על זה אמר והאלהים עשה העוה"ז ובראו לאדם באופן זה טוב מצד נשמתו ורע מצד חומרו ומצד זה בא ההפוך והתמורה, וברא גיהנם וג"ע כדי שיראו מלפניו, מאחר שרואין שהכל בידו להעניש ולתת שכר על כן יראו מלפניו להודיע כח מעשיו עשה, ועד"ה כי הנהגה העולם בשמיטה הראשונה על ידי מלכות שהיא יראה בכן עשה שיראו מלפניו, והנה יש לתמוה תמהון רב שלמה בכל קהלת הזכיר שם אלהים והם כי לא להזכיר בשם ה', ואל תשיבנו למה אינני מתמיה על שיר השירים שלא הזכיר אפילו שם אלהים, יש להשיבך שהרי בודאי שיר השירים כולו שמותיו של הקב"ה מסורה ליודעים, שהרי אמרו שכל העולם אינו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים והוא ק"ק, ובזוהר חדש כתב שיר שר רבין י' שלימו דאשתלים מכולא, וכן שיר השירים אשר ר"ת שאה שהוא שם א' משמות של ע"ב והנסתרות לה' אלהינו כי אין אתנו יודע עד מה, אבל כאן שהזכיר שם אלהים קשה ל"ל בא בשם ה', ונראה כי ידוע שלמה אמר קהלת לעת זקנתו לכל הדעות כדאיתא ברבה דפלוגתייהו איתא בשיר השירים ומשלי אבל קהלת הכל מודים שלעת זקנתו היה אומר וע"כ כאשר האדם לעת זקנתו הוא ירא אלהים ביותר מפני ב' טעמים הא' מפני רתיחת הדמים ותאותו בטלה ממנו והב' כי כלתה אליו הרעה שמידי יום פוחת והולך בגופו וזוכר ביום המיתה שנתקרב ואין להמלט ממנו בכן הוא ירא מאלהיו ומתחרט במעשיו ורוחו נשברה לכן כמו כן שלמה היתה רוחו נשברה, והזכיר תמיד שם אלהים, כדכתיב לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה, וכתיב זבחי אלהים רוח נשברה ע"כ הזכיר תמיד שם אלהים, ובזוהר פרשת ויקרא (דף כ' ע"א) פירוש מתוק על פסוק זבחי אלהים ע"ש:

(טו) **מה** שהי' כו' ואשר להיות כבר היה, ברבה אם יאמר לך אדם אפשר שאילו לא חטא אדם הראשון הוא היה חי וקים לעולם אמור לו כבר הוא, הוא אליהו ז"ל שלא חטא הוא חי וקים, ואשר להיות וגו' אם יאמר לך אדם אפשר שהקב"ה הוא עתיד להחיות לנו את המתים אמור לו כבר היה כבר החיה לנו את המתים על ידי אליהו וע"י אלישע ועל ידי יחזקאל. והנה יש לתמוה ולמה לא דריש כן על פסוק מה שהיה הוא שיהיה. ושם היה נדרש יפה ויותר ומתוקן על הל' הוא שיהיה זה אליהו ומה שנעשה על ידי אליהו ואלישע ויחזקאל שהחיו המתים הוא שיעשה לעתיד וכמש"ד בתנחומא שהבאתי לעיל נראה לפי' דמקרא דלעיל לא ידויק אם היתה כוונתו על אליהו או עמרם או אליעזר עבד אברהם שהלכו חיים לגן עדן. ואם תאמר הרי נאמר שיהיה דקאי על הנולד לאחר שלמה נוכל לומר שהוא ריב"ל שבא לגן עדן אבל הפסוק

כראשונה כן באחרונה אין הקב"ה משנה מדותיו בעולם: והאלהים יבקש את נרדף. ליפרע מן הרודף לפיכך מה יתרונו של עושה הרעה באשר הוא עמל הרי סופו להשתלם: (טז) מקום המשפט וגו'. ראיתי ברוח הקודש מקום לשכת הגזית בירושלים שהיתה מלאתי משפט שמה ישפטו רשע כמו שנאמר ראשיה בשוחד ישפוטו וראיתי פורענותם ומקום הצדק שער התוך שהיה מקום התוך הלכות שמה הרשע שם ישבו כל שרים רב שרים נרגל שראצר רב מג ונבוכדנצר והיילותיו ודנו את ישראל בי כורין קשים ומשפטי מות: שמה הרשע. טעמו למעלה לומר שהוא שם דבר כמו הרשע (והיה ראוי לינקד בסגו"ל הרי"ש) אלא לפי שהוא סוף פסוק נהפך לינקד קמ"ץ גדול ואע"פ שבכ"מ לא מצינו לו עוד שמתהפך באתנחתא וס"פ: אמרתי

וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־נִרְדָּף׃ (טז) וְעוֹד רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע וּמְקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרָשַׁע׃

אמרתי

הפסוק זה נאמר כבר שהוא מורה באצבע על אליהו שהיה קודם ירידתו לעולם עומד ומשמש לפני הקב"ה כמו דכתיב חי ה' אשר עמדתי לפניו כדאיתא בזוהר ומה שהעידו על התחייה בג' עדים אליהו ואלישע ויחזקאל והי' די בשנים ולמה הוצרכו להבי' מיחזקאל ישנו ב' סבות האחד להורו' שהקב"ה החיה על ידו חיל גדול מאוד כדכת' ביחזקאל ויעמדו רגליהם חיל גדול מאוד. הב' להורות שאע"פ שחטאו בקצת יעמדו לתחייה כמו שהיה הענין במתי יחזקאל שהם היו בני אפרים שהקדימו לצאת ממצרי' קודם זמן הקץ שלא ברצון הקדוש ברוך הוא והיה להם חטא גדול בזה אף על פי כן עמדו מקבריהם כי אל רחום ה' וכן יהיה לעתיד שאף על פי שיחטאו בחייהם יעמדו לעת התחייה זולת מלוה בריבית כמו שאמרו רבותינו ז"ל. עד והאלהים יבקש את נרדף רשע רודף צדיק. והאלהים יבקש את נרדף רשע רודף רשע והאלהים יבקש את נרדף מ"מ יבקש את נרדף והאריך בדרוש ולא קאמר צדיק רודף רשע והאלהים יבקש נרדף. כי כשצדיק רודף רשע אינו אלא להוכיחו ולהדריכו בדרך אמת ואם כן איך יאמר על רשע והאלהים יבקש נרדף כשנרדף מן צדיק וגם כפשוטו איך ייטב הרשע מן הצדיק. ול"נ לפרשו מה שאמר מה שהיה כלומר במקום שנאמר היה כמו ומשה היה רועה את צאן יתרו כבר הוא. כי מלת היה מורה על עבר שהיה כבר. לכן נאמר אצל משה היה רועה צאן בשכבר היה גם כן רועה צאן לפי שמשה הוא גלגולו של הבל. כמו שכתבו כל המקובלים וכן פירשו הרב ר' מנחם מריאקנטי להיה רועה כאמור. ואשר להיות כבר היה ועוד ישנן נשמות שעתידים להיות שגם כן כבר היו ועתידים להולד בגלגל לסבות ידועות אצל האל ב"ה שהוא השופט צדק. ובזה אתה מבחין שהאלהים יבקש הנרדף שהרי אתה רואה שמשה שבא מגלגולו של הבל שנרדף מפני קין וזרע קין נמוח במבול ומשה שהוא גלגולו של הבל נתן האלהים התורה על ידו ומעלתו היתה על כל הנביאים אם כן בזה יוודע שהאלהים יבקש את נרדף:

(טז) **ועוד** ראיתי כו' מקום המשפט וגו'. רש"י ז"ל פירשו על נכון ועל פי המדרש אכן נראה שהרכיב הענינים וז"ל הרבה. ר"א ור' יהושע בן לוי אומר מקום המשפט שמה הרשע מקום שסנהדרי גדולה יושבין וחותכין דין של ישראל שמה הרשע שנאמר ויבואו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך מקום שחותכין בו את ההלכות שמה הרשע שמה ישבו נרגל שראצר סמגר נבו וגו'. וכל שארית שרי מלך בבל מתלא אמר הן דתלא נגר זייני קולבי רעיא תלא קולתיה ורוח הקודש ומקום הצדק שמה הרשע מקום שנאמר צדק ילין בו ועתה מרצחים הא עבידן קטילין שם הרגו את זכריה ואת אוריה. או נוכל לומר שראה מקום המשפט שולח הקב"ה עליהם יסורים כדי לייסרם וישובו מעונם ואעפ"כ אינם משגיחים בזה. ועוד ראיתי מקום הצדק שיודעים שהיו ראויים לייסרם אך שהקב"ה עושה צדקה עמהם ואעפ"כ שמה הרשע, ועי"ל מקום שעושים שמה משפט ואעפ"כ שמה הרשע לפי שמענים

את

(יז) אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי אֶת־הַצַּדִּיק וְאֶת־הָרָשָׁע יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים כִּי־עֵת לְכָל־חֵפֶץ וְעַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה שָׁם׃ (יח) אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם לְבָרָם הָאֱלֹהִים

ולראות

(יז) אמרתי אני בלבי וגו'. לפיכך אני אומר את הכל שופט הקב"ה לאחר זמן ואע"פ שמתעכב הדבר סופו לבא אל שעתו כי שעה יש לכל חפץ אף לפורענות ולפקודת הדין יש עת מתי יבוא: ועל כל המעשה. שעשה האדם שם ישפטוהו בבא עת הפקידה שם באותו העת נותן זמן לכל המעשה להשפט עליו אגב אורחי מילי ואבי דרי חושבנא: (יח) אמרתי אני בלבי. בראותי זאת: על דברת בני האדם. שאחזו להם מדת גאוה לנהוג שררה ורבנות בקטנים מהם: לברם. (ס"א לבררם) הקב"ה להודיעם שאין שררותם כלום ולהראות' שהם ואף לאדונים

את הדין, ובעונותינו יצא מה שיצא באשר זה הוא מורגל בינינו, וכן מקום הצדק שנותנין צדקה שמה הרשע שנותנין בפרהסיא והעני מתבייש ולפעמים קודם שנותנים לו מזלזלים את העני עד בוש ופניו יחורו דאזיל סומקא ואתי חיורא, אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה:

(יז) **אמרתי** אני בלבי הגם שראיתי צדק ומשפט מעוקלים כאמור את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים לאחר זמן ואף על פי שמתעכב הדבר כי עת יש לכל חפץ אף לפורענות ולפקודת הדין יש עת מתי יבוא ועל כל המעשה שעשה האדם שם ישפטוהו לעולם הבא בעת הפקידה וכן פירוש רש"י ז"ל בענין זה, או יאמר שראה מקום המשפט והצדק שמה הרשע שהמקטרג מקטרג ומביא עליהם יסורים ועינוים, והיה זה תמהון בעיני ואמרתי אני בלבי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים והרצון שהעולם נדון אחר רובו כי העולם נדון בכלל הן צדיק הן רשע ויחיד נדון אחר רובו ואנו רואים שלפעמים שהדור רובם זכאים ואעפ"כ מיוסרים ביסורים או חרב או רעב וכדומה וא"כ למה עשה אלהים זאת כי עת לכל חפץ יאמר הטעם הוא כי הזמן והעת ר"ל העוה"ז שהוא נתון תחת הזמן הוא אחר חפץ אלהי וזהו לכל חפץ וא"ת א"כ לקתה מדת הדין שהצדיקים ובעלי המשפט מגיע אליהם כמעשה הרשעים ע"ז קאמר ועל כל המעשה שם ר"ל שמכל מקום מקום המשפט והצדק שם בעוה"ב יפרע להם הקב"ה זכותם על כל המעשה הטוב אשר עשו בעוה"ז:

(יח) **אמרתי** אני בלבי, על דברת בני האדם וגו', התוספות בסנהדרין פרק ד' מיתות כתבו שיש חילוק בין אדם להאדם כי אדם הוא פרטי דוקא ישראל אבל האדם כולל אפילו כותים ועי"כ אמרו אלא אשר יעשה אותם האדם וחי בהם לכהנים לוים ישראלים לא נאמר אלא האדם ללמדך שאפילו כותי ועסק בתורה כו', והנה עד"ז אמר שלמה הע"ה אמרתי אני בלבי על דברת פירוש הנהגת בני האדם הם עו"ג, שאינם מאמינים ביחודו, הלא לא ניחא ליה לקב"ה באבדון מעשה ידיו וכמו שאמרו מ"י טבעו בים ואתם אומרים שירה, א"כ לברם האלהים יברר אותם והרצון שיתן לב ברור שיאמינו ביחודו ולראות שהם כו' כלומר שיראו בעין שכלם, שהם בהמה המה להם, שבענין אמונתם הם כבהמה לעצמם כי טח עיניהם מראות לא ידעו ולא יבינו, כי מקרה בני האדם הם עו"ג ומקרה הבהמה, כלומר הם שווים בעה"ז, כי מה לי בהמה שאינה משגת כלל או מי שלוקח בדמיונו דבר שקר ואפילו זהו גרוע מן הבהמה, ועוד שמקרה א' להם בענין אבדון הנפש, כמות זה כן מות זה, ורוח וגו', ומותר וגו' אין שאין לו שכר בהשגת דמיונות כוזבות והכל הבל והכל הולך וגו', ומי הוא שיודע שרוח בני האדם, בני האדם דייקא כאמור, וכן ראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו שיקנה שלימות בעיון ובמעשה בעניני האלהות וכדומה כי זה הוא חלקו, על כן הוקשה בעיני למה לא ברר האלהים אותם ויתן להם בר לבב להשיג הענינים על נכון ע"ד האמת, ולא יכולתי לעמוד על בירור הדברים

הדברים למה עשה אלהים כן והוא כענין אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, כן אמר כאן אמרתי אני בלבי הוקשה לו הקושיא הזאת ותיובתא קא חזינא ופירוקא לא ידענא, והנה ראיתי להעתיק דברי הזוהר מש"כ על אילו הפסוקים בפרשת שלח לך, והעתקנו בקיצור וז"ל אמרתי בלבי על דברת על הדברים שאומרים בני האדם הטפשאים, ומה הם אומרים הפסוק שלאחריו כי מקרה בני האדם וגו', א"כ מאחר שהם אומרים שמקרה האדם ומקרה הבהמה שוים א"כ עושים את עצמם בהמה ע"כ לברם האלהים לבררם בלבד בפני עצמם ולא יתחברון עם שאר בני אדם אחרים דאית להון מהימנותא ולא למעלאה לבני מהימנותא בדעתא דטפשותא, ולראות ויראו כל העולם שהם בהמה המה להם שהרי חשבו עצמם לבהמה במה שהם אומרים ומה הם אומרים, כי מקרה האדם כו' מקרה א' להם הכל הולך וגו', ומה השיב להם שלמה על דבריהם מי יודע רוח בני האדם ומי יודע באנון טפשים דלא ידעי ביקרא דמלכא ולא מסתכלי באורייתא רוח בני האדם העולה היא למעלה לאתר עלאה לאתר יקר לאתר קדיש לאתרנא מנהירו עלאה מנהירו דמלכא קדישא למהוי צרורא בצרור החיים ואשתכחת קמי מלכא קדישא עולה תמימה ודאי היא העולה העולה היא למעלה, ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ להיות אתר דהוה, אבל בר נש דכתיב ביה בצלם אלהים עשה את האדם דכתיב כי ה' נשמת אדם, היך אמרי אינן טפשאי דלאו בני מהימנותא ורוח אחד לכל תיפח רוחיהון עלייהו כתיב יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה אילין ישתארון בגיהנם לאינן דרגין תתאין ולא יסתלקון לדרי דרין עלייהו כתיב יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה, עכ"ל הזוהר, ועו"ל לפרש דקאי אמה שאמר למעלה דקאמר ועל כל המעשה שם שבעוה"ז שפטוהו כאמור, אמר ואמרתי אני בלבי על דברת בני האדם על הנהגת בני האדם שמקום המשפט שמה הרשע וכן מקום הצדק שמה הרשע, לברם האלהים יברר וילבן אותם האלהים בעוה"ז ויוכיחם על פניהם למען יראו כל העולם שהם בהמה שנהגו מנהג בהמיות שאין להם שוטר ומושל, וכן המה להם שהם בעצמם יביטו יראו שנהגו מנהג רע כבהמה, והרצון שיוכיחם וייסר אותם באופן שכל בני העולם יביטו יראו וידעו שבשביל העון הזאת באו להם היסורים, ר"ל מדה כנגד מדה וכ"ת הרי אנחנו רואים שפעמים הם נגועים ביסורים, אין זה ראיה שהרי מצינו צדיקים ג"כ מיוסרים במוסר רע וקשה, וזש"א כי מקרה בני האדם ר"ל צדיקים ומקרה הבהמה הם הבלתי הגונים שוים, וא"ת המיתה היא הפרש ביניהם, והרי מקרה א' להם כמות זה כו' הכל הולך וזה מיושב במ"ש ומקרה א' להם בוי"ו כי הם ב' ענינים, כי לשאר דברי המפרשים היה לו לומר מקרה א' להם בלא וא"ו, וכ"ת והרי הפרש גדול יש ביניהם שרוח האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמות הם הרשעים יורדת למטה, מי יודע רוח בני האדם וגו' והרצון בהגם שאמונת שכר ועונש היה אמונה עקרית בתורה מ"מ הדבר שאין רואים בחוש בני אדם מסתפקים בזה אכן כשיראה יראה בחוש הפרש האדם שהם הצדיקים ובהמה שהם בני אדם בלתי מהוגנים אז ילמדו תועים בינה ורוגנים ילמדו לקח :

וראיתי לפי דברינו אלה גם לפירוש ראשון בפירשנו נוכל לפרשו שאמר וראיתי כי אין טוב

מאשר ישמח האדם במעשיו ויעשה מצות קונו לשמו הגדול ע"ד עבדו את ה' בשמחה כי הוא חלקו ולא יטריד שכלו להטריחו בענינים כאלו לומר לברם האלהים, דבהדי כבשי דרחמנא ל"ל, כי מי יביאנו לראות במה שיבא אחריו כי מי יביא האדם הזה אבר מהרהר אחר מדותיו של הקב"ה שיראה בנה שיבא להיות אחריו כי אפשר בהקב"ה לא רצה לבררם ולגלות הטעם לכל לפי דיפיק מניה ברא מעלי'. כענין שאמרו במס' בב"ק פ' שור שנגח ד' וה'. על קרא דאל תצר את מואב א"ל הקב"ה לא כשעלתה על דעתך כו' שתי פרידות טובות יש לי כו', הרי שהראוים להוליד אלו אותם אף כאן אל תתמה ע"ז, ולפי

פירושו

פירושנו הראשון אמר שאל יטרוד שכלו בזה במה שמתמיה שהיה לו להקב"ה ליתן לטו"ג שכל ולב להבין כי שקר נחלו, כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו כי אפשר שהקב"ה יודע שאילו יתן לו לב להשיג יותר הי' מהפך דברי האלהים חיים למינות והיה הטעה העולם יותר ויותר על כן אל תתמה כי בוחן לבות ה' :

(כ) **הכל** הולך אל וגו' הכל הי' מן העפר, ברבה מייתי דברי ר' נחמן מהאי קרא וז"ל ר"נ אמר אפי' גלגל המה לא נברא אלא מן הארץ דכ' האומ' להרס ולא יזרח וגו', ופי' מדקרי להמה בלשון חרס הוא להודיענו כי נברא מהרסי אדמה.

וְלִרְאוֹת שְׁהֶם־בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם׃ (יט) כִּי מִקְרֶה בְנֵי־הָאָדָם וּמִקְרֶה הַבְּהֵמָה וּמִקְרֶה אֶחָד לָהֶם כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה וְרוּחַ אֶחָד לַכֹּל וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל׃ (כ) הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל־מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הָיָה מִן־הֶעָפָר וְהַכֹּל שָׁב אֶל־הֶעָפָר׃ (כא) מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעֹלָה הִיא לְמָעְלָה וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיֹּרֶדֶת הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ׃ (כב) וְרָאִיתִי כִּי אֵין טוֹב

מאשר

האדונים : בהמה המה להם . כאלו בהמה וחיה המה לעצמם : (יט) כי מקרה בני האדם וגו' . הוא טעם הדבר אשר נתן הקב"ה מקרה ופגע לבני אדם ויש מקרה ופגע לבהמה ומקרה אחד לשניהם נתן . כי כשם שזה מת כך זה מת : ומותר האדם מן הבהמה אין . ויתרונו והצלחתו של אדם יותר מן הבהמה אינו נראה משמת כי הכל נהפך להיו' הכל לשוב אל העפר: (כא) מי יודע . כמו (יואל ב') מי יודע ישוב מי הוא אשר מבין ונותן לב שרוח בני אדם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמ' היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה : (כב) וראיתי. בכל אלה : כי אין טוב לאדם מאשר ישמח האד' במעשיו. ביגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרחיב כשאול נפשו להמוד להתעשר להרבות לא

ומ"ש אפילו גלגל המה אמר אפי' בעבור שהחמה זכה וברה וקשה להעלות על הדעת שדבר זך ונקי יהיה נברא מחומר עכור ועב כמו העפר ע"כ אמר אפילו והוא בעבור כי לא יבלר נאדון הכל לעשות מחומר עב דבר זך, אמנם ר' יודן יליף לה מהדין קרא הכל היה מן העפר, ואולם החכמים הסתירו דבריהם כי המכוון הוא, שהכל נברא מן הארץ העליונה שנקראת עפר ונקראת ארץ בשינוי בחינות כנודע ומש"א אפילו הוא בעבור דסליק אדעתין שתהיה השפעת מת"ת שהיא נקרא שמש בסוד כי שמש ומגן יהו"ה וגו', ע"כ השמיענו שגם היא משפעת ממלכות ור"י למדו כפשוטו כדכתיב הכל היה מן העפר, אמנם ר"נ למד מן האומר להרס שהרצון שהאמירה היא כיתה לחרס וכבר נודע כי האמירה במלכות :

(כא) **מי** יודע רוח בני וגו', הגם שפירשנוהו לעיל, יש עוד לאלוה מלין, שאמר מי יודע רוח בני האדם העולה, מי הוא זה שיודע שנשמתו עולה בכל לילה למעלה לשמוע מאחורי הפרגוד וכן שתעלה אחר מותו, אל מקום חולבה ואמר היא למעלה הרצון האיש אשר מחשבתו תמיד קשורה למעלה בכל ענייניו כמ"ש הרב המורה בספרו מורה נבוכים פרק נ"א מחלק השלישי תראהו משם, אמנם רוח הבהמה האיש הבהמה שאין נשמתו עולה רק משוטטת בעולם בלילה וכן לאחר מותו תרד לבאר שחת ולפעמים משוטט בעולם ואין לה מנוחה באופן שאין לה עלייה כלל רק ירידה, היא למטה לארץ שכל מחשבתו לאכול ולשתות ולהיות מכה כמנאפים שמושך עצמו אחר החומר :

(כב) **וראיתי** וגו', במעשיו הם המע"ט שנברא מהם מלאך שהוא והמלאך שמחים זה עם זה, ואל יאמר הנני מאסוף ממון להניח לבני והוא ילמוד תורה, כי

מי

מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו שאם לא ילמוד ואם ילמוד בכל זה אינו דומה ללמידת עצמו כמ"ש כי הוא חלקו :

ד (א) **ושבתי** אני וגו', בזוהר פרשת משפטים סוף הסבא דף כ' ע"א ודף כ"ח ע"א מגלה ענינים נפלאים בזה הפסוק ומיישב נמי למה כתיב בהאי קרא שתי פעמים ואין להם מנחם ע"ש, עי' בזוהר ויצא עמוד תכ"ה . ונראה לפרש דהדין קרא אמרו על יעקב ויוסף ואמר ואראה את כל העשוקים וגו', והנה דמעת העשוקים הם יעקב ויוסף שניהם היו בוכים כשמכרוהו אחיו וכתי' ויבך אותו : ואין להם מנחם של יוסף לא הי' מנחם כי היה בארץ העמים ויעקב לא קבל תנחומין כדכתי' וימאן להתנחם וזה' המכירה גרמה בעו"ה שנהרגו גדולי ישראל ר"ע וחבריו עשרה הרוגי מלכות וכן בכל דור ודור אתיהו הרוגי מלכות בעבור מכירת יוסף וזהו ומיד עושקיהם כח שנעשקו בכח כמ"ש הזוהר חדש במגילת איכה על ב"ק חכמים גזירה היא מלפני ולא ענה להם הלכה בהייב כמו שהשיב הקב"ה למלאכים ולהם לא אמר כך שאז היה להם תנחומין :

מֵאֲשֶׁר יִשְׂמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו כִּי־הוּא חֶלְקוֹ כִּי מִי יְבִיאֶנּוּ לִרְאוֹת בְּמֶה שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָיו׃

ד (א) וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה אֶת־כָּל־הָעֲשֻׁקִים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה | דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם׃ (ב) וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת־הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן־הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה חיים

לא לו : כי הוא חלקו יגע כפיו הוא החלק הניתן לו משמים ובו ישמח כי מי יביאנו , לראות לאחר שמת במה שיהיה לבניו אם יצליחו גם הם בעושר שאסף הוא ושמה להם או לא יצליחו :

ד (א) ושבתי אני ואראה. כרות הקודם : את כל העשוקים . הנעשים עשוקים בגיהנם במעשים אשר נעשים : תחת השמש. תחת הליפיה של התורה : והנה דמעת העשוקים . בוכי' על נפשותם העשוקות ביד מלאכי חבלה והכזרי' וכן הוא אומר (תהלים פד) עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו אלו יורדי גיהנם ואף מקרא זה כך נדרש בספרי : ומיד עושקיהם כח . שופטיהם מכריחים ותוקפים אותם בכח: (ב) שכבר מתו . עד שלא שלט בהם יצר הרע הזה לדוחם מן הקב"ה כגון אבות הראשוני' שלא נענה מתה אלא על ידיהן וכגון

(ב) **ושבח** אני וגו', שכבר מתו פירוש רש"י ז"ל עד שלא שלט בהם יצה"ר ע"ש , אכן לפי ענינינו הוא ע"ד שאמרו ז"ל יעקב אבינו לא מת כידוע שבשנוי השם גורמת נשמה חדשה, ושקרא הקב"ה ליעקב ישראל נזדמנה לו נשמה חדשה נוספת על הראשונה , ושנמכר יוסף נסתלקה ממנו הנשמה הראשונה של יעקב והנה נער פירוד מן העולם דהיינו נער המות , וכשנתבשר ביוסף מלך במצרים כתיב וירא העגלות וגו' ואז"ל סימן מסר להם במה היה עוסק כשפירש ממנו בפרק עגלה ערופה ונראה דכל מקום שנאמר עוסק הוא שהיו מתוכחים ומפלפלים בענין טוב הפרשה , והיה הויכוח בפסוק כפר נא לעמך ישראל אשר פדית וגו', כי מה ענין פדיית מצרים להזכירו כאן **ויוסף** רצה מעשה ונתחדש אצלו הלכה בפירוש הפסוק כך כי ימצא חלל באדמה נופל בשדה אמר באדמה שנגזר דינו ע"י אדמה של מעלה מלכות שהיא אדומה מדין, נופל בשדה ע"י הקליפה שקטרגה כנגו ושבר בשדה טרפה כמ"ש בפסוק לא נודע פי' לא נודע השבה מאיזה טעם נהרג וכן הן הרוגי מלכות שהיו צדיקים גמורים ולא נודע על מה עשה ה' ככה לצדיקים יסודי עולם ואמר מי הכהו ר"ת נוטריקון מכירת יוסף הכהו וזה הפסוק כי ימצא מספרו במספר שמות של י' הרוגי מלכות כדאיתא בראקנטי , ומכירת יוסף היתה סבה לרדת

ז ישראל

ישראל מצרימה ע"כ היו הזקנים צריכים להתפלל כפר נא לע"י אשר פדית מאחר שכבר פדית אותם ע"כ כפר נא ולא תזכור עוד מ"י אשר בסבתה באו למצרים ובסבתה נמצאו הרוגים כאמור עי"ל כי ימצא חלל כי נודע שהנשמה הצובה מאחת כסא הכבוד שהיא מלכות וזכו באדמה ואם תזכה תחזור למקורה ולמקומה וכשאינה חוזרת א"ו נמצא כביכול חלל למעל' כפי מקומה שהיה ראויה לבא בתוכ' וזהו חלל באדמ' לפי שגם עדיין לא נגמר במלואו וטובו וכמ"ש בסוטה פרק ע"ע יבוא דבר שלא עשתה פירות ויגגוף במקום שאינו עושה פירות ויכפר על מי שלא הניחוהו לעשות פירות ופירשו גשם מצות וסבות מכירת יוסף גרמה שנהרג כאמור ואינו זוכה לעלות ומצד חטאו ונופל בשד' בקליפה לא נודע כאמור וע"כ ונגשו הכהנים כי הם אמרו כפר נא כדי להעלות הנשמ' אל מקום חלל שלה כמו מיכאל כהן עליון שמעלה הנשמות ע"ג המזבח הידוע וכמ"ש אשר פדית אלו המתים ודוק וכ"ז הודיעו לאביו וכתיב ותחי רוח יעקב אביהם שחזרה אליו הנשמה של יעקב ונשמת יעקב נכתב בסוף ויחי בכל מקום ישראל ולא הוזכר שמו של יעקב, כי כבר סבלה צער מיתה כאמור ותרי קטלא לא קטלינן והנשמה של יעקב עדיין קיימת ומשוטטת בעולם וחופפת על בניה, ומחפה עליהם כאם המחפה על בנה הקטן, וזהו שאז"ל בגמרא דתענית יעקב אבינו לא מת ולמדוהו מהקישא דמה זרעו בחיים יעו"ש, ועי"ז אמר שכבר מתו שכבר סבלו צער מיתה אני משבח יותר מן החיים כו' לפי שזו מגנת עלינו יותר מן החיים אשר המה חיים עדנה, ואולם יאמר המתים לשון רבים לכלול גם אברהם ויצחק שגם המה כבר מתו אברהם סבל צער מיתה מכבשן האש בדור נפלים, יצחק בעקידה, ויעקב כבר זכרנו, כי כל אלה סבלו צער מיתה בחייהם, וזהו שכבר מתו ר"ל קודם מיתתן הטבעיות ובזה נתיישב הקושיא שהקשו ז"ל במסכת שבת (דף ל' ע"א) פרק במה מדליקין דקרא משבח אני את המתים וגו' וקרא כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת דסתרן אהדדי כי לפי מה שפירשנו אין מקום לקושיא זאת כלל ודוק :

הַיִּים עֲדֶנָה׃ (ג) וְטוֹב מִשְּׁנֵיהֶם אֵת אֲשֶׁר־עֲדֶן לֹא הָיָה אֲשֶׁר לֹא־רָאָה אֶת־הַמַּעֲשֶׂה הָרָע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ (ד) וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עָמָל וְאֵת כָּל־כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה

וכגון דוד אבי שלא נעג חי אני בכ"ד רננו'עד שאמרתי (ד"ה ב ו') זכרה לחסדי דוד עבדך : (ג) עדן. עדיין : אשר לא ראה את המעשה. ראיתי במדרש קהלת אלו תתקע"ד דורות בקומטן להבראות ולא נבראו : (ד) וראיתי אני את כל עמל. קנאהבירו' שהן עמל בעיני הקב"ה : ואת כל כשרון המעשה. שאינו לשם שמים אלא לקנאת איש מרעהו שמניהם הבל : כי

(ג) **ומוב** משניהם את אשר עדן לא היה היא נשמתו של מלך המשיח אשר יבא בב"א שעדיין לא נולד בגופו הראוי לו והוא מכפר עלינו בייסוריו כדכתיב והוא מחולל מפשעינו כדאיתא בסנהדרין פרק חלק ובזוהר פרשת ויקהל (דל"ה ע"ג) אשר לא ראה וגו' הוא מוכן מעצמו לפי דברינו :

(ד) **וראיתי** אני את כל עמל וגו' כי היא קנאת וגו' נ"ל דהאי קרא פירושו לשון אי כלומר אם הוא קנאת איש מרעהו הוא הבל, ומאור עינינו רש"י ז"ל פירוש לשון אשר כמו דהא, ונראה שהכריחו לפרש כן מטעם שכתב אח"כ גם זה הבל, ואין שייך לומר אם שהוא ספק על זה שהוא מונח לפניו קיים אכן מ"מ המכוון אחר שבא לומר בד"מ על הלומד תורה שמפני שמתקנא בחבירו הגם שקס"ת הסופר במאמריו "קנאת סופרים "תרבה חכמה, ואמרו ג"כ שילמוד אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, בכ"ז הוא רעות רוח, כי הוא מנחת קנאות, והיא מזכרת עון בעבירה כי הקנאה היא

מעניגו

מעיניו של נחש, ומחבר אותה אל הקדושה, והמתרגם שתרגם הענין על ב' קנאות א' לטובה וא' לרעה, ופירוש שהמקנא לעשות טוב מן שמיא ייטיב ליה והמקנא לעשות רע עליו נאמר ג"ז הבל ורעות רוח, נראה שהוכרח לפרש כן מב' טעמים הא' שהוקשה לו מש"כ שהרי אמרו שילמוד אפילו שלא לשמה וכתיב בשמאלה עושר וכבוד א"כ למה זה הבל ורעות רוח ועוד דקרא קשה ליה. שהזכיר את כל עמל שהיא רוע המעשים כדכתיב ולא ראה עמל בישראל כי אתה עמל וכעס תביט ואת כל כשרון המעש' הוא בהפוך שהוא טוב א"כ בהכרח יחולק המקרא לב' ענינים, וענין אמרו כי היא קנאת איש מרעהו קאי על שניהם שיש מקנא לעשות רע ויש מקנא לעשות טוב והמקנא לעשות טוב כבר מפורש ע"י במקום אחר אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד כמו שפירשוהו ז"ל שאפילו למשמאלים שעוסקים שלא לשמה יש עושר וכבוד וע"כ לא הזכיר כאן מה שכר של כשרון המעשה, אבל במקנא לעשות רע אמר ג"ז הבל ורעות רוח:

הַמַּעֲשֶׂה כִּי הִיא קִנְאַת־אִישׁ מֵרֵעֵהוּ גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ (ה) הַכְּסִיל חֹבֵק אֶת־יָדָיו וְאֹכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ׃ (ו) טוֹב מְלֹא כַף נָחַת מִמְּלֹא חָפְנַיִם עָמָל

כי היא קנאת איש. אשר היא קנאת איש מרעהו: (ה) הכסיל. הרשע: חובק את ידיו. ואינו יגע ואינו אוכל אלא מן הגזל: ואוכל את בשרו: ליום הדין כשבוא' לצדיקים בכבוד והוא נידון כך נדרש בספרי: (ו) טוב מלא כף נחת. להיות קונה נכסים מעט ומיגיעו שיהא בהן נחת רוח ליוצרו: ממלא חפנים. נכסים הרבה בעבירה שהוא עמל ועצבות רוח לפני המקום

(ה) **הכסיל** חבק את ידיו ואוכל את בשרו, המתרגם תרגם, ואפילו כסו מעל מסך בשריה מפני שלא יתכן בעיניו לומר אוכל את בשרו ממש ע"כ תרגם כסו שמוכר כסותו ואוכל בדמיה ומ"ש מסך בשריה ולא כסו מעל בשריה נראה דדריש את בשרו את הטפל לבשרו והיא עורו, ונ"ל שבא לומר דבר הגרוע ממה שהזכיר מקודם דקאמר מי שלומד משום קנאה שהוא הבל דאדרבה משום קנאה לטרח לש"ש אמר שבכל זה הכסיל הוא גרוע ממנו שהוא יושב בטל ויושב וחובק את ידיו ולפי שאינו יגע בידיו מעלה שחין בידיו ואז משפשף ומחבק ידיו זו בזו, ולפעמים נושך בשיניו את ידיו כמו שעושים המוכים ונגועים בשחין כנודע וז"א ואוכל את בשרו, ואפשר שקרא לכסיל אותו שהוא בוטח על המזל ואינו רוצה לעשות פעולה ונילך אחר מהייתו ויושב בטל והכתוב נוה בכל מ"י אשר תעשה ואז"ל יכול אפילו יושב בטל ת"ל בכל מ"י אשר תעשה:

(ו) **טוב** כף מלא נחת דברי רש"י ז"ל הם כדברי הרבה ז"ל שפי' טוב מי שיש לו י' זהובים ונושא ונותן ומתפרנס בהן ממי שהוא נוטל ממון של אחרים ומפסידו ומאבדו אלא ברש"י שינה ואמר שקונה נכסים הרבה בעבירה, והראב"ע ז"ל פירוש שהכסיל המוזכר בקרא הקודם הוא אומר טוב כף כו' ממה שאיגע ביותר, אמנם אינו יודע מה יולד יום, ונראה דקאמר טוב מלא כף נחת הוא הקרבן של הנשיאים בבנין המשכן דכתב כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת שהקטורת הוא נחת רוח לפני הקב"ה יותר מכל הקרבנות כמ"ש הזוהר בפרשת ויקהל (דל"ה ע"ד) וכל אינון קרבנין דקא עבדין ישראל לאו אינון חשיבין כקטרת ושם יתבאר סוד הקטורת יעו"ש, והוא מקשר כל העולמות כי תרגם של קשר קטר ולשם נתבאר קטורת קשיר קשירו ופירושו שמקשר שם בן ד' יחד יראה הרואה נשם וע"כ אמר שאותה הכף מלאה קטורת היתה נ"ר לפני הקב"ה ממלא חפנים וגו' כנאמר ביחזקאל סי"י ויאמר אל איש לבוש הבדים וכו' ומלא חפניך גחלי אש, שכף מלאה קטורת

קטורת

עָמָל וּרְעוּת רוּחַ׃ (ז) וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה הֶבֶל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ (ח) יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי גַּם בֵּן וָאָח אֵין־לוֹ וְאֵין קֵץ לְכָל־עֲמָלוֹ גַּם־עֵינָיו עינו ק׳ לֹא תִשְׂבַּע עֹשֶׁר וּלְמִי אֲנִי עָמֵל וּמְחַסֵּר אֶת נַפְשִׁי מִטּוֹבָה גַּם־זֶה הֶבֶל וְעִנְיַן רָע הוּא׃ (ט) טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן־הָאֶחָד אֲשֶׁר

יש

המקום: (ז) תחת השמש. כמו תחת השמים: (ח) יש אחד ואין שני. יש לך אדם שעושה דבריו ביחידי: גם בן ואח אין לו. אם ת"ח הוא אינו קונה לו תלמיד שהוא כבן ולא חבר שהוא כאח. ואם רווק הוא אינו נושא אשה להיות לו כאח לעזור ולהוליד בן. ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים ויוצא לדרך יחידי: ואין קץ לכל עמלו. יגע בגירסא ואם סוחר הוא עמל בפרקמטי׳: גם עינו לא תשבע עושר. לא יהא שבע בטעמי תורה שהרבה תורה לומד אדם מתלמידיו, ולענין הממון רודף תמיד אחר הממון: ולמי אני עמל. מאחר שאיני מעמיד תלמידים ואיני נושא אשה להוליד בנים: (ט) טובים השנים. לכל דבר: מן האחד. לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא

אשה

קטרת היתה בבנין המשכן וזה היה בחורבן ירושלים וב"ה בעו"ה, הגם שגם באותן מלא שהפנים נעשה רצונו אבל עמל היתה לפניו כביכול להחריבו וזהו מלא הפנים עמל ורעות רוח שהית׳ עמל לפניו כביכול להחריבו כאמו׳ או יאמר על הצדקה שנותן לעני שטוב היה הנותן לעני מלא כפו בנחת שמדבר על לבו ונותן לו בנחת ממה שיתן לו הפנים עמל שא"ל ראה כמה יגיעות יגעתי כמה עמל עמלתי עד שהרווחתי מה שאני נותן לך ורעות רוח שמשבר את רוח עצמו בנתינה זו שנותנו על אפו ועל חמתו כנגד דעתו ורצונו, או שמשבר רוחו של עני באותן הדברים, ויהיה רעות מלשון רוע התרועעה:

(ז) **וישבתי** אני ואראה הכל תחת השמש והוא מ"ש אח"כ יש אחד ואין שני לו ועמד על עצמו שהוא היה יחיד לאמו או יחיד בעולם בחכמתו, גם בן ואח אין לו שלא היה לו בן שיהיה ממלא מקומו וכן אח לא היה לו שיהיה דומה לו בחכמתו, וזהו אין לו בדומה לו וכמו שפרש"י ז"ל בפרשת וישב גבי תמר ותאר לו גבורים כיוצא בו לדיקים כיוצא בו אף הכי אין לו כיוצא בו כאמור, ואין קץ לכל עמלו גם עיניו לא תשבע עושר כמו שהבטיחו הקב"ה גם עושר גם כבוד אשר לא היה איש במלכים כל ימיך וגו׳, מלכים סימן י׳ וכ"כ אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה וכתיב ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים ולמי אני עמל ומחסר את נפשי מטובה וברכה דרשוהו על אברהם ושבע לוי עיין שם:

(ט) **טובים** השנים מן האחד שנים שעוסקים בתורה טובים יותר מן הא׳ דכתיב חרב על הבדים ונואלו או יאמר שהשנים העוסקים בתורה יותר טובים מן הא׳ ע"ד שאמרו בגמרא דברכות פ"ק ומנין לשנים שיושבים ועוסקים בתורה ששכינה עמהם שנאמר אז נדברו יראי ה׳ איש אל רעהו ויקשב ה׳ כו׳ ליראי ה׳ ולחושבי שמו וכו׳ ומנין לא׳ שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר בכ"מ אשר אזכיר את שמי וכו׳ והקשה לשם וכי מאחר דאפילו א׳ תרי מבעיא, ומשני תרי מכתבן מלייהו בס׳ זכרונות חד לא מכתבן מלי עכ"ל, ובעל עשרה מאמרות דף י"ז פירש פירוש נאה לענ"ד וז"ל בזה מה לי אם כתוב אם לא כתוב הרי הקב"ה הוא היודע ועד הוא עד דיין ואין שכחה לפניו ב"ה והוא יודע כל דבור ודבור שיוצא מפי האדם ובורא עולם יתברך אינו מקפח שכר כל בריה ובריה וא"כ בודאי אינו מקפח שכרו של יחיד הלומד ביחידות, וא"כ כשיקבל שכר מה לי מכתבן מליה או לא מכתבן מלי׳ ותו"ק אקרא דקאמ׳ דכ׳ ספר זכרון ולק׳ בספ׳ זכרון והנה לבי אומר לי לפי שכל דבר אמת היוצא מפי האדם שמהדש בטובו ע"ד הנסתר עושה

שמים

שמים החדשים כמבואר בזוהר דבראשית [ד׳ ה׳ ע״ד] והנה הדבר זה שחידשו ב׳ אנשים יחד או שהא׳ אומרו להברו הלומד אצלו כותבין אותו למעלה באם שהורה ע״ג אם לבנה ונהקקת למעלה, ולמעלה על הדור כותבין ס׳ זכרון לפלוני ופלוני, ועי״כ לא אמר הכתוב בספר זכרון כי הוא ספר זכרון בעצמו כמ״ש ולאחר מיתתן עושין מהם שמים חדשים, אם היו בהכמת סתימה דאורייתא, ואם בשאר מילי דאורייתא ארצות החיים, ואז מן השמים חדשים נעשים עטרות בראשיהם ואז ונגלו השמים כס׳ על ראשיהם וכן הענין בארצות החיים, ח״ש הכתוב ושמחת עולם על ראשם שנותנים בראשם עולם חדש שעשאוהו, אבל חד לא מכתבן מליס ולכתוב עליו ספר זכרון הגם שנהקקו למעלה לא כתוב עליהם ספר זכרון כי ענין הזכירה הוא בצדיק יסוד עולם, וזה שלמד לבד לא נעשה מדבריו עולם חדש, וזה לפי שכשנים לומדים ומעמיקים בודאי אמת יהגה חיכם ע״כ כותבין עליהם ספר זכרון ונעשים שמים חדשים או ארץ חדשה כאמור אבל חד לא מכתבן מליה להכתב עליו ס׳ זכרון לפי שחרב על הבדים ונואלו, וע״כ אין כותבין לפי שעדיין לא יצא הדבר על בוריו כמו בשנים וע״כ אין נעשים ממנו שמים חדשים, אבל מ״מ יקבל עליו שכר טוב בעמלו אשר עמל בדרישת התורה ולמידתה, וכן משמע מלשון הזוהר דאמר תנן בההיא שעתא דמלה דאורייתא אתחדשת מפומיה דבר נש כו׳ שמשמעותו שהוא מהדש לאחרים השומעים אליו לא שלמד לבד שכן אמר אתחדשת מפומים וכן הסברא נותנת, כי יותר יצא הדבר לאורה ע״פ שנים כאמור, וע״כ אמר הכתוב ספר זכרון לא בספר זכרון, רק הגמרא אגב שטתא אומרת בס׳ זכרונות או שאמרו כן כדי להעלים ולהסתיר הענין כדרכם בכ״מ, וע״ז אמר טוב השנים מן הא׳ אשר יש להם שכר טוב בעמלם, כי בודאי לא׳ יש ג״כ שכר אבל להבראות ממנו ע״ח אשר כל בריאה נאמר אצלו טוב במעשה בראשית אינו רק ע״י שנים וז״ש שכר טוב, טוב דייקא שהרי ממלת שכר שמעינן שהוא טוב כי בהפוך ה״ו נקרא עונש אלא ודאי מלת טוב מורה על הבריאה כאמור ואפשר ויכתב ספר ויכתב זכרון ויכתוב עומד במקום שניט הרצון למי שמחדש בנסתרות כותבין עליו ספר להורות שהוא ראוי לעשות מהם שמים כדכ׳ ונגלו השמים כספר אמנם כשמחדש הנגלה כותבים עליו זכרון להורות שראוי לעשות מהם ארץ חדשה כדכ׳ והארץ אזכור כי ע״י הנגלה מתחברת ביסוד שהוא זכרון, וכתיב כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ, יאמר שכולם צדיקים וראוים לעולם להיות להם עולם ואיזו עולם ירשו ארץ אבל הגדולים ירשו שמים ודוק, וזהו שכפל ואמר בעמלם ר״ל בעמלם של שניהם שהטריחו את עצמם בעיון ובדיוק רב, ובא לתת סבה וטעם למה יגרע הא׳ העוסק בתורה הלא טרח את עצמו טורח רב כמו שטרחו השנים ואפשר יותר ואמר כ״א יפלו שאפילו אם יבואו שניהם בתחלת העיון ה״ו לידי הטעייה, מ״מ את והב בסופה שמתוך פלפולם הא׳ יקום את חבירו ויבואו להשיג אמתת הדבר ובוריו ולכן ראוי לעשות ממנו שמים חזקים כראוי מוצק לא ימוט לעולם ולכן מכתבן למעלה שחזקה שאין דבר שאינו מתוקן יוצא מתחת ידיהם משא״כ בא׳ שאם יפול אין שני להקימו, וע״כ לא מכתבן מליה שאין דבריו מבוררים שהרי חרב על הבדים ונואלו, כתיב הכא ונואלו, וכתיב התם נואלו שרי צוען כדאיתא בגמרא דברכות [דף ס״ג] ע״כ לא יעשה מהם שמים או ארץ חדשה, אבל מ״מ יש לו שכר בעמלו, ומ״ש לפס הרב על שונאיהם של ישראל שעוסקים בד בבד, היינו שיכולים להתאסף לגמיד יחד ואינם עושים משום גאוה שאין א׳ רוצה לילך אצל חבירו, אבל אין ספק שהעוסק בתורה לבד שיש לו שכר לעוה״ב אך ההפרש כאשר כתבנו, ובמ״ר טובים השנים זו עמרם ויוכבד אשר יש להם שכר טוב בעמלם זה משה שנקרא טוב שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו, ולפ״ז צ״ל מן הא׳ זה לעצמו וזאת לעצמה ר״ל טוב היה יותר כשחזרו ונשאו נשואין חדשים, ממה שנפרשו עמרם ויוכבד והיה כ״א בפני עצמו ולפי פירושנו כנ״ל נראה שהפירוש שלאחריו :

גם

יֵשׁ־לָהֶם שָׂכָר טוֹב בַּעֲמָלָם׃ (י) כִּי אִם־יִפֹּלוּ הָאֶחָד יָקִים אֶת־חֲבֵרוֹ וְאִילוֹ הָאֶחָד שֶׁיִּפֹּל וְאֵין שֵׁנִי לַהֲקִימוֹ׃ (יא) גַּם אִם־יִשְׁכְּבוּ שְׁנַיִם וְחַם לָהֶם וּלְאֶחָד אֵיךְ יֵחָם׃ (יב) וְאִם־יִתְקְפוֹ הָאֶחָד הַשְּׁנַיִם יַעַמְדוּ נֶגְדּוֹ וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק׃ (יג) טוֹב יֶלֶד מִסְכֵּן וְחָכָם מִמֶּלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל אֲשֶׁר לֹא־ ידע

רש"י

אשה אשר יש להם יותר ריוח בעמלם. הרבה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו: (י) כי אם יפולו. כמשמעו ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזירה לו או אם נכשל ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו בא חברו ומעמידו על האמת: ואילו. ואוי לו: (יא) וחם להם. כמשמעו ולענין זכר ונקבה מתחממים זה מזה ומולידים: ואם יתקפו האחד. אם באו לפשיט עליו לתוקפו אם שנים הם יעמדו לנגדו וכ"ש אם בלשה הם: והחוט המשולש לא במהרה ינתק. ד"א מי שהוא ת"ח ובנו ובן בנו ת"ח אין תורה פוסקת מזרעו וכה"א לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך. ד"א חוט המשולש במקרא במשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא. בפנים אחרים נדר' במדרש יש אחד ואין שני לו אבל אין סדר כל המקראות הללו מתיישב עליהם: (יג) טוב ילד מסכן וחכם. זה יצר טוב ולמה נקרא ילד שאינו בא באדם עד י"ג שנה: מסכן. שאין האיברים שומעים לו כמו ליצר הרע: וחכם. שמשכיל את האדם לדרך טובה: ממלך זקן וכסיל. זה

מכלול יופי

(יא) **גם** אם ישכבו שנים וחם להם אינו אלא בדרך ראיה לדברי מאמר טובים השנים מן הא' בעסק התורה אמר ובא והראה בהוש שכן הוא ומן הקטן נלמוד אל הגדול ומן ההוש אל העיון, שהרי בדרך המשוש אם ישכבו שנים וחם להם ולא' איך יחם אם כן כמו שהוא במוחש כן הוא במושגות. או יאמר שמתוך הריפותם ופלפולם של שנים מהסקדמו' יודעי להם התולדו' כי ההקדמות הם במדרגו' אב ואם כנודע וכמו שכתבו הפילוסופים ואמר כי כן הדעת נותן שהרי אתה רוא' בחוש שאם ישכבו שנים וחם להם ר"ל שהם מולידים תולדה והוא כמו בהטא יחמתני אמי אבל לא' איךיחם פירוש איך יוליד כי לא יוליד תולדה כל ימיו כשהוא לבדו כי ע"כ אמר הא' לא טוב היות האדם לבדו וגו' כן הוא בעניני העיון כאמור:

(יב) **ואם** יתקפו הא' יאמר כשיבא ת"ח ויקשה קושיא וזה הלשון מורגל בתלמוד בבלי מתקיף לה ר' פלוני ומתקיף היא לשון אחיזה שאוחזו בתוקף השנים יעמדו נגדו לפרק ולתרץ לו הנתקפתא, והחוט המשולש הרב ושני תלמידיו או ג' ת"ח המסכימות בדבר הלכה לא במהרה ינתק שלא במהרה יכולים לסתור דבריהם לפי שג' דעות היו בהסכמה א' ובודאי העלו על דעתם כל חלקי הסותר, ואפשר שגם הכמ"ה בית"ה ודעת שופטים עליהם ורש"י ז"ל פירוש כיון שאדם לומד תורה ובנו ובן בנו שוב אינה פוסקת וז"ש לא במהרה ינתק, וק"ל שהרי כאן נאמר לא במהרה והתם כתיב לא ימושו מפי וגו' זרעך וגו' עד עולם וכן אמרו ז"ל על אותו הפסוק שוב אינה פוסקת, וכעין זה אמר ברבה על מה שא"ר זעירא עשירים מעמידים עשירים התיבון והא זרעית פלוני דמטת ופסקת א"ל ומי כתיב לעולם לא ינתק לא במהרה ינתק, וא"כ לרש"י דמפרש על התורה איך יתנגדו דברי שלמה למאמר השם דכתב התם אמר ה' מעתה ועד עולם, ולשון רש"י בעצמו תמוה דקאמר שוב אינה פוסקת הל"ל אינה פוסקת במהרה כמאמר הכתוב, וא"ל ולחלק בין ת"ח לת"ח דודאי ג' דורות של בעלי תורה זא"ז לא במהרה ינתק אבל כשהם בעלי תורה כ"כ עד שתמיד אין התורה פוסקת מפיו שתמיד מדבר דברי תורה והתורה על דלת שפתיו תמיד ג' דורות זה אחר זה כמשמעות לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי וגו' אז אין התורה אינה פוסקת לעולם והשתא דברי שלמה אינם מתנגדים למאמר השם יתברך:

(יג) **טוב** ילד מסכן, המ"ר פירוש על היצ"ט ויצה"ר וכן בזוהר וישב (דף ק"ח) ועוד דרשוהו

יָדַע לְהִזָּהֵר עוֹד׃ (יד) כִּי מִבֵּית הָסוּרִים יָצָא לִמְלֹךְ כִּי גַּם בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רָשׁ׃ (טו) רָאִיתִי אֶת־כָּל־

החיים

זה יצר הרע שהוא שליט על כל האברים: זקן. שמשעה שנולד הוא נתון בו שנאמר לפתח חטאת רובץ: וכסיל. שמטעהו בדרך רעה כך נדרש במדרש: אשר לא ידע להזהר עוד. שהרי הזקין ואינו מקבל תוכחה: (יד) כי מבית הסורים יצא למלוך. ממקום המטונפת וסרחון כדמתרגמינן ויבאש וסרי: כי גם במלכותו. שמלך באדם נולד הרש המסכן הטוב ממנו ובא מתוך סרחה ולא מתוך טנופת הלכם כך דרשוהו במדרש. דבר אחר טוב ילד מסכן וגו'. כמשמעו. אשר לא ידע להזהר עוד. שכבר הזקין ברשעו ובכסילותו. כי מבית הסורים יצא למלוך. כי הילד המסכן סופו שיאמרו עליו שיצא למלוך מתוך עוני ומבית. האסורים שהרי כמ"ך של הסורים נקוד רפי והרי הוא כמו האסורים (ס"א כמו לא יהל שם ערבי כמו יאהל) שכן מצינו ביוסף שמלך מתוך יציאת בית האסורים וכן דוד אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן: כי גם במלכותו נולד רש: כי כבר והזקן הוא שימלוך כי גם במלכותו הוא נהפך ממנהג הברכה. ומקטין עצמו אצל החכמים כמדת הרשים וכן ועיר פרא אדם יולד שיהפך ויבנה ממה שהיה כעיר פרא ויעשה אדם: נולד. נעשה ולשון הוה

דרשוהו על אברהם ונמרוד וכן בתרגום. ונראה לפרשו טוב ילד מסכן על יעקב ועשו, טוב ילד מסכן יעקב שנתמסכן ע"י אליפז שנלקח ממנו כל אשר לו וכתיב כי קטן הוא וכן נער ישראל ואהבהו ולכן קראו ילד. ועוד מסכן שנתמסכן בגלות והכם בחכמת התורה ממלך זקן עשו שהיה זקן מיעקב או קראו זקן שהיה נראה כזקן שהרי בעת הולדו היה נגמר בשערו כבן שנים הרבה כפירש"י ז"ל בפ' ויקראו שמו עשו שהוא כסיל שעליו נאמר ובן כסיל תוגת אמו לפי שרבקה נצטערת ביודעה שמה שנולד לה מיצחק ראוי להיותו קדוש בעבור שיצחק עולה מקודשת לשמים. וא"כ מאין בא זה רשע ודאי הוא בשבילי שאני אחותה של לבן ורוב בנים אחר אחי האם וז"ש א"כ למה זה אנכי הרצון כיון שראתה שכשהיתה עוברת על פתחי בתי ע"ז היה עשו מתרוצץ בקרבה ומפרכס לצאת ידעה בעצמה שבודאי לא לו יהיה הזרע ר"ל שלא ילך בדרכי יצחק רק ילך לתרבות רעה ואמרה אם כן שאחד יצא לתרבות רעה. למה זה שהרי יצחק קדש לה' וצדיק גמור. אלא ודאי אנכי אני היא הסבה ומצדי בא לפי שאני אחות לבן ורוב בנים אחר אחי האם ועל כן נאמר ובן כסיל תוגת אמו ועל ריבה דקרא המתחיל בן חכם ישמח אב אמרו זה יעקב. הגם שהמובן כפשוטו הספר שהמכוון הוא על שמשמח את אברהם שכן קורין לאבי אביו אביו. כדכתיב אל רעואל אביהם, והיא על דרך שאמרו שאברהם ניצול מכבשן האש בזכותו של יעקב כדכתיב כה אמר וגו' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם כדאיתא בסנהדרין פ"ג [דף י"ט] ובזוהר פרשת אחרי (דף כ"ו ע"א) וז"ש ישמח אב, ובן כסיל תוגת אמו זה עשו כאמור, או תוגת אמו שהרי העלימו מיתת רבקה כדי שלא יקללו כרס שיצא ממנו עשו ואף הכתוב לא פרשמו כמ"ש רש"י פרשת וישלח על אלון בכות: אשר לא ידע להזהר עוד כשכבר ראה כל הנסים והנפלאות אשר עשה הקב"ה עמנו בכל דור ודור ואעפ"כ הוא וזרעו באים להלחם עמנו במדבר ויבא עמלק וכן בימי שאול עם אגגי ובימי דוד נלחם באדום והמן זרעו של עמלק בקש לעקור את הכל וכן בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם והיה להם לוקח מוסר מאשר מלכים שלקו בשביל ישראל לא לקחו מוסר וז"א אשר לא ידע להזהר:

(יד) כי מבית הסורים יצא למלוך שילד האמור יצא ממאסר הגלות למלוך כי גם במלכותו של משיח שיבא ב"ב נולד המלך הזקן זה עשו רש וכ"כ ולאום מלאום יאמץ כשזה קם זה נופל, ופירוש בית הסורים בית האסורים כמ"ש הראב"ע ומביא דוגמתו מלפנו מבהמות הארץ שהוא כמו מאלפנו כנל"פ לכל המדרש דאיתא ברבה, ואפי' לפרש"י שמפרש לשון סרי' וסרחון נמי יתכן לפרש עליהם שהם בטומאה, וכעי"ז פירוש התרגום כ"ג במלכות של אברהם נולד נמרוד רש:

ראיתי

(טו) **ראיתי** את כל החיים וגו', ראיתי שכל החיים אשר הם הולכים תחת השמש הם בזכות ישראל שהוא הילד השני שנולד אחר עשו וכל הטובות הבאות לעולם הם בשביל ישראל שהוא הילד הב' אשר יעמוד תחת המל' הזקן לעתיד וימלוך כנ"ל וכמ"ש בראשית בשביל ישראל שנקראת ראשית ואם את העולם וברואיו נבראו בשבילם כ"ש שיתקיימו בשבילם וזה מושכל לבעל שכל ועל מ"ש אשר יעמוד תחתיו על הילד השני שיעמוד תחת עשו ויבא משיחנו ב"ב וימלוך אמר שבאותו העת לאחר ביאת משיח לא יהיה קץ לכל העם כי רבים בני שוממה מבני בעולה, וכדכ' ביחזקאל כצאן קדשים כצאן ירושלים במועדי' כן תהיינה החרבות מלאות צאן אדם, לכל אשר היה לפניהם זמן ארוך קודם ביאת משיח והאחרונים שיהיו בביאת משיח לא ישמחו בו שמי שהיה זמן ארוך קודם בואו לא ראה אותו ואיך ישמח בו והאחרונים תהיה להם חיל כיולדה, גם יצורפו צירוף אחר צירוף וכמאמר עולא פרק חלק ייתי ולא אחמיניה, וא' למה יהיה חיל וצירוף אחר צירוף והיתה התשובה :

הַחַיִּים הַמְהַלְּכִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עִם הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר יַעֲמֹד תַּחְתָּיו׃ (טז) אֵין־קֵץ לְכָל־הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־הָיָה לִפְנֵיהֶם גַּם הָאַחֲרוֹנִים לֹא יִשְׂמְחוּ־בוֹ כִּי־גַם־זֶה הֶבֶל וְרַעְיוֹן רוּחַ׃ (יז) שְׁמֹר רַגְלֶיךָ יתיר י' כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ

הווה הוא: (טו) ראיתי את כל החיים וגו'. מצאתי במדרש הספר הזה זה דור המבול שנאמר בהם ומכל החי: עם הילד השני. אשר יתקיימו תחת אותו הדור בהם נח ובניו. (טז) אין קץ לכל העם. הרים ורבים היו יותר מדאי כמו שנאמר זרעם נכון לפניהם. אשה מתעברת ויולד' לשלש' ימים ישלחו כצאן עויליהם. לכל אשר היה לפניהם. אין קץ לכל טוב שהי' לפניה' והכל אבד וברגע שאול יחתו. גם האחרונים. דור הפלגה. לא ישמחו גם הם בטוב הניתן בידם. כי גם זה. סופו של הבל. ורעיון רוח. כאשר אדם מהלך אחר יצרו. (יז) שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים. היאך תלך

(טז) **כי** ג"ז הבל ורעיון רוח, לפי שיש שמבהילים בביאת משיח, ואומרים כבר בא בימי חזקיה, ויש שמתייאשים, ויש שמסתפקים בביאתו ומחשבים מחשבות וזהו ורעיון רוח, ועי"כ אינם זוכים לשמוח בו אבל אותם המאמינים אמונה שלמה שיבא ואם יתמהמה מחכה לו כי דבר אלהינו יקום לעולם הם אשר ישמחו בו ואותן בני אדם יתרבו לאחר ביאתו עד שאין קץ לכל העם :

(יז) **שמור** רגליך וגו', נכתב רגליך מלא ביוד להורות שצריך לשמור רגליו בי' דברים כשילך לבית האלהים היא בה"כ שהוא מקדש מעט, הא' שאסור לו לילך לדרך קודם שיתפלל כדכ' צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו ויהיה פירושו כאשר הגיע הזמן שתלך אל ב"ה להתפלל אז שמור רגליך מללכת אחרי עסקיך, הב' שלא ילך ויקדים שלום לחברו כמש"ד ז"ל מפסוק חדלו לכם מן האדם, ואמרו שם במשכים לפתחו, וזהו שמור רגליך מלילך אל הדרך כאשר תלך וגו', הג' שיבדוק נקביו קודם שיתפלל, שהוא מכונה בל' רגליו כדכ' בעגלון מלך מואב אך מסיך הוא את רגליו וכן שישמור נקביו שבין רגליו שלא יוציא טפין של מימי רגלים, הד' שצריך לרוץ לב"ה כמו שלמדונו ז"ל בברכות מפסוק נרדפה לדעת את ה', הה' צריך שיכנוס שיעור ב' פתחים, ושני הדברים האלו תלוין ברגלים, הו' צריך שינעול מנעליו כדאיתא בהג"מ אסור להתפלל בלא מנעלים כדאמרינן בחגיגה לאו אורח ארעא לגלויי כרעא קמי מאריה וזהו שמור רגליך שהמנעלים הם שמירה לרגלים שלא ינקוף אותם, הז' שמור רגליך שילך ד' מיל כדי להתפלל בי' כמש"א לתפלה ד' מלין שימתין מלהתפלל וילך הד' מיל להתפלל בי' ולאידך פירושו כדי שיהיו לו מים לטול ידיו, ויהיה פירושו שמר כמו ואביו שמר פירוש המתין כלומר המתן ולך

ברגלך

ברגלך ד' מינין, הא' שלא יעבור אחורי ב"ה בשעה שהצבור מתפללין וזהו שמור רגלך כאשר תלך בעת שיש לך לילך אל ב"ה, הב' שלא יעמוד במקום הגבוה ויתפלל וזהו שמור רגליך שלא לעמוד במקום גבוה כשאתה הולך אל בית האלהים, הג' שצריך לכוין את רגליו בשעת התפלה דוגמת המלאכים כמו שלמדו מן קרא דורגליהם רגל ישרה, וכן בשעה שהש"ץ אומר קדושה וכמ"ש בעל תה"ד, וע"כ א' שמור רגליך ביו"ד בי' האופנים כנזכר כאשר תלך אל בית האלהים, וקרוב לשמוע כלומ' מי שהוא קרוב לשמוע ד"ת או בב"ה לשמוע תפלת מן הש"ץ ובפרט לקריאת התור' כאשר כ' הזוהר פ' ויקהל (דף ל"ג ע"א) הוא מעולה יותר ממה שהכסילים נותנים זבח כלומר ממה שהם מתפללים בעצמם שהתפלה

תֵּלֵךְ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים וְקָרוֹב
לִשְׁמֹעַ מִתֵּת הַכְּסִילִים זָבַח כִּי־
אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע׃
ה (א) אַל־תְּבַהֵל עַל־פִּיךָ וְלִבְּךָ אַל־
יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי
הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל־הָאָרֶץ
על

תלך אל בית האלהים ונדבת שלמים הוא הטוב ושמור עצמך שלא תצטרך לילך בהבאת חטאות ואשמות. וקרוב. הוי לשמוע דברי הקב"ה והוא טוב וקרוב להקב"ה. מתת הכסילים זבח. שיחטאו ויביאו קרבן. כי אינם יודעים לעשו' רע. אין הכסיל מבין בשהוא עושה רע לעצמו. (א) להוציא דבר לפני האלהים. לדבר קשה כלפי מעלה. כי האלהים בשמים ואתה על הארץ. ואפילו אדם מלמעלה וגבור מלמטה אימת אדם על הגבור וכל

במקום זבח כדכ' בהושע ונשלמה פרים שפתינו וכן אמרו במס' ברכות תפלות כנגד תמידין תקנום, וכן שמיעת התורה יותר טוב ממה שהכסיל יושב בתענית שהוא במקום זבח, ובא לתת טעם לדבריו ואמר כששומע ד"ת מהכם ולומד ממנו ילמוד ממנו לתקן את החטא אשר חטא ובאיזה אופן יש לה תקון, וכן הש"ץ כשמתפלל להוציא רבים י"ח צריך להיות ככהן העובד עבודה במקד' כ' לידע תקון הצנורות שנשברו כמ"ש הזוהר ואור נערב האריך בזה, ע"כ השומע לש"ץ טוב מתת הכסילים זבח לפי שאינם יודעים לעשות, פי' לתקן רע הרצון לתקן הרע אשר עשו והוא כמו ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו וכן הבקר אשר עשה קמא קמא דתקן אייתי וכן ועשתה את צפרניה שהם כולם ל' תקון וראשון לכולם ויעש אלהים את הרקיע תקנו על עמדו כמו שפרש"י לשם, לאפוקי ת"ח שהטא יודע לתקן הרעה את אשר עשה ולהוציאו מן הקליפה, וכן הש"ץ שהוא יודע ספר יודע לתקן הצנורים ולהשפיע השפע בתפלתו, אבל בעוה"ר אשר אומרים שהם יפים בקולות ערבים שוכרים להם שלוחי דצבורא אשר אינם יודעים לתקן את אשר עוותו בעצמם, כ"ש להשפיע השפע, רק ערב עליהם קולם ולא די בשאר ימות השנה אלא אף בר"ה וי"כ שספרי החיים והמתים נפתחי' וכל בני העולם עוברי' לפניו כבני מרון לוקחים כבלתי יודעים לקרות שורת יש בלי טעות ושגיאה רק נכו לקולם עליהם נאמר נתנה עלי בקולה ע"כ שנאתיה, וכן אין שומעין לדברי תורה אפילו כשדורשין ברבים לשמע אוזן ישמעו נכנס בזו ומוציא בזו, וכן אין שומעין לקריאת התורה כשהזן בית הכנסת קורא, וכל האזכרים שהגדולים מזהירים אותן לא יועיל, וה' הטוב יסיר לב האבן מקרבינו, ויכפר בעד כולנו:

ה (א) אל תבהל על פיך וגו', בא להזהיר שלא ימהר להוציא דבר מפיו לפני האלהים ונתן טעם לדבריו כי האלהים בשמים ואתה על הארץ וזה הדבר תמוה הוא דנ"ט הוא הדין, והנה מאור עינינו רש"י ז"ל הביא דע אפילו אדם מלמעלה וגבור מלמטה כו', וכ"ש די"ל לפי דבריו וכי ח"ו יעלה על הדעת להלחם אדם נגד בוראו והם דברים שאפילו טפש שבטפשים לא יעלה על דלת שפתיו דברים כאלה כ"ש חכם שבחכמים אשר מעולם אנשי השם איך יאמר כדברים האלה והנה לבי או"ל שאנחנו צריכים למודעי בפ'

זה אך רבותינו דברו להשביר האוזן ובכל זאת לא זזו ידם מלהראות במלה אחת הענין המכוון במ"ש גבו"ר למעלה אמנם כשו הענין כי כבוד אלהים הסתר דבר וזהו פי' הפן שאמר שלא ימהר להוציא דבר לפני האלהים כמו שידוע דאימא עלאי נקראי' אלהים ואמא תתאי נקראי' אלהים, וכן גבור"ה דתלת דוכתי הם דאיקרי אלהים, וא' שלא ידבר דבר שאינו הגון לפני השכינ' שהיא האלהים כדכ' האלהים הרועה אותי מעודי ונתן הטע' כי כמו שהאלהי' בשמים הן "בינה הן גבורה משפיעים לישראל שבא ת"ת שנקר' שמי' כמו כן ואתה הטטר"ת כמ"ש הזוהר פ' פקודי ואתה רזא דאספקלריא דלא נהרא דאחזי בגוויה כל אינון דיוקנין כו', וכן בפ' וילא היא על הארץ ר"ל האתה שהיא השכינ"ה היא משפעת והופפת עלינו וזה על הארץ על העולם שלמטה ומגנת וחופפת עלינו ע"כ מאחר שהשכינ"ה שוכנת אצלינו יהיו דבריך מעטים, ובזו' בשבא פ' משפטים ולא אתאבוד כלום אפי' הבל דפומא אתר ודוכתא אית ליה וקב"ה עביד מניה מה דעביד ואפי' מלה דבר גם כו' א"כ נכון אמרו ע"כ יהיו דבריך מעטים והפשר כ"ל שאמר אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים לא ותחשוב השפלות שאתה שפל נגד אליך כשתחשוב מהלך ת"ק עד הוילון והוילון עצמו, וכי כל רקיע ת"ק ורגלי החיות כמו שחשבוהו בתלמו' דילן, והוא בשמים א"כ תשוב חשיבותו וראה שפלותך א"כ איך לא תזהר להוציא דבר מפיך במהירות רק במתון ובדעת, ואולם על רבוי הדברים אמר ע"כ יהיו דבריך כי בא וגו' וקול כסיל ברוב דברים א"כ כשתדבר הרבה תחשב לכסיל ע"כ יהיו דבריך מעטים ויהיה ע"כ נמשך לפי' כי בא, ודוגמא לזה בתהילים בראשו ע"כ לא יקומו רשעים וגו' כי יודע וגו', אמנם אפי' נפרש שע"כ נקשר למעלה אמר:

עַל־כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים׃ (ג) כִּי־בָא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים

וכל שכן גבור למעלה ואתה למטה: (ג) כי בא החלום לבא ברוב הרהורי' שאדם מעיין ומהרהר בהן. ודרך קול כסיל לבא ברוב דברי'. כי בהרבותו דברי' מוציא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים:

(ג) **כי** בא החלום באשר כבר הזהיר על מיעוט הדברים מפני שאוזן של מעלה שומעת כאמור בא להזהיר עוד בדרך הטבע ואמר שעוד יש טעם שישים רסן בפיו ולא ירבה לדבר דברים כי ברוב דברים שידבר יודע לכל שהוא סכל כי קול כסיל ברוב דבריו ומה שהזכי' ענין החלו' והכפיל בפי' א' הוא ע"ד דבר והפוכו, כי ידוע מה שאז"ל כ"ד פותרי חלומות היו בירושלים ומה שפתר זה לא פתר זה וכולם נתקיימו והענין שבאמת החלום בא ברוב ענין שכל תיבה ותיבה או דבור ודבור מן החלום יורה על ענין אחד בפני עצמו, כמו שהיה הענין בחלומות שר המשקה והאופה ירא' הרואה בת"י ובמדרשים, וע"כ הפותרי חלומות שהיו בירושלים מה שפתר זה לא פתר זה, כי כ"א הבין מתוכו כפי שכלו כי אין הבנת כולם שוה, והאחד הבין מלה אחת או תיבה אחת מהו הענין שמורה עליו והשני הבין מלה שנייה מן החלום מה היא ענינה שמורה עליו והשלישי הבין המלה השלישית מה היא ענינה שמורה עליו וכן כולם כ"א הבין מלה א' מן החלום מה שמורה עליו כא"ו הבין דבור או מלה אחת לא ראי זה כראי זה ולכך כולם נתקיימו והנה החלום כסבור אתה שהוא חלום אחד אבל אינו כך כי בא ברוב ענין כאמור שמורה על ענינים רבים, אבל קול כסיל הוא בהפוכו שאינו אלא רוב דברים ולא יורה רק ענין אחד א"כ ראוי לך למנוע עצמך מרוב דברים לפי שעל ידם נגלה קלונך שמהם אתה ניכר שכסיל אתה ע"כ יהיו דבריך מעטים כאמור בקרא הקודם לזה:

כאשר

דְּבָרִים׃ (ג) כַּאֲשֶׁר תִּדֹּר נֶדֶר לֵאלֹהִים אַל־תְּאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים אֵת אֲשֶׁר־תִּדֹּר שַׁלֵּם׃ (ד) טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדֹּר

משתדור

(ג) כי אין חפץ בכסילים. אין חפץ לפני הקדוש ברוך הוא ברשעים הנודרים ואין משלמים: אל

(ג) **כאשר** תדור וגו' אל תאחר לשלמו קאי על מה שאמר למעלה שדבריו יהיו מעטים לפני האלהים, פן ואולי תדבר דבר נדר, או אפי' תאמר לאו לאו הרי הוא נדר ואפי' אמירה בעלמ' ואמירה לגבוה כמסירה להדיוט דמי ולכן אמר כאשר כלו' אל תרבו דברים ולמה כאשר תדור נדר כו' ע"כ הזהר מזה, כי אין חפץ בכסילים הרצון שלא תוכל לומר מה שדברתי אינו הי' אלא דברי הבאי וכסילות כי אין הקב"ה חפץ בכסילי' המדברי' נגדו דברי הבאי וכסילות והתרגום פי' בכסילים שמשהים את נדרם רש"י ז"ל הלך לשטתו ויש רמז בכי אין חפץ לרמוז שלא ללמוד מחפני ופנחס בני עלי הכהן שהיו משהין קיניהן של יולדות ונאמר עליהם כי חפץ ה' להמיתם וזהו אין חפץ בכסילים שהרי מסלקם מן העולם והוא נתינות טעם למה שאמר שאל תשהה את הנדר שהרי חפני ופנחס שאחרו נדרי הנשים ונענשו, וכמ"ש על אשר ישכבון את הנשים כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה, ולא היה בידם רק ביזוי קדשים וכ"כ הזוהר פרשת וישלח (דף כ' ע"א וע"ב) ע"ש:

(ד) **טוב** אשר לא תדור משתדור ולא תשלם, הנה יש לתמוה מה השמיענו שלמה בחכמתו, הלא פסוק מלא הוא לא יחל דברו, והנה נראה שהוא ע"ד שכ' בן המלך ונזיר ששאל השואל היש עז מחלי מות בתבל עניתיו כן והוא לא אחרי כן, ופירושו שהשואל שאל אם יש דבר קשה מחולי המות בעולם והוא היה משיב לו כן כלומר הן יש דבר קשה מן חולי המות, והוא לא אחרי כן כשתאמר לאדם מתחלה כן, ואח"כ תאמר לא, הוא קשה מן חולי המות המשל בזה חבירך בא אליך בשעת הדחק שנוגשי' אנשים עליו ומבקש ממך שתלוה לו מ' או נ' כתרים, ואתה מבטיחו ותאמר אליו לך ושוב ומחר אתן בודאי, ויהי הוא בא כעת מחר, ואתה אומר לא אעשה ולא תקיים את דבריך הנה זה עז וקשה מחולי המות כי זה האיש סמך על דבריך ועתה נסגת אחור, וזהו לא אחרי כן שמתחלה אמרת כן ואח"כ לא ועל כן הזהירה התורה ואמרה בתחלת פרשת נדרים לא יחל דברו, הרצון תרגיל עצמך בתחלת דבריך לומר לא והוא כשבא אדם לבקש ממך דבר אמור לו לא, ויחל פירוש יתחיל כמו אחל גדלך ראה החלותי וכדומה ומ"מ תוכל לעשותו אבל לא תבטיחו מתחלה ותאמר כן, ואח"כ לא, כי הוא עז מחולי מות, ונתנה התורה טעם לדבריה למה אני אומר לך שתתחיל דבריך במלת לא, לפי שהאדם מוטבע בטבעך לעשות בכל היוצא מפיו, וזהו ככל היוצא מפיו יעשה רוצה לומר רגיל לעשות כמו ככה יעשה איוב. והכוונה כי היוצא מפיו רוצה לומר הנעלם ממנו הוא ל"א מן פ' הנעלם הוא ה' מן יו"ד הנעלם וד' מן וי"ו הנעלם יו' הרי הודי"ו הוא הנעלם עולה מספרו ל"א על כן תתחיל דבריך בל"א וזה הענין בא שלמה להורות שהנודר ואינו מקיים הוא קשה כמות, שאם הוא נודר לחברו ואינו מקיימו הרי הוא עז מחולי מות ואם הוא נודר לאלהיו ואינו מקיימו הרי גורם המות כמו שאחז"ל במס' שבת בעון נדרים בניו מתי' כשהם קטני', וברבה איתא א"ר הונא מעשה באחד שנדר ולא שלם ופירש בים הגדול וטבעה ספינתו בים ומת א"ר שמואל כל מי שהוא נודר ואינו משלם גורם רעה לעצמו שתמות אשתו דכתיב ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל וגו' הרי שבכל אפין שוין שבכל אופן מי שמשהה את נדרו מיתה קבועה ח"ו אי הוא מן אשתו או בניו הקטנים, וזה הראה שלמה ע"כ בראשי תיבות משתדור

ולא

מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְשַׁלֵּם. (ה) אַל תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ וְאַל־תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל־קוֹלֶךָ וְחִבֵּל אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ. (ו) כִּי בְרֹב חֲלֹמוֹת וַהֲבָלִים וּדְבָרִים הַרְבֵּה כִּי אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא: (ז) אִם־עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק תִּרְאֶה בַמְּדִינָה

(ה) אל תתן את פיך. בנדר: לחטיא את בשרך. שיפקוד העון על בניך: ואל תאמר לפני המלאך. שליח הבא לתובעך צדקה שפסקת ברבים: כי שגגה היא. בשגגה פסקתיה כסבור הייתי שתהיה יכולת בידי ליתן: וחבל את מעשה ידיך. מצות שהיו בידיך שעשית כבר אבדתם כך נדרש במדרש: על קולך. בשביל קולך: (ו) כי ברוב חלומות וגו'. אשר כל מה שיאמרו לך חלומות ונביאי הבל ודברים הרבה לפרוש מאת המקום: כי את האלהים ירא. הרי כי משמש בלשון אלא אל תשמע אל החלומות אלא את האלהים ירא: (ז) אם עשק רש וגזל משפט וצדק וגו'. אם תראה במדינה ששם עושקים את הרשים וגוזלים את המשפט ואת הצדק

ולא תשלם ר"ל מות ובעבור זה אמ' הדב' הזה כי לאדם יצא מה שלא ידענו מקוד' שבכל אופן יהי' מות או עזה כמות כשידור נדר לחבירו ולא יקימנו וכן לא אשתמע מות בכל אופן כי מן מתה עלי רחל לא אשתמע אלא אשתו והוא מאדם אפילו בניו והוא עצמו מות בכל אופן רחמנא לצלן:

(ה) **אל** תתן את פיך להטיא את בשרכמו להטיא ר"ל שיחסר ממך בשרך הוא אשתו של אדם שהיא בשרו כדכתיב והיו לבשר א' או בשבו' שהוא א' מצלעותיו וכן על בנים אמר וחבל את מעשה ידך כאמור לעיל שבעון נדרים בנים מתים, או בא להזהיר את האדם שלא יקלל את עצמו או זרעו, כדאיתא בזוהר בכמה דוכתי שהמלאך נטיל ההוא מלה ומביאה לפני הקב"ה ונתקיימת או בו או בזרעו, ועל זה אמר אל תתן את פיך להטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך דנטיל ההוא מלה כי שגגה היא, למה פי' למה אל תעשה כן, והטעם נראה שפירושו כן והשיב יקצף האלהים וכאלו נאמר כי יקצף וחבל את מעשה ידיך הוא כליון בנים כמו שנזכר בזוהר בראשית (דף ה' ע"ג) פירוש אל תתן פיך על שמדבר בענין ניאוף ובא לידי הרהור ע"ש:

(ו) **כי** ברוב חלומות עד הנה דבר שקול הכסיל ברוב דברים והזהיר על הדיבור שלא יהא קל בנדרים ואל יחטיא בשרו לקלל עצמו כאמור, ועכשיו חזר לרישא דקרא שאמר כי בא החלום ברוב ענין ואמר הגם שאמרתי כי בא החלום ברוב ענין וכולם נתקיימו כנ"ל בכל זה אם תראה שבאים אליך רוב חלומות והבלים שבאים החלומות במלין כרכין כנודע מהזוהר בכמה מקומות, ודברים הרבה שאפילו הפותר פותר אותם לרעה לא תירא ולא תפחד לבבך רק את האלהים וכי זה משמש בלשון אלא, והרצון ביראה אלהיו ויחזור בתשובה, תפלה וצדקה, וכענין זה היתה ברבה, א"ר אם ראית חלומות קשין והזיונות קשין והפוכין שאת מתיירא מהן קפוץ לשלשה דברים כו', תפלה תשובה צדקה, ויליף מקרא ואני כמו כן פירשתיו באופן שפירשו חז"ל אך קשרתי קשור המקראות כאמור לעיל:

(ז) **אם** עושק רש וגזל משפט יאמר אם תראה במדינה עושק רש אל תתמה על החפץ שתאמר בלבך למה הקב"ה חפץ בחיים אלה הרשעים ולמה אינו מעבירם מעל פני האדמה, ולמה ימטר עליהם גשם מן השמים, ויזריח להם השמש וכדומה, כי גבה מעל גבוה שמר פי' הממתין כמו ואביו שמר את הדבר, והוא יכול להמתין להם לו עד שישובו, או יתן להם שכרם, ועל כן אינו ממית אותם מיד שהבדל רב בלתי משוער יש בינו למלך ב"ו שנוקם נקמתו מהר, כי יודע שימות ולא ידע יום מותו על כן ממהר להפרע ממי שימרה את פיו אבל הקב"ה חי וקים לעד יכול להמתין כאמור ומה שאתה רואה שאפי'

מערכת

בַּמְּדִינָה אַל־תִּתְמַהּ עַל־הַחֵפֶץ כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם׃ (ה) וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הִיא מֶלֶךְ׃

הצדק: אל תתמה. על חפצו של מקום כשיבא עליהם רעה: כי גבוה מעל גבוה שומר. ורואה את מעשיהם וגבוהים יש עליהם העושים שליחותו של מקום וידם תקיפה ליפרע מהם: וגזל משפט. גזל של משפט לפי שהוא דבוק הוא נקוד גזל פתח קטן שאם לא היה דבוק היה נקוד גזל קמץ. ענין אחר אם תראה שהם עושקים רשים וגוזלים משפט ורואה אתה צדק בא לעיר בהקב"ה משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על חפצו של מקום כי כן דרכו להאריך אפו: כי גבוה מעל גבוה שומר. ממתין עד שתתמלא סאתם: וגבוהים. יש לו עליהם ליפרע מהם בבוא עת פקודתם כמו לא תשמור על חטאתי. שומר אמונים. שמר את הדבר: (ה) ויתרון ארץ בכל הוא. ויתרם ש' יושבי הארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום: בכל הו'. בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע ואפילו על ידי יתושין כדרך שעשה לטיטוס:
מלך

מערכת השמים משפיע להם טובה הוא בשביל שגבוהים מעליהם הם מנהיגי הגלגלי' ומניעי' אותם ברצון האל ב"ה גם הם שומרים ומצפים לו לאחד מן הדרכי' האמורי' או שישוב כו' כנ"ל וזהו שאמ' וגבוהי' עליהם גם הם שומרי' ויהי' מלת שומר נמשך לפניו ולאחריו, או יאמ' אם תראה שהעושק רש כו' הרצון שתראה במדינה התגבורת היצר הרע התגבורת של הנחש חזק כל כך לסיבת המדינה, כגון מדינה ששם יש התגבורת זריחת החמה שמה תאוות הניאוף מתגברת ומצוי לתוקף חום החמה שבמדינה, ויש כח לנחש לשלוט בהם, וכן שאר העבירות לסיבת תוקף החמה או המים כמו נחל שטים בניאוף וזה הענין הורה בר"ת עושק רש וגזל משפט ר"ת ערום ע"ד והנחש היה ערום, וזהו עושק רש, הוא היצר המסכן הנזכר לעיל וכן גוזל ממנו משפט ע"ד מה יהיה משפט הנער ר"ל הנהגתו והוא גוזל הנהגת בני אדם ממנו שעושה דברי' שהם חוץ מהנהגת גדר סוג בני האד' אל תתמה על החפץ שחפץ הקב"ה שיהיה התגבורת החמה כל כך הגם שיהיה גרם לעבירו', וכן ענין נחל שטים המעורר לניאוף הלא טוב שלא יהיה כן כי נמשך ממנו הרעה לאדם וכן שאר דברים כגון יין המשכר והמעורר לגזל ורציחה' וניאוף למה הפך בו הקב"ה הלא טוב שלא יצמח ולא עשה פרי אל תתמה על זה כי גבוה מעל גבוה שומר שהקב"ה ממתין ומצפה אולי יש אחד שיתגבר על יצרו אפי' במקום תוקף היצר להראות תוקף עוז הצדיקים ואפילו אם יחטא ה"ו הלא תשובתו בצדו, וא"ת אותן הבלתי מתגברי' על יצרם או אינם עושים תשובה הלא כמה יפסידו בזה, שלא היה לו להענישם כל כך רק בעונש הקל שהרי המקום גרמה להם ממערכת תוקף החמה וכדומה כאמור על זה אמר כי הקב"ה שומר וגבוהים עליהם שדן אותם לפי סבות המערכת המתהפכת הרצון שהוא שומר להם אותו הזכות של גבוהים עליה' ר"ל גרמי השמיימים שגרמו כך לתוקף חום השמש או שאר סבות ויהיה כמו כן מלת שומר נמשך לפניו ולאחריו, ואין להם עונש גדול כל כך כמו המנאפים במדינות קרים כמ"ש בעל ס' החסידים:

(ה) **ויתרון** ארץ בכל היא רש"י ז"ל פירשו על דרך שפי' אותו הרבה ולקח וחיבר שני מדרשים ביחד כאשר יראה הרואה משם, ונראה שאמר כי בכל דבר שבעולם הן חי מדבר או בלתי מדבר או צומח, וכדומה אתה רואה בחוש היתרון של הארץ שהיא מונחת וגבורה לפניך כמדבר הרוח תשוב וגו', והעפר מונחת ושב אל העפר וכן בחי בלתי מדבר תצא רוחו והעפר מושכבת לדומן על פני השדה, וכן בכל דבר הנשרף הג' יסודות פורחים והולכי' להם בעשן ויסוד העפר נעשה ממנו אפר שהיא נשארת מיסוד העפר וכן בכל הברואי' לא ניכר היתרון רק העפר שנר' לחוש העין שהיא מונחת, וקא מתמה א"כ מאחר שכן הוא שהעפר חשוב כאשר היה א"כ למה המלך שהוא השכל המנהיג באדם איך לשדה נעבד למה ימשך עצמו אחר החומר הלא טוב לו אמנה אומן
ופרפר

הוא ק׳ מֶ֥לֶךְ לְשָׂדֶ֖ה נֶעֱבָֽד׃ (ט) אֹהֵ֥ב כֶּ֙סֶף֙ לֹא־יִשְׂבַּ֣ע כֶּ֔סֶף וּמִֽי־אֹהֵ֥ב בֶּהָמ֖וֹן לֹ֣א תְבוּאָ֑ה גַּם־זֶ֖ה הָֽבֶל׃ (י) בִּרְבוֹת֙ הַטּוֹבָ֔ה רַבּ֖וּ אוֹכְלֶ֑יהָ

ומה

ופרפראות התורה כדי להמשך אחר הנשמה לעלות מעלה מעלה עד יעמוד בין המהלכי׳ העומדים לפני האל ית׳ ואפש׳ שרומז במלת מלך נוטריקון מוח לב כבד שהם מנהיגים באדם למה ימשכו אחר החומר ויהיה מאמר ומלך לשד׳ נעבד בדרך תמהון דאתמוהי קא מתמה ע"ז ולפי פשוטו יאמר שאין לך רוח ויתרון בכל עסקי העול׳ כיתרון הארץ שאם תזרע גרעין א׳ של חטין תצמיח לך הארץ ארבעים וחמשה גרעינין בשבולת א׳ ויותר ועל כן מסדר העול׳ מלוי הוא שמלך לשד׳ נעבד שכל מלך ומלך נוטע כרמים גנות ופרדסים שדה הלבן וכדומה, וכמו שאמרהוא בעצמו למעל׳ עשיתי לי גנות ופרדסים, ועד"ה ויתרון ארץ ארץ העליונים מלכות, בכל היא הרצון שבשכל היא מדת לדיק וע׳ משפעת עליהם זהו יתרון שלה ואז מלך ת"ת לשדה נעבד מלכות שהיא נקראת שדה הת"ת נעבד אליה שנתחבר אליה ומתיחד עמה, ומלכות נקרא שדה תפוחים כדאיתא בזוהר פרשת תולדות יצחק [דף פ"ד ע"ב]:

(ט) **אוהב** כסף וגו׳ יאמר דבר והפוכו כי מי שיש לו עושר ורב כסף ואוהב כסף לא ישבע כסף גם בלילה לא שכב לבו ובכל להון ומי שיש לו עושר ואוהב בהמון ברבוי עם לשמוח ולשתות עמהם ואינו עוסק בישובו של עולם להרויח בו וזהו אמרו לא תבואה שאינו עוסק בממונו לעשות תבואה הנה שניהם הבל יהבלון שהאוהב כסף ימיו רעים ורעאים וכל ימיו אינו ברוי בטובה, והאוהב בהמון אחריתו יהיה לקלקלה ובא לידי עוני שמפזר כל אשר לו:

(י) **ברבות** הטובה בא לומר לא תטעה בדברי שאמרתי לעיל אוהב בהמון והוא המפזר ממונו לא תבואה שהוא הבל, אל תדמי בנפשך שלא להכנים אורחים או להאכיל לרעבים כי התירא פן יחסר להמך על זה אמר כי לא כן הוא אדרבה בשירבו האוכלים תרבה כו׳ וכמו שאמרו אימתי רבות הטובה כשרבו אוכליה או כאילו הקרא מהופך ברבות אוכליה רבות הטובה. ואדרבה כשתכנים אורחים השפע של הטובה יתרבה לך ביותר. אמנם מה שאמרתי לך למעלה אוהב בהמון וגו׳ זה הוא המפזר ללא צורך אבל כשתכנים אורחים ותוליא כפי הראוי ובפרט לדבר מלוה יש מפזר ונוסף עוד ויהיה לך רוב טובה. ואמר אם כן מחמר שכן הוא שהטובה באה בעבור רבות אוכליה מה כשרון המעשה לבעליה פי׳ למה יקבל שכר על זה בעולם הבא. הלא אדרבה הטובה היתה נמשכת לו מאוכליה. על זה תשוב השכר הנותן לו הוא בעבור שנתן לו בעין יפה. וזהו אמרו כי אם

ראות

מלך לשדה נעבד. הקב"ה נעשה פועל לציון ליתבע עלבונה ממחריביה ולשלשכרה לבוניה: (ט) אוהב כסף לא ישבע כסף. אוהב מצות לא ישבע מהם: ומי אוהב בהמון. מצות רבות: לא תבואה. ואין באחד מהם מצוה מסוימת וניכרת כגון בנין בית המקדש ובית הכנסת וספר תורה נאה: גם זה הבל. כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש ועוד פנים אחרים הגונים אך זה הקדמתי לפי שהוא מענין וגבוהים עליהם שסמכן הכתוב יחד. דבר אחר ויתרון ארץ בכל היא שכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפילו הוא מלך צריך היא להיות נעבד לשדה אם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב. אוהב כסף לא ישבע כסף. לא יאכל כסף: ומי אוהב בהמון. בממון: לא תבואה: שאינו אוסף לו פירות גם זה הבל. דבר אחר ויתרון ארץ בכל הוא שכרן של ישראל בכל דברי תורה הוא בין במקרא בין במשנה בין בגמרא. מלך לשדה נעבד. מלך במקרא ובמשנה עודנו צריך להיות נעבד לבעל גמרא שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהרה ודינין: אוהב כסף. אוהב תור׳ אינו שבע בה. ואוהב בהמונתור׳: לא תבואה. שיש לו מקרא משנה ולא גמרא מה הנאה יש לו. כל אלו בויקרא רבה: (י) ברבות הטובה. כשישראל מטיבין מעשיהן: רבו אוכליה. מתן שכר המצות: ומה כשרון לבעליה. להקב"ה בכל הטבת מעשיהם: כי אם ראות עיניו. שרואה שהם כפופים לו ונחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו. וכן לענין הקרבנות: ברבות הטובה רבו אוכליה. שמביאים נדבות הרבה

רבו

וּמַה־כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ כִּי אִם־רְאִית רְאוּת ק' עֵינָיו׃ (יא) מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד אִם־מְעַט וְאִם־הַרְבֵּה יֹאכֵל וְהַשָּׂבָע לֶעָשִׁיר אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן׃ (יב) יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רָאִיתִי תחת

רבו הכהנים אוכליה. ומה כשרון לבעלים. לפני הקב"ה כי אם ראות עיניו שאמר ונעשה רצונו: (יא) מתוקה שנת העובד. עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט בין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך: והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון. ושובע נכסים של עשיר בעל פרקמטיאות הרבה אינו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן. ד"א מתוקה שנת העובד. את האלהים אם מעט ימי שניו ואם הרבה ימי שניו. יאכל שכרו המועט כמרובה משה פירנס את ישראל ארבעים שנה ושמואל הנביא פרנסם עשר שנים ושקלן הכתוב זה כזה שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו' כך נדרש בתנחומא: והשבע לעשיר. בעל שמועות איננו מניח לו לישון. בקבר שנאמר דובב שפתי ישנים כל ת"ח שאומרים דבר שמועה

ראות עיניו שהקב"ה קובע לו שכר על שנתנו בלב טוב ובעין יפה ולא היתה עיני צרה בהם כמו שהוא בעוה"ר מצינו בדורות הללו. שלא די שאינן חפצים להכניס אורחים שהוא נאמר על עשירים אלא אף גם זאת כשבא עני בביתו שצדקה יחשב לו כשמפרנסו שואלים כמה שאלות. מאין באת כבר הייתי פה ונתארחת אצל אחר עד שכמעט יצטרך לישבע לו שבועה שלא היה שמה ולא נתארח אצל אחר ואז אומר אליו אם כן שלא היית פה על מה ולמה באת אלי הלא ישנן שאר בעלי בתים עד שפני העני יחורו ולפעמים אומר לו לא ממחילתי בודאי אנשים כאילו גם הקב"ה אומר עליהם לעוה"ב לא לא ממחילתי איש הדמים אוי לך שבזית מאנין תבירי דילי על כן כל בעל נפש יזהר בזה וה' הטוב יכפר על הבלתי יודעים ועושים בשגגה ולא יחשב להם עון:

(יא) **מתוקה** שנת העובד אמר שהעושה מלאכה וטורח בה שינתו מתוקה עליו מפני הטורח שטרח במלאכתו אבל השבע לעשיר ולא טרח במלאכה. אינו מניח לו לישון, והמכוון על העובד אלהים ברוך הוא ערבה לו שנתו בקבר, אם מעט ואם הרבה אם יש לו זכיות מועטים שלא הספיקו זמנו כגון שמת בחצי ימיו או הרבה שהיה חי כמה שני' ועשה מצות לאלפים ולרבבות או כפשוטו שעשה מצות הרבה או מעט ע"ד שאמרו א' המרבה וא' הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, יאכל זכיותיו בעה"ב שהרי היה עובד אלהים ואלו היי' חי יותר היה עושה יותר, או שזה במיעוטו היתה כוונתו רצויה מאד לשמים והשבע לעשיר אותו ת"ח שעסקו בתורה כל ימיהם ומלאים תורה כרימון אינו מניח לו לישון שאפילו בעה"ב שואלין ממנו הלכות. ובמדרש רבה אר"י כל מי שהוא יגע בתורה בעוה"ז ולעוה"ב אין מניחין אותו לישון אלא מוליכין אותו לבית מדרשו של שם ועבר ושל אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן עד היכן עד ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ פי' עד אימת מוליכין אותו לבתי מדרשות עד שיהיה גדול ויודע סודות התורה כשם הגדולים והרמז בפסוק זה על משה רבינו עליו השלום מתוקה שנת העובד ראשי תיבות משה וסופי תיבות הדת לפי שניתנה תורה על ידו ועל כן מתוקה שנתו:

(יב) **יש** רעה חולה. כאשר כבר אמר שמתוקה שנת העובד אלהים והשבע לעשיר כו' שהוא תכלית טוב בלתי משוער בא לומר הפוכו שיש רעה חולה שהעושר שמור לבעליו לרעתו כמו שפי' מאור עינינו רש"י ז"ל קרח בעשרו וכן המן וכן איתא במדרש רבה שנתגאו בעושרם. או פירושו שהוא שמור לבעליו שאינו ממציא פרוטה לעני לתת לצדקה והוא לרעתו כעובדא בבני אחתיה דר"ע שנתפסו עד שהוצרכו לתת להמושל מה שהיה ראוי להם ליתן כמו שאמר להם ר"ע. או פירושו שעושר שמור לבעליו שהוא משמרו וסוגרו בחדר

תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ׃ (יג) וְאָבַד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיַן רָע וְהוֹלִיד בֵּן וְאֵין בְּיָדוֹ מְאוּמָה׃ (יד) כַּאֲשֶׁר יָצָא מִבֶּטֶן אִמּוֹ עָרוֹם יָשׁוּב לָלֶכֶת כְּשֶׁבָּא וּמְאוּמָה לֹא־יִשָּׂא בַעֲמָלוֹ שֶׁיֹּלֵךְ בְּיָדוֹ׃ (טו) וְגַם־זֹה רָעָה חוֹלָה כָּל־עֻמַּת שֶׁבָּא כֵּן יֵלֵךְ וּמַה־יִּתְרוֹן לוֹ שֶׁיַּעֲמֹל לָרוּחַ׃ (טז) גַּם כָּל־יָמָיו בַּחֹשֶׁךְ יֹאכֵל וְכָעַס הַרְבֵּה וְחָלְיוֹ

וקצף

שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר: (יב) עושר שמור לבעליו לרעתו. כעשרו של קרח שעל ידי כן נתגאה וירד לשאול: (יג) ואין בידו מאומה. אף זכות אבו׳: (יד) ומאומה לא ישא בעמלו. כשימות לא ישא בידו שום זכות לדקה שעשה בממונו בחייו. (טו) כל עומת שבא. אותו הממון כן ילך. (טז) וחליו. כמו וחולי והוי״ו יתירה כמו וי״ו של חיתו יער: לאכול

בחדר לפנים מחדר ואינו אוכל לשובע נפשו רק מסגף עצמו כדי שלא יוציא ממנו וזהו לרעתו שהוא משמרו לבלתי אכול לשובע נפשו וכל ימיו הם בסיגוף רעב וצמאון ואא״כ :

(יג) **ואבד** העושר ההוא בענין רע שבא בנו ומפזרו בענין רע במאכלות אסורות ושתיית יין נסך ועם הזונות יפרד וז״ש והוליד בן וגו .- ואפשר שאמר שאפילו אם תראה לפעמים שאחד עושק אדם אחר ולוקח עשרו ממנו עדיין שמור הוא לבעליו הראשוני׳ שהקדוש ב״ה נחזירו לו באיזה אופן שנרצה לפניו ית׳ וז״ש עושר שמור לבעליו ונלקח מן הגזלן לרעתו פי׳ נוסף על רעתו שלא עליו הקדוש ב״ה להענישו ע״ז כעובדא שהביא הזוהר חדש בפרשת בלק דף ל״ז אכתבנו בקצרה שכותי א׳ היה לו בן והלך בספינה עם יהודאי וגנב מיודאי כיסא ונתנו לאביו ואביו הלך על פני השדה ומצא ליהודאי אחר והכה אותו וגזל ממנו את אשר לו והגזל הלך לדרכו, ובא נחש במעמד ר׳ אליעזר וחברוי והמית הגזלן הכותי ולקח ממונו שגזל מן היהודי גם הממון שנתן לו בנו הגנב שגנב בספינה מיודאי אחר ונתגלגל הדבר עד שנתנו והחזירו לכ״א את אשר נגנב ונגזל מהם וזהו שאמר שהעושר שמור לבעליו הראשונים ולא נשאר ביד הגזלן לרעתו נוסף על הרעה שנעשה בו שהכישו הנחש והרגו, ואבד העושר ההוא בענין רע כאמור והוליד בן לסטים וגנב כמוהו שגנב מיודאי אחר ואין בידו מאומה שהרי ה׳א נתנו לאביו ור״א וחבריו החזירוהו כאמור :

(יד) **כאשר** יצא מבטן וגו׳ לא ישא לא קבל שכר לעוה״ב בשביל העמל שהיה לו להוליך בידו והן הנה תורה ומ״ט ולדקה שעשה ממונו שהרי לא עשה שום דבר שהיה שמור ולא הוציא ממנו כל״ל, ולפי דברי הזוהר חדש שהבאתי כמו כן הוא כפשוטו :

(טו) **וגם** זה רעה חולה שכל עמת שבא בלא מצות כן ילך ומה יתרון לו כי כל עמלו היה לרוח, או יאמר שכל עומת שבא שכמו שירדה הנשמ׳ מלמעלה למטה בעת הולדו, עכשיו בשעת מיתה כמו כן תלך ותרד למטה לשאול ואבדון ח״ו ולפעמים משוטטת בעולם ברוח ואין לה מנוחה כדאיתא בזוהר משפטים ובשאר דוכתי, וזהו שאמר ומה יתרון לו שיעמל לרוח כנזכר רחמנא ליצלן מן דין וכיוצא בדין :

(טז) **גם** כל ימיו בחשך יאכל שיאכל סמוך ללילה כדי שלא יצטרך להדליק נר על שולחנו ואוכל לחם העצבים וכעס הרבה שמתקוטט עם בני ביתו וחליו וקצף היה כל ימיו וקאי אכל ימיו האמור ברישא דקרא, וכן הוא לפי התרגום אבל לרש״י ז״ל וכעס וחליו הם מחוברים, כאשר יעוין מתוכו :

(יז) **הנה** אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לאכול, קשה דהל״ל בקצור ראיתי אני טוב לאכול ולשתות ולמה אמר אשר יפה ונראה שבא לומר אשר יפה שהוא יופי ראוי

שהוא

שהוא מסביר פנים יפות לאורחיו ונותן להם לאכול בלב טוב, ועי"ז זוכה לראות טובה בכל עמלו כאמור לעיל שברכות הטובה רבו אוכליה כמו שפירשתי שענינו שברכות אוכליה רבות הטובה מספר ימי חייו שעושה כן בתמידות בסדר נאה ומשובח לא פעמים ברבוי בדרך פזרנות ופעמים בדרך כילי ופעמים בדרך הממוצע רק התמיד בדרך הממוצע בשווי תמיד

וְקָצֶף׃ (יז) הִנֵּה אֲשֶׁר־רָאִיתִי אָנִי טוֹב אֲשֶׁר־יָפֶה לֶאֱכוֹל־וְלִשְׁתּוֹת וְלִרְאוֹת טוֹבָה בְּכָל־עֲמָלוֹ ׀ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת־הַשֶּׁמֶשׁ מִסְפַּר יְמֵי־חַיָּו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים כִּי־הוּא חֶלְקוֹ׃ (יח) גַּם כָּל־הָאָדָם אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְהִשְׁלִיטוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ וְלָשֵׂאת אֶת־חֶלְקוֹ וְלִשְׂמֹחַ בַּעֲמָלוֹ זֹה מַתַּת אֱלֹהִים הִיא׃ (יט) כִּי לֹא הַרְבֵּה

יזכור

(יז) לאכול ולשתות ולראות טובה. לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל יקבץ הון רב אלא בחלק הניתן לו ישמח כי הוא חלקו: (יח) והשליטו לאכול ממנו. בחייו. ולשאת את חלקו. במותו שיזכהו לעסוק בתורה ובמצות בחייו כדי שיקבל שכר: (יט) כי לא הרבה. שאין אורך ימים בעולם הזה. כי

כי הוא חלקו מה שהוא יופי ראי הוא חלקו כאמור לעיל מה כשרון לבעליו כי אם ראות עיניו כמו שפירשתי. או יאמר אשר יפה לאכול שיושב ומיסב על השולחן בבגדים נקיים ומפה נקיה מסודרת על השולחן לא כאותן שיושבים ואוכלים ומברכים על הלחם ועל המזון בבגדים צואים וכמפה שעל השלחן קרוע בלויי סחבו' ובהורות כעורב מזוהמי' והלחם והמזון בלתי מסודרים על השלחן שהוא מושך עליו סטרא דמסאבא כי אין סטרא דקדושה שריא אלא במקום נקי כדכ' והיה מחניך קדוש וכ"כ בזוהר פ' עקב דקא חשיב י' דברים וקדמאה הוא לתקוני פתורא בגין יקרא דמלכא דיהיב ליה מזוני וכו', ועוד משתמע מאשר יפה לאכול שהוא אוכל ושותה ביופי לא ברעבתנותא והזוהר חשיב לפס וז"ל תמינאה דלא יהא גרגרן ובלען אלא כמאן דאכיל קמי מלכא כו', ועיין בציוני בארוכה פרשה ולראות טובה שרואה בעיניו שיושבים על שלחנו בעלי תורה שמדברים בד"ת והוא חשיב לפס וז"ל תשיעאה למהוי על פתורא דברי תורה בודאי כל העושה כאמור למעלה ודאי כי הוא חלקו הקב"ה הוא חלקו כדכתיב ה' חלקי וזה נרמז במלת הוא, הכולל הספירות ממטה למעלה ה' עטרת ו' ת"ת א' ב"ע כנודע לאפוקי אי"ו כשעושה בהפוך שאז מושך עליו מסטרא דמסאבא רחמנא ליצלן:

(יח) גם כל האדם אשר נתן וגו' מקודם זכר מי שנתעשר בעמלו ושמח בו לאכול ולשתות וכאן בא להזכיר מי שבא לו העושר בנתינה מאת האלהים בלי עמל ויגיעה בדרך מציאה או בדרך ירושה, ואמר שמתת אלהים הוא מי שיש לו עושר ושולט בו לאכול ממנו ולשאת ר"ל לקבל חלקו שיקבל שכר על הצדקה שהוא נותן בחייו שהוא חלקו כדכתיב והלך לפניך צדקך, או פירושו לשאת ר"ל שישא על כתפו חלקו עמו והיא הצדקה לאפוקי הכסף [illegible] אין מלוין לו ולא ישאנו עמו, וכן התורה כמ"ש רש"י ז"ל ולשמוח בעמלו בכל מצוה ומצוה נעשה ממנה מלאך ולעתיד משמח עמו כאיש המשמח עם בניו וזהו שאמרו עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים, וזהו שאמרו לשמוח בעמלו בודאי זו מתת אלהים היא:

(יט) כי לא הרבה יזכור את ימי חייו יאמר שאיש כזה לא יזכור ימי חייו כמה הם כי אם לעתים כי האיש אשר נגוע מוכה ומעונה יחשב השנים שעברו עליו בצרה ויאמר בלבו טוב מותו מחייו שזה כמה שנים היה בצרה ותמיד יזכור ימי שניו, אבל איש

אשר

יִזְכֹּר אֶת־יְמֵי חַיָּיו כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ׃

ו (א) יֵשׁ רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְרַבָּה הִיא עַל־הָאָדָם׃ (ב) אִישׁ אֲשֶׁר יִתֶּן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד וְאֵינֶנּוּ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ ׀ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִתְאַוֶּה

אשר שרוי בטובה אינו עושה חשבון משניו שכך שנים של טובה עברו עליו רק לעתים רחוקים בדרך ערא׳ או כי ישאלוה כמה ימי שני חייו ישוב תשובה והוא לב׳ סבות הא׳ כי ירא פן אם יחשב שני הטובי׳ יבא לידי גרעוי כי אין הברכה מצויה במנין. והב׳ לפי שכל ימיו טובים והם בעיניו כימים אחדים, ונתן טעם וסבה למה זכה לכל זה. ואמר לפי שהאלהים׳ מעיד עליו בשמחת לבו שכל המצו׳ שעשה כן למדת התור׳ כן לדקה כן הכנסת אורחים או שאר מצות שעשה הכל עשה בשמחת לבו וכן פירשו רש״י ז״ל מלת מענה מגזרת לא תענה ועל כן דאה לו הטובה כאמור, או נפרשהו כאשר פירשו כראב״ע ז״ל לשון אענה את השמים ואת הארץ שהקב״ה נתנה לו בשמחה בשביל שמחת לבו כאמור:

ו (א) **יש** רעה וגו׳ ורבה היא. הרעה מבואר בפסוקים שלאחריו ורבותינו דרשוהו זו היא מהשבתן של רמאים במדה ובמשקל קנה מאזנים ארוך מצד זה וקצר מצד זה מערב מים ביין, אמנם מהנראה שהענין כנזכר בתחלת דברינו שהרעה הרבה היא מה שאמר אח״כ איש נכרי יאכלנו על כן אמר שזו הרעה רבה היא על האדם דוקא כי בכל בעלי חיים אם יהי׳ לו מזון רב ויבא יומו שימות אינו חושש ולא ירע בעיניו שיניחנו לנכרי אבל רעה רבה היא אצל האדם שעינו רואה שאין מחסור לנפשו ויש לו הון ועושר רב וימות בלא בנים ובחייו לא שלט בעושרו לאכול ממנו, או מצד שעינו צרה, או מצד שמת בקיצור ימים ולא זכה ליהנות ממנו, וגם אחרי מותו איש נכרי יאכלנו שאינו מיוצאי חלציו זו היא רעה רבה:

(ב) **איש** אשר יתן לו וגו׳ דרשוהו ברבה עושר זה בעל מקרא כמו שהביא רש״י ז״ל, והנה הפסוק הזה והפסוק שלאחריו הם דבר והפוכו כי בפסוק הזה ידבר שיש לו הון רב ולא יזכה להכול ממנו בחייו ורוח עברה בו שמת בלא עתו ואיננו או מת בעתו ולא הניח בנים ואיש נכרי יאכלנו, אכן בפסוק שלאחריו ידבר שיהיה לו בנים ויחיה שנים רבות, ורב שיהיו כלומר כל עוד שיותר יתרבו שניו נפשו לא תשבע כמו שהוא מצוי שהזקנים כל עוד שזקינו הם כילים ביותר וגם קבורה לא היתה לו אמרתי טוב ממנו הנפל כי הנפל בהבל בא ר״ל הבל וכמה פעמים פירשו הזוכר כן ור״ל שאין לו רק שיצא לאויר העולם ובחשך ילך שלא נתפתחו עיניו, או פרושו בסוד שאין מרגישים במיתתו לפי שאין אדם מתאבל עליו וקוברים אותו בשתיקה, ובחשך שמו יכסה שעדיין לא נקרא

יזכור את ימי חייו. כי מעט הם ולא הרבה ולמה יטרח לאסוף הון יטרח בדבר העומד לו לעולם הבא בחייו. כי האלהים מענה וגו׳. הקב״ה עדות קבועה לזה לעולם: בשמחת לבו. שמח לעשות טוב בחייו. ורא׳יתי במדרש זה אלקנה שהדריך את ישראל לעלות לשילה ברגלים ובדרך שהעלה אותן לשנה זו לא היה מעלה אותן לשנה האחרת כדי לפרסם הדבר ולהרגילם לפיכך ייחסו הכתוב ועלה האיש ההוא מעירו וגו׳. ואומר אני שהמד׳ הזה בסוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת לבו זה אלקנה שקבע לו הקב״ה עדות בכתובים והעיד עליו ועלה האיש ההוא מעירו: מענה. נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו כי אין מענה בפי שלשת האנשים: בשמחת לבו. שהיה שמח ברגל:

(א) ורבה היא על האדם. בהרבה בני אדם היא נוהגת: (ב) עושר ונכסים. לפי פשוטו כמשמעו ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו. שיבא שמת בהלכן למצוא קורת רוח בעשרו כי שואף לעשוק ולהרבות הון כענין שנאמר והוא כמות ולא ישבע וגם לא ישליטנו לעשות צדקה לאכול הימנו לעתיד ואיש נכרי יטול אותו ממון ויעשה בו צדקה ויהנה ממנו. ומ״א בדברי תורה עושר

עושר ונכסים וכבוד מקרא משנה ואגדה : ולא ישליטנו. שלא זכה לגמרא ומתוך כך אין הוראה ממנו בשום דבר הוראה : כי איש נכרי יאכלנו . זה בעל הגמרא : (ג) אם יוליד איש מאה . בנים : ורב שיהיו ימי שניו. (ורב הון וכל טוב ימי בניו) שלו , ורב לשון די , די לכל טובה: ונפשו לא תשבע. מאותה הטובה שאינו שמח בחלקו להשתכר רוחו במה שבידו : וגם קבורה לא היתה לו , פעמים שנהרג וכלבים אוכלים אותו וכל הדברים האלו נמצאו באחאב שהוליד בני' הרבה וממונו הרבה והי' הומד של אחרי' ולא מצא קורת רוחו בממונו וכלבים אכלוהו : טוב ממנו הנפל. של אשה כי הנפל בהבל בא והלך ולא ראה טובה ולא נתאוה לה ואין לו להצטער . ואלו חיה. ואם היה אלפים שנה מה יתרון לו הואיל וטובה לא ראה הלא סופו לשוב אל העפר כשאר העניים :
כל

לו שם ואפי' נקרא לו שם ביום המיל' , מ"מ קאמר שמו יכסה כי עדיין לא רגיל שמו על לשון בני אדם כאשר מת תוך ל' גם שמש לא ידע ולא ראה שלא הכיר באור השמש מכח ידיעה כי רבים יש אף ע"פ שאינם רואים יש להם ידיעה הכרה באור כמו הסומא והעטלף או התנשמת או מי שחבוש בבית האסורי' בעובדא דר"ש דהוה ידע שהאיר היו' מנהירין כמבוא' בפרק הנזקין אבל זה הנפל לא היה לו ידיעה מעול' אף עפ"כ נחת לזה פי' לנפל יש נחת יותר מזה האיש הנזכר שקבורה לא היתה לו כאמו'ורבותינו דרשוהו על קין ועל אחאב אף על גב שאמרו שק"מ בנים היו

יִתְאַוֶּה וְלֹֽא־יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹהִים
לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ נָכְרִי יֹאכְלֶנּוּ
זֶה הֶבֶל וָחֳלִי רָע הֽוּא׃ (ג) אִם־יוֹלִיד
אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים רַבּוֹת יִֽחְיֶה וְרַב
שֶׁיִּהְיוּ יְמֵי־שָׁנָיו וְנַפְשׁוֹ לֹא־תִשְׂבַּע
מִן־הַטּוֹבָה וְגַם־קְבוּרָה לֹא־הָיְתָה
לּוֹ אָמַרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ הַנָּֽפֶל׃
(ד) כִּֽי־בַהֶבֶל בָּא וּבַחֹשֶׁךְ יֵלֵךְ
וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ יְכֻסֶּֽה׃ (ה) גַּם־שֶׁמֶשׁ
לֹא־רָאָה וְלֹא יָדָע נַחַת לָזֶה מִזֶּֽה׃
(ו) וְאִלּוּ חָיָה אֶלֶף שָׁנִים פַּעֲמַיִם
וטובה

לאחאב מכל מקום לא פיחת ממאה ונראה שאם באנו לדרשו באופן שדרשוהו ז"ל נוכל לדרש ג"כ על המן שהי' לו עשר ונכסי' כמה שנ' גדל המלך את המן ולא ישליטנו וגו' כדכתי' וכ"ז איננו שוה לי בכל עת וגו' כי איש נכרי יאכלנו זה מרדכי כדכתי' את בית המן נתתי למרדכי :

(ג) **אם** יוליד איש מאה שהוליד מאה בנים ואח"כ היה חי שנים רבות עד שהיו לו בני' כמנין ור"ב כדכתיב ורב בני' ר"ח בני' היו לו ולכן יש פסיק בין מאת ורב ובין שיהיו לכוונות שגם יש לדרשו דקאי על אם יוליד וכמו שאמרנו שמתחיל' היו לו מאה וזהו אם יוליד איש מאה ואח"כ שני' רבות יחיה והיו לו כמנין ורב ועוד אפשר לומ' שלא היו לו רק מאת בני' ומה שאמרו שהיו לו כמנין ורב היינו בצירוף בני בניו אבל בני' לא היו לו רק מאה וגם ונפשו לא תשבע כו' שפתאום באה מפלתו על הסעודה קודם שגמרו לאכול הסעודה כמבואר במקרא דמגילה דהיינו לא שבעה נפשו מן הטובה , וגם קבורה לא היתה לו ויאמר המלך תלהו עליו אמרתי טוב ממנו הנפל :

(ד) **כי** בהבל בא פי' המן בא בהבל שמגמתו היתה על מרדכי אשר לא יכרע ולא ישתחוי לו לפי שאגדרוטא של ע"ז היתה תלויה בצוארו של המן וזהו כי בהבל בא כדכתי' וילכו אחר ההבל ויהבלו , ובחשך ילך לבאר שחת וצלמות ואבדון , ובחשך שמו יכסה שאומרים עליו שם רשעי' ירקב ימח שמו וזכרו :

(ה) **גם** שמש לא ראה ידבר בנפל האמו' למעל' כמו שפירשנו יות' יש נחת לזה הנפל מזה הרשע לפי שהנפל לא היה לו טובה מעול' ולא ראה הטובי' ואין לו לצער כמו לזה שהיה בטובה גדול' ונאבדי' ממנו בענין רע :

(ו) **ואלו** חיה אלף שני' פעמים הזכיר מנין אלף כי הוא יומו של הקב"ה כמו שהשיב
הקב"ה

וְטוֹבָה לֹא רָאָה הֲלֹא אֶל־מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הוֹלֵךְ׃ (ז) כָּל־עֲמַל הָאָדָם לְפִיהוּ וְגַם־הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמָּלֵא׃ (ח) כִּי מַה־יּוֹתֵר לֶחָכָם מִן־הַכְּסִיל מַה־לֶּעָנִי יוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ נֶגֶד הַחַיִּים׃ (ט) טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלָךְ־נָפֶשׁ גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ חצי הספר בפסוקים (י) מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר

נקרא

(ז) כל עמל האדם לפיהו, בשביל פיהו הוא שיהנה ויאכל בעולם הזה והבא וזה לא נהנה בחייו: וגם הנפש לא תמלא בחמיה כלומר וזה אפילו תאותו לא מילא בהנאה מועטת כמו תמלאמו נפשי לשון הבנת תאוה ואחרי שכן הוא: מה יותר לו בחכמתו משאם היה כסיל: ומה לעני חסרון מן העשיר שאין לו קורת רוח גם הוא יודע להלוך בארץ אצל החיים דבר אחר וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא שהרי לא עשה מעשים טובים בחייו: (ט) טוב מראה עינים מהלך נפש טוב הי' והוכשר לזה לראות עושרו למראה עיניו ממאכל ומשת' ההולך בנפש, דבר אחר טוב מראה עינים מהלך נפש, טוב היה לזה והוכשר ללכת אחרי עיניו לגזול ולעשוק מהילוך נפשו שלא נתן לב היכן נפשו תלך כשימות: גם זה הבל, הוא הניתן לרשעים: (י) מה שהיה כבר נקרא שמו. חשיבות וגדולה שהיתה לו בחייו: כבר נקרא שמו. כלומר כבר היה ועבר

כבר

הקב"ה למלאכי השרת בשעה שחטא אדם הראשון וקטרגו עליו שימית אותו שכבר אמר הקב"ה ביום אכלך ממנו מות תמות והשיב להם הקב"ה יום מיומו שהוא אלף שני' וכדכ' כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול, ואמר שאפילו היה חי שני ימים מיומו של הקב"ה וטובה לא ראה כו'. הכל הולך: (ז) **כל** עמל האדם לפיהו רש"י ז"ל פי' לפיהו בשביל פיהו וג'דבריו מחובר זה המקרא אדלעיל על אותו שלא ראה טובה ולא נהנה בחייו ע"ש וי' שבא כמתרעם על בני האדם שעוסקים בצורכי חיי העוה"ז בחיי שעה ומניחים חיי העוה"ב שכל עמל האדם וגו' וגם הנפש לא תמלא כמו שאמרו ז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו וצ"ל לסמוך דבריהם על מה שאמר יעקב יש לי כל וזהו כי חצי מספר תאותו הוא ש"ו ונשאר אחד, ויעקב שהי' צדיק גמור והספיק עצמו במה שהיה לו אמר יש לי כל שעולה עם מספר האותיות ת"ו ועדיין חסר לו החצי מן האחד הנזכר וזהו אין אדם מת וחצי תאותו בידו, שהרי נשאר א', וא"כ מה יתרון לחכם מן הכסיל ומה יענה וישיב תשובה לבורא עול' בעת פקודתו אשר יפקוד עליו ועל נפשו למה לא עסק בתורה וכ"ת שיש לו פירוקא לשכנתא ולומר שהיה עני מה לעני יודע פי' עני שהוא יודע התורה, שילך נגד החיים שהיא התורה, שהיא החיים כדכתיב כי היא חייך ואורך ימיך והוא עסק בצרכי שעה שהם מקוצרי' ימיו של אדם, היה לו ללמוד מגדולים המספיקי' את עצמם בפת חריבה ועוסקי' בתורה וכמו שאמרו הלל מחייב עניים ועוד למה הנפש לא תמלא ומתאוה לעריות או שאר איסורי' הלא טוב מראה עינים שמי שאינו מסתכל בדבר ערוה כ"ש שאינו מטמא את עצמו וכן משאר דברים עוצם עיניו מראות ברע שזוכה ורואה פני השכינה כדכתיב והיו עיניך רואות מוריך: (ט) **הוא** יותר טוב מהלך נפש פי' ממה שילך אחר הנפש המתאוה וילך לאבדון, או יאמר טוב מראה עינים מה שיזכה לראות פני השכינה היא טובה ביותר שהיא שבוע נפש ויהיה פירוש של מהלך כמו ויתהלך חנוך א"כ מאחר שכן הוא א"כ כל עמל האדם וגו' והנפש אשר לא תמלא גם זה הבל ורעות רוח,, והר"מ אלמושנינו פי' טוב מראה עינים המוחש הוא יותר מהלוך נפש אל השלמות ע"ש ואנחנו בארנוהו לפי פשוט הכתובים: (י) **מה** שהיה כבר נקרא שמו ונודע בא לומר כי מי שהיה כבר בסוד הגלגול נקרא שמו להורות על הגלגול שלו כמו משה מש"ה ש"ת הב"ל אד"ם דו"ד מש"ח, ורבים כמוהו וכדכתיב אשר שם שמות בארץ אל תקרי שמות אלא שמות וזהו אמרו מה שהיה כבר כלומר מי שהיה כבר בעולם כמו ומשה היה כבר היה כמבואר בראקנטי שם, נקרא

שמו

שמו שמו מוכיח עליו כמו משה ואדם כנזכר, ואם עתיד לגלגל כבר נודע שמו ר"ל שנודע ג"כ משמו שעתיד לגלגל, והביאה ראיה לזה אשר הוא האד' שהרי הקב"ה אמר נעשה אדם שנקרא כך על שעתיד לגלגל בדוד ומשיח כאמו' לעיל והנה אמר ב' ענינים הא' הוא שנודע משמו מי היה בתחל' ומהיכן נתגלגלה נשמתו והב' שנקרא שמו על שם שעתיד לגלגל, ומפני שזה הוא יותר חדוש לידע בראשונה מה יהיה בסופו הוצרך להביא ראיה מאדם הראשון וכל שכן שנקרא שמו על

נִקְרָא שְׁמוֹ וְנוֹדָע אֲשֶׁר־הוּא אָדָם וְלֹא יוּכַל לָדִין עִם שֶׁהַתַּקִּיף יתיר ה' ממנו

כבר יתאגלו שם בבריה ועתה חלף ונודע שהוא אדם ולא אל וסופו שמת ולא יוכל לדין עם מלאך המות שהוא תקיף ממנו:

כי

העבר, וזהו אמרו ב' ענינים כבר נקרא ונודע או יאמר מה שהיה כבר נקרא שמו כמו שמלינו בשגם זה משה שהודיע כבר שמו קודם שנולד וכן אמרו כשעלה משה למרום מלאו להקב"ה שהיה יושב ושונה ואומר אליעזר בני אומר פרה בת שתים ועגלה בת שנתה הרי שכבר נקרא שמו ונודע את אשר הוא אדם כלומ' שהוא אד' חשוב שהרי הקב"ה שונה המשנה בשמו ומאחר שלפי זה יקשה בעיני המעייני' קושיא עצומה וגדולה במה שאמרנו שהשם של אדם מוכיח על הצדיק בצדקתו וכמו שאמרנו וכן אמרו ז"ל למה נקראת רות שעתיד' להוליד בן שריוה להקב"ה בשירות ותושבחות וכן על רשע ברשעתו כמו קין כידוע מדברי הלוי פרשת קרח ומדברי הר"י אשכנזי ז"ל א"כ קשה למה יענש הרשע ברשעתו והרי כבר נודע הידיעה לאלהים שהרי שמו מוכיח כאמור והוא שם שמות בארץ א"כ הוא מוכרח במעשיו לפעול רע וכן הצדיק בצדקתו למה יקוה שכיר פעלו הרי שמו מוכיח על צדקתו ולא היה באפשרי שיהי' רע, ואם יכול לשנות מזה ולהיות בהפוך מצד הבחירה א"כ יהי' אין הסרון ידיעה אלא הש"י שהרי קראו בשם המורי' על צדקתו, או על רשעתו, והוא בהפוך וזה יהיה הסרון בחיקו, בשלמא בלא קריאת השם על הידיעה י"ל כדבעינן למימר לקמן הגם שמעשה ה' (דף ע"ה ע"ד) הביא דעת הרמב"ן והרלב"ג והר"י בר ששת והוא הכה על קדקדם, והאריך מאד ולבסוף כתב ולכך יאות אלינו לומר שכמו שהוא אינו פונה לדעת אם העכבים יבנה בית שלו ואם הזבוב יעוף לצד מזרח ולזה יהיה תחת המקרה כמו כן אינו פונה לדעת מעשה האדם טרם עשותו ולפי זה ישאר תחת הבחירה וק"ל על דבריו הרי בתחלת שליחותו של משה אל פרעה נאמר ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך ולא ביד חזקה וזה היה טרם עשותו וע"ק מן המדרש כנ"ל אליעזר בני אומר כו' שפונה לדעת אפי' טרם הולדו שהרי אמר עתיד לדיק א', ובעל נוה שלום במאמר י"ב ברא"ש השני פ"א הביא סברות הר' חסדאי וסברות הרלב"ג והתפלסף על דבריהם, גם דברי הרמב"ם בפ"ב גלה דעתו ודימה הענין לרופא היודע רוע מזג כו' שרב ידיעתו תעשה רושם כו' וגם בזה לא הפלתי מכה קושיא הנ"ל שהרי יודע אפי' קודם הולדו ואין דמיון לרופא כי ההבדל אין לשער שיש בין ידיעת הא-ל ב"ה לידיעת הרופא אבל נראה כי בודאי הקב"ה נתן הבחירה לאדם בהשאר ידיעות וקיימ' ומה שיהי' ידיעת הקב"ה על צדקת מ"מ יקבל שכר על שבחר בדרך הטובה והוא כענין הקטרוג שקטרג מלאך דומה על דוד כמו שהביא הזו' פ' בראשית (דף ה' ע"ג) שא"ל הקב"ה דוד זכאה איהו כו' דהא גלי קדמי דאזמנת ליה בת שבע מיומא דאתברי עלמא א"ל אי קדמך גלי קמיה לא גלי כן הענין כאן באם שגלו לפני הקב"ה שהוא יהיה צדיק קמיה לא גליא ולכן יקבל שכר על צדקתו והשפוך ברשע שמקבל עונשו שבזה דבר ה' היא התורה שהרי הוא לא ידע שיהיה רשע אבל קריאת השם שמזה נודע מה שיהיה כעובדא דר"מ כמעשה דכידור כי דור תהפוכות המה וכנזכר לעיל מקרא, אין לך גזירה הרוגם מתקיימת יותר מזה ונודע וכדכתיב שם שמות

א"כ

מִמֶּנּוּ׃ (יא) כִּי יֵשׁ־דְּבָרִים הַרְבֵּה מַרְבִּים הָבֶל מַה־יֹּתֵר לָאָדָם׃ (יב) כִּי מִי־יוֹדֵעַ מַה־טּוֹב לָאָדָם בַּחַיִּים מִסְפַּר יְמֵי־חַיֵּי הֶבְלוֹ וְיַעֲשֵׂם כַּצֵּל אֲשֶׁר מִי־יַגִּיד לָאָדָם מַה־יִּהְיֶה אַחֲרָיו תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃

ז (א) טוֹב ט רבתי שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הולדו

מכלול יופי

א"כ הוא מוכרח בגילוי ותדע שכן הוא שהרי גם דוד במעשה דבת שבע איתא פרק חלק דרש רבא מאי דכתיב לך לבדך חטאתי אמר דוד לפני הקב"ה גליא וידיעא קמך דאבעיא לכפייה ליצרי הוה כפינא אלא דלא לימרו עבדא זכיא, וא"כ כ"א יאמר כך כיון שחטאתי כך היתה הידיעה אלו יתברך ואלו לא חטאתי הוי עבדא זכיא למריה, אלא שאני דוד דיכול למימר כך לפי שהקב"ה הודיעו מקודם דמנסי ליה בדבר ערוה כדאי' לשם על פסוק בחנני ונסני ולכן היה יכול לומר כך אבל אחר דלא ידע מה היא הידיעה אלהית לא יוכל לומר כך, וכדי לתרץ הקושיא כזאת אמר ולא יוכל לדון עם שהתקיף ממנו והוא מל' רז"ל אם לדין יש תשובה והרלון שהאדם לא יוכל להשיג ולדון ולשאול ולווכח בדבר שהוא תקיף ממנו כלומ' שהוא רבה עליו להשיגו כמו תקפה עליו משנתו כי בדבר זה וכיוצא בו נאמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם כמ"ש הרמב"ם או יהיה כוונתו שאמר מאחר שבאנו לענין הגלגול א"כ כמה רשעים שנאבדו יתוכחו באלהיהם לומר אלו גלגלתני הייתי חוזר ולמה לא החזרתני בגלגול והייתי ככלי אובד על זה קאמר ולא יוכל להתוכח לדין עם שהתקיף ממנו כי הקב"ה הוא היודע מי הוא זה ואי זה הוא הראוי לגלגול וכן מי שאינו ראוי לבא בסודו:

(יא) **כי** יש דברים הרבה נראה לפרשו כמו שפירשו ז"ל קחו עמכם דברים ושובו ר' נחמיה אומר קחו עמכם קראוס טובים דרשני' טובים כגון לוי בר סיסי וחבריו הרי שפירשו דברים לשון דברים טובים וכמ"ש לעיל אף הכא כי יש דברים הרבה מרבים הבל ואומרים מה יותר לאדם כלומר מה יתרון כי מי יודע מה טוב יהיה לו בחייו מספר ימי חיי הבלו, ויעשם כצל והאדם יעשה חיי הבלו כצל כמו שאם אדם יושב בחמה הולך לצל כן האדם אומר בלבו כשרואה שאינו מצליח מקום זה הולך למקום אחר וכמ"ש האי מאן דביש ליה בהאי מתא ליזיל למתא אחריתא, והזוהר נקט סימנא הלא זה אוד מוצל מאש שכשאין האש רוצה להיות בוער כשמנענעין האוד מיד בוער, כן האדם כשינענע ממקום למקום, ועוד יש לאדם דאגה מה שיהיה אחריו ותמיד מחשב לתקן חסרון גופו וממונו אבל חסרון הנפש אינו חפץ לתקן וא"כ הכל הבל ומה יתרון לאדם כל זה הם מדברים ועל זה אמר שאותן הדברים מרבים הבל כי יש יתרון גדול לאדם וכמו שמבואר והולך שהרי טוב שם משמן טוב כמו שנבאר בעז"ה:

ז (א) **טוב** שם משמן טוב ברבה דרשוהו בכמה אופנים שמן טוב יורד ושם טוב עולה שמן טוב לשעתו ושם טוב לעולם, שמן טוב כלה ושם טוב אינו כלה, שמן טוב

רש"י

(יא) כי יש דברים הרבה, שנתעסק בהן בחייו כשחוק המלכים קופים ופילים ואריות הכל הרבה לו ומה יותר לו משמחה: (יב) כי מי יודע, כי מי אשר יודע מעשים טובים ומה לאדם לעשות בחייו שיהיו טובים לו לעולם הארוך: מספר ימי חיי הבלו, שהם מעט מספר: ויעשם, לאותם מעשים בשעה מועטת שהוא חי שהוא זמן קצר כצל עוף העובר ואע"פ שאמר שלמה כצל סתם ולא פי' אם צל דקל אם צל כותל שהם קבועים כבר פירשו דוד אביו ימיו כצל עובר זה צלו של עוף הפורח כך נדרש במדרש: אשר מי יגיד לאדם במה יתקיים הון שקבץ מעושק לבניו אחריו תחת השמש:

(א) טוב שם משמן טוב. יפה לאדם שם טוב משמן טוב וביום המות טוב השם מיום הולדו לכך הוקש שם טוב לשמן יותר משאר משקין שהשמן אתה נותן לתוכו מים והוא צף ועולה וניכר אבל שאר משקים אתה נותן לתוכן מים והם בולעים: טוב שם משמן טוב, שמן הטוב יורד למטה כנאמר כשמן הטוב וגו' יורד על הזקן

הוֹלְדוֹ׃ (ב) טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל־הָאָדָם וְהַחַי יתן

הזקן ושם טוב עולה למעלה שנאמר ואגדלה שמך שמן טוב למטה ושם טוב לעולם שנאמר יהי שמו לעולם שמן טוב הולך מקיטון לטרקלין ולא יותר ושם טוב לסוף העולם אמר ר׳ יהודה בר׳ סימון מצינו בעלי שמן טוב שנכנסו למקום החיים ויצאו שרופים והם נדב ואביהוא שנמשחו בשמן המשחה ומצינו בעלי שם טוב שנכנסו למקום המיתה ויצאו חיים חנניה מישאל ועזריה שיצאו מכבשן האש: ויום המות מיום הולדו. נולדה מרים אין הכל יודעין מה הוא מתה נסתלק׳ הבאר וכן אהרן בעמוד הענן וכן משה במן: (ב) טוב ללכת אל בית אבל. מדה הנוהגת בחיים ובמתים: מלכת אל בית משתה. שהיא מדה שאינה נוהגת אלא בחיים: באשר הוא סוף כל האדם. בשביל שהאבל הוא סוף כל האדם סופו של כל אדם לבא לידי כך לפיכך והחי יתן אל לבו כל מה שאגמול חסד עם המת אצטרך אני שיגמלו לי במותו דידל ידלוניה דיטען יטענוניה. דיספד יספדוניה דילוה ילוניה. דבר אחר באשר הוא סוף כל האדם שהמיתה הוא סוף כל ימי האדם ואם לא עכשיו גומל לו חסד לא יגמול לו עוד אבל בית המשתה זימנו ולא הלך יכול לומר לו סופך שיולד לך בן ושם אהיה עמך תבא לך שמחת חתונת בניך ושם אלך: והחי יתן אל לבו. הדבר הזה שאם לא עכשיו יגמול לו חסד ולא גמול

טוב בדמים ושם טוב בחנם ובאלה רבות. ואולם קשה דהל״ל טוב שם טוב משמן טוב נראה לומר כי שם טוב נאמר על הרבה דברים כגון שיש לו שם טוב שהוא מכניס אורחים ויש שהוא נותן צדק׳ ויש שיש לו ש״ט בגמילות חסדים ובאלה רבות ובא לומר שאין לך שם טוב יותר ממי שעוסק בתורה וכמ״ש חז״ל במשנה ות״ת כנגד כולם והוא מי שעוסק בה יומם ולילה וז״ש טוב שם כשהוא בא משמו טוב ע״ד תשובת החכם לשואליו ששאלהו ומפני מה חכמת יותר מחבירך והיתה תשובתו מפני שהוצאתי יותר בשמן ממה שהוציאו חברי ביין כלו׳ שעסק כל הלילות בחכמה והוציא הרבה בשמן וכמ״ש הכתוב על חזקיהו מלך יהודה וחבל עול מפני שמן שפי׳ ז״ל מפני שמנו של חזקיה שהדליק בבתי כנסיות ובב״מ ויו׳ המיתה הוא טוב כשהוא בא מיום הולדו הרצון שאין לו חטא אלא שמת בעטיו של נחש שהיתה נגזרת עליו מיום הולדו בסבת חטא אה״ר אבל לא שמת ח״ו בשביל עונותיו כי רבו או יאמר טוב שם, וזהו למדין בשמן טוב בק״ו שהרי מדות רבות יש בש״ט משא״כ בשמן טוב כמבואר ברבה שהבאתי ויום המות שהוא טוב הוא למוד בק״ו מיום הולדו, שהרי ביום הולדו אין לו דעת וביום המיתה נתוסף לו דעת כדכתיב תוסף רוחם יגועון, וביום הולדו כל העולם מחשבים אותו לטובה כ״ש יום המות כאמור, או כפשוטו ויום המות וגו׳ כי ביום הולדו אינו יודע אם יהיה ביכלתו לעמוד נגד היצה״ר ולהלחם בו ולסופו וכל ימיו עומד בספק פן יתגבר עליו וכמאחז״ל אל תאמין בעצמך עד יום מותך, אבל כשמת ולא נתגבר היצה״ר עליו רק אדרבה הוא עמד כנגדו ונתגבר על היצה״ר אז אין לו לדאוג עוד כי כבר עשה המוטל עליו ועשה רצון בוראו במה שנתחזק ונתגבר על יצרו ואמר מיום הולדו שעדיין לא פעל שום חטא בעולם אעפ״כ יום המיתה עדיף ממנו כשנתגבר על יצרו ויש לו זכיות רבות:

(ב) **טוב** ללכת אל בית האבל וגו׳ באשר הוא סוף כל האדם ואין בידו לעשות עוד מעשה כי אין נעשה בשאול ומה שנעשה נעשה והכל יודעי צדקתו או רשעתו אשר עשה ושם בבית אבל יתנו ויספדו בהספדו מעלתו וצדקתו אשר עשה בחיו וכן בהפוך ויראה הבדל רב שביניהם שעל הצדיק יאמרו ז״ל ועל הרשע שם רשעים ירקב ואוי לשדיים שינק זה ממנו ואז והחי יתן אל לבו הדברים הנאמרים על צדיק בצדקתו ועל רשע ברשעתו וישוב מדרכו הרעה להיות בכת הצדיקים והחסידים והישרים:

טוב

(ג) **טוב** כעס משחוק ע"ד שאחז"ל זרוק מרה בתלמידים משחק שמשחק ומעורב עמהם. כי ברוע פנים שמראה להם פנים זועפות כשמבטלים מן הלימוד או כשאין נותנין לב אל הדברים אז ייטיב לבם להבין אמרי נועם, וכן הענין בבנים או נוכל לומר ע"ד שאחז"ל ע"פ רגזו ואל תחטאו לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר וזהו טוב כעס שיכעוס על היצר הרע בעשותו אחת אשר לא תעשינה וישוב בתשובה ויסגף נפשו כי ברוע פנים שמסגף נפשו שיהי' לו רוע פנים אז יטיב לב כי בהסתלקו' החומר תתגבר כח הנשמה והנפש וייטיב לבו במצות ה' ותורתו. או יאמר טוב כעס משחוק ר"ל כשהוא משחוק והרצון שמראה פנים זועפות ובלבו יש כמו שחוק כמ"ש הרמב"ם בספר המדע אבל לא שיהיה הכעס ממש בלבו רק שמראה פנים זועפות ולבו בל עם הכעס. ולפ"ז יהי' פירושו של מלת כי אלא ברוע פנים שמראה פנים זועפות בכ"ז ייטיב בלבו לא יהיה כעסו בלב וכל הפסוקים הללו רובם פי' רש"י ז"ל ע"פ הרבה:

יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ: (ג) טוֹב כַּעַס מִשְּׂחוֹק כִּי־בְרֹעַ פָּנִים יִיטַב לֵב: (ד) לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל וְלֵב כְּסִילִים בְּבֵית שִׂמְחָה. (ה) טוֹב לִשְׁמֹעַ גַּעֲרַת חָכָם מֵאִישׁ שֹׁמֵעַ שִׁיר כְּסִילִים: (ו) כִּי כְקוֹל הַסִּירִים תחת

יגמול לו עוד, (ג) טוב כעס משחוק. מי שרודפת מדת הדין אחריו אל יבעט טוב היה להם לדור המבול אם הראה הקב"ה פנים זעומות על עבירות שבידם משחוק ששחק עמהם שאלו הראה להם קימעא רוע פנים היו חוזרים למוטב טוב היה לאדוניה אם עצבו אביו על כל יתרה שהיה עושה משחוק שהראה לו ובסוף נהרג עליו, ייטיב לב. יהפוך לב האדם להטיב דרכיו, (ד) לב חכמים בבית אבל, מחשבתם על יום המיתה, ולב כסילים בבית שמחה, אין חרדים מיום המיתה ולבם בריא כאולם, (ו) כי כקול הסירים, עלי קוצים אשפינ"ב

(ד) **לב** חכמים בבית אבל שהולכים ומקיימים מצות ניחום אבלים מאחר שטוב ללכת אל בית אבל כמבואר לעיל והאמור, אבל לב כסילים בבית שמחה כי אומרים שגם מצוה רבה הוא לשמח שמחת חתנים ואולי היו הולכים גם אל בית האבל לקיים ניחום אבלים היה נכון וטוב, אבל הם הולכים אל בית השמחה ולא אל בית האבל בזה יוודע שהליכה היא בשביל למלאות תאוותם ולא לשום מצוה, ואולי אמר לב חכמים בבית אבל כמ"ש לעיל והחי יתן אל לבו שזוכר מה שאמרו בבית האבל מן הצדיק ומן הרשע ובעבור זה יטיב מעשיו אבל הכסיל לבו זוכר מה ששמע בבית השמחה דברי הבאי והיתול ומתאוה להם תמיד:

(ה) **טוב** לשמוע גערת חכם וגו' הוא כענין שאמרו טובה קללתו של אחיה השלוני מברכתו של בלעם הרשע והרצון שיר של שבח שעושה הכסיל בדרך מרוצה ומשקל לכבוד האדם לשבחו ולברכו בקול גדול הוא גורם שיתגאה וכסבור הוא שמעשיו על צד היותר טוב שהרי זה משבחו הגם שאפשר ובודאי שאין ראוי לשבחו על מעשיו ויעשה עוד מעשים כאלו יאבד עולמו, אבל החכם כשרואה דבר מגונה בחבירו גוער בו וע"י זה יראה יראה פחיתות עצמו ויחזור בתשובה ונתן טעם לזה:

(ו) **כי** כקול הסירים שמשמיעים קוצים בשורפן תחת הסיר כמאמר שהביא רש"י ז"ל כל קיסא כד איתון דלקין לית קלהון אזיל ברם הלין כירותא קלהון אזיל למימר אף אנן מן קיסא כן השוטה הזה שטוב בעיניו שיר הכסיל המשבחו כאמור דומה ממש לסירא שגם הוא רוצה שישמעו הבריות שבחו וז"א כן שחוק הכסיל שעושה שיר ומשבחו, ורש"י ז"ל הביאו בשם ריב"ל וברבה איתא בשם לוי בריה דר' זעירא ובעבור שאמר ששיר ושבח הכסיל מוציא לאדם מדעתו שמתגאה ונכשל בזה כאמור, בא לומר עוד שני דברים המוציאים

לאדם

תַּחַת הַסִּיר כֵּן שְׂחֹק הַכְּסִיל וְגַם־זֶה הָבֶל׃ (ז) כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם וִיאַבֵּד אֶת־לֵב מַתָּנָה׃ (ח) טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ טוֹב אֶרֶךְ־רוּחַ

אשפינ"ש בלעז : תחת הסיר . תחת כיר נחשת הכפוי על תבערת קוצים והם מקשקשים לתוכה א"ר יהושע בן לוי כל קיסיא כד אינון דלקין לית קלהון אזיל ברם הלין סירייתא קלהון אזיל למימר אף אנן מן קיסיא מודיעים שאף אנו מן העצים וים לורך בנו אף הכסילים מרבים דברים לומר גם אני מן החשובים : גם זה הבל . ועמל הוא שמסר הקב"ה לבריות להיות יגיעים ומקנתרין בהם : (ז) כי העושק יהולל חכם . כשהכסיל מקנתר את החכם מערבב דעתו וגם הוא נכשל דתן ואבירם קנתרו את משה לומר ירא ה' עליכם וישפוט וגו' וערבבוהו ואבדו את לבו וגרמו לו שהקפיד כנגד הקב"ה ואמר והצל לא הצלת את עמך וענש בדבר שהשיבו עתה תראה ולא תראה במלחמת ל"א מלכים : לב מתנה . לב חכמה שהיא מתנה לאדם שנאמר כי ה' יתן חכמה , עשק לשון ריב וקנטור , יש פנים אחרים אך מפרידין המקראות זו מזו וכי האמור בראש המקרא מוכיח שמחובר למקרא שלפניו : (ח) טוב אחרית דבר מראשיתו. כשמשמע בראשית הדבר אין אנו יודעי' מה יהא בסופו אבל כשאחרית טוב נגמר בטובה דבר אחר סוב אחרית דבר מראשיתו טוב שנתכוונו לטובה כשהתחילו בו ר"מ הוי קאים ודריש כוליה מילתא באלישע בן אבויה במדרש קהלת : ארך רוח : המאריך רוגזו

לאדם מדעתו והוא העושק והמתנה כי כשהחכם נעשק מאיש רע בעיניו מלטער עד שיתבלל בשכלו וכן החכם היושב על הדין ומקבל מתנה כמתנה מאבד את לבו שאינו רואה חובה לנותן . וז"ש התורה בפרשת משפטים לא תטה משפט ואחר כך ולא תקח שוחד כי תכף כשתקח שחד תטה משפט כי הם אותיות שניות ש"ת ה"ט ד"ה לאחר אותיות שחד הם אותיות תטה ושמא תאמר מי הוא היודע מרמז הכתוב שאחד יתברך הוא היודע כי ס"ת ושחד לא תקח אחד ובפרשת שופטים הוא כסדר ולא תחד שחד ס"ת אחד כסדר ומ"ש רש"י בפרק זה הוא מדברי הרבה , ושם אמרו מתנה מתוכה כתיב אלו היה משה מתון היה גלול אלא שהקניטו והקפיד' אותו וא"ל ירא ה' עליכם וישפוט ע"ש ולרש"י מחובר לב מתנה בדביקות לב שהוא מתנה ואין הטעם מורה כן אבל לפירושינו נכון ועל פי דברינו שפרשנו בפסוק טוב לשמוע וגו' מאיש שומע שהרצון שעושה שיר לשבי' חבירו יתו' קושיא שהל"ל טוב לשמוע גערת הכם משמוע שיר כסילים מאיש ל"ל ועפ"ד מיושב דקאי שעושה שיר מיוחד לאיש א' לשבחו ולהללו כאמור והטבע נותן שאותו האיש המשתבח שמטה אזנו לשמוע שבח עצמו ועכ"א מאיש שומע וגו' ודוק :

(ח) **טוב** אחרית דבר מראשיתו , הוא כענין אל יתהלל חיגר כמפתח וכן בכל דבר אם אדם עושה בעולם אינו שמח עד שנגמרה , לפי שירא פן לא תעלה יפה בידו במלאכה ומובה , וכענין שכתב בעל העקידה על פסוק יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו אבל באחריתו שמח שרואה שנגמרה בטובה וכעין זה כוונת רש"י ז"ל או יאמר טוב אחרית דבר מראשיתו ולא כל ראשיתו והרצון שטוב יום המות מיום הולדו שיש לו זכיות משא"כ בעת הולדו כי הוא לפתח חטאת רובץ שבא בעולם החטא , אבל אינו טוב מן כל ראשיתו שהיתה נשמתו גנוזה תחת כסא הכבוד כי בקושי תבא על מקומה הראשון ואפשר שעל זה נאמר ראיתי בני עלייה והנה הם מעוטים , או יאמר טוב אחרית דבר מראשיתו ע"ד שאמר המשורר עיה יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך שמקודם אמר אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו , ובא להתגלל מן הקושיא לאלהינו , שהרי ענין האושר הוא העוה"ב , א"כ למה השליך משמים ארץ זאת הנשמה אשר היתה גנוזה תחת כסא כבודו לתת אותה תוך הגוף הנגוף אשר בעפר יסודו יניח אותה במקומה ולא תנתן בגוף החומרי כי בקושי תזכה הנשמה לחזור למקומה הראשון והיותה בגוף היא סכנה גדולה פן ח"ו תחטא ולא תשוב עוד , ומה התועלת בבריאה וכדי להגלל מקושיא זו אמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך שזו היא התועלת בבריאה שמקודם שנבראת בגוף היתה נתונה תחת כסא הכבד

על לד כחסד וכיה יכול לומר לה רד מזה, אבל עכשיו שהנשמה נתונה בגוף ועושה מ"ט הדין נותן שתשוב ומלד הדין תהיה נפשך לרורה בלרור החיים וגו' ומלות שעשית ביגיע כפיך וז"א יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך ומאהר שכן הוא שטוב לאחרית דבר כו', כי טוב ארך רוח שירלה וימתין לתכלית הדבר מגבה רוח שהוא בהול במעשיו מרוב גבהותו כן מלבד שגורם לסילוק השכינה, גם אין עניניו נעשים כתקונן שאינו רולה לתכלית הדבר וכבר אמרנו טוב אחרית דבר ואפשר נמי לומר שכוונת הפסוק טוב אחרית הדבר כן הוא שטוב אחרית דבר כלומר טוב כשתסתכל אחרית הדבר מראשיתו בטרם תעשה דבר תבהין ותסתכל מקודם אחריתו או יאמר טוב ארך רוח וגו' על דוד אביו שהאריך אפו לשמעי בן גרא בראה שעתיד להולד ממנו מרדכי משאר מלכי האומות בתקף כבימרוד בהם אחד ימיהוכו :

רוּחַ מִגְּבַהּ רוּחַ׃ (ט) אַל־תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ׃ (י) אַל־תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל־זֶה

רוגזו ואין ממהר לריב : (ט) אל תבהל . אל תמהר : (י) אל תאמר מה היה שהימים וגו' . אל תתמה על הטובה שהיתה באה על הלדיקים הראשונים כדור המדבר ודורו של יהושע ודורו של דוד: כי לא מחכמ' שאלת שהכל לפי זכות הדורות . טובה :

ט) **אל** תבהל ברוחך אל תמהר לכעוס ברוחך כי הוא מורה על פחיתותיך שהרי כעס בחיק כסילים ינוח שהחכם אינו ממהר לכעוס מנוח נפשך, דאם נעשה מעשה אשר בלתי ישר בעיניו ויכול לתקנו א"כ למה יכעוס הרי יכול לתקנו ואם לא יוכל לתקנו עוד מה יועיל הכעס והוא כמאמר הרמב"ן ז"ל הרגזן לא עלה בידו אלא רגזותיה כי כעס בחיק כסיל ינוח כלומר שם יש לו מנוחה כאשר אין לו שכל שיכולין לראותו מה שאין כן בחכם שנתראה כשמדברים על לבו לפי שאין לבו נתמלא כעס שמאמר החכם ששמע מחברו שהרפו וגדפו וביזה אותו בבזוים רבים אמר לו הנח מקום לשלום הרלון שלא ימלא לבו כעס ויהיה מקום בתוך הלב פנוי אשר לשם יכנוס השלום, והנה הכעס אין לו מנוחה בלב הכם כי לא נתמלא חימה, והוא כהכתירא בלגינא שהוא זז ומתנודד ממקום למקום ויכולין לראותו כאמור אבל הכסיל הכעס ינוח בלבו לפי שנתמלא כל הלב כעס ואינו זז ומתנודד ממקום למקום, והפוך בחכמה דכתיב בלב נבון תנוח חכמה שלבו של נבון נתמלא חכמה עד שתנוח שמה ואינה מתנודדת, או פירוש ינוח יתחבר כמו נחה ארם על אפרים שפרושו נתחבר :

(י) **אל** תאמר מה היה אל תאמר בלבך מה היה לנו ממדת הדין שהוא מתוחה כעת והימים הראשונים היו טובים מאלו כי לא מחכמה שאלת על זה כי איך יעלה על הדעת דקב"ה עביד דינא בלא דינא, או יאמר מאחר שאין להרהר אחר הקב"ה ועון פלילי הוא א"כ לא מחכמה שאלת על זה שהרי אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות וזהו לדעתי ביאור הכתוב דכתיב אין חכמה ואין תבונה ואין עלה לנגד ה' ירלה מי שיעשה דבר שהוא לנגד ה' אין בו חכמה תבונה ועלה שודאי משטות שנכנס בו עשהו כמו שדרז"ל על כי תשטה אשתו וא"כ מה שהפורעניות מתרגשות בעולם הוא בשביל העונות שבאותן הימים אבל בימים הראשונים היו לדיקים לכן היו שרויים בטובה, או יאמר לא מחכמה שאלת על זה לפי שבימים הראשונים עדיין לא תמה זכות אבות וזכות אבות הגינה עליהם, אבל בימים האלה הגם דברית אבות לא תמה זכות אבות תמה ולכן היו הימים הראשונים טובים יותר :

(יא) **טובה** חכמה עם נחלה יאמר שטובה החכמה כשהיא עם נחלה א"י שנקראת נחלה כדכתיב תביאמו ותטעמו בהר נחלתך דאוירא דא"י מחכים ויותר טובה החכמה לרואי שמש היושבים בדרום ע"ד הרוצה להחכים ידרים וקורא לאותה היושבים בפאת דרומית רואי שמש כדכתיב הולך אל דרום כו', או ירצה טובה חכמה עם נחלה כשהיא לו מנחלת אבו' ע"ד דברי הזוהר דזכי לה וירית לה, ופירשו הר"מ קורדווירו בפרדס, ויותר לרואי שמש לאותן הסריסים אשר ישמרו את השבת שהם רואים וממתינות על השמש ת"ת שמזדווג בלילי שבת לעטר"ת כנודע או יאמר טובה חכמה עם נחלה שעוסק גם כן בדרך ארץ

זֶה׃ (יא) טוֹבָה חָכְמָה עִם־נַחֲלָה. ויתר

(יא) טובה חכמה וגו'. חכמתם עמדה להם עם נחלת זכות אבותם כי טוב' היא החכמה: ויותר לרואי השמש. יתרון היא החכמה לכל הבריות: רואי השמש. הן כל הבריות כדתנן הנודר מרואי החמה אסור אף בסומין לא נתכוון זה אלא במי שהחמה רואה אותו: כי

שיהיה לו נחלה ולא יצטרך לבריות ויתבזה התורה, ע"ד יפה תורה עם דרך ארץ, ויותר לרואי שמש הם אותן העוסקים בתורה כל הלילות וקורא אותם רואי השמש כי הם הרואי השמש כי הם הרואי השמש בראשונה מה שאין כן אותם השוכבים על מטותם וישנים על היום שהשמש זורחת קודם שהם עומדים וכענין אעירה שחר שפירשו ולא השחר יעירני, או הכונה שאמר טובה החכמ"ה עם נחלה שהניח לו דוד אביו שדוד הניח לו ציור בית המקדש ככתוב בד"ה (סימן כ"ח) ויתן לדוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו וגו' הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל וגו' ובכל כחי הכינותי לבית אלהי הזהב לזהב והכסף לכסף וגו', ועוד ברצותי בבית אלהי וגו' הכינותו לב"ה שלשת אלפים ככרי זהב מזהב אופיר ושבעת אלפים ככר כסף מזוקק לטוח קירות הבתים וגו', הרי שהניח לו חכמת תבנית הבנין כדכתיב עלי השכיל שמיד ה' היתה ההשכלה כי היא חכמה גדולה עם נחלה שהורים לו ג"כ הזהב והכסף כפי הצורך לכל דבר, אבל יותר היא טובה לאותן שראו השמש ר"ל העבוד' בב"ה וירידת האש מן השמים כי שם נגלה האלהים ברוך הוא לעין כל, ואל תתמה שאנו מפרשים לשמש לי' שמוש כי מטעם זה נקראת שמש שהיא משמשת לפניו במרום, ומשמשת למטה להאיר על הארץ ושמושה במרו' היא שאומרת שירה לפני הקב"ה תמיד כמו שאמרו ז"ל על שמש בגבעון דום או ירצה לפי שאז היתה הלבנה במלואה והשמש ת"ת נגלה על ידה, וזהו רואי שמש ודוק, או יאמר הפסוק על עצמו שטובה היתה החכמה שנתן לו הקב"ה עם הסופר שנתן לו וזהו עם נחלה, ככתוב מתפסח ועד עזה, ויותר היתה החכמה שלו וקודמת במעלה לרואי שמש מחכמת הוברי השמים וקורא אותם החוזים בכוכבים רואי השמש כי השמש היא החולקת אור ללבנה ולכוכבי מעלה, והוא ממש כענין המשל שהבאנו למעלה בפסוק ראיתי את כל המעשים ורבנן אמרי לאסטרלוגוס שהיה יושב על פתח אלמן כו' כך לשלמה שאמר ראיתי את כל המעשים, ומה שלמעלה במדרש מדמה חכמתו לאסטרלוגוס כאן אמר שהוא עדיפא באמת היו עדיפא וקודמת במעלה רק שהנך קאי על שצריך להחזיק טובה, ואפילו באותו הקרא מוכח ג"כ שהיא עדיפא שהר אמר ראיתי את כל המעשים מה שא"א לחוזה הככבים ובאמת צריך להחזיק טובה יותר לשלמה וכך כנאמר הרצון לפי ערך שכמו שאנו היינו מחזיק טובה לחוזה ככבים לפי המעט שאמר כך אנו צריכים להחזיק טובה גדולה לשלמה שהזהיר על כל המעשים, או יאמר טובה חכמה מה שאדם לומד מרבותיו עם מה שקבל מאביו ואבי אביו כזבולון בן דן שלמדו אבי אביו תורה שהם ג' דורות שאז אין התורה פוסקת כאמרם על מקרא לא ימושו מפיך וגו' עד עולם אכן לא יעלה על דעתך שאין מעלה יותר מלימוד, שיש מעלה יותר והוא לרואי שמש באמרו גדולה שמושה יותר מלימודה, שרואה מרבותיו הלכה למעשה כמ"ש הרלב"ג על מסרת

משה

מפה וכן באמרו גבי אלישע על ויפרתהו ורבותינו למדוהו בפ״ק דברכו׳ מדכתיב אשר יצק מים ע״י אליהו למד לא נאמר אלא יצק מכאן שגדולה שמושה יותר מלמודה וזהו ויותר לרואי שמש :

וְיֹתֵר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ׃ (יב) כִּי בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף וְיִתְרוֹן דַּעַת הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ׃ (יג) רְאֵה אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי מִי יוּכַל לתקן

(יב) כי בצל החכמה בצל הכסף כל מי שישנו בצל החכמה ישנו בצל הכסף שהחכמה גורמת לעושר שיבוא: ויתרון דעת החכמ׳ תחיה בעליה. ועוד החכמה יתירה על הכסף שהחכמה תחיה בעליה: (יג) ראה את מעשה האלהים. היאך הוא מתוקן הכל לפי הפעולה של אדם גן עדן לצדיקים וגיהנם לרשעים ראה לך באיזה תדבק: כי מי יוכל לתקן. לאחר מיתה את הדבר אשר עותו בחייו: ביום

(יב) **כי** בצל החכמה, מי שיושב ומתלונן בצלן של חכמים ומתאבק בעפר רגליהם זוכה להיות בצל הכסף שהוא צל של הקב״ה צל שדי לעתיד עם צדיקי׳ ויתרון דעת החכמה מי שיודע בחכמ״ה והוא חכם בעצמו הוא יותר על זה שהיא תחיה את בעליה כמו שתרגם המתרגם על העתיד, או כפשוטו כדאיתא ברבה דעת קנית מה חסרת או פרושו ע״ד שרשוהו ודרשהו וכאלו נאמ׳ כי בצל הכסף מי שהוא בצל הכסף שמהנה ת״ח מנכסיו זוכה ליפב בצל החכמה צל החכמים כענין זבולון ויששכר וכענין שמעון אחי עזריה דנדרים, או יהיה פרושו ע״ד השאלה ששאל א׳ לחכם א׳ מפני מה החכמים מצוין בבית העשירים ואין העשירים מצויין בבית החכמים והיתה תשובתו מפני שהחכמים יודעים מעלת העושר ואין העשירים יודעים מעלת החכמה על זה אמר בצל החכמה מי שהוא בצל החכמ״ה על הרוב הוא בצל הכסף שמצוים בבית העשירים ואל יעלה בדעתך א״כ העושר עדיף מן החכמה שהרי החכמים הולכים אחר העשירים על זה אמר ויתרון דעת החכמה שתחיה בעליה שאפילו כמה שנים אחר מותו כשאומרים הלכה בשמו שפתותיו דובבות בקבר כמו שדרשו מן דובב שפתי ישנים והרי הוא כחי מה שאין כן בעשירים כי על טוב לא יזכר בשם נומר הלכה בשמם כי לא ידעו ולא יבינו, או כפשוטו אל תדמי בנפשך שמפני שהחכמים הולכים אצל העשירים עושר עדיף מהחכמה, אדרבא חכמה עדיפא ומה שהחכמים הולכים אצל העשירים הוא שהחכמה תחיה את בעליה, ולכך הולך אל העשיר להנות מנכסיו כי כן היה בימי שלמה שהעשירים היו מהנים החכמים לומדי התורה לא כמו עכשיו בדור הזה שבעוו״ה אם יבא בוקי סריקי בחליפות או בהלקלקות לשונו אצל עשיר מהנהו העשיר יותר מאלו באים ד׳ ה׳ הכמים לומדים גדולים ועליהם לא לבד תלונתו אלא אף גם זאת על הגבאי צדקה, המחלקים הצדקה לעניים משוי׳ בוקי סריקי ועם הארץ לפני תלמיד חכם נותנים להם בשוה ולפעמים לת״ח נותנים בפחות, ועל זה התורה צועקת על עלבונה, ולולי רחמי השי״ת וברית אבות אשר לא תמה עדי עד לא ידענו מה היה לנו אך רחמיו וחסדיו המה מעולם וברית אבות המה מגינים עלינו, או יאמר כי בצל החכמ״ה מי שהוא עוסק בתורה בלילה בצל הכסף ר״ל מדת חסד מושך חוט עליו כמו באמרו ז״ל על פסוק יומם יצוה ה׳ חסדו ובלילה וגו׳ מי שעוסק כו׳ :

(יג) **ראה** את מעשה האלהים מאחר שהזהיר זה פעמים רבות על החכמה ושבח את החכמה אמר אל תהיה כמו שער בנפשך שאני מדבר שתלך אחר השגת שכלך אל אשר יהיה הרוח ללכת כמו שעשו הכמי הפלוסיפים, רק ראה את מעשה האלהים כן הנה לוחות הברית כדכתיב והלוחות מעשה אלהים המה, בה תעסוק תמיד כי היא החכמה האמתית כי אם תלך אחר הכמה הפלוסופיא מי יוכל לתקן את אשר עותו כי פן ואולי תקח לך הקדמה בלתי צודקת כמו שעשו כת המדברים שהביאם הרב המורה בחלק ראשון

פרק

לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ: (יד) בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה גַּם אֶת־זֶה לְעֻמַּת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דִּבְרַת שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם

(יד) ביום טובה היה בטוב. ביום שיש בידך לעשות טובה היה בעושי הטובה: וביום רעה ראה. כשתבא הרעה על הרשעי' אתה תהיה מן הרואים שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' ולא תהיה מן הנראים והיו דראון לכל בשר: גם את זה לעומת זה. הטובה ושכר פעולתה לעומת הרעה ושכר פעולתה: שלא ימצא האדם אחריו מאומה. להרהר אחריו של הקב"ה:

ים

פרק ע"ג וע"ד ויוליד מזה תולדה בלתי צודקת ובזה יטעה טעות, ובפרט בעניני האלהיות שכל החכמים חכמי הפלוסופיא אפילו ארסטו שהוא ראש לכולם טעה טעות גדול שהסבור כי' שעולם קדמון בקדמות האל ושהוא מסבתו על צד החיוב כחום מהשמש, רק ההבדל שהוא ידע אותם ר"ל כל הברואים, וזה כפירה גמורה ומי יוכל לתקן את הטעות הזה, כי אינו כמי שעושה כלי ויש בו חסרון שיוכל לתקנו אח"כ כי תחלת המעשה אינה סוף המעשה אבל בעיון אינו כן כי תכף שיניח הקדמה בלתי צודקת ויוליד ממנה תולדה בלתי צודקת מי יתקן אותה המחשבה הגרועה אשר עלתה בדעתו כפירה גמורה היא, ומי יוכל לתקנו כ"ש כשילמוד להאריס דעתו הכוזבת ויעלה טינא בלבם ח"ו רהמנא לצלן מן דין וכדין ואפשר שבא ג"כ להזהיר שכל אדם ילמוד חשבונות מולדות תקופות ומזלות כמו שאז"ל כל היודע לחשוב כו' ואינו מחשב עליו נאמר ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו, ועל כן אמר ראה לשון הבחנה בלב כמו ולבי ראה, וכמ"ש הרב המורה חלק ראשון, וזה ראה את מעשה האלהים כדי לחשב על נכון המולדות והתקופות והעיבורים לידע באיזה יום ר"ה ובאיזה יום יו"כ וכן כל המועדים על נכון כ"א תטעה ח"ו בחשבון מי יוכל לתקן את אשר עותו כשעשית ח"ו קודש חול ע"י שטעית בהשבונך, וע"כ מאחר שהזהיר על הימים טובים הסמיך לזה ביום טובה היה בטוב אמנם לפירוש הראשון פסוק של ביום טובה הוא ענין בפני עצמו:

(יד) **ביום** טובה היה בטוב כלומר ביום שאתה שרוי בטובה, כגון שיש לך שמחת נשואין או שמחת ברית כדכתיב גם הכי על אמרתך ועל כן אמר ביום טובה כי אלו היה מזהיר על המועדות הל"ל יו"ט כמו כי על יו"ט בא, ומשמע בפ"ק דר"ה שהי' ר"ה ואמר יו"ט ולא טובה, אלא מהורתא כדפירשני, ועוד דאי על ימים טובים קאמר מאי אשמועינן שיהיה בטוב פסוק מלא הוא ושמחת בחגך, וכן והיית אך שמח, ואם נומר שירצה ביום רעה הל"ל בי"ט ראה ברעה, ולא הצטריך היה בטוב, אלא בהכרח פירוש כדכתיבנא ואמר ביום טובה שאתה שרוי בטובה כנ"ל היה בטוב אבל לא ביותר רק וביום רעה ראה וכמו שכתבה התורה והיית אך שמך וכל אך מיעוטא הוא כי אחרי שמחה תוגה, ולזה אמר ביום רעה ראה אפילו בהיותך בטובה אל תשמח אל גיל כעמים שמחה שלמה רק תהשוב בלבך פן ירא בעיני ה' והבאת עליך רעה, או וביום רעה הוא דורבן ב"ה בעו"ה ראה כאלו הוא לפניך, אך לעתיד ימלא שחוק פינו כמו שאז"ל אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעוה"ז כדכתיב אז ימלא וגו', גם את זה לעומת זה עשה האלהים שהגלגל מקביל הציו עולה והציו שוקע, לפעמים השעולה במקום זה טובה בעולם ושהוא מתהפך מסבות השוכו גורמת רעה, על דברת כלומר הרעה והטובה באה על פי הנהגת המערכת אשר ה' לגאות שם משטרו שלא ימצא האדם להרהר אחריו ר"ל אחר הקב"ה מאומה להקשות צדיק וטוב לו צדיק ורע לו לפי שזה נולד במז"ט וזה נולד במזל רע ואפילו קא הוינן שנייהם נולדו ביום א' ובשעה א' וברגע א', יכול להיות שפעת הריון גרמו ולא היתה הריונם ביום או בשעה אחת, וא"כ למה תשמח שמחה שלמה הלא לא

תדע

תדע מה יוליד יום בסבות התהפכות הגלגל כאמור, ע"כ וביום רעה ראה, ולפי מה שפירשנו וביום רעה שיזכור בחורבן ביה"מ בעת שבהו על סיר הבשר יאמר כי גם את זה לעומת זה מעשה אלהים כי כמו שאתה רואה וזוכר בחורבן הבית בעת שמחתך כך הקב"ה ישמח אותך בבנינה כדכתיב שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה על דברת שלא ימצא אדם הרהור אחר הקב"ה שהוא מקפח שכר בריה ומה שאמר עשה לשון עבר כי דבר השם ב"ה כאלו נעשה כי לא ימנע ממנו כל וכן בכל דברי הנבואה אמר עבר במקום עתיד מטעם זה :

הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה׃ (טו) אֶת־הַכֹּל רָאִיתִי בִּימֵי הֶבְלִי יֵשׁ צַדִּיק אֹבֵד בְּצִדְקוֹ וְיֵשׁ רָשָׁע מַאֲרִיךְ בְּרָעָתוֹ׃ (טז) אַל־תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל־תִּתְחַכַּם יוֹתֵר לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם׃ (יז) אַל־תִּרְשַׁע הַרְבֵּה וְאַל־תְּהִי

סכל

(טו) יש צדיק אובד בצדקו. אע"פי שהוא אבד עודנו עומד בצדקו מעשה ביוסף בן פנחס הכהן שעלתה נימא ברגלו קרא לרופא לחתוך רגלו אמר ליה כשאתה מגיע להוט השערה הודיעני וכן עשה קרא להוציא בנו א"ל בני עד כאן היית חייב ליטפל בי מכאן ואילך אין אתה חייב לטפל בי שאין כהן מטמא לאבר מן החי מאביו: (טז) אל תהי צדיק הרבה. כשאול [illegible] להיות צדיק וריחם על הרשעים : ואל תתחכם יותר. לדון קל וחומר של שבות ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה וכו' : (יז) אל תרשע הרבה. אפילו רשעת מעט אל תוסיף להרשיע

(טו) **את** הכל ראיתי בימי וגו' לפי הפירוש הראשון פשוט הוא שאמרתי שלא ימצא האדם אחריו מאומה בענין צדיק וטוב לו כו' שהרי כן ראיתי יש צדיק אובד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו, אלא שזה נולד במזל רע וזה נולד במז"ט ואין הקב"ה מהפך עולמו בשביל הצדיק וכעובדא דר"א בן פדת בגמרא דתענית והביאו הזוהר דבראשית [דף ל"ט ע"ב] וביארו בסוד הגלגול לא שיהפוך עולמו אלא עולם שלו שיבא בסוד הגלגול, והיפך עלמא, דקאמר פירושו לפי הזוהר כדאיתא בסבא פרשת משפטים דמתחלה היה מעלמא דדוכרא, ועכשיו אשתו אמו הוא מעלמא דנוקבא ודוק [ובספרים שלנו הגרסא דאהפכיה לעלמא וכן גרס הרש"א, אמנם בזוהר גרס דאחריבי לעלמא], ולפירוש האחרון שהענין על החורבן ויזכה לשוש אתה משוש שאין הקב"ה מקפח שכר בריה יאמר זה הבחנתי בימי הבלי שהרי צדיק אובד בצדקו ואיך יהיה זה הרי הקב"ה אין מקפח שכר בריה חלילה השופט כל הארץ לא יעשה משפט אלא ודאי בהכרח שהקב"ה יתן שכרו משלם לעולם הבא וכן לרשע ישלם רשעתו בגיהנם ואם כן משפטי ה' אמת צדקו יחדיו, ובזוהר פרשת בא הפליא בפירוש פסוק זה :

(טז) **אל** תהי צדיק הרבה כמו שאמרו ענותנותו של ר' פלוני החריבה את בית אלהינו ואל תתחכם ביותר כמו קרח שאמר ומה חוט אחת של תכלת פוטרת טלית שכולה תכלת לא כ"ש וכן במה שאמר ולמד בק"ו שבית מלא ספרים פטור, למה תשומם למה תבא לידי שממה שהענותנותו החריבה בית אלהינו וקרח וכל אשר לו נאבד מן העולם, וכן שלמה עצמו שהיה מתחכם על דברי תורה, ולקח בת פרעה, וכן הרבה נשים, וגרם שממה לבה"מ כדכ' (ירמיה ל"ב) כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה ואחז"ל שזה הפסוק נאמר כשנשא שלמה את בת פרעה, ורבות הנשים הטו את לבבו ופסוק זה אמר על עצמו ועל אחרים, ולמה תשומם, גם ראוי עליו שהרי ב"ה נחרב בעבור זה ונכתב עליו ונשיו הטו את לבבו, הרי שבא לידי שממה על ההתחכמות ביותר :

(יז) **אל** תרשע כנגד צדיק, וסכל כנגד תתחכם והנה ידבר בהיפך צדיק דקאמר למעלה שלא

שלא יהא ענותן ביותר , שכשיו בא לומר ,שלא יכעוס ביותר , ועל כן אמר הרבה
כי לפעמים ראויה לכעוס כשיראה חמס וריב בעיר, והוליא הכעס בלשון רשע כי
עון פלילי הוא , כדאיתא בברכות פרק תפלת השחר א"ל אליהו לרב סלא לא תרתח .
ולא תחטא , וכן אמרו בנדרים כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו שנאמר הסר כעס

להרשיע : למה תמות בלא עתך . כשאול שנאמר וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהני' ובעמלק: (יח) טוב אשר תאחז בזה וגו'. אחוז בלדק וברשע אם אמר לך הנביא דבר הלדק בהוה דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאול אל יקל בעיניך לפקפק בו : יצא את כולם . ידי שניהם יקיים הלדק

סְכָל לָ֫מָּה תָמ֖וּת בְּלֹ֥א עִתֶּֽךָ׃ (יח) ט֚וֹב אֲשֶׁ֣ר תֶּאֱחֹ֣ז בָּזֶ֔ה וְגַם־מִזֶּ֖ה אַל־תַּנַּ֣ח אֶת־יָדֶ֑ךָ כִּֽי־יְרֵ֥א אֱלֹהִ֖ים
יצא

מלבך והעבר מבשרך רעה ואין רעה אלא גיהנם שנאמר וגם רשע ליום רע הרי שהוא כרשע ופסוק מלא שם רשעים חדלו רוגז ופירוש רש"י ז"ל חדלו מרוגזם וכבר אמרו כל הכועס שכינה מסתלקת ממנו , והנראה משום שנשמתו
מסתלקת ממנו , והנראה משום שנשמתו
מסתלקת ממנו והיא חלק אלוה ממעל כדכתב ויפח באפיו נשמת רוח חיים ואז"ל כל הנופח מעצמו נופח, א"כ איך תשרה השכינה עליו ולדעתי זהו ביאור הכתוב טורף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ ויעתק צור ממקומו, יאמר שמי שטורף נשמתו באפו ר"ל ע"י כעסו שנשמתו מסתלקת ממנו וע"י זה השכינה מסתלקת ממנו אמר וכי סבור אתה שלמענך תעזב ארץ שלא תשרה השכינה בארץ ויעתק צור ממקומו הלא ישכן לדיקים בארץ שאינם כועסים, ועליהם תשרה השכינה, לז"א אל תרשע הרבה כאמור , ואל תהי סכל לומר מאחר שאני רואה שטלמה התחכם ביותר ונלכד בחכמתו , וכן קרח נענש ע"י שלמד קלים והמורים אע"פ שאדם דן ק"ו מעלמו בכ"ז נענש , א"כ מה לי ללרה זו לדרוש קלים והמורים או להתחכם בתורה הלא הכנתא הוא מוטב שאהא יושב בטל ולא אחכם עוד לדרוש ק"ו ע"ז אמר ואל תהי סכל כי דרוש וקבל שכר , המנהג שלא יתנגד לקבלה שקבלנו מסיני ע"י משה רע"ה משא"כ קרח שהיה רולה לדרוש כנגד הקבלה שקבל משה מסיני ושלמה התחכם כנגד התורה לכך נכשלו , וכן מלינו בפירוש בקרא פתיל שפירושו פתיל אחד , ולא רבים מכ"ש לבוש ועל שניהם אמר למה תמות בלא עתך כי ידוע שהכעס מקלר ימים, או יאמר למה תמות בלא עתך שברי בחייך אתה מת כמו שאז"ל בפרק ע"פ (דף קי"ג) שלשה הייהן אינם חיים הרחמנים והרתחנים ואניני הדעת, כדי שהכעסנים חייהם אינם חיים ע"כ אמר למה תמות בלא עתך שבחייך אתה כמת, ולפי זה קאי נמי אל תהא לדיק הרבה להיות רחמן ביותר, כי גם הרחמנים חייהם אינם חיים , וכן אם יהיה סכל יושב בטל מלדרוש התורה תמות בלא עתך כמו שאמר ר"י בסוף הרואה שלשה דברים מקלרים ימיו ושנותיו של אדם וחד מנייהו מי שנותנים לו ס"ת לקרות ואינו קורא, וזה הסכל הרי התורה נשונה לפניו ואינו קורא א"כ מקלרים ימיו ושנותיו ולפי שהעוסק בתורה כתיב כי היא חייך ואורך ימיך ואם לאו בהפוך וזהו למה תמות בלא עתך, וכן המתחכם ביותר מת בלא עתו כמו שאירע לקרח ואירופו , ושלמה שהרבה נשים נתן לנשים חילו , וכתיב אל התן לנשים חילך :
(יח) טוב אשר תאחז בזה כלומר שתאחוז בלדקות ובענוה רק שלא יהא ענותן ביותר וג"כ
החכמה שאמרתי אל תתחכם ביותר מ"מ אל תניח ידך ממנו וכן הכעס
אשר הוא רשע אל תנה ידך ממנו לגמרי כי לפעמים ראוי לכעוס להפרים מאיסורא וכיולא כי קנאת ה' לבאות תעשה זאת כדי לייסר העוברים, כי ירא אלהים יצא את שהוא פועל לדק ועניו כראוי ומתחכם כראוי וכועס במקום הראוי לכעוס , ולפעמים נעשה סכל כדי שלא להעמיק בעיונים אלהייה פן יכשל אם אין לו רב ללמוד ממנו כל דבר ודבר לפי הענין יאחוז בו ולא יניח ידו ממנו לגמרי:
החכמה

יֵצֵא אֶת־כֻּלָּם׃ (יט) הַחָכְמָה תָּעֹז
לֶחָכָם מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הָיוּ
בָּעִיר׃ (כ) כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא׃
(כא) גַּם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יְדַבֵּרוּ
אַל־תִּתֵּן לִבֶּךָ אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע
את

רש"י

הצדק והרשע כהלכתן: (יט) החכמה תעוז להכם. לפי שאמר אל תרשע הרבה אם רשעת מעט אל תוסף עליו אלא פשפש במעשיך ותהא תוהא על החטא אמר החכמה תעוז להכם שהיא יועלתו לשוב בתשובה: מעשרה שליטים. מצינו ביאשיהו שהעיד עליו הכתוב וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו' הרי עמדו לו הכמתו שפשפש במעשיו וטוב לו מן עשרה מלכים שהרשיעו ולא שבו מדרכם: אשר היו בעיר. בירושלים רחבעם אביה אהזיה יואש אהרי מות יהוידע אמציה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו: (כ) כי אדם אין צדיק בארץ. לפיכך צריך לפשפש במעשיו: (כא) גם לכל הדברים וגו'. לפי שמדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו נאמר אל תרשע הרבה אומר גם לכל הדברים אשר ידברו אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן: אשר לא תשמע את עבדך

מכלול יופי

(יט) **החכמה** תעוז לחכם מעשרה שליטים בשכבר התרגם ומאור עינינו רש"י ז"ל הביאו כל המדרשים א"כ מהו אשר נאמר עוד אך אני אומר כי לכולם יש תשובה דהנ"ל החכמ' כעיזה בלשון עבר כמ"ש אשר היו שהוא לשון עבר כי תעוז הוא פועל עומד שהחכמה היא תעוז אך יש לתקן ולומר שכך פירושו החכמה היא תעוז לחכם, ומנא לן זה מעשרה שליטים אשר היו בעיר אנו למדין אותן וניחא לכל הפרושים, ואמר א"כ יקשה קושיא גדולה מאחר שנאמר שהחכמה היא תעוז לחכם א"כ למה מצינו שחטא יוסף במה שנהג עצמו ברבנות כדאי' בברכות פ' הרואה מפני מפני מה מת יוסף קודם אחיו על שנהג עצמו ברבנות, יאשיהו המלך עבר על דברי הנביא וכן נח נשתכר אברהם אמר במה אדע ומי לנו גדול ממשה שחטא במי מריבה ולא העיזה להם חכמתם ועל זה אמר כי אדם אין צדיק בארץ יאמר שמצד שהוא נברא מן האדמה:

(כ) **אין** צדיק בארץ ר"ל בעולם, או בארץ דייקא ר"ל בעוד שהנשמה טמונה בחומר אין מי אשר יעשה טוב ולא יחטא, או יאמר החכמה תעוז לחכם שיותר משיג בשכלו מעשרה שליטים המה עשרה כחות מלאכים אשר תלוים בעיר שלמעלה כדכתב ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו וכן כתיב בקרבך קדוש ולא אבא בעיר והוקשה לו א"כ שכך חשיבתו של אדם למה הוא חוטא והיתה התשובה כי אדם אין צדיק בארץ כאמור לעיל, או מעשרה שליטים המה עשרה גלגלים אשר בעולם שהוא כעיר המוקף חומה כך הוא מוקף מגלגלים והתכמה תעוז יותר שהרי לפעמים מצד המערכת ראוי לבא רעה לעולם והצדיק מבטלה בזכות תורתו או ע"י תפלתו אם כן החכמה תעוז לחכם:

(כא) **גם** לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך ע"ד שאחז"ל אפילו כל העולם אומרים עליך צדיק אתה תהיה בעיניך כרשע והנה אמר שלא ישים לבו אל כל הדברים, אמנם לקראם ישית לבו כשמוכיחין אותו על פניו על שעשה דבר שלא כהוגן ישית לבו אליו ויעשה תשובה ויתקן את אשר העוה אמנם כשישבחוהו לא ישית אל זה לבו ויאמר בלבו בודאי זה האדם נצרך לי וע"כ משבח אותי כדי שאמלא רצונו ועל כן לא דבר עלי רק טוב, אבל אפשר מ"מ ששונא אותי בלבו ואמר שזה לך האות שכן הוא שהרי לא תשמע את עבדך מקללך, ולמה לפי שהוא נצרך לך, בן הדבר באיש אשר ישבחך הוא לפי שהוא נצרך לך, אבל מ"מ אפשר בלבו מקללך, וזה הדבר תוכל להשיג בעצמך שהרי גם פעמים רבות אתה קללת אחרים בסוד ולפנים לא עשית וז"ש אשר ידע לבך ולא לבות אחרים כי עשית בסוד, וע"כ לא תשית לבך לכל הדברים, וכו' וכעין זה פי' הרב מאלשיכו ז"ל:

אֶת־עַבְדְּךָ מְקַלְלֶךָ׃ (כג) כִּי גַּם־פְּעָמִים רַבּוֹת יָדַע לִבֶּךָ אֲשֶׁר גַּם־אַתְּ אתה ק' קִלַּלְתָּ אֲחֵרִים׃ (כג) כָּל־זֹה נִסִּיתִי בַחָכְמָה אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי׃ (כד) רָחוֹק מַה־שֶּׁהָיָה וְעָמֹק ׀ עָמֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ׃ (כה) סַבּוֹתִי אֲנִי וְלִבִּי לָדַעַת וְלָתוּר

ובקש

בדך מקללך. אין טוב אשר שמה אזנך לשמוע את עבדך מקללך. ד"א מעשר' שליטים אלו עשר' דברי' המאמינין את האדם שתי עיניו מראין אותו דברי עבירה שתי אזניו משמיעין אותו דברים בטלים שתי ידיו שגוזל והומס בהן שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה ופיו ולבו ד"א החכמה תעוז לחכם זה נח מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו, ד"א לחכם זה אברהם מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו דבר אחר לחכם זה יוסף, מעשרה שליטים אלו אחיו. דבר אחר לחכם זה משה מעשרה שליטים עשרה דברי' המשמשין את הגוף על ידי מאכל מן שותא לוושטא ומן וושטא לכרסא וכו' כדאי' במדרש קהלת, והחכמה עמדה לו למשה שלא נצרך למאכל ארבעים יום וארבעים לילה, כל הפנים הללו במדרש ואיני יכול ליישב עליהן מקרא של אחריו כי אדם אין צדיק בארץ כל זה נסיתי בחכמה מוסב על מקראות שלמטן (ס"א ולא על וד"ק) ועל שמעלן: (כג) נסיתי בחכמה. בתורה: אמרתי אחכמה. לדעת את החכמה: והיא רחוקה ממני. ומה היא זו: (כד) רחוק מה שהיה. את הדברים הרחוקים שהיו ביצירת בראשית: ועמק עמק. מי הוא ימצאנו. שאין לי רשות להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור, ושוד. (כה) סבותי לדעת ולתור. ולבקש

חכ מ

(כג) כל זה נסיתי בחכמה יאמר עד הנה רתי דברים דברי חכמות רבות וידעתיו וחזק הוא בלבי דבאלו נסיתיו, או נסיתיו ממש, כי לאחר שהשגתי דבר בחכמה הלכתי ובחנתי ונסיתי הדבר ממש, או יאמר באלו נסיתיו ובחכמה פירוש בשביל חכמ"ה תתאה כלומר בשביל שזכיתי לחכמה תתאה שהיא חכמת שלמה על כן השגתי כל דבר בעולם על מתכונתו כי היא אם כל חי והיא הודיע לי כל דבר ואמרתי אחכמה אזכה לחכמה עלאה והיא רחוקה ממני, מכ"ש שרחוק מה שהיה ב"ש ועמוק עמוק א"ס שהוא עלת על כל העלת ב"ה וב"ש, שאין לו לא שם ולא כנוי ולא השגה בלום פיך ולדבר בו מי ימצאנו:

הגה"ה וע"פ ס' הפליאה שכשהידיעה בת"ת כדכ' היפלא מה' דבר והיכולת תלוי בבינה כדכ' מי יתן והבינה נקראה מי אמר אמרתי אחכמה הידיעה של הקב"ה והיא רחוקה שהיא בת"ת כדאיתא בזוהר דבראשית [דף ז'] לרחוק דא יעקב ואולם הנסים ונפלאות שנעשו וכן הבריאה שהכל תלוי ביכולת רחוק מה שהיה כי אין אדם יכול להשיג וגם היכולת רחוק הו' למעלה עמוק עמוק מי ימצאנה ר"ל בבינה הנקראת מי שם תלוי היכולת, הצריך שם בענין הידיעה והיכולת יעיין הרואה שם אצל ויאמר אלהים יהי אור, עד כאן ההג"ה, או יאמר כל זה מה שהם דברים התלוים בטבע ותכונה נסיתי בחכמה כן מצד חכמת הטבע והפלוסופיא או חכמת התכונה, אמנם אמרתי בלבבי כמו שחכמתי ביותר מכל החכמים בעניינים שהזכרתי כן בחכמת התורה אחכם ואדע סודותיה וטעמיה כמו שעטנז כלאים פרה אדומ' שהשטן והמינים משיב עליהם והיא רחוק' מאד מלהשיג ורחוק היא מה שהי' הוא ענין האצילות כדאיתא בספר הבהיר א"ר ברכיה מ"ד ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור ולא אמר והי' משל למלך שהי' לו חפץ נאה הצניעו עד שיזדמן לו מקום ושמוהו שם הס"ד ויהי אור שכבר היה עיין ברקאנטי פירוש מפסוק זה, ועמוק עמוק אין לך רשות לדבר רק מי ימצאנו הנקראת בינ"ה מי היא קיימא לשאלה ודוק:

(כה) **סבותי** אני ולבי וגו' ובקש חכמה וחשבון ר"ל עיינתי בחכמת התכונה שצריכה חכמה וחשבון השעות ורגעים באיזה רגע יבא המולד או התקופה, וכן בידיעת מזל הכוכבים, והתלי והדומה, לידע אם השנה גשומה או שחונה, או אם יהי' שלום או מלחמה ולידע שברגע זה ימות מושל פלוני או אדם פלוני, או רגע זה יעלה פלוני לגדולה או רגע זה פלוני יעשיר ופלוני זה יעני ולדעת רשע כסל כאלו אמר כסל רשע ר"ל

מזלו

וּבִקֵּשׁ חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן וְלָדַעַת רֶשַׁע כֶּסֶל וְהַסִּכְלוּת הוֹלֵלוֹת׃ (כו) וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים לִבָּהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמָּלֵט מִמֶּנָּה וְחוֹטֵא יִלָּכֶד בָּהּ׃ (כז) רְאֵה זֶה מָצָאתִי אָמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן׃ (כח) אֲשֶׁר

עוד

מזלו של רשע ורציתי לידע אם הוא מפאת המערכת. וכן מזלו של סכל וזה הכתוב אומר רשע כסל והסכלות שמלת כסל נמשכת לרשע ונמשך לו הסכלות ור"ל מזלו של רשע הכל וכן מזלו של סכל כי נמצא לפעמים שוטה גמור מצליח ביותר ולכל זה סבותי אני את לבי לידע כל זה. והו' כוללת מי שמטריח שכלו לידע אלו הענינ' הוא שגעון וערבוב כי עמוקים הם אילו הענינים. כי הכל מפאת רצון האלקי ב"ה הגם שלפעמים בא מפאת המערכת הוא בגזרת האל ב"ה אשר שם משטרו בארץ ולפעמים ישנהו האל ב"ה כרצונו וכעו מעגלותיו לא תדע ע"כ שגעון הוא כשמטריח שכלך בזה:

(כו) **ומוצא** אני. כלומר גם זה מצאתי שהאשה הרעה אינה באה לאדם מצד פאת המערכת רק מזדווגין לפי מעשיו וז"א טוב לפני האלקים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה:

(כז) **ראה** זה מצאתי אמרה קהלת קאמר אמרה לשון נקבה וקאמר זה לשון זכר. והמדרש שהביא רש"י ז"ל שרוח הקדש פעמים משיחה בלשון זכר ופעמים של נקבה כמו עוזי ומפלטי לי. כי אתה עזרתני אינו דמיון לזה דהתם בתרי קראי וככא בחדא קרא אכן מה שפי' אמרה נפשו של קהלת הוא לדעתי מיושב יותר והוא כאילו כתב אמרה נפש קהלת:

אחת לאחת למצוא חשבון רש"י ז"ל הביא מ"ר אמר ר' ירמיה כו' אחת לאחת למצא החשבון אל ישיאך יצרך לחטוא קודם שאתה בר עונשין או ישיאך יצרך לחטוא פעם אחת שהרי הקב"ה מעביר ראשון ראשון כי אחת לאחת למצוא החשבון כי אם תחטא בדבר זה אין אתה נענש עליו מ"מ כשאתה חוזר לחטוא בדבר זה אחר שתהיה בר עונשין תתענש גם על הראשונה כמו שהאריך בזה החסיד בעל ש"ח. ודבר מסתבר הוא כי הראשונות גרמו האחרונה שהרי עבירה גוררת עבירה וכן אף על פי שמעבר הראשונה לא תסלק הדעתך כמסלקין אותה לגמרי ונמחות אלא על דרך שאמרו רז"ל מעבירין את המת מלפני הכלה כמ"ש הרשב"י ע"ש בזוהר (פרשת עקב דף קל"א ע"ג) בפסוק גם ה' העביר חטאתך לא תמות. כאמור גבי דוד המלך ע"ה שאף על גב שעשה תשובה העבר רוח ה' הוא מקמיה והענין שהקב"ה מסלק מן הצד אם ח"ו חזר על הראשונות ר"ל לעשות עוד אותו עון שהעביר לו הקב"ה ראשון הן הנה עדיו ויד העדים תהיה בראשונה רח"ל מן דין ודין:

(כח) **אשר** עוד בקשה נפשי. למצוא שהנשים יהיו יותר יראת אלקים מאנשים ולא מצאתי

חכמת פרשת פרה אדומה והחשבון קץ הגאולה: ולדעת רשע כסל. לעמוד על סוף דעתה של האפיקורסית, והסכלות הוללות. מעורב ומשועמם שנה, (כו) ומוצא אני מר ממות. שהיא קשה מעברה דברים הקשים שנבראו בעולם כדאיתא בבבא בתרא בהשותפין ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו האפיקורסות, וחרמים לבה. לשון מכמורת כמו יגורהו בחרמו יאספהו במכמרתו, אסורים ידיה, משהחזיקה באדם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותות, אסורים. שם דבר של קשורים כמו ויונכו אסוריו קשוריו כן פירשו מנחם: (כז) ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצוא החשבון. כל המצות שהצדיקי' עושים והעבירו' שהרשעים עושים נמנים לפני הקב"ה אחת אל אחת עד שמצטרפות לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במסכת סוטה, אמרה קהלת, אמרה קבוצת החכמה ואמרו נפשו המשכלת המקבלת החכמה, קהלת ל' נקיבה הוא וכשהוא אומרו בל' זכר מוסב על הקובלה והוא שלמה, ובמד' מצינו א"ר ירמיה בן אלעזר רוח הקודש פעמים משיחה בל' זכר ופעמים משיחה בל' נקבה כתוב אחד אומר עזרי ומפלטי לי וכתוב אחד אומר כי אתה עזרתי ומפלטי אתה כתוב אחד אומר קול מבשר וכתוב אחד אומר מבשרת ציון: (כח) אשר עוד בקשה נפשי. לבד אלה האמורים למעלה

עוד־בִּקְשָׁה נַפְשִׁי וְלֹא מָצָאתִי אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי וְאִשָּׁה בְכָל־אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי. (כט) לְבַד רְאֵה־זֶה מָצָאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם יָשָׁר וְהֵמָּה בִקְשׁוּ חִשְּׁבֹנוֹת רַבִּים.

ח (א) מִי כְּהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר חָכְמַת אָדָם תָּאִיר

פניו

רש"י

למעלה שבקשתים ולא מצאתים בקשה עוד נפשי כשרה בנשים ולא מצאתי כי כולן דעתן קלה עליהן, אדם אחד מאלף מצאתי, כנוהג שבעולם אלף נכנסין למקרא אין יוצאים מהם להגיע שראוים למשנה אלא מאה ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאין מהם לגמרא אלא עשרה ואותן עשרה שנכנסין לגמרא אין יוצא מהם אלא אחד להוראה הרי אחד מאלף, ואשה בכל אלה. אפילו באלף לכך אתה צריך להזהר בה: (כט) לבד ראה זה מצאתי. בזה לשלם תקלה על ידם: אשר עשה. הקב"ה את האדם הראשון ישר. והמה. משנזדווגה לו חוה אשתו ונעשו שנים ונקראו המה, בקשו חשבונות רבים. מזימות ומחשבות של חטא כך נדרש במדרש. (א) מי כהחכם. מי בעולם חשוב כאדם חכם ומי יודע פשר דבר. פתרון של דבר כמו שמצינו בדניאל מתוך חכמתו שהיה חכם בירא שמים נתגלו לו רזי פשרים מי כזה שעשה פשרים בין ישראל לאביהם שבשמי'

מכלול יופי

מצאתי. שאדם אחד מאלף מצאתי. הוא שנהרג מאלפו לפני העגל ואשה בכל אלה כשאמרו אלה אלהיך ישראל לא מצאתי שהרי נאמר ויתפרקו כל העם נזמי הזהב וגו' בעל כרחם שלא חטאו בעגל ועל זה אמר בקשה נפשי למצוא עוד פעם אחד כדבר הזה שהנשים יהיו יותר יראי אלהים מן האנשים כמו שהיו בעגל ולא מצאתי כי אדרבה נשים דעתן קלות: (כט) לבד זה ראה מצאתי שהקב"ה עשה את האדם ישר. שבראו מן העליוני' ומן התחתוני' כדי שלא יהא קנאה במעשה בראשית והמה מלאכים כשאמר להם הקב"ה נעשה אדם אמרו לו מה אנוש כי תזכרנו ובקשו שיתן להם חשבון מה תהיה מעלתו. וכמו שהשיב להם הקב"ה שיש בו חכמה יתירה לקרוא שמות. או יאמר כשברא את האדם עשהו ישר כי כל אבר ואבר באדם יש לו שייכות מה כדמיון אדם העליון כביכול וגידיו ועורקים ואבריו. איבריו רמ"ח כנגד מצות עשה וגידיו שס"ה כנגד לא תעשה והמה כשנעשו אדם ר"ל שנעשו ממנו שנים שברא לו חוה מצלעתו בקשו חשבונות רבים. כי על ידי שחטאו באכילתה מעץ הדעת הטיל הנחש זוהמא בחוה. וגרמת ימי הזיבה ימי נדה לבלשה ימי טוהר ובאים דיני זה בראיות הרי שיש לנו חשבונות רבים שבאו על ידי אותם העון:

ח (א) מי כהחכם יודע פשר וגו'. מדקאמר כהחכם בה"א הידיעה נראה דקאי על האלהים שהוזכר למעלה בקרא הקודם שהוא החכם האמתי ברוך הוא היודע לתקן את האדם אף על פי שחטא בכדי שיהיה לו קיום וכן לכל אדם על ידי התשובה. ומי יודע פשר דבר שכשחטא אדם וחוה אמרו המלאכים להקב"ה הרי אמרת לאדם ביום אכלך ממנו מות תמות. והקב"ה פשר להם הדבר היום שאמרתי הוא יום משלי שהוא אלף שנים. ואמר ולא די שהוא יודע תיקון לאדם על ידי התשובה. עד שכשישוב יתקן אותו ולא יחשוב לו עון אלא אף גם זאת כשישוב ויעסוק בתורה יאירו פניו ויכלו ויסתלקו ממנו רשימא דאנפין כמבואר בזוהר בכמה מקומות וזהו שאמר חכמת אדם תאיר פניו כי רשימא דאנפין הם מגד הקל פי' והחטא ובתורה יאירו פניו ויסתלקו הרשימין: **הגה"ה** חכמה ח"ת כ"ף מ"ם ה"י עולה תרי"ג וה' אותיות הרי תרי"ח הרי חכמה עולה כמנין תאיר וזהו תאיר פניו ועז פניו ישנא המעיז פניו לבלתי השיב בתשובה ישנא שהקב"ה משנה פניו עד שנמשל כבהמות נדמו ואז מוראו וחיתיתו אשר היה לו על חיות הארץ נלקח ממנו וכשבורים שהוא בהמה ופוגעין בו וממיתים אותו: או יאמר כי יש מעלה לאדם כי חכמת אדם תאיר פניו וכמו שמצינו למשה רבינו ע"ה כי יראו מגשת אליו כי קרן עור פניו כמו שפי' רש"י ז"ל

אבל

פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא. (ב) אֲנִי פִּי־
מֶלֶךְ שְׁמֹר וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת
אֱלֹהִים. (ג) אַל תִּבָּהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ
אַל־תַּעֲמֹד בְּדָבָר רָע כִּי כָּל־אֲשֶׁר
יַחְפֹּץ יַעֲשֶׂה: (ד) בַּאֲשֶׁר־דְּבַר־
מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר לוֹ מַה־
תַּעֲשֶׂה: (ה) שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע
דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב
חכם

רש"י

שבשמים, ועז פניו ישונא. משאר הבריות עד כי יראו מגשת אליו כי קרן עור פניו: (ב) אני פי מלך שמור. לפיכך אני צריך ונכון לשמור פי מלכו של עולם שהיא התורה שבכולן: ועל דברת שבועת אלהים. שנשבענו לו בחורב לשמור מצותיו, דבר אחר אני נכון לשמור פי מלכי ועמים המושלים כמו בגלגליות וארנוניות: ועל ודברת שבועת אלהים. ובלבד שלא יעבירוני את השבועה שנשבענו למקום: ועל דברת. ואצל דברת שבועת אלהים אשמור פי המלכים וכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שאמרו לנבוכדנצר לך אמרין מלכא נבוכדנצר לא חשחין אנחנא על דנא פתגם להתבותך אם מלכא למה נבוכדנצר ואם נבוכדנצר למה מלכא אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דאת מלכא לנו לעבודה ולמסים ולגולגליות אך על דנא לעבוד עבודת כוכבים נבוכדנצר את. (ג) אל תבהל מפניו תלך. אל תהי נבהל לזוז מהמלך ותברח מפניו למקום שאינו מגיע שם שבכל מקום הוא שליט, אל תעמוד בדבר רע. אל תעמוד עצמך עוסק בדברים רעים, כי כל אשר יחפוץ. להפרע ממך רשות ויכולת בידו לעשות: (ד) באשר דבר מלך שלטון. בשביל אשר דבר הקב"ה מושל הוא ומי יאמר לו מה תעשה ואם שומר מצוה אתה לא תדע דבר רע לא תבואך, (ה) ועת ומשפט ידע לב חכם. החכם יודע שיש עת קבוע לפקודת רשעים ומשפט יש לפני הקב"ה שסופו להפרע מהם משפט

יושפיל"א

מכלול יופי

אבל ועז פניו ישנא ישתנה לרעה כמו שמצינו בעוזיה שהעיז פניו להשתמש בכהונה גדולה ונשתנה פניו שנצטרע עד יום מותו:

(ב) **אבל** אני פי מלך שמר לא בקשתי לעשות כן להשתמש בכהונה רק שמרתי פי מלך ב"ה כדכתיב כאשר דבר ביד משה לו שכל שישתמש בכהונה שלא ע"פ דבורו של הקב"ה יצטרע כמו ידו של משה שנצטרע בשליחתו וכן אני נזהר מלחטוא באשר דברים שהרי נשבעתי לו בעת הולדותי שמשביעה אותי למעלה הוי צדיק ואל תהי רשע וזהו על דברת שבועת אלהים:

(ג) **אל** תבהל מפניו ברבה ר' חייא בר גמדא פתח מוסר ה' בני אל תמאס אני הפותח פותח בדבר טוב והחותם חותם בדבר טוב דתנינן בברכות יקרא ומפסיק. בקללות אינו מפסיק אלא קורא את כולן ויש לדקדק היאך הביא זה הענין של פוסק הקללות אקרא דאל תבהל מפניו וכ"ל דחסר ברבה וצ"ל אל תבהל מפניו וגו' וקאי אסיפא דקרא דכתיב ואל תעמוד בדבר רע דהיינו שלא יעמוד ויפסיק בקללות פשוטו של מקרא אל תבהל להיות בהול לילך מפניו כמו שעשה יונה בן אמתי שהולך חוצה לארץ כדי שלא יהיה נגלה עליו והו אל תעמוד בדבר רע כמו שקרה ליונה שהיה בספינה בצרה ואח"כ במעי הדגה כי כל אשר יחפץ יעשה ומה שמבקש לעשות עושה ושלטונותו בכל מקום רק על פי דבורו וזהו שאמר אחר כך:

(ד) **באשר** דבר מלך שלטון, ויש נמי לפרש באשר דבר מלך שלטון כי הדבר היוצא מפיו של הקב"ה נעשה שלטון בעולם כי מדבריו נעשים המלאכים כמו שיסדו מתקני התפלה ודבריו חיים וקיימים ומה שפרש"י ז"ל הם דברי התנחומא:

(ה) **שומר** מצוה לא ידע דבר רע לפעמים נגזר שתבא רעה על האדם בשעה פלונית ונזדמן שהולך למצוה באותן שעה ועי"ז נצול ואלו היה בביתו נסתכן ולפעמים הקב"ה מרחם עליו ומזמן לו מצוה כדי שיעסוק בה כדי שיהא נצול והוא לא ידע בדבר רע שהיה ראוי לבא עליו אלו לא היה עוסק במצוה וקאמר שומר ולא קאמר עושה מצוה, להורות שאפילו ההולך וממתין על המצוה הרי הוא כמו עושה והוא כמו ואביו שמר את הדבר כמו שפרש"י ז"ל, עי"ל שומר מצוה מי שהוא תמיד שומר ומצפה וממתין על אותה מצוה לעשותה בתמידות לא ידע דבר רע שכך שנו רז"ל בקדושין פ"ק כל העושה מצוה א'

מטיבן

מטיבין לו ומאריכין ימיו וכו' ומצאתי למפרש א' כתוב בקלף ישן כל העושה מצוה אחת בתמידות וז"ל לא שהמפרש בא לפרשו באופן אחר ממה שפי' הרמב"ם והמפרשי' ז"ל שפירשו יתירה על זכיותיו דא"כ איך יפרש וכל מי שאינו עושה מצוה אחת כו' אלא שדעתו שצריך לו מצוה אחת יתירה על עונותיו אותה בתמידותו שאז גורמת כל הפלגה דברים ודייק מדקתני כל העושה לשון הווה ולא קתני כל שעשה מצוה כו' אלא בא להורות כל העושה בתמידות ועל זה אמר שומר לשון הווה תמיד לא ידע דבר רע שניצול מדינה של גיהנם שהרי שנו במשנה ומאריכין לו ימיו ופירשו לעולם שכולו ארוך כמפורסם שאין אריכות ימים אלא לעוה"ב.

ואין לך דבר רע כמו גיהנם כדכתיב ביום רעה ימלטהו ה' ופירוש הרשב"י בזוהר שיום רעה הוא עונש גיהנם ועת משפט ידע לב חכם יאמר שלפעמים יש מי שנזהר במצוה לעשותה תמיד כגון שנזהר בתפלת מנחה ומתפלל כשמגיע זמנה ואינו ממתין עד שהצבור מתפללים וכן אינו יודע מה משפט ודיני התפלה כוונתה וכריעותה וכוונת ההכריעות לחבר יאהדונה"י כמבואר בזוהר וביארו החכם הגלאנטי, אבל החכם אינו כן כי עת ומשפט כאמור ידע לב חכם, ורבו כמו רבו המדרשים בתנחומא, שומר מצוה ה אהרן ונפתח אוהל מועד וגו' ע"ש ונראה מדבריו שגם הוא פירוש שומר לי המתנה כדכתי,ב לא תצאו שהיה צריך להמתין שם שבעת ימים :

חָכָם׃ (ו) כִּי לְכָל־חֵפֶץ יֵשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי־רָעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו׃

כי

יופפיל"א בלע"ז והוא הפורענות: (ו) כי לכל חפץ. כשה אדם עושה חפצו ועובר על דת יש עת להפרע ומשפט ופורענות מוכנה, כי רעת האדם רבה עליו. כאשר רבה רעת האדם ושאתה גדולה אז באה פקודתו כי משמש בלשון כאשר כמו כי יהיה להם דבר בא אלי.

כי

(ו) **כי** כל חפץ של הקב"ה שהוא חפצו ורצונו שיעשה האדם מצותיו כדכתיב ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם, יש עת ומשפט כאמור שצריך לכוין העת וידע משפט המצוה ומעשיה, וע"י החכם נותן לבו לידע עת ומשפט, ובעבור שיש להקשות שני קושיות הא' כיון שכן הוא של כל חפץ יש עת ומשפט למה החכם ידע אותו לבד, ואין כל אדם מטריח את עצמו ללמוד עת ומשפט, והקושיא השניה כיון שהחכם ידע עת ומשפט הי' לו להציל כל העולם בזכותו ויתה התשובה על הקושיא הראשונה: **כי** רעת האדם רבה עליו ואין כל אדם זוכה לכך ללמדו, או בשביל סבת חטא או חטאים הידועים אצל הא-ל ית' עד שסר ה' מעליו השכינה ורוח הקודש עד שאינו יכול להשיג, או שגלגלו ומזלו מתהפך בסבות לרעתו עד שקשין לו מזונותיו כקריעת ים סוף או שיחלה ונפל למשכב, ושאר סבות רעות המתהוה בכל יום רחמנא לצלן, וזהו שאמר כי רעת האדם רבה עליו או יאמר שהוא לסבת חטא או חטאים הידועים אצלו יתברך כמו שקבל עליו הרמב"ם שהקב"ה מסיר לו הבחירה, וכמו שהיה הענין אצל פרעה ואני אקשה את לב פרעה, ועל הקושיא השניה שהיו לו להציל כל העולם בזכותו תירץ גם כן בזה כי רעת האדם רבה עליו שישנן הרבה חוטאים בעולם שמכריעים לכף חובה ולא תספיק זכות החכם היודע עת ומשפט. ועל פי הסוד עת ומשפט הם דו פרצופים ועל זה אמר ועת ומשפט ידע לב חכם. וכן כי לכל חפץ של הקב"ה יש עת ומשפט המכוין והמבוקש של הקב"ה מן האדם הוא לקשר ולדבק עת ומשפט. שהם דו פרצופים ולא לבד אילו אלא אף יש חכמה י' בינה ה' כנודע שבשעת הגלות נאמר ותלכנה שתיהן ב' הכין כמבואר בזוהר ובתיקונים שאז צריך לחבר גם כן י"ה ו"ה כי לכל חפץ שכל חפצו של הקב"ה י"ה ועת ומשפט שהם אבא ואמא ברא וברתא שהם דודים ורעים המוזכרים בזוהר ריש ויקרא. ואולם בקרא הקודם לא קאמר ויש עת ומשפט ידע לב חכם כי מעט מזעיר אשר השגתם מגיע לשלש העליונות כמו הרשב"י

ודומה

ודומה לו שהרי אפילו בימי בית שני קיימא לשאלה ובשגת חכמים אינו רק ב"ן ימי הבנין. ואמר מאחר שחפץ הקב"ה ביש עת ומשפט ואין אדם זוכה אפילו לעת ומשפט ואפילו אותו החכם איני יכול לכוין בכל עת ולמה אין האדם יכול לכוין בכל עת ואמר כי רעות האדם רבה עליו המה הקליפות המונעים הכוונה ממנו. ואפשר שמרמז שכן אותן הקליפות שנולדו מן האדםכשפירש מאשתו ק"ל שנים כמבואר בזוהר אותן הקליפות הן הן המונעים וזהו כי רעת האדם אדם דייקא:

(ז) כִּי־אֵינֶנּוּ יֹדֵעַ מַה־שֶּׁיִּהְיֶה כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה מִי יַגִּיד לוֹ׃ (ח) אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלוֹא אֶת־הָרוּחַ

(ז) כי איננו יודע מה שיהיה. כשהרשע עובר עבירה איננו נותן לבו למה שעתיד הקב"ה להביאו ב שפט ואוי לו בכך כי כאשר יהיה הפורענות מי יגיד לו להמלט בו וליפול בו עלה ולפול רשות כי פתע פתאום יבואנו, (ח) אין אדם שליט ברוח. ברוחו וילכו שלוחי של מקום לכלות ולמנוע ממנו את הרוח שבגופו שלא ימלט

(ז) **כי** איננו יודע מה שיהי'. וא"ת מאחר שהאדם עלול לרעות רבות כאמור ילך ויתפלל ויבקש על זה שינצל. אמר כי איננו יודע וגו' בודאי אילו היה יודע שנגזר עליו דבר בר מינן היה יכול להתפלל. או היה יודע שנגזר עליו רעב היה יכול להתפלל עליו שינצלנו מרעב וכן כולם. אבל אינו יודע מה שיהיה איזהו רעה שיהיה שיתפלל עליה. וא"ת יתפלל על כולם הנילני מחרב ומרעב מדבר ומשבי וכן יזכיר כולם בתפילתו הרי לא מצלינן אתרתי כדאיתא בפרק קמא דתענית בימי ר' שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא אמרי היכי נעבד נבעי רחמי אתרתי לא אפשר. אלא לבעי רחמנא אמותנא וכפנא נסבול ויליף מדכתיב בעזרא ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת מכלל דאיכא אחריתי במערבא אמרי כו' ורחמי למבעי מן קדם אלהא דשמיא על רזא דנא מכלל דאיכא אחריתי. וא"ת אנן היכי מצלינן והסר מעלינו אויב דבר וחרב ורעב ויגון כו' היינו אנו מתפללין תמיד והוא קודם הגזירה. ובצבור יכולים להתפלל שלא תבא. אבל כשנגזרים שני רעות ח"ו אינם יכולים להתפלל רק על אחד. וא"ת הרי אנו מתפללים והסר מעלינו אפילו ביחיד שאני התם כיון דכ"ע מתפללים באותו זמן כצבור דמי. שהרי מתפלל בשעה שהצבור מתפללין. וז"ש כי איננו יודע מה שיהיה. שיתפלל עליה מקודם; וא"ת יתפלל לאחר שיצאת הגזרה ויראה כי יבא חוס הדין בר מינן דבר או רעה ח"ו ויתפלל על זה שהקב"ה יבטלנה על זה אמר כי כאשר יהיה מי יגיד לו שהוא גזירה מאת הש"י שיהיה במשך הזמן יוכל להיות שהוא גזירה לפי שעה שבהרף עין יבא תשועת הש"י כמו שהיה הענין בשומרון שאה סואת בשקל או אפשר שאותה גזירה כלל שמא היא מפאת המערכת השמימי וקשה להפך המסבה: כמו שהיה הענין אצל ר"א בן פדת שהבאנו לעיל. או יאמר כי הנה כשבאה צרה על האדם צריך להתודות על חטאיו אשר עשה אשר בשבילם באת הרעה עליו ואחר כך יתפלל לאלהיו שיעבור ממנו הרעה. וסר עונו וחטאתו תכופר כי נרפא נגע מן הצרוע. אבל בעבור כי רעת האדם רבה עליו וחטאיו עצמו מספר לא יוכל לידע באיזה עון באת עליו ועל זה אמר כי כאשר יהיה ר"ל מי יגיד לו בעבור איזה חטא באת עליו ויתודה עליה ויתכפר הגם שלפי הזוהר שהמתודה על אחת מחטאיו כל העונות נגררים אחריה אפילו הבלתי ידועים לו היינו לענין כפרה שנתכפר לו עונותיו, אבל לענין שיצאת עליו גזירה ונותן רשות למקטרג לגבות חובו אינו סר מעליו עד שיתודה על אותו עון עצמו שבאת עליו הגזירה רעה בעבורה. וזהו מי יגיד לו כאמור:

(ח) **אין** אדם שליט ברוח. היש לכלוא את הנשמה אשר היא דקה מן הדקה ורוחניות ביותר ואין שלטון ביום המות שאין רואין שהמלך ימות המיתה קלה יותר משאר בני אדם

אדם אדרבה יבא לעיתים שימות במיתה חמורה ומשונה יותר משאר בני אדם ומי לנו גדול משאול המלך ובניו יראה בספר שמואל (סימן ל"א) איך מתו בחרב וגם אחרי מותו כרתו את ראשו ותקעו גויתו בחומת בית שן וכן גויות בניו ואחר כך שרפו אותם בני ישראל כמבואר שם ואין משלחת במלחמה פי' רש"י ז"ל במלחמה זו של מיתה ר"ל שלא יוכל לומר השלח בני או עבדי שימות במקומי ונ"ל לפי' זה שפי' במלחמ' זו שאמר ואין משלחת שצריך לשלוח אחריו כשיגיע עתו למות אדרבה הוא בעצמו הולך למקום שימות כמו שאמרו רגלוי דאינוש ערבון ביה לכל אתר דמתבעי תמן מובילין יתיה.

הָרוּחַ וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת־בְּעָלָיו׃ (ט) אֶת־כָּל־זֶה רָאִיתִי וְנָתוֹן אֶת־לִבִּי לְכָל־מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ׃

ובכן

יטלנו מלאך המות, ואין שלטון: של שום מלך ניכר ביום מותו בכל מקום אתה מוצא והמלך דוד וביום מותו ויקרבו ימי דוד למות ולא הוזכר מלכות כאן, ואין משלחת במלחמה. זו לומר השלח בני או עבדי במקומי, (ט) את כל זה ראיתי. האמור למעלה, ונתון את לבי לכל מעשה. וגם לכל מעשה בני אדם נתתי את לבי וראיתי את אשר שלט אדם בחבירו וגבר עליו וסופו נהפך לרעתו עמלק נתגבר על ישראל וסופו ואחריתו עדי אובד וכן פרעה וכן נבוכדנצר וכן סנחריב.

ובכן

או יאמר ואין שלטון ביום המות ע"ד כי לך תכרע כל ברך. ואמרו הז"ל בנדה פרק המפלת זה יום המיתה. שהכל כורעים לפני הקב"ה בשעת מיתה המלך כמו השפל וכדכתיב לפניו יכרעו כל יורדי עפר וגו'. ואין משלחת במלחמה אל תאמר בלבך שבמלחמה שבין המלכים אשר בארץ היתה ,על ידי גירוי אנשים. ויהיה משלחת מלשון ושן בהמות אשלח בם שתרגומו אגרי בהון. רק מאת ה' היתה זאת. וכמו שביאר הזוהר זה הענין באריכות ולא ימלט רשע את בעליו זה הפסוק קושי הכונה דהיאך ס"ד שהרשע ימלט את בעליו ונראה בעיני שהוא ע"ד זה, שאמרו חז"ל ביומא כשב בתשובה מאהבה אותו העון נעשה לו כזכות וע"ד זה אמר כשיש לאדם מחצה על מחצה, כיות ועוונות שוה בשוה ואם נהפך העון שבא בתשובה מאהבה כזכות יש לו זכות אחת יתרה ויכרעו הזכיות על העונות על זה אמר שאינה מכרעת שדי בזה שנותנין לו שכר עליה, ונתמתק הקליפה שעשה שאותו כמלאך שהיה שד נעשה ממנו מלאך ויוצא מן הקליפה, וזהו סוד כי תצא למלחמה על אויביך זה היצה"ר ותעשה תשובה על עונותיך מאהבה ונתנו ה' אלהיך בידיך ושבית שביו אותו העון שנעשה ממנו שד והיה בקליפה בתשובה ובשית שביו תוציאם מן הקליפה שהיה שבוי שם ונעשה ממנו מלאך הנה זה הוא די לך, אבל שהכריע לא ימלט רשע את בעליו שמ"מ רשע היה מתחלה אלא או הוסף או נושא עון או מעניש על אחת ואז הזכיות מכריעות לפי שהם יתרים ואלו הדברים הם מהנסתרות לנו ולבנינו היאך הקב"ה נוהג עם בריותיו בתגמול שכר ועונש אך מהידוע שהוא מטה כלפי חסד בכל האופנים אשר באפשר להיטב עם בריותיו ובפרט לאומה הישראלית המאמינים ביחודו יתברך כי חפץ חסד הוא:

(ט) **את** כל זה ראיתי יש לפרש דקאי אמה שאמור למעלה, ויהיה פירושו ראיית הלב כמו ולבי ראה הרבה חכמה ויהיה מאמר ונתון אל לבי תחלת דבור ענין האמור אח"כ או נוכל לפרש דמאמר את כל ראיתי ונתון אל לבי הוא מאמר נמשך על האמור אח"כ עת אשר שלט האדם באדם שאחד שולט בחבירו, וכמו הוא שולט לרע לו. והענין הוא בסוד הגלגל כגון ראובן ושמעון שמקודם היה בעולם והיה שמעון שולט בראובן והיצר לו. ועכשיו נתגלגלו וראובן שולט בשמעון ומיצר לו וזהו לרע לו לפי ששמעון היה מיצר לו

מקודם

מקודם עכשיו ראובן לוקח נקמתו ממנו. עוד אפשר לפרשו עת אשר שלט האדם באדם העליון כביכול על ידי השבעות שמשביע ומהפך רצונו כביכול כמעשה דתלמידי ר"י החסיד ז"ל שהלכו במקום סכנה ע"י השבעות כמו שהביא הסמ"ק מ"ע ג'. אבל הוא לרע לו שאין לו כפרה. כמו שאמר להם אבדתם העולם הבא אם לא תשובו בלא שום הזכרת השם ותמסרו נפשכם להריגה והלכו ונהרגו ועוד הוא לרע לו כמ"ש בספר החסידים (סימן ר"ד ור"ה) אם ראיתי יהודי שהמיר מפני זנות כו'. דע כי הוא או אבותיו עסקו בהשבעות כו' ונפרעים מן האב שגרם, וזהו לרע לו ע"כ שם מי שעוסק בהשבעות של מלאכי וכו' לא יהיה סופו טוב ויראה רעות בגופו או בבניו כל ימיו ולכך יתרחק אדם מעשות כל אלה, וזהו ג"כ לרע לו כאמור, רחמנא ליצלן וגדולה מזו דרשו בזוהר כי עת אשר שלט האדם דא אדם בליעל איש און היא הקליפה באדם דא אדם דקדושה לרע לו שהקב"ה מתלבש בהם להכניעם ע"ד ומלכותו בכל משלה וכדא מבואר מסכת דמשפטים ונתן לסימן ארון הקודש שנשבה בפלשתים שהיה לרע להם שהמית אותם ועיין בספ"ר בשער אבי"ע :

(י) וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ גַּם־זֶה

(י) ובכן. ואז: ראיתי רשעים קבורים. בנבואה זו ראיתי רשעים קבורים שהיו ראוין להטמן בעפר שהיו נבזים בין שאר אומות שנאמר עליהם זה העם לא היה ושלטו בביתו של הקב"ה שהוא מקום קדוש ובלכתם משם אל ארצם היו משתבחים בעירם אשר כך וכך עשו בביתו של מקום אל תקרא וישתכחו אלא וישתבחו כך דרשוהו רז"ל ולפשט השכחה כך נדרש באגדה וסופם שישתכח שמם וזכר' מן העיר. עלמה אשר כן עשו בה שנאמר וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט במקום שניאצו לפניו יפרע מהם וכה"א ה' בעיר צלמם תבזה, גם זה. אחד מן ההבלים שנמסרו לעולם לייגע את הבריות שאין הקב"ה ממהר להפרע מעושי הרעה והבריות סבורים אין דין ואין דיין.
אשר

(י) **ובכן** ראיתי רשעים קבורים אף הכא אנו צריכין למודעי דברי האלהי הרשב"י ז"ל שכתב פ' וישב (דף ק"ה ע"ג) בענין יבום דתמר שהוא בסוד הגלגל ושם מדבריו משמע שהוא קורא וישתבחו בעיר שכתב וכד מתתקן לבתר כדקא יאות אלין משתבחין בההוא עלמא וא"כ פירוש רשעים קבורים, כי יכולים לראות בשרטוטים או בפרצוף הפנים אם הוא בא בסוד הגלגול ואם בא בגלגול אם הוא בגלגול ראשון או בגלגול שני כו' ושלמה בחכמתו ראה וידע והכיר שהיו רשעים קבורים ובאו, ועוד ראיתי שגם צדיקים נתגלגלים וזהו אמרו וממקום קדוש יהלכו, אותן שבאים והולכים ממקום קדוש שהיו בג"ע והטא אחת היתה בידם ונתגלגלו כמ"ש הזוהר שגם הצדיק נתגלגל לפעמים אותו שיהא נקי מכל וזהו וממקום כלומר וגם אותם שממקום קדוש יהלכו באים ומגולגלים וישתבחו בעיר שלמעלה אשר כן עשו שתקנו מה שעוותו ויהיו כן לשון כנים אתם כן בנות צלפחד דוברות ולפ"ז גם זה הבל נמשך לפסוק שלאחריו וכמו שפירש רש"י ז"ל שאין שייך לומר על הקודם שהוא הבל שהרי משתבחים למעלה, אמנם לפי פשוטו בא כמתרעם על הדבר שראה רשעים קבורים ובניהם יולדים בנים ואסקוה בשמים אע"פ דלא אסקינן בשמיהון דרשיעיא כדאיתא ביומא פ"ק ושם רשעים ירקב דלא אסקינן בשמיהו, ומטעם זה גרס התוספות ריש פרק שני דייני חנן בן אבישלום ואעפ"כ ראיתי דאסקי בשמיהו על שמות הרשעים וזהו ובאו שחזרו ובאו דאסקוהו לבניהו על שמם וכאלו הם בעולם וישכן צדיקים שממקום קדוש יהלכו כמה ואבותיהם גדולי הארץ ואין לבניהם בנים לקרוא אותם על שמם וזהו וישתכחו בעיר בכ"ף שנשכח שמם בעיר אע"פ שכן עשו שעשו מעשיהם בצדק וביושר לשון כנים אתם כאמור או הוא נתינת טעם וסבה למה לא זכו להקרא בני בניהם על שמם לפי שכן עשו שגם הוא לא היה נזהר לקרא לבנו בשם אביו או אפשר לומר שכן עשו שכשהיו מזכירין ת"ח לשבח היה הוא מקיל בכבודו על כן לא זכה להקרא א' מזרעו כשמו וישתכחו בעיר רחמנא לשזבן :
אשר

זֶה הָבֶל׃ (יא) אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה הָרָעָה מְהֵרָה עַל־כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי־הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע׃ (יב) אֲשֶׁר חֹטֶא עֹשֶׂה רָע מְאַת וּמַאֲרִיךְ לוֹ כִּי גַּם־יוֹדֵעַ אָנִי אֲשֶׁר יִהְיֶה־טּוֹב לְיִרְאֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יִירְאוּ מִלְּפָנָיו׃ (יג) וְטוֹב לֹא־יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא־יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים׃ (יד) יֶשׁ־הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ׀ יֵשׁ

צדיקים

(יא) אשר אין נעשה פתגם. משפט מעשה הרע' מהרה שאין הקב"ה ממהר להפרע מעושי הרעה ועל כן הם סבורי' שאין דין ומלא לבם בקרבם לעשות רע : (יב) אשר חוטא וגו'. לפי שרואים שהחוטא עושה רע מאת אלפים וריבואות ומאריך לו הקב"ה ואינו נפרע ממנו : מאת. מקרא קצר ודבוק לפניו לומר מאת ימים מאת שנים מאת אלף וכן שכורת מקרא קצר ואשר שכורת כעס ולא מיין כשאר שכרות : כי גם יודע אני. כי אף בכל זאת שאינו ממהר להפרע מן הרשעי' ולהיות הפרש בין צדיקים לרשעים יודע אני שסוף כל או"א ליטול שכרו וליראיו יהיה טוב : (יג) וטוב לא יהיה לרשע. לפי אשר איננו ירא לפני האלהי': (יד) יש הבל. דבר המבהיל את הבריות: אשר יש צדיקים שמגיע אליהם רעה כמעשה הרשעים

ויש

(יא) **אשר** אין נעשה פתגם כו' יאמר לפי שאין הקב"ה מעניש מיד על הרעה על כן מלא לב האדם בהם בקרבם כפירוש רש"י ז"ל לעשות רע כי אלו היה מעניש מיד כי' מהירה אבל עכשיו יאמר בלבו לעתים רחוקים או ליום הכסא נפרע ממני וביני ביני אבוב :

(יב) **אשר** חוטא עושה רע כו' זהו פרושו של אין פתגם הרעה נעשה מהרה שהחוטא עוש' רע מאת והקב"ה מאריך לו, וכבר פירש רש"י ז"ל הדבקות של מאת כאלו נאמר מאת אלף כי גם יודע אני יאמר מה שאמרתי שהקב"ה מאריך לו הוא בעובד לתיאבון. אבל גם יודע אני אשר יהיה טוב וגו'. וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים זהו העוש' להכעיס למרות עיני כבודו וזהו אמרו אשר איננו ירא דאמר לית דין ודיין אבל היודע ומודה שהקב"ה יפרע ממנו רק שחוטא לתיאבון הקב"ה מאריך לו ואפשר לפרש אלו הפסוקים על דור המבול ונח ובניו אשר אין פתגם הרעה נעשה מהרה שהרי ק"כ שנים נתעסק נח בבנין התבה כדי שיראו וישובו כמ"ש רש"י ז"ל בפ' נח על כן מילא לב האדם בהם בעצמם לעשות רע שהשחית וזרעם שכל דמשחית זרעו נקרא רע כדכ' ויהי ער וגו' וכן כתיב אוי לרשע רע שפירוש בזוהר שנאמר על המשחית זרעו שממעך האבר בידיו נקרא רע וז"ש כי גמול ידיו יעשה לו ידיו דיקא, אשר חוטא עושה רע כו' כי גם יודע אני אפילו לא היה הקב"ה כותב בתורה עונש הרשעים במבול והצלת נח ובניו הייתי יודע מסברא דנפשאי אשר יהיה טוב ליראי האלהים וכמו שהיה הענין בנח ובניו שמהם הושתת העולם :

(יג) **וטוב** לא יהיה לרשע כו' כל"ל שמספר חייהם היה עדיין ק"כ שנה כמנין כל"ל ומאז שהתחיל נח לבנות התבה וכדכתיב והיו ימיו מאה ועשרים שנה כמו שפרש"י ז"ל.

(יד) **יש** הבל וגו' יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים רש"י ז"ל פירש אותו על צדיק ורע לו רשע וטוב לו וכן פירש בזוהר דבראשית (דף ל"ה עמוד א') ובשמות פירשו בע"א (דף ה' עמוד א' שיש צדיקים שמגיע אליהם וגו' שהקב"ה מסלקם מן העולם במהרה כאלו היו רשעים והוא לטובתם כדי שלא יחטאו כמו חנוך בן ירד ויש רשעים שמגיע וכו' שיושבים בשלוה ובאריכות ימים והוא לשני סבות הא' כי היכי דלהדרי בתיובתא והב' בגין דיפוק מניה ברא מעליא כגון תרח דנפיק מניה אברהם, אחז דנפיק מניה

חזקיא

חזקיהו מלך יהודה, ועוד מפרש לשם שמגיע אליהם כמעש׳ הרשעים שבא לידו בת אל נכר והיה יכול לעבור עמה עבירה והוא מגבורי כח עושי דברו וכייף ליצריה ויש רשעים שמגיע אליהם וגו׳ כגון לכתי מקפחא הוה מבדרא בטורייא בהדי אימון עע״ז וכד הוה יודאי עבר תמן הוה משזיב ליה ונטיר ליה מנייהו וקרי עליה ר׳ עקיבא יש רשעים אשר מגיע אליהם כמעשה הצדיקים וכגון ההוא

צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים אָמַרְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃ (טו) וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין־טוֹב לָאָדָם

תחת

ויש רשעים שמגיע אליהם טובה כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם רבותינו דרשו לגד אחר במסכת הוריות ואינו מיושב לי על פשטה דבור בפ״ש ההבל לומר שגם זה הבל: (טו) את השמחה. שיהא שמח בחלקו ועוסק בעסקים ישרים ומשמחי לב ולא יהא רודף אחרי הרבות הון בנשך ומרבית וגזל שכל מי שאינו שמח בחלקו ורודף אחר הממון בא לידי עבירות גזל ואונאה ורבית ושאינו שמח בחלקו לענין אשתו רודף אחרי הנשים להרהר אחר אשת איש:

לאכול

היוצא דהוה בשבבותיה דר׳ חייא דלילא חד פגע בההוא אתתא דהוה אזלה לבי ברתא בעא למתקף בה אמרה ליה שמטו מנך אוקיר למרך ולא התנא גבאי בשקה ולא הב בה כוי אומר ויש רשעים אשר מגיע אליהם כמעשה הצדיקים. ולכל הפירושים צריכין אנו לדברי הזוהר. כי בכ״א אין לפרש יש הבל אשר נעשה לשון הבל והוהו פירוש הבאי ה״ו הגא כמו שפירוש ר״ש לשם שלמה מגלא עבד ספרא דא ואוקים ליה על שבעה הבלים דעלמא קיימא עליה ואינן שבעה עמודין שמכין דעלמא לקביל ז׳ רקיעים כו׳ ז׳ רקיעים אית ארעים כגוונא דאינן דדבקי בהו ומתפשטי ונפקא מנייהו, הכי נמי אית הבלים אחרינן דמתפרשי ונפקי מאלין וכלהו אמר שלמה והכא רזא דחכמתא אתי ביה יש הבל דנפקא מאינון עלאין דעלמא עלייהו ודא נעשה על הארץ ואתקיים בקיומיה ומתתקף בתוקפיה כו׳ ודא אמונה, על ארעא וכל תוקפא וקיומא דיליה כאינון שמתין כו׳ ועוד ריש פרשת פקודי על ד׳ שנכנסו לפרדס ע״ש ול״נ לפרש שהצדיקים מגיע אליהם כמעשה הרשעים והרשעים מגיע אליהם כמעשה צדיקים כי ההוא עובדא דבעיא מוכס דע״ו דסנהדרין שפירוש רש״י לשם מעשה במוכס ישראל אחד רשע שמת ובו ביום מת אדם גדול מבני העיר ובאו כל בני העיר ונתעסקו במטתו וקרובי אותו מוכס הוציאו גם את מטת המוכס אחריו וקפצו עליהם אויבים והניחו המטות וברחו, והיה שם תלמיד אחד שישב לו עם מטת רבו, לאחר זמן חזרו גדולי העיר לקבור את החכם ונתחלפו להם מטתו בשל מוכס והיה אותו תלמיד צועק ולא הועיל וקרובי המוכס קברו את החכם ונצטער אותו תלמיד אמר מה חטא גרם ליקבר זה בבזיון ומה זכה אותו רשע לקבר בכבוד גדול זה, נראה לו רבו בחלום וא״ל אל תצטער בא ואראך בכבודי בג״ע בכבוד גדול ובא ואראך אותו האיש בגיהנם וציר של גיהנם סובב באזנו, אבל פעם אחת שמעתי בגנות ת״ח ולא מחיתי ולכך נענשתי, וזה פ״א הכין סעודה לשר העיר ולא בא שר העיר והלכה לעניים הרי לך שהגיע לצדיק כמעשה הרשעים ליקבר בבזיון ולרשע כמעשה הצדיקים לקבר בכבו״ג כמבואר לעיל:

(טו) **ושבחתי** אמר ושבחתי לשון עבר ולא אמר ושבח אני כמו שאמר ושבח אני את המתים אלא ירמוז על מה שאמר בפסוק לעיל סימן ה׳ הנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לאכול ולשתות והוסיף כאן כי לא די באכילה ושתיה של תורה לבד כמבואר במד״ר דהיינו למידת התורה כדכתיב לכו לחמו בלחמי ושתו יין מסכתי אלא שצריך ג״כ לשמוח בעשייתה, ועוד שיש ללמוד שגם הפסוק דלעיל מיירי באכילה ושתייה של תורה מדקאמר ושבחתי לשון עבר דמוכח דקאי אדלעיל כאמור ובפסוק הדין מוכח בפירוש

דקאי

לאכול ולשתות. ממה שחנן לו הקב"ה ולשמוח בחלקו ומדרש אגדה כל אכילה ושתיה שבקהלת הינה אלא תלמוד תורה כענין שנאמר לכו שברו ואכלו וגו': והוא ילונו: יתחבר עמו כענין שנא' והלך לפניך צדקך: ימי חייו אשר נתן לו האלהים. יעשה כך וסוף המקרא מוסב על ראשו ומקרא מסורס הוא אין טוב לאד' ימי חייו אשר נתן לו האלהים כ"א לאכול ולשתו' ולשמוח והוא ילונו בעמלו: (טז) כאשר נתתי את לבי. אין כאשר זה משמש לשון דוגמא כמו כאשר עשה כן יעשה אלא לשון זמן כמו כאשר בא יוסף כאשר כלו לאכול וגו' אף זה כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגו' אז וראיתי את כל מעשה האלהי': שנה בעיניו איננו רואה. הרשע השטוף אחר הממון והעריו': (יז) וראיתי את כל מעשה האלהים. שעשה לבריות: כי לא יוכל האדם למצוא וגו'. אין הבריות יכולין לעמוד על סוף דרכיו של הקב"ה מה שכר כל המעש' שנעש' תחת השמש שרואין רשעים מצליחים וצדיקים יורדים: בשל אשר יעמול האדם לבקש. בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצוא את סוף

תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אִם־לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ וְהוּא יִלְוֶנּוּ בַעֲמָלוֹ יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ (טז) כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְלִרְאוֹת אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שֵׁנָה בְּעֵינָיו אֵינֶנּוּ רֹאֶה׃ (יז) וְרָאִיתִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם לִמְצוֹא אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ בְּשֶׁל אֲשֶׁר יַעֲמֹל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ

דקאי אאכילה ושתיה של תורה שהרי נאמר בו והוא ילונו בעמלו שהוא סיפא דקרא כי הפסוק מסורס כמבואר ברש"י והתורה ומ"ט מלוים לאדם בתורה כתיב בהתהלכך תנחה אותך ובשכבך וגו', ובמ"ט כתיב והלך לפניך צדקך ועוד בא להורו' שתהא למידת התורה עליו בשמחה כיום נתינתה בסיני ובא לומר שצריך לטרוח עצמו בתורה תמיד וזהו אמרו עמלו ר"ל בעמל ויגיע ימי חייו לא בדרך עראי רק יום ולילה כמו שעשה הוא שעסק יומם ולילה בתורה ובחכמה וזהו אמרו: (טז) **כאשר** נתתי את לבי לדעת כו' שלא נתתי שינה לעיני ביו' ובליל' כן יעשה הוא ר"ל האדם וז"ש כי גם ביום ובלילה שינה בעיניו איננו רואה האדם הרוצה לשמוח בתורה ולפי"ז לא נצטרך לסרס המקרא כי ימי חייו קאי על ובעמלו פירוש כל ימי חייו גם לא נצטרך לדחוק ולפרש כאשר לשון זמן כמו שפי' רש"י ז"ל רק לשון דוגמא כמו שפירשתי:

(יז) **וראיתי** את כל מעשה האלהים יאמר איך ברא בעיניו איך שכתבה התורה בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ וגו' הנה ראיתי הדברים ככתבן אבל לא יכולתי להבין הדברים כי אפילו מאמר הנאמר ראשית ויהי אור לא יכולתי להבין האיך ברא שהורה אע"ג דאיתא במדרש תהלים שאל ר"ש בן יהוצדק לר"ש בר נחמני כיצד ברא הקב"ה את האורה והיה תשובתו נתעטף הקב"ה בשמלה והבהיק את העולם כולו באורה כו' הלא יש כבר בענין זה התפלספות רב וכמ"ש בעל העקדה בסדר בראשית שער ב' והאפשר שבלמה לא הספיק עצמו בזה, ע"כ אמר וראיתי את כל מעש' האלהים כדכ' והלוחות מעשה אלהים המה ראיתי אותן ככתבן וקריתי אותם ולא רציתי להעמיק בשאלה היאך ברא כי אם נשאל כך מוכן ברא האורה וגם נתעטף בשמלה יקשה עוד והשמלה מהיכן בראו עד שנבוא לשאול מה לאחור מה לפנים מה למעלה מה למטה ח"ו שהוא עון פלילי ועל זה אמר דוד המע"ה אם אסק שמים לשאול מה למטה שם אתה ואין תשובה ע"ז רק שם אתה, ואם אגיעה שאול שהיא שאלת מה למטה אין תשובה אלא הנך אשא כנפי שחר שהוא רוח מזרחית שמשם עולה השחר שהיא שאלת מה לפנים למזרח, אשכנה באחרית ים שהוא מערב שהוא שאלת מה לאחור אין תשובה על שניהם רק גם שם ידך וזה לי יותר מהרבעים והנמשך שנה שקראתי כעין פירוש זה במזמור הזה להר"ר עובדיה ספורני ואמר שלמה על כן

לא

לא נתתי לבי לדרוש בדרך החקירה רק וראיתי לראות זאת התורה כמכתבה ולהאמינה בתוקף אמונה ונתן טעם לדבריו כי לא יוכל אדם למצוא את המעשה וגו' בשל אשר יעמול האדם לבקש יאמר ומה הרי בדבר אשר הורשית לדבר וזהו בשל אשר יעמול האדם לבקש אשר ניתן לו רשות כגון חכמת התכונ"ה ושאר חכמות לא יוכל האדם למצא את המעשה אשר נעשה כי לא יוכל לבא עד סופה ולהשיג' כולה וכן הבעל תלמודי לא יוכל להעמיק עד סופו, וגם אם יאמר החכם לדעת החכמות עד שלימותם סופם לא יוכל למצוא כ"ש בדברי אלהים שעליה' נאמר במופלא ממך בל תדרש ובמכוסה ממך בל תחקור ע"כ אין לך אלא לראות דברים ככתבן והשגתך ברצוא ושוב בעניני מעשה בראשית וכל שכן במעשה מרכבה. ולא להעמיק, ואפשר נמי לפרש וראיתי לשון הבנה שהבנתי אותו על נכון ולא להעמיק או הגבה שאלה כאמור, ובמ"ר ר' פנחס ור' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא הרבה שאלו לשוט ולעמוד על דברי תורה ולא יכולו ומה טעמא בשל אשר יעמול האדם לבקש ולא ימצא וגם אם יאמר החכם זה שלמה יום שאמר יכול אני להרבות ולא להטות, פירוש כתיב ולא ירבה לו נשים ולא יסור את לבבו דהיינו הטיית הלב ומאחר שכתב אצל שלמה נשיו הטו את לבבו נקט לשון הטיה ועוד דרשוהו על משה שאמר והדבר אשר יקשה מכם וגו' א"ל הקב"ה אתה דן קשות אני מביא לך שתלמיד תלמידך יכול לדין ואפילו הנשים ואין את יכול להוציאו אי זה זה דינן של בנות צלפחד, רבנן אמרי לא נתגלה משה ח"ו כו' ע"ש :

לְבַקֵּשׁ וְלֹא יִמְצָא וְגַם אִם־יֹאמַר הֶחָכָם לָדַעַת לֹא יוּכַל לִמְצֹא :

ט (א) כִּי אֶת כָּל־זֶה נָתַתִּי אֶל־לִבִּי וְלָבוּר אֶת כָּל־זֶה אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים גַּם־אַהֲבָה גַּם־שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ

סוף המדה ואין יכולין. וגם אם יאמר החכ' שהוא יודע לא יוכל שהרי משה רבינו עליו השלום לא עמד על הדבר באומרו הודיעני נא את דרכיך : (א) ולבור. ולברר : את כל זה ביררתי והבחנתי אשר הצדיקים והחכמי'. ועבדיהם ביד האלהים הוא עוזרם והוא שופטם כדי להטיבם באחריתם ועבדיהם והם תלמידיהם משמשיהם הולכי אורחותם : גם אהבה גם שנאה. אין יודעין

ט (א) כי את כל זה וגו' פירוש כל זה האמור אח"כ שהצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים עבדיהם הם התלמידים המשמשים אותם כמו שפירוש התרגום ומאור עינינו רש"י ז"ל, והרצון שהוא משגיח עליהם בפרטות וכשרואה צדיק יעזרהו להוציא צדקתו אל הפועל וכן החכם יתן לו חכמה כדכתיב ה' יתן חכמה יהיב חכמה לחכימין ואינם מסורים תחת המערכת, וא"ת א"כ שכל עניניהם ומעשיהם בהשגחה בעזר הקב"ה א"כ למה מצינו בצדיק א' אוהב את חברו וצדיק א' שונא את חברו וכן מצינו בכת החכמים והתלמידים מהו הסבה, בשלמא אם נאמר שגם הנהגתם ע"פ המערכת כשאר בני אדם שהנהגתם ע"פ המערכת, ניחא דיי"ל שמה שא' אוהב את חברו היא הסבה שנברא במזל צדק שמעורר האהבה, וא' ששונא את חברו שנברא במזל כוכב שגורם שנאה ואיבה, וכן מה שא' אוהב את חברו מפני שהוא בן גילו, אבל מאחר שאמרנו שהצדיקים והחכמים כו' הנהגתם ע"פ הקב"ה וביד האלהים וע"פ השגחתו יחיון א"כ באיזה סבה תבא האהבה והשנאה ביניהם, ואמר ע"ז גם אהבה גם שנאה אין אדם יודע כלומר אין מי שיודע תדע דלטעמך האדם למה ישנא את חברו הרי הכל לפניהם דכתב בפירוש בתורה ואהבת לרעך כמוך לא תשנא את אחיך, או יאמר אין זה קושיא כלל שהרי הכל לפניהם שהקב"ה נתן הבחירה בידם והאדם יכול להפך אפילו גזרת המערכת בבחירתו כמ"ש במסכת שבת האי מאן דאתיליד במאדים או להוי אומנא או מוהלא או טבחא כו' הרי שיכול להפכו ולא אכפת

יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם׃ (ב) הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא וְלַזֹּבֵחַ וְלַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ כַּטּוֹב כַּחֹטֶא

הנשבע

רש"י

יודעין שאר הבריות ואין מכירין לתת לב במה הם יאהבו למקום ובמה הם שנואים: הכל לפניהם. לפני הצדיקים והחכמים: (ב) הכל כאשר לכל. הכל נותנים ללבם כאשר מגיע לכל אדם שסוף דבר לתת לכל איש כדרכיו: מקרה אחד. ויודעים שסוף הכל אחר צדיק ואחר רשע למות ומקרה אחד יש בעולם הזה לכולם כל זה הם יודעים ואף על פי כן בוחרים להם דרך הטוב לפי שיודעים שיש הפרש ביניהם לעולם הבא: לצדיק. כגון נח: לרשע. פרעה נכה זה נגלע וזה נגלע: לטוב. זה משה: לטהור. זה אהרן: ולטמא. אלו מרגלים אלו אמרו שבחה של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לארץ הרי מקרה אחד להם: ולזובח. זה יאשיהו שנאמר ויזבח יאשיה וגו': ולאשר איננו זובח. זה אחאב שביטל את ישראל מלעלות לרגל זה מת בחיצים וזה מת בחיצים: כטוב. זה דוד: כחוטא. זה נבוכדנצר זה בנה בית המקדש וזה החריבו זה מלך ארבעים שנה וזה מלך ארבעים

מכלול יופי

במערכת, כמו כן אלה משנאה ואהבה שכרי הם מצות בתורה והקב"ה נתן להם הבחירה ע"ז ואפשר שרמז שיכול להיות שכבר נולדו והיה מחלוקת ביניהם ועדיין השנאה ביניהם כמו שמצינו לטובה בשלשלת הקבלה שרש"י ור"ת היו גלגול של רב ושמואל שכבר אפליגי בכמה ענינים כמבו' בתלמוד וגם אחר גלגולן היה מחלוקת ביניהם בכ"ע וזה הכל לפניהם כלו' לפני הולדם עתה כמו האומים לפנים ישבו בה שפירושו מקודם:

(ב) **הכל** כאשר לכל מקרה כו' יאמר כאשר אמרתי הכל לפניהם היא הבחירה הנה זה הענין של הכל לפניהם והיא הבחירה היא דוגמא כמו המקרה אשר לכל והוא המות שהוזכר לעיל כמקרה האדם וגו' כמות זה כן מות זה, ופירושו כאן שהוא מקרה א' לצדיק ולרשע וגו' כאשר שבועה ירא שכולם שוים במיתה וכן כל העולם כולם שוים בבחירה', כגם שנולד במזל רע יכול להפכו מצד הבחירה כאשר אמרנו, וז"א כאשר לכל מקרה ר"ל ככל שאמרתי לפניהם הוא כדוגמא שלכל מקרה א', כן הענין בבחירה שכולם שוין ויכולים לבחור בטוב או ברע, והזכיר בפסוק טוב שני פעמים, כי שני עניני טוב הם א' שהוא טוב עם עצמו אבל אינו טוב עם זולתו והשני שהוא ג"כ טוב אפילו עם זולתו ולכן הזכיר לקמן כטוב כחוטא כטוב שהוא טוב עם זולתו, והזכיר אלו חוטא שהוא רע אפילו עם זולתו כדכ' וחוטא אחד יאבד טובה הרבה שהוא מכריע העולם לכף חובה, ומ"ש כאשר שבועה ירא, ולא אמר כאשר איננו נשבע להורות שלא לבד שלא נשבע אלא אף זאת שאינו מתעסק עם אדם לבד שמא יכפור לו ויביאו לידי שבועה וזהו שבועה ירא שירא שמא יבא לידי שבועה יש כל כך חמורה עליו שלא די שאינו נשבע אלא ירא שמא יצטרך להשביע אחר וטרם שיתעסק זוכר שמא יבא לידי שבועה אז כך קשור הכתובים גם אהבה גם שנאה וכו' הגם שאמרתי שהנהגות הצדיקים והחכמים ותלמידיהם הם ביד האלהים אם תראה שלפעמים הקב"ה מביא רעה על צדיק א' ועל חברו טובה אל יעלה בלבך שתאמר שמאהבת הקב"ה את הא' שלח עליו טובה ומשנאתו א' שלח עליו רעה, לפי שיוכל להיות שהם יסורין של אהבה וזהו הכל לפניהם שעדיין יהיה מתוקן לפניו שכרו, או פירושו הכל לפניהם שאפשר שבא בגלגול, וזהו העונש בא מחטא הקודמה, וכמו שאמר איוב תם אני לא אדע נפשי אמר יודע אני שאין הצרות שבאו עלי בשביל עונותי שעשיתי בהיותי על פני האדמה כי תם אני שלא חטאתי אבל לא אדע נפשי אם הוא בגלגול ושבת צרותי הם מעונות הקדומות בימי קדם שהייתי כבר בעולם וכמ"ש המקובלים האלהיים כי איוב הוא תרח שבא בגלגול והיינו מתנגד לדברי רבותינו שלמדו מפסוק ועתה תבא אל אבותיך מלמד שעשה תרח תשובה לפי שעונותיו היו רבות ועשה צלמים והטעה בני אדם לעבוד ע"ז והתשובה הועילה שיבא בגלגול ויתום עונותיו והנסתרות לה' אלהינו יתברך, ואמרתי כאשר אמרתי הכל לפניהם

ולכן

ולכן לא תשלוט ידיעה בהשגה ושגאה הכל שאמרתי הוא כמו שיש מקרה שוה לכל והוא המיתה זה ימות בתומו וזה ימות ברשעתו והצדיק ימות קצר ימים ושבע רוגז והרשע יאריך ימים בטובה ובשלוה שלא תפול בו סבה וידיעה כן הענין באהבה ושנאה שאמרתי שלא תפול בו ידיעה רק הכל גלוי וידוע לפני האל יתברך ויתעלה, ופירושו של מ"ע רש"י ז"ל על פסוק זה לצדיק זה נא הם דברי הרבה :

(ג) **זה** רע בכל אשר נעשה שמקרה א' לכל, ויהיה נעלם הסבה מבני אדם וגם לב האדם וגו' וגם בעבור זה שרואין שמקרה א' לכל יש שחושבין שאין עין של מעלה משגיח לתת שכר ועונש רק הכל במקרה ולכן מלאם להם לעשות רע והוללות הוא ערבוב שמחות ושאר ענינים בלבבם בחייהם למה שיודע שאחריו אל כל המתים שאחריתו הוא אל כל המתים וכמות זה כן מות זה ולא יחשוב בלבבו דלית דין ולית דיין וסופו להפרע ממנו :

הַנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא : (ג) זֶה ׀ רָע בְּכֹל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי־מִקְרֶה אֶחָד לַכֹּל וְגַם לֵב בְּנֵי־הָאָדָם מָלֵא־רָע וְהוֹלֵלוֹת בִּלְבָבָם בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרָיו אֶל־הַמֵּתִים : (ד) כִּי־מִי אֲשֶׁר יְבֻחַר יחבר קרי אֶל כָּל־הַחַיִּים יֵשׁ בִּטָּחוֹן כִּי־לְכֶלֶב חַי

ארבעים שנה : הנשבע. זה צדקיהו שנשבע לשקר שנאמר גם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו וגו' : כאשר שבועה ירא. זה שמשון שנא' ויאמר אליהם שמשון השבעו לי פן תפגעון בי אתם למדנו שהיתה שבועה המורה לו. זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים על כן : (ג) לב בני האדם מלא רע. שאומרים אין דין פורעניות לרשעים אין הכל אלא לפי המקרה פעמים לצדיק ופעמים לרשע : ואחריו אל המתים. וסופן יורדים לגיהנם : (ד) כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון. כי בעודו בחיים אפילו הוא רשע ונתחבר לרשעים כמ"ש אל כל החיים אפילו לרשעים יש בטחון שמא ישוב לפני מותו : כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת

(ד) **כי** מי אשר יחבר אל כל החיים יאמר מי שהוא מתחבר אל כל החיים דהיינו לצדיקים כדכתיב ובניהו בן איש חי לאפוקי המחבר לרשעים שאפילו בחייהם נקראים מתים ואמר אל כל החים שמחבר אפילו לעני שהוא צדיק לא שיחבר עצמו לצדיק שהוא עשיר כמותו אלא כל הצדיקים שוים בעיניו לחבר אליהם הן עשיר הן לעני ומי שיחובר אל כל הצדיקים יש בטחון כי חבורת הצדיקים נאה להם ונאה לעולם מה שא"כ ברשעים כי חבורתם רע להם ורע לעולם, ונתן טעם ראיה לדבריו שהרי כלב חי טוב מאריה מת א"כ מה לך לחבר לרשעים שהם מתים, ולפי הכתיב פירושו כי מי אשר יבוחר אל כל החיים ברצון מי אשר נבחר אל כל החיים ואל כמו על ורבים כדומה לו, והם הצדיקים שהם נבחרים על כל החיים אפילו ממלאכים כמו שאז"ל שלעתיד יהדש הקב"ה חדושים בתורה והמלאכים שואלים לצדיקים מה חדש הקב"ה ולמדוהו מפסוק כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל, ואמר יש בטחון שלהם יש בטחון לבטל גזירות כמו שלמדו מפסוק צדיק מושל בירא"ת אלהים, או יש בטחון לעה"ב שיזכו לשכר טוב הצפון, כי לכלב חי וגו' א"כ שכלב חי הוא טוב מן האריה כו' כ"ש אותן בהם נבחרים על כל החיים שיש להם בטחון על הטובה ועוד יש לפרש כי לכלב חי ע"ד דאיתא בגמרא דחלק בצאדן אשתני אפי כי כלבא, הוי יתיב בריה על מלכותא כי הוה כתב הוה כתב שמיה ושמיה דאבוה כו' טוב מאריה מת זה נבוכדנצר שחיק עצמות שהיה אריה ועליו נאמר עלה אריה מסבכו שהושלך במיתתו מקברו כדכתיב ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב הרי לך שכלב חי טוב שזה נהג בכבוד אביו בצאדן שהיה פניו ככלב כדלעיל כמו שאמרו והיינו דכתיב בן יכבד אב וזה נהג בזיון בנ"נ אביו שהוא אריה מת :

כי

חַי הוּא טוֹב מִן־הָאַרְיֵה הַמֵּת׃ (ה) כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה וְאֵין־עוֹד לָהֶם שָׂכָר כִּי נִשְׁכַּח זִכְרָם׃ (ו) גַּם אַהֲבָתָם גַּם־שִׂנְאָתָם גַּם־קִנְאָתָם כְּבָר אָבָדָה וְחֵלֶק אֵין־לָהֶם עוֹד לְעוֹלָם בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ (ז) לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ וּשְׁתֵה בְלֶב־טוֹב יֵינֶךָ כִּי כְבָר רָצָה האלהים

רש"י

המת . ושמהם רשעים טוב היה לו לנבוזראדן שהיה עבד רשע ונתגייר עד שלא הקדימתו מיתה מנבוכדנצר רבו שנקרא אריה שנאמר עלה אריה מסובכו ומת ברשעו שניהם ועבדו בגן עדן . ורבותינו דרשו לענין מאחרין את הנבילה לפני הכלבים בשבת ומת המוטל בחמה אסור לטלטלו אלא אם כן הניחו עליו תינוק או ככר : (ה) כי החיים יודעים שימותו . ואולי ישימו אל לבם יום המיתה וישובו מדרכם אבל שמתו אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שכר פעולה שישובו מן המיתה והולך אלא מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת : (ו) גם אהבתם שאהבו כאי ולצון: גם שנאתם. שנאו דעת : גם קנאתם . שהקניאו להקב"ה במעשה ידיהם : וחלק אין להם וגו' בכל אשר נעשה וגו'. לא הועיל להם זכות בן ובת לאותם רשעים שעבדו עבודת כוכבים ואין להם כפרה לאחר מיתה : (ז) לך אכול בשמחה . אבל אתה הצדיק שכבר רצה הקב"ה מעשיך הטובים

מכלול יופי

(ה) **כי** החיים יודעים וגו' בא לתת טעם לדבריו שראוי לחבר אל הצדיקים שהם נקראים חיים אפי' במיתתם לפי שיודעי' שימותו ואדם להבל דמה ימיו כצל עובר, על כן כל מה שיכולם ללמוד תורה ולקיים מצות הם עושים ולכן ראוי לחבר אליהם וראוים הם שיהא נבחרים על כל החיים הברואים אבל הרשעי' שהם מתים שחייהם אינם יודעים מאומה כי לא נתנו לבם להבין ואפילו אם עשו מצוה בחייהם הקב"ה משלמו אל פניו להאבידו קרן ופרי וזהו אמרו ואין עוד להם שכר שמשלם אותו לגמרי ולא נשאר קרן לעוה"ב ואפילו אמר דבר הלכה לא אסקינן בשמיה וזהו כי נשכח זכרם וכן אסור לבני משפחתם לקרא בניהם בשמם כמו שכתבתי לעיל מפ"ח דיומא, ואפשר שמה שאמר שאין להם עוד שכר ידבר ברשע שהיה צדיק מעיקרא ותוהו על הראשונים ונעשה רשע שאין לו עוד שכר כיון שתוהא על הראשונות, כדאיתא בזוהר פרשת אמור (דף מ"ט) ע"ש כי נשכח זכרם שאומרים שם. רשעים ירקב :

(ו) **גם** אהבתם שהיה לו להקב"ה מאהבה גם שנאתם שהיה שונא מאהבה לשונאי השם וכן הקנאה שנתקנא עבור השם מאהבה כבר אבדה, כיון שתוהו על הראשונים, וחלק אין להם עוד לעולם, וכמו שכתבתי בשם הזוהר ולמדו מקרא דיכין רשע וצדיק ילבש, ודרבה גם אהבתם שהיתה לע"ג שלהם יותר מן הקב"ה גם שנאתם ששונאים להקב"ה במעשה ידיהם גם קנאתם שקנאוהו בע"ז שלהם שנאמר יקנאוהו בזרים וחלק אין להם עוד לעולם אבל ישראל יש להם חלק ושכר טוב שנאמר לך אכול בשמחה לחמך :

(ז) **לך** אכול בשמחה לחמך לפי דבריו, אמר אחר שכן הוא שראוי לחבר בחיים שיש להם שכר טוב בעולם על כן לך אכול בשמחה לחמך וגו' היא התורה ע"ד לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, כי עכשיו שלמדת תורה נקראת לחמך כדאיתא במדרש אמר רבא כי אם בתורת ה' חפצו מתחלה נקראת תורת ה' ואח"כ כשלומד נקראת על שמו דכתיב ובתורתו יהגה יומם ולילה והפשוטה שלומד הלכה קרויה לחם שצריך לכל אדם לידע הלכה כלחם הזה שהוא צורך לכל אדם אבל מה שמחדש בחריפותו קראו יין כמו היין משמחים כמאמר רבא חמרי וריחני פקחני, ואמר כי כבר רצה האלהים את מעשיך כי כל מה שמחדש עכשיו כבר רצה וחפץ הקב"ה בזה כמו שאמרו במדרש כשעלה משה למרום היה מוצא להקב"ה שהיה יושב ושונה אליעזר בני אומר פרה בת שתים כו' וכתבתיו ג"כ

לעיל

הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֶׂיךָ׃ (ח) בְּכָל־עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים וְשֶׁמֶן עַל־רֹאשְׁךָ אַל־יֶחְסָר׃ (ט) רְאֵה חַיִּים עִם־אִשָּׁה אשר

לעיל הרי שקודם שנולד ר״א אמר הלכה משמו וזהו שאמר כי כבר רצה האלהים את מעשיך שהרי אמרה בשמך ולדעתי זהו ביעור הפסוק כי הנה יוצר הרים ובורא רוח מגיד לאדם מה שיחו הרצון שמגיד לאדם קודם שנולד מה שיהי׳ שיחו לכשיולד ואפשר ג״כ שבא לכורות על קבול שכר ואמר בדרך משל שיאכל וישתה בשמחה ר״ל שילך ויקבל שכר״ על עמלו הטוב שעשה בעוה״ז שלמד תורה ועשה מעשים טובים:

(ח) **בכל** עת יהיו בגדיך לבנים דרשוהו ברבה לבנים מן העבירות ושמן על ראשך אל יחסר ממלות ומ״ט והוא כי עונות דומה לכתמים כדכתב נכתם עונך לפני:

הג״ה נראה במה שאמר הכתוב נכתם עונך ולא קאמר נרשם או נכתוב עונך להורות שיכול לעשות תשובה ואז יחשב לו כזכיות ויעשה לו עטרת כתם פז, וזהו נכתם שיכולין להפכו לטובה ודוק, [ע״כ הגה״ה] ועל כן בא שלמה והזהיר ואמר בכל עת יהיו בגדיך לבנים ולא ימלא בהם כתם, ואז ושמן על ראשך אל יחסר שהנשמה דאיתא לעילא מתגוללת עליו וכמאמר דהוא ינוקא לר׳ ילחק הזינא דנשמתא כו׳ אית בהו מיומן זעירין ושמן בכפוף אתוון נסס, או ידבר בשמן דלעילא הבא מן החכמ״ה שעליו נאמר כשמן הטוב שיורד על הראש כמבואר בזוהר דשמיני ובשאר דוכתי, והנה ראיתי ברבה דמסיק תני ושוב יום א׳ לפני מיתתך שאלו תלמידיו את רבי אליעזר אמרין ליה ר׳ וכי אדם יודע אימתי הוא מת שיעשה תשובה אמר להן לא כל שכן ישוב היום שמא ימות למחר שלאחריו ונמלאו כל ימיו בתשובה לכך נאמר בכל עת יהיו בגדיך לבנים, ועל אופן זה, דרשתי בב״ה פה ק״ק ווערמייזא כי הפסוק יזהיר על ג׳ מניינים על התשובה ועל לדקה ועל התורה וכולם רמיזי בהאי קרא בדרך נוטריקון על התשובה אמר בכל עת נוטריקון ״בכל ״כוונת ״לבך ״עשה ״תשובה יהיו ״יי הוא יודע ״ועד, על הלדקה אמר בגדיך נוטריקון בביתך גדל דלים יתומים כאבים, על התורה לבנים נוטריקון למוד בתורה ״נתן ה׳ מסיני, לאפוקי שלא ימשוך עלמו אחר הפילוסופיא, ואם תדע סוד חלוק דרבנן תבין ענין יהיו בגדיך לבנים האמור שלא ימלא בו כתם ח״ו ויתביים משאר לדיקים וזהו תוכל להשיג בנקל מהשוא עובדא דשתי רוחות כדאיתא בברכות ואם בלבוש הגשמי כך כ״ש בלבוש הרוחני:

(ט) **ראה** חיים עם אשה אשר אהבת מ״ע רש״י ז״ל הלך בשטת הרבה ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם התורה והוא נכון כדי שלא יהנה מן התורה לא כמו שעושין בעוה״ר עכשיו אפילו אותן התלמידים שלא נגמרה מלאכתן באים בזרוע להנות מכל אדם בשביל תורתם, ומה שלא פרשוהו כפשוטה על אשה ממש, הוא זה מפני שהוקשה להם דהל״ל ראה חיים עם אשה למה לי אשר אהבת פשיטא כי אם ישנאה יגרשנה כדכתיב ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות כי בוודאי לא ישאר אצלו שאין אדם דר עם נחש בכפיפה ויהיה אותה ויתן לה לאכול ולשתות כשישנאה, ועוד הוקשה לו אומרו אהבת לשון עבר כמו אכלת פעלת אשר אתה אוהב הל״ל, ועוד הוקשה לו דהל״ל עם אשתך אשר אהבת ולא לומר אשה דמשמע מי שהיא, וזה לא יתכן, אלא ודאי בהכרח קרא מיירי בתורה ועל כן אמר אשר אהבת, ואמר אשר אהבת מימי קדם מיום שעמדת על הר סיני ונכנסת בברית את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה, ובא להזהיר שלא יהנה

הטובים ותזכה לעולם הבא לך אכול בשמחה: (ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים. התקן עלמך בכל שעה במעשה טוב שאם תמות היום תכנס בשלוה ומשל שלמה החכם את הדבר הזה לאדם שהזמינו המלך ליום סעודה ולא קבע לו זמן אם חכם הוא או פיקח מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך וכן עת מחר עד עת יקרא אל הסעודה יהיו כל שעה בגדיו לבנים והיא רחץ וסך כך דרשוהו רבותינו במסכת שבת: (ט) ראה חיים עם אשה אשר

אשר אהבת. ראה והבן ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם תלמוד תורה אשר בידך: כי הוא חלקך בחיים: אם עשית כן יהיה חלקך זה חיים בעולם הזה להתפרנס מן האומניות ובעולם הבא שיגיעת שניהם משכחת עון: (י) כל אשר תמצא ידך לעשות. רצון קונך בעוד שאתה בכחך עשה: כי אין מעשה וגו'. בשאול לזכותך משתמות ואם עשית כן אין לך שום חשבון בשאול שתדאג ממנו וכן המקרא מסורס כי אין מעשה ודעת וחכמה בשאול לרשעי' ולא חשבון לצדיקים כשיתנו החוטאים דין וחשבון כך נדרש במדר' והבא לפותרו בלא סירוס כמשמעו פותר החשבון לשון מחשבה מה יוכל עוד לעשות להסתר מן

אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ כָּל־יְמֵי חַיֵּי הֶבְלֶךָ
אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כֹּל יְמֵי
הֶבְלֶךָ כִּי הוּא חֶלְקְךָ בַּחַיִּים
וּבַעֲמָלְךָ אֲשֶׁר־אַתָּה עָמֵל תַּחַת
הַשָּׁמֶשׁ׃ (י) כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ
לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה כִּי אֵין מַעֲשֶׂה
וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל אֲשֶׁר
אתה

מן התורה רק מיגיעת כפיו כאמור לעיל, ובזה נתיישב שלא אמר אשר אתה אוהב אע"פ שגם התורה עדיין אתה אוהב כי היינו טועים לומר דמיירי באשה סתם ובזה נתיישבו לו כל קושיות ותמיהני בפסוק זה על שכפל כל ימי הבלך בשכבר אמר כל ימי חיי הבלך ונראה מן התרגום שלא היה כתוב לפניו כל ימי הבלך דמתרגם תחות שמשא ארום היא חולקך וכן נראה מהזוהר פרשת מקץ דלא גרס כל ימי הבלך ושם תמצא סודות עמוקים בפסוק זה.

ע"ש כי הכל נאמר על האשה אשת חיל עטרת בעלה הנאמר במשלי זה הי' וזכו עם האשה ע"ש וגם הפסוק שלאחריו כל אשר בכחך לעשות עשה פירוש בכחך דא איהי אשה דקאמרן דאיהי חילא לא התקפא בה בעלמא דין ומעלמא דאתי, הכל יעוין שם, ועוד פירוש לשם בכח דא נשמתא דבר נש דאיהו חילא דבר נש למזכי בה בעלמא דין ובעלמא דאתי:

(י) **כל** אשר תמצא לעשות כל המצות אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה אמר בכחך שלפעמים היצה"ר מעכבו כגון רוצה לתת צדקה והיצה"ר משיב עד מתי אתה נותן את שלך לאחרים ואתה זקן ולא תוכל להרויח עוד וכן בשאר מצות יש לו ערמומות להשיבו אחור שלא יעשה המצוה, על כן אמר בכחך עשה הוי תתגבר כארי לעשות רצון אביך שבשמים או אומר בכחך עשה בכוונתך כמו שאמרו כל העונה אמן בכל כחו שפירוש בעל ספר המוסר בכל כונתו, בגם שהתוספות פרשוהו בקול רם והביאו ראיה מירושלמי מ"מ דברי ספר המוסר ג"כ נכונים למואהי דעת דהיינו שיכון בלבו המצוה הזאת שאני עושה הנני עושה אותו לשם שמים לכבוד מי שאמר והיה העולם אשר צונו לעשות כן, או יהי' פירושו לעשות לשון תיקון כמו ויעש אלקים את הרקיע תקנו על עמדו, והרצון כשחטאת לאלקים ואתה מבקש לתקן החטא וזהו כל אשר תמצא לעשות לתקן בכחך עשה בעוד שאתה בכחך חזק ואמיץ וכמו שאז"ל על אשרי איש ששב בעודנו איש ר"ל שישוב בתשובה בעודנו בכחו* ויצרו תקיף עליו כמשל שהיה נואף ישוב תשובה בעודו להוט אחריה מתגבורת הכח שיש לו לאפוקי לימי הזקנה אין חידוש כי משום שלום בבית בטל ואין חידוש דכייף ליצריה ואסמכוה אמלת איש בשכבר כתבנו כי תגא למלחמה נאמר על התשובה ואיש במלואו אל"ף יו"ד שי"ן עולה תגא:

כל אשר תוכל וגו' אמר שכל מה שיוכל לעשות הן בהידור מצוה או שכל מצוה הבאה לידו שלא יחמצנו, ואם יש לפניו שני מצות שיראה שיקיים שניהם וימכר במצוה אחת כדי שלא תעבור המצוה השנייה ממנו על כל אלו אמר כל אשר בכחך לעשות עשה ונתן טעם לפי שאין מעשה בשאול, ועוד שאין חשבון בשאול ואיך שאיש חכם כשלמה הע"ה יאמר כזה שאין חשבון בשאול וא"כ יאמרו הכותרה הרשעה לית דין ולית דיין ח"ו, וכבר אמרו חז"ל

אַתָּה הֹלֵךְ שָׁמָּה: (יא) שַׁבְתִּי וְרָאֹה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ כִּי לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ וְלֹא לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם וְגַם לֹא לַנְּבֹנִים עֹשֶׁר וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים חֵן כִּי־עֵת וָפֶגַע יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם: (יב) כִּי גַּם לֹא־יֵדַע הָאָדָם אֶת־עִתּוֹ כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוּדָה

מן הדין: (יא) שבתי וראה. כמו זכור ואוב"ש בלע"ז: לא לקלים המרוץ. לא עמדה לעשהאל קלותו משהגיע פקודתו: ולא לגבורים מלחמה. לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע יומו: וגם לא לחכמים לחם. כגון אני שהיה לחמי ליום שלשים כור סולת וגו' ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקלי ומקידה: וגם לא לנבונים עושר. כגון איוב בתחל' ויהי מקנהו וגו' כשבאה שעתו אמר חנוני אתם רעי: ולא לידעים חן. הרי משה אין יודע ונבון ממנו בישראל ולא מצא חן בתפלתו שיכנס לארץ: כי עת ופגע. כשמשמעו ד"א כי עת ופגע יקרה אותם והפגיע' והתמיה' יהיו רגילין בהם שלא ישוהו לדברים הללו: (יב) כדגים שנאחזים במצודה

חז"ל ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני ממ"ה הקב"ה, אלא הכי פירושו אין מחשבין כמו שאתה סבור שמחשבין מצוה כנגד עבירה המשל שעשית ק' מצות וק' עבירות תאמר בלבך הרי מעביר ראשון ראשון או מטה כלפי חסד, או שעשית ק' עבירות וק"א מצות ותאמר בלבך הרי יש לי מצוה אחת יותר ומסיבן לי אין הענין כן כי נעו מעגלותיה לא תדע, כי יש עבירה גדולה או שהיא מרידה גדולה שעשאה במרד ובמעל שאין מצו' עשה שעשית חשובה כל כך לחשב כנגד' וכמו שאז"ל גבי חילול השם אם יש מחאה על מחאה וחילול השם בכלל מכרעת וכן אמרו כי נר מצוה ותורה אור עבירה מכבה מצוה ואין מכבה תורה, הוא מן ההכרח שהמצות שאתה עושה צריך אתה לעשותם בכל כוונתך ובכל מיני קישוט והתנאות לפניו וכן להתגבר על יצרך הרוצה למנוע אותך מלעשותה עד שגם היא תגדיל לפני הקב"ה ואז ראויה היא להצילך ואל יבטיחך יצרך שתוכל בחכמתך לתת מענה ותשובה לפני הקב"ה כשישאלך על מה שעשית כי אין דעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה:

(יא) **שבתי** וראה, כבר פירשנו כי כל ראה הוא בראיית הלב וכאן אנו צריכין לפרש כמו שפירוש רש"י ז"ל בראשית ברוא כתוב ברא והוא פירשו ברוא, אף הכי הל"ל שבתי וראיתי, כי וראה משמע על אחר ע"כ צריך לומר שבתי וראה כמו ראה פניך, ואולם אפשר מאהר דקאי על הלב הוי כאלו אמר כי לא לקלים המרוץ כמו שפירוש מאור עינינו רש"י ז"ל כן נדרש ברבה, ויש עוד נסתר שאמר כי לא לקלים המרוץ הגם שהוא רץ כלבי לעשות מצוה לא לו המרוצה כי לפעמים יבא סבה שלא יוכל לעשות והמניעה היא מצד הקליפה כמו שמצינו קטרוג השטן אצל העקדה, וכן לא לגבורים שרוצים להתגבר על יצרם המלחמה אם לא הקב"ה עוזרו כדכתיב צופה רשע וגו' ה' לא יעזבנו בידו וכן לא לחכמים לחם של תורה מצד סיבות רבות המונעים ולא לנבונים עושר שיהיו בקיאי בחדרי תורה, בזהו מסייעתא דשמיא לאקומי מגרסא, וגם לא ליודעים חכמת הקבלה האמתית ח"ן, הגם שהיודעים הינם זוכים להיות החן של מעלה על פניהם להאיר פניהם, כמו שמוצאים הכמים גדולים שהחכמה תאיר כדכתיב חכמת אדם תאיר פניו, והוא שהחן העליון שופע עליו, ומצד זה קוראים למקובלים האלהיים יודעי חן שמחברין חן עליון עליהם לשון והאדם ידע שהוא חבור, או יודעי חן ידיעת חבור כמשמעו שהם יודעים חן עליון ר"ל שמחברים חכמ"ה ובינה, ח' חכמה נ' בינה בסוד נ' שערי בינ"ה, ונתן הטעם למה כ"ז יבצר מהם לפי שעת ופגע יקרה את כלם שלפעמים המניעה היא מצד העת ולפעמים מצד פגע שפוגעת אותם רעה המונעת אותם מהשלמות כמו שאמרנו:

(יב) **כי** גם לא ידע האדם את עתו, עתה בא לפרש מה שאמר כי עת ופגע יקרה, כי אין שייך לומר על העת מקרה, והוא על פי סדר המערכה, ועל זה פירוש

ואמר

ואמר שהרי לא ידע אדם את עתו והרי הוא עליו כאלו בא במקרה, וגם הפגע שאמר
בהם כדגים הנאחזים במצודה כהם ר״ל כמו הם יוקשים בני אדם ועיין בזוהר רים פרשת
ויחי תמלא נסתר על וכצפרים האחוזות בפח :
(יג) **גם** זה ראיתי כו׳, וגדולה היא אלי רלה בזה מ״ש אח״כ עיר קטנה והוא הגוף •

בִּמְצוֹדָה רָעָה וְכַצִּפֳּרִים הָאֲחֻזוֹת
בַּפָּח כָּהֵם יוּקָשִׁים בְּנֵי הָאָדָם לְעֵת
רָעָה כְּשֶׁתִּפּוֹל עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם :
(יג) גַּם־זֹה רָאִיתִי חָכְמָה תַּחַת
הַשָּׁמֶשׁ וּגְדוֹלָה הִיא אֵלָי : (יד) עִיר
קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט וּבָא־אֵלֶיהָ
מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ
מְצוֹדִים גְּדֹלִים : (טו) וּמָצָא בָהּ אִישׁ
מִסְכֵּן חָכָם וּמִלַּט־הוּא אֶת־הָעִיר
בְּחָכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת־הָאִישׁ
הַמִּסְכֵּן הַהוּא : (טז) וְאָמַרְתִּי אָנִי
טובה

במצודה. כדגים גדולי׳ בנאחזים במצודה גרועה ואלופה וכירשו רבותינו היא חכה שאינה אלא כמין מהט ודג גדול נלכד בה. כהם יוקשים בני האדם. במכשול קטן ואלא כמו המצודה הרעה והפח נכשלים בני האדם בעת פקודת רעתם כשבא עתם ליפול הרעה עליה׳ כאחוס במצודה רעה מלאוים״ה בלע״ז : כהם. כמותם : (טו) ואדם לא זכר. לא היה חושבו לכלום : (טז) ואמרתי אני. בראותי כן טובה הכמה מגבורה והרי הכמתו של זה בזויה לכולם ועכשיו כולם נמלטו
על

כמו שפירוש התרגם וכן במ״ר והמלך הגדול הוא היצה״ר שהוא בא באדם י״ג שנה קודם שיבא בו היצ״ט כמו שאז״ל על יצר לב האדם רע מנעריו דכתי׳ חסר וי״ו ללמדך שיצה״ר בא לתוכו משננער מבטן אמו, וכדלעיל שקראו מלך זקן וכסיל והיצ״ט הוא אדם מסכן כדלעיל שקראו ג״כ ילד מסכן:
(טו) **ואדם** לא זכר כמו שפי׳ התרגום, ולכן אמר וגדולה היא אלי שהרי
ילדו הטוב לא מלט אותו בחכמתו שהרי כתיב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו
את לבבו ולא שמעתי לילרי הטוב, ע״כ אמר ואמרתי אני שמלת אני היא מיותרת כלומר לי
בפרט ראוי לומר שחכמת המסכן היא בזויה ודבריו אינם נשמעים לפי שנשים הטו את
לבבי ולא הייתי ליית לילרי הטוב, ורז״ל דרשו ברבה כ״ל זה שממסכן דבריו כגון זקן שיושב
ודורש לא תקח שוחד והוא לוקח, לא תלוה ברבית והוא מלוה ברבית ואוי לאזנים שכך
שומעות שבדור כזה נמלאו חכמים גדולים נוטים אחרי הבלע לא די במה שהותר להם •
ליקח שכר לדין דהיינו שכר בטלה כמו קרנא שקול אגרא, אלא מהפכים את הדברים
בשביל אגרא שקול קרנא, ופוטרים פיהם ומבקשים שכר גדול, לא די שהוא עון גדול כנגד
האל ב״ה אלא אף גם זאת שהי׳ לשמלה בקמינו כששומעין שלוקחין כ״כ שכר גדול בלי
טעם בעולם, יאמרו עם ה׳ אלה ומארלו יצאו, ובכל זאת הע״ז של אהבת ממון ביניהם
ובעלי תורה שהיה להם למחות הם אשר ידם במעל ראשונה וכן לוקחין ממון רב ונותנים
סמיכות לע״ה ולפעמים לבוקי סריקי ולחכם ויושר אינו נותנין בעבור שאין יכול ליתן הון רב,
ויפה אמר שלמה חכמת המסכן בזויה, ונראה שע״ד זה אמרו על עצמו שהוא הי׳ מתמסכן
דברי הקב״ה ולכן קראו עצמו המסכן ר״ת המרבה סוסים כסף נשים כי בג׳ אלה נכשל
והיה מחכים להסכין דברי הקב״ה וזהו חכמת המסכן בזויה :
ודבריו וגו׳ כנודע ממדרש וגמרא שבעת שנטרד מאשמדאי היתה חכמתו בזויה
ודבריו אינם נשמעים וְּקוּק, וכן בעניני הריבית הם נותנים יד לפושעים
הנם שאפשר שעושים קלת בדלך היתר הנה מכשולים ההמון הבלתי יודעים דרך ההיתר,
וכשבודים כיון שהלוה מלוהו לכותי, והוא לוקח מהכותי שמותר, ויש שסוברים שע״י שנוי
השם מותר וקורין לו פראלענ״ט, והוא פרוץ נטה לרדת שחת, והיא נלה עלתה פורחת
כשאת

טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה וְחָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה וּדְבָרָיו אֵינָם נִשְׁמָעִים׃ (יז) דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל בַּכְּסִילִים׃ (יח) טוֹבָה חָכְמָה מִכְּלֵי קְרָב וְחוֹטֶא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה

טובה

על ידו. ומ"א עיר קטנה זה הגוף. ואנשים בה מעט אלו איבריו של אדם. מלך גדול זה יצר הרע שכל האיברים מרגישים בו. איש מסכן זה יצר טוב: (יז) בנחת נשמעים. מקובלים הם לבריות: משה נפטר זה כמה שנים ועדיין גזירותיו מקובלים על ישראל: (יח) טובה חכמה מכלי קרב. חכמתה של סרח שנאמר ותבא האשה אל כל העם בחכמתה עמדה להם יותר מכלי קרב שהיה בידם להלחם אם יואב: וחוטא אחד יאבד טובה

השאת ושפחת ואותן בעלי התורה מחללי השם ותורתו עתיד ליתן את הדין וה' הטוב יכפר בעד שארית עמו ויתן בלב כולנו לעבדו לשמו, ויגן עלינו ממרומו, וישפיע עלינו מטובו וטעמו, ולפי פשוטה וחכמת המסכן בזויה הוא כמתרעם מאחר שטובה חכמה מגבורה כמו שאמרתי לעיל שאיש המסכן מלט בחכמתו את העיר וא"כ טובה חכמה מגבורה, ואני רואה שחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים, והיה מתרעם על זה:

(יז) **דברי** חכמים בנחת נשמעים מ"ע רש"י ז"ל פירש משה נפטר זה כמה שנים ועדיין גזירותיו מקובלים על ישראל וכמה רשעים גזרו על ישראל ואין דבריהם מתקיימים ולפי דבריו יקרא לישראל כסילים שהרי וכמה רשעים כו' הוא פירוש של מזעקת מושל בכסילים וזהו תמהון והנה יוכל לפרש כעין דברי ויהיה יותר מיושב והוא מה שכתב ברבה בפסוק כי לכלב חי הוא טוב וגו' אדריאנוס שחיק טמיא שאל את ר' יהושע בן חנניה א"ל אנא טוב ממשה א"ל למה דאנא חי והוא מת וכתיב כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת, א"ל יכיל את לגזור דלא ידליק בר נש נור תלתא יומין א"ל אין לעידן רמשא דיומא קמו סלקי תרויהון על איגר פלטין חמו תננא סליק מן רחיק א"ל מה כן א"ל איפרכא ביש ועל אסיא מבקר יתיה וא"ל עד דשתי חמימי לא מתסי א"ל תיפח רוחיה עד דאתה בחיים בטלה גזירותך ומשה רבינו משעה שגזר עלינו לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת לא מידלק יהודאי נור בשבתא מיומוי ועדיין לא נתבטלה גזרתו מכמה שנים עד השתא אמרת כן דאנא טב מניה ועפ"ז יתיישב מזעקת אדאריינוס אשר היה מושל בכסילים בעם שנו, ועוד יש לפרשו דברי חכמים בנחת שהם יושבים זה אצל זה בישיבה ומדברים בנחת ומנעימים זה לזה בהלכה נשמעים והולכים למעלה ולמטה ועוד יורה שאע"פ שכולם חכמים גדולים יתחברו ביחד לישב בישיבה ויהיה פירושו של בנחת לשון חיבור כמו נחה ארם על אפרים שיתחברו החכמים הגדולים וישבו בישיבה, כי מתוך שהם מחודדים גדולים כל השומעים מוסיפים לקח, ודבריהם נשמעים למעלה ולמטה יותר ממה שילך מושל ר"ל למדן אחד הגם שהוא גדול הדור כי ע"כ קראו מושל ומאסף אליו כסילים הנערים מדעת מזימה רק שמם בחורים וצריך לזעוק עמהם עד שיבינו דבריו, כמו שעושים בזמנינו זה כדי שיהא לו שם בארץ שהוא ראש הישיבה, וז"א מזעקת מושל בכסילים כי יותר טוב הי' לו שהיה יושב אצל חבריו הגדולים בישיבה דממנו ומהם תתרווח שמעתתא, הגם שאז"ל ומתלמידי יותר מכולם היינו בתלמידים מובהקים ובעלי דעת היודעים מעצמם להעמיק כהויות אביי ורבא לא חסירי דעת שאינם יודעים סוגיא דשמעתתא שאינם רק לאפושי גברא להראות שיש לו ישיבה גדולה:

(יח) **טובה** חכמה מכלי קרב מ"ע רש"י ז"ל פירשו כדעת הרבה וכן מה שפירש ד"א הוא דעת רז"ל פ"ק דקדושין, ונראה בעיני שאמר טובה חכמה וגו', הגם שאפשר לפרשו כמו שאמר למעלה טובה חכמה מגבורה י"ל לפרשו באופן אחר כי לא

נאה

טוֹבָה הַרְבֵּה׃

י (א) זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ יָקָר מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט׃ (ב) לֵב חָכָם לימינו

טובה הרבה. אלולי שהרגו לשבע בן בכרי היו כלם אבודים על ידו. דבר אחר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה הרי שהיו ישראל מחצה צדיקים ומחצה רשעים ובא אחד וחטא ונעשו מרובים נמצא שהכריע את כולם לחובה:

(א) זבובי מות יבאיש יביע וגו'. כגון בימי החורף שאין בזבובים כח והם קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתעשב בבשמים הוא מבאישו והוא מעלה קצף שקורין אקומ"א בלע"ז ונראה בו כמין אבעבועות וזהו משמעות של יביע הרי דבר קל שהפסיד דבר חשוב כך יקר מחכמ' ומכבוד הסכלות מעט שהרי הכריע את כולם הרי שהיה אדם זה שקול במחצה עבירות ומחצה זכיות ובא ועבר עבירה אחת והכריעתו לכף חובה כי נאת סכלות זה שהוא דבר מועט יקר ושקול וכבד יותר מכל החכמה והכבוד שהיה בו שהרי הכריע את כולם: יקר. לשון כובד הוא כבד ושקול יותר מן החכמה וכבוד שבו. ומ"א מושלים יצר הרע לזבובי מות: יבאיש יביע. שם טוב שהוא ערוב מבשמי רוקח: (ב) לב חכם לימינו. חכמתו מזומנת להטותו אל דרך המיומנת

נאה לשלמה שיאמר דבריו בכפלים ללא יועיל ע"כ נראה שאמר שטובה חכמה יותר מכלי קרב והוא שנודע שמי שיצטרך לכלי קרב יצטרך להוציא הוצאות רבות וספק נוצח או לא נוצח, אבל החכם לא יצטרך להוציא הוצאות ויכול לנצח בחכמתו ובפלפולים. ועוד שהמשתמש בכלי קרב חרפה היא לו אם לא ינצח משא"כ בחכמה אפילו אם יהי' מנוצח אין בזה חרפה הלא מצינו שמי שהחכמ' שלו ית' הוא אומר נצחוני בני נצחוני בני, ועוד כי אפילו יהי' מנוצח במקום זה אפשר שמדבריו יצא דין במקום אחר שהאמת אתו, ובאיזה חכמה אמרתי במי שיראתו קודמת לחכמתו שחכמתו מתקיימת בכל אופן אפילו אינה מתקיימת במקום זה מתקיימת במקום אחר כאמור אבל בחוטא לא אמרתי לפי שחוטא אחד יאבד טובה הרבה שאפילו יש לו חכמה אין חכמתו מתקיימת כפשוטו או כאשר כתבנו וכ"ז הוא בעבור סילוק השכינה מעליו ואין השפע יורד עליו להשיג ולעמוד על האמת אבל כשהשכינה שורה עליו חכמתו מתקיימת והלכה כמותו כדכ' וה' עמו הלכה כמותו בכל מקום אמנם אמר חוטא בלשון הוה ואמר אחד שהוא ומפורסם בחטאים כי בודאי אם ח"ו עשה שוגג או נכשל פעם אחד בחטא ה' לא יחשוב לו עון שיסלק מעליו שכינתו ולא יאבד חכמתו אלא דווקא מי שמפורסם שאין לו יראת חטא:

י (א) **זבובי** מות הרבה וכן התרגום דרשוהו על היצה"ר וכמו שאז"ל היצה"ר דומה לזבוב (זבו"ב גמטריא חט) ויושב בין מפתחי הלב והוא גרם מות לעולם וקאמר זבובי לשון רבים לפי שלכ"א יש לו יצה"ר בפני עצמו לא ראי זה כראי זה מתאוה לעריות וזה מתאוה לגזל וזה מתאוה למאכלות אסורות וכן כולם מ"מ השטן הוא הוא המסית והנדיח ונכנס בלב האדם ומסיאו להטוא וזבוב אחד הוא ולפי זה יתורץ מה שהוקשה דהל"ל יבאישו כמו שאמר זבובי לשון רבים אלא זבוב אחד הוא ונחלק לזבובים כמו שאמרנו וז"ש הכתוב בתהלים כי החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא פירוש בתחלה מחליק אליו בדברים עד שיחטא ואח"כ עולה למעלה לקטרג וזהו למצוא עונו ואח"כ יורד ונוטל נשמה, וזהו לשנוא שעומד כנגדו כשונא להורגו, ואמר שהיצה"ר מבאיש ומסריח האדם להטוא ואפילו ת"ח מחטיא אותו וזהו יביע שמן רוקח, מי שהוא שמן רוקח, דהיינו ת"ח אעפ"כ מביע אותו ויהיה פירושו לשון אבעבועות, כמו שפירש רש"י ז"ל, ואפשר שבא נמי להורות שיצה"ר הוא השטן מבאישו בשעת מיתה כמ"ש בפ"ק דע"ז על מלאך המות שבשעת פטירתו של אדם עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטפה של מרה תלוי בה כיון שרואה אותה החולה מזדעזע ופותח את פיו וזורק טפה של מרה לתוך פיו ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות, הרי שהוא בעצמו חוזר ומבאישו ר"ל מסריחו כאמור, ומה שפירש רש"י על יקר מחכמה שהוא כבוד מהחכמה הסכלות מעט שהיה יותר מן מחצה על מחצה מכריע

מכריע, ה"ס בהפוך יקר מסכלות חכמה מעט, אך שאין נ"ל דפשיטא הוא שחכמה מעט יקר מסכלות הרבה אפילו בלא ענין הכרעה, ונראה שאמר שכתו שזובי מות היצה"ר שהוא דומה לזבוב קטן ואעפ"כ מפתה האדם כך יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט שסכלות מעט שהי' לדוד שעשה עצמו כמשתגע כדכ' ויתו על דלתות השער כו' כמו שאמר אכיש חסר משוגע' אני היה טוב לו מחכמה ומכבוד שהיה לו כי לולא שעשה עצמו כמשתגע היה נסתכן באותו הפעם, ובזוהר פרשת תזרוע (דף כ"ח ע"ג) מפרשו ע"ד מן העדר נודע הקנין וז"ל ותאני חיובא הוא על בר נש דאוליף חכמתא למילף מן שטותא ולמנדע לה בגין דאתי תועלתא לחכמה בגיניה כמה דאתיא תועלתא לנהורא מחשוכא דאלמלא חשוכא לא אשתמודע נהורא כו' עד אלמלא לא הוה שטותא שכיח בעלמא לא הוי חכמתא שכיח בעלמא, והיינו דרב המנונא סבא כד הוו ילפין מניה חבריא רזא דחכמתא היה מדבר קמייהו פרקו במלי דשטותא בגין דייתי תועלתא לחכמה בגיניה הה"ד יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט ול"ע איך יפורש אמרו הה"ד יקר מחכמה כו', ונ"ל שהוא מפרש יקר כ"נמצא שהסכלות מעט יקר וחשוב מן החכמה שהרי מקדימין אותו קודם למידת החכמה :

לימינו ולב כסיל לשמאלו: (ג) וגם בדרך

המיומנת לטובתו: ולב כסיל לשמאלו. לעקשו מן הדרך המיומנת שהיא תפארת ונוחה לו: ואמר

(ב) **לב** חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו כבר נודע כי היצ"ט בימינו של אדם והיצה"ר בשמאלו וז"ם המשורר ע"ה שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט אומר תמיד היתה מחשבתי שהשם ב"ה יהיה לנגדי ואז ימינו לשמאלי ושמאלי לימינו ע"ד נתינת שלום כשיואל עושה שלום בתחלה לשמאלו של אדם לפי שהוא נגד ימינו של הקב"ה ואז כשהוא לנגדי והאחז ימינו בשמאלי לתמכני כי שם צריך אני סעד לתומכני כי היצה"ר בשמאל, אבל בימיני אינני צריך לתמיכה כי שם משכן היצ"ט וז"א כי מימיני בל אמוט כי שם משכן היצ"ט וז"א כי מימיני בל אמוט כי שם יצ"ט המלמדני לילך בדרך טובה, ואמר שהחכם נמשך אחר יצ"ט שהוא לימינו והכסיל נמשך אחר היצה"ר שהוא לשמאלו, או יאמר כאשר ידוע מדברי רז"ל כי אכין ורקין מיעוטן הם ואתי" וגמי" רבויים הם והנה אותיות הקודמות ללב בא"ב הם אך הא' קודמת לב' והכ' קודמת ללמ"ד שהם לימינו של לב ואותיות המאוחרות של לב באלפא ביתא הם גם כי אחר הב' הוא ג' ואחר הל' מ' והם לשמאלו של לב כזה "אך לב" גם" אך בימין וגם בשמאל ולב באמצע שתיכן ואמר שהחכם נוטה לבו לימינו של לב שהוא אך מיעוט שממעט בתענוגים ואינו חפץ ברבות טובה כמאמר דוד ע"ה אך טוב וחסד ירדפוני טוב וחסד באך במיעוט לא ברבוי כי אז אני אוכל שכרי בעוה"ז אבל כשהוא על צד המיעוט אז ושבתי בבית ה' לאורך ימים, וידוע שאריכות ימים הוא לעוה"ב, והנה זה החכם הוא מסתפק במיעוטו כדי שלא לבטל תורתו בשביל לאסוף הון לאכול סעודות גדולות ולאסוף בשרו בבשר ויין רק מסתפק במיעוטו ועוסק בתורה, לא כן הכסיל שדורש גמין שנמשך אחר הרבוי בכל עניניו הן במאכל הן במשתה וכן אם רואה שחברו נתעשר נתקנא בו ואמר מי יתן שיהיה לי ג"כ רבוי ממון כמוהו ובעבור זה יעלה הרים ירד בקעות עובר ארחות ימים לאסף הון ויכלו ימיו באפס תקוה שלא ילמוד תורה או יעשה מצוה וכן בכל עניניו, ואמר מי יתן שיהיה לי גם דירה נאה כפלוני ראובן מי תן שיהיה לי אשה נאה כשמעון מי יתן שיהיה לי גם בית נאה כלוי, מי יתן שיהיה לי גם סוס נאה כיהוד', כל מה שרואה לחברו מתאוה, ואומר מי יתן שיהיה לי כמוה, זכו לדעתי מה שאמר שלמה הע"ה בספרו משלי גם בלא דעת נפש לא טוב יאמר כל גוש שאתה מבקש שיהיה לך כמו לחברך כאומר למעלה, בלא דעת לנפש לא טוב, זולת דעת

אם

אם ראית שחברך במעלי' המדות והדעות תוכל לקנא בו ותאמר בלבבך מי יתן ויהיה לי גם חכמה ודעת יראה וענוה כמו חברי כמאמר החכם בעל המוסר במעלות הבט למעלה ממך תכיר בחסרונך ותוסיף תומך, בממון הבט למטה ממך תכיר ביתרונך ותודה לנותן לחמך ועי"כ אמר ולב כסיל לשמאלו שהוא גם שכוח להוט ומבקש גם גם והזוהר פרשת תזריע [דף כ"ב ע"א] תרגה ענין ימין ושמאל וז"ל כדאיתברי אדם נחת בדיוקנא קדוש' עלאה נחתו עמיה תרין רוחין מתרין סטרין מימינא ומשמאלא כו' ע"ש ויאירו עיניך:

בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל יתיר ה' הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא׃ (ד) אִם־רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ מְקוֹמְךָ אַל־תַּנַּח כִּי מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים

(ג) ואמר לכל סכל הוא. בהליכתו ובדבורו הכל מכירין שהוא שוטה: (ד) אם רוח המושל. מושל העולם תעלה עליך לדקדק אחריך במדת הדין: מקומך אל תנח. מדקך הטובה אל תנח לומר לו מה יועיל צדקתי לי: כי מרפא. דקדוקי הדין ביסורין הבאין אליך מרפא היא לעונותיך ויניח לך החטאים הגדולים:

הגהה

(ג) וגם בדרך כשהסכל הולך ז"ל הרבה טפשא סבר דכל עמא טפשא כוותיה והוא לא ידע דהוא טפשא וכל עמא חכמין נראה מדבריו שהוא מפרש ואמר לכל שהסכל אומר לכ"א סכל הוא שהוא סבר שהוא טפש כמוהו, ונראה לפרש דקרא קא אסיל האמור למעלה שמטה עצמו לשמאלו שהוא לצד היצה"ר יש לו עונש הזה שכשהסכל הולך בדרך השכינ"ה מסתלקת ממנו מה שאין כן בחכם שהשכינ"ה הולכת לפניו לפי שתמיד מהרהר בד"ת ולכן אסור לו לילך במבואות המטונפות, אבל ברשע הוא בהפך שהוא מהרהר בדברי תוהו, וז"ש לבו י"ל הקב"ה שנאמר עליו חלקי וצור לבבי, חסר ממנו שאינו שורה עליו ואמר ר"ל הקב"ה אמר לכל סכל היא, או אמר קאי על המכריז למעלה כי הכרוז הולך לפניו ואמר רשיעייא הוא כמו שמבואר בזוהר בכמה מקומות, ואז הקליפות שולטין עליו ואפילו חית הארץ ומלאכי בזוהר סוף בראשית דמפרש האי קרא שהסכל הולך ואינו אומר תפלות הדרך שאין השכינ"ה הולכת עמו וברוך שכוונתי דעת הרשב"י בפירוש מלת לבו ע"ש:

(ד) אם רוח המושל תעלה עליך, ברבה כשתבא לך ממשלה אל תנח ענותנותך ונראה לפרש שבא להזהיר לתלמידים ואמר כשרבך או המופלא ממך בחכמה יטיח דברי כעס אליך ויזלזל אותך או יוכיח אותך ורוח פירושו דבור כמו אל תעלם אזנך לרוחתי לשועתי שפירוש לדבורי, אל תנח מקומך שלא תרצה לילך עוד על ישיבתו ללמוד ממנו אלא תחזור ותשב במקומך כמקדם לא כאותן הגאים השוטים שבדורותינו כי תכף ומיד שהראש ישיבה או המורה לדק לעדתו ידבר אליהם דבור קל שהוא לו מנגד קלת מניח ועוזב ישיבתו ואינו הולך עוד אליו ללמוד ממנו על כן הזהיר שלא תעש' כן ונתן טעם כי אפילו החטאים גדולים יניח ממך ממה נפשך אם הוכיח אותך הרי הוא מרפה לך שתסיר מן העון, וסר עונך וחטאתך תכופר, וא"כ החכם הניח ממך חטאים גדולים, או הקב"ה יניח ממך שסר עונך כאמור ואם זילזל וגינה אותך ועשה לך חרפה כ"ש שהוא מרפה יניח חטאים כי אפילו החטאים גדולים יניח לך הקב"ה על זה ויניח לשון ויתור כמו והנחה למדינות עשה וכדברי רז"ל במדרש מניח להם שלים הובא בטור או"ח בהלכות ר"ה הרצון שויתר לך הקב"ה בעבור החרפה זאת בשבלת החטאים גדולים כמ"ש החכם הגלאנטי על פסוק יתן למכהו לחי ישבע בחרפה ואז כי לא יזנח לעולם ה', ז"ל ראה כמה כריתות כמה מיתות ב"ד נתחייבת, כמה עשיין לא קיימת ומה תהיה תשובתך ובמה תכופר עונך על זה קאמר יתן למכהו לחי וגו' שסובל עלבונו ושומע חרפתו ואינו משיב ואז כי לא יזנח לעולם וגו' והאריך שם מאוד א"כ משני סבות שאמרנו יניח לך חטאים גדולים ולכן מקומך אל תנח,

לפי

גְּדוֹלִים׃ (ה) יֵשׁ רָעָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּשְׁגָגָה שֶׁיֹּצָא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט׃ (ו) נִתַּן הַסֶּכֶל בַּמְּרוֹמִים רַבִּים וַעֲשִׁירִים בַּשֵּׁפֶל יֵשֵׁבוּ׃ (ז) רָאִיתִי עֲבָדִים עַל־סוּסִים וְשָׂרִים

הולכים

רש״י

(ה) כשגגה שיצא מלפני השליט. דומה הוא לשליט שהוציא דבר שגגה מפיו שוגג וא״א לחזור כך אומר הקב״ה. ואין להשיב: (ו) נתן הסכל במרומים רבים. זו היא הרעה שהיא כשגגה היוצא מלפני השליט שניתן השטות והרשע במרומי גובה שהגביה הקב״ה את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה ברוח הקודש שהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולשים אותותם אותות: ועשירים בשפל ישבו. ישראל של הגדולה והכבוד שיש להם עכשיו בימי עתידים לישב בשפל שנאמר ישבו לארץ ידמו: (ז) ראיתי עבדים על סוסים. הם כשדים שנא׳ בהם

מכלול יופי

לפי שהתוכחה או החרפה והזלזול שעשה לך היא רפואה לחטאים גדולים כאמור:

(ה) **יש** רעה וגו׳ מוסב אמקרא של מעלה שאמר אם רוח המושל שרבו כועס עליו, בא כמו כן להזהיר הרב שאם יכעוס על תלמידו שלא יקלל לתלמידו לפי שיש רעה שהיא כשגגה שיוצא מלפני השליט, שדבריו של השליט יתקיימו אף על פי שלא היה בדעתו כך דרך משל המלך כועס על עבדו ואומר שראוי להלקותו מכות מרדות הגם שאינו חפץ להלקותו ימצא לפעמים שעבדיו השומעים דבריו והסבורים שהמלך חפץ בהלקותו וניחא ליה, ומלקים אותו, והמלך לא כן דמה רק אמר שראוי להלקותו אבל אין חפץ להלקותו כי אלו חפץ בהלקותו היה מצוה אל עבדיו להלקותו ובכ״ז הסבורים עבדיו דניחא ליה להלקותו ומלקים אותו וזהו שגגה יצא מלפני השליט כך הענין בקללת חכם שאע״פ שלא היה דעתו שתחול עליו הקללה נהפך הקללה עליו כדאיתא פרק הרואה כעובדא דבר הדיא קללת של ת״ח אפילו בחנם היא באה, וכמו שהביא הרבה בקרא כדין שמצינו שאמר יעקב את אשר תמצא אלהיך לא יחיה ומתה רחל שאע״פ בשגגה היתה ולכן גם הרב בבוא המושל כנזכר יהיה נזהר שלא יקלל תלמידו, אמנם רש״י ז״ל המשיך הפסוק הזה לפסוק של אחריו שזו היא הרעה שנתן הסכל במרומים, ולפירוש דברינו מחובר למעלה ואתה תבחר ותקרב הנכון והטוב בעיניך:

(ו) **נתן** הסכל במרומים רבים, מאור עינינו רש״י ז״ל פירשו ממש כדברי הרבה וכן פירשו התרגום אמנם הרבה פירש ניתן הסכל וגו׳ שישבו הכשדים במקום שמחתכין בו את ההלכות וז״ל ניתן הסכל במרומים רבים אלו הכשדים דכתיב ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך מאי שער התוך מקום שמחתכין בו את ההלכות ועשירים בשפל ישבו זה סנהדרין שנאמר ישבו לארץ ידמו וגו׳, והנה ראיתי שהפסוק הזה אינו אומר דבר והפוכו דהל״ל נתן הסכל במרומים והחכמים בשפל ישבו ובפרט לפי דברי הפסוק ידמו זקני בת ציון שנאמר על החכמים של סנהדרי גדולה כמ״ש הרבה, לכן לבי אומר מאחר שאמר נתן הסכל ולא אמר הסכל בקמץ, שר״ל הסכלות עצמו הן הן העבירות עצמם שעלו למעלה וקטרגו וזהו במרומים רבים עד שעלו תוך התחום הקדוש דהיינו סנדו״ן ומט״דון כמבואר בגלאנטי בפסוק ידו פרש צר ועוד קטרוגו של סמאל הגיע עד שמט״טרון לא הי׳ יכול לעלות לתתקנ״ה רקיעים כמנין השמים שעולה תתקנ״ה כי״ם סתומה באי״ק בכ״ר ת״ר כנודע כמבואר שם בפסוק כל עמה נאנחים מבקשים לחם וע״י סיבה זו נתקלקלו הצנורות והעבירות שהמה המלאכים שהיה להם קירוב למעלה ושפע רב בשפל ישבו ונדחו מגדולתם:

(ז) **ראיתי** עבדים הן הנה הגבעונים ונתינים כדכתיב ויתנם יהושע לחוטבי עצים וגו׳, והיו עבדים, עכשיו המה על הסוסים כמ״ש הגלאנט״י שם בשם הזוהר בפסוק היו צריה לראש ז״ל ופירוש הענין פירשוהו בזוהר פרשת בראשית (דף כ״ס) כי

בקרבנו

הֹלְכִים כַּעֲבָדִים עַל־הָאָרֶץ׃ (ח) חֹפֵר גּוּמָּץ בּוֹ יִפּוֹל וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ׃ (ט) מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֶן בָּם׃ (י) אִם־קֵהָה

הברזל

בהם זה העם לא היו יתעלו להיות על סוסים מוליכים את שבויי ישראל אסורין בקולרין: הולכים כעבדים על הארץ. לפני קרונין של שרים: (ח) חופר גומץ. שוחה: בו יפול. פעמים שהוא נופל בו כלומר יש לך חורש רעה וסופ' לשוב עליו בסוף שכלה זרעו של נבוכד נצר ע"י כלי בית המקדש שנאמר ועל מרי שמיא התרוממת: ופורץ גדר. סייג של חכמים לעבור על דבריהם: ישכנו נחש. מיתה בידי שמים ולפי שדיבר בלשון פריצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים: (ט) מסיע אבנים יעצב בהם. מסיע אבנים ממחצבתם בהרים מתיגע בהם. יעצב לשון יגיעה כמו בעצבון תאכלנה כלומר כל אדם לפי מלאכתו עצבונו אף עושה רע לפי זריעתו יקצור: יסכן בם. יתחמם בם כמו ותהי לו סוכנת אף העוסק בתורה ובמצות סופו ליהנות מהם: (י) אם קהה הברזל.

הרבות

בקרבנו הם יושבים והם אותם שאינם מרחמים על ישראל כשרואים אותם בדוחק וזה היה צריך לפי שצריך אלו המעורבים באומה מן הגבעונים והנתינים ודומיהם שהם צריך היו לראש לכך אויביה שהם מדי וישמעאל שלו הם בשלוה בעותרא וישראל בדוחקא ובעניותא: (ח) וזהו ושרים ישראל שהיו שרים הולכים כעבדי' על הארץ ועל זה אמר חופר גומץ כו' כמו שמצינו כפעמים שחופר גומץ בו יפול כן ופורץ גדר ישכנו נחש על כן ניתן שליטה לנחש שהם פרצו גדר להתערב בנתינים ונחש וגבעונים דומים זל"ז כדאי' במ"ר שהכל מתרפאים לעתיד לבא חוץ מנחש וגבעונים, נחש דכתיב ונחש עפר לחמו, וגבעוני דכתיב והעובד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל הנה שהם גרמו להם הצרות בהתחברם לרשעים ונתערבו בגבעונים ונתינים ובעו"ה זאת הרשעה והטומאה בעדיין פורחת עלתה נגה בין בני ישראל שמערבים משפחות מיוחסים מגדולי ישראל במשפחות שאין ראוי להזדווג ולהבר עמהם בשביל כסף הנמאס והם מגביהים התעלמים לפסוע על ראשי עם קדוש כשרים, ועי"ז כל ההנהגות ישרות שהיו לנו מימי קדם נתבטלו על ידם כי לא ישגיחו בדברי חכמים ולא ישאו פני איש ובעבור זה מתרבים מחלוקת בישראל הא-ל ימהר לקיים דברו ולצרוף כבור סיגיך ואסירה כל בדיליך ואשיבה שופטיך כבראשונה אמן, למה שאמר ראיתי עבדים אפשר ברוח הקודש או בנבואה, ואפשר שנופל וגלוי עינים כראו לו תגבורת הקליפה שיהיה:

(ט) **מסייע** אבנים אפשר שרמז בנבואה או שרוח הקודש דבר בו ומלתו על לשונו שהוא עתיד להיות מגולגל ולראות חורבן ב"ה אשר נבנה על ידו כי שלמה גלגולו הוא ירמיה כנודע ואמר מסיע אבנים כדכתיב במלכים ויצו המלך ויסיעו אבנים יקרות יעצב בהם שיהי' לו עצב בראותו החורבן ובוקע עצים אשר מעשה המשכן מעצי שטים וקרשים יסכן בם יהנה ממנו שנגנז כמו שדרשו על ועשו לי כ"מ שנאמר לי הוא קיים לעולם ולעולמי עולמים א"כ בהכרח שנגנז ולא נחרב ולא שלט בו יד אומה ולשון, והרבה דרש מסיע אבנים מי שהסיע עצמו מתלמודו לסוף הוא מצטער ולא אשכח, ובוקע עצים כל מאן דלעי ביה מתהני ביה, דרשו אבנים אבני הלוחות ועצים עץ חיים היא למחזיקים בה:

(י) **אם** קהה הברזל יאמר כשלומד בלתי חריף והוא לא פנים קלקל אין לו פנים קלל והוא מפעלי הכפל כלומר שאינו יודע להסביר פנים בהלכה ולפלפל וחילים יגבר ע"י חיליה כשלומד בישיבה שהוא בחיליה לומדים רבים יגבר בלמודו ויש לו זכות על זה, אכן בכל זה יתרון הכשיר חכמה מי שהוא דורש ומקיים וזהו ויתרון הכשיר חכמה, או יאמר במי שהוא בונה בית המדרש או נותן מעות לנערים ומספיק להם מזון כדי שילמדו או לעומדים שילמדו כמו זבולון שפרנס ליששכר יש לו יתרון על החכמה וזהו ויתרון הכשיר

הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא־פָנִים קִלְקַל וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה׃ (יא) אִם־יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן׃ (יב) דִּבְרֵי פִי־חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ׃ (יג) תְּחִלַּת דִּבְרֵי־פִיהוּ סִכְלוּת ואחרית

הכמה כמו מכשירי מלה שהוא מכשיר ומתקן עניים כדי שיוכלו ללמוד הוא יש לו יתרון על הלומד עצמו וכמו שמצינו שהתורה הקדימה זבולון ליששכר :

(יא) **אם** ישוך הנחש בלא לחש שלא לחשו לו מלמעלה כדאיתא בזוהר הדש פרשת בלק וכן פירוש הרבה, נמצא שאפילו הנחש אינו עושה אלא בצווי של מעלה ויש לה יתרון לפי שקיימה דבריו של הקב"ה ועשתה רצונו ובעל הלשון עושה בהיפוך שנצטוה מפי הקב"ה שלא לילך רכיל והוא הולך רכיל וזהו ואין יתרון לבעל הלשון שגרוע מן הנחש שהנחש יש לה יתרון שעשתה רצונו של הקב"ה, אבל לבעל הלשון אין יתרון שהרי לא עשה רצונו של הקב"ה ואפילו גריעותא יש לו שהרי עבר עבירה שעבר על דברי הקב"ה ומה שאמר ואין יתרון משמע אין יתרון לבד ולא גריעותא הוא דסמיך עמ"ש בתורה לא תלך רכיל, ובא כאן להורות שאין מוחלין לו עד שיקבל עונשו הגדול או"י ואין יתרון שלא נותר לו עון שלא עשה שהרי היא כגלוי עריות וע"ז וש"ד כמו שאמרו על לשון נודברת גדולות א"כ מה יעשה עוד הרי עבר שלש עבירות החמורות לכן אמר ואין יתרון, ועי"ל אם ישוך הנחש בלא לחש אם הרבה ישך הנחש בלא לחש, נמה לפי שאין יתרון לבעל הלשון שזה הניסך היה לו מהלה זכיות ומהלה עונות ואין לו יתרון ולשון הרע היתה בכלל העונות היא היתה מכרעת שהיא נקראת גדולות כדלעיל שקולה כנגד ג"ע ע"ז ש"ד כדאיתא בפרק יש ערכין ואז נמשל כבהמות נדמו ואין מורא על החיות ואז הם פוגעין בו ובא הנחש ונושכו אפילו בלא לחש שילחשו לה מלמעלה :

(יב) **דברי** פי חכם חן בשכבר אמר כי אין יתרון לבעל הלשון אמר עתה שהחכם בהפוך שדבריו נושאים חן בעיני אלהים ואדם שיודע לכלכל דבריו במשפט הן בתפלה לפני אלהיו הן בתורה כן לפני בני אדם ויכול לסדר דבריו באופן שלא יבא לידי חסר או יתיר או חלוף, אבל שפתותיו כסיל תבלענו, תכלה אותו שדבריו יבואו בשלש' חסרונו' אילו שהזכרנו, ומה שאמר ושפתות ולא אמר ושפת כסיל שהרי אמר תבלענו ובשפתות כ"ל יבלעוהו וכן כהיב שפת אמת תכון, נראה בעיני לפי שהכסיל הוא כאלו יש לו שפתים הרבה יותר משאר בני אדם כאמור נמעלה לקיל כסיל ברוב דברים, או בעבור שאינו איש אמונה נאמן ואינו עושה ופעם אמר כך ופעם אמר כך כאילו יש לו שפתים הרבה יותר משאר בני אדם :

(יג) **תחילת** דברי פיהו סכלות שלוקח לו הקדמות כוזבות וא"כ הנולד ממנה בלתי צודק עד שיבא עי"ז לידי כפירה גמורה כמו שקרה לכמה פילוסופים שלקחו

חרבות צורים שקיהו פיהם והדודים : והוא לא פנים קלקל. ואינם לטושים ומרוטים למען היות להם ברק. אף על פי כן וחילים יגבר. מגביר הוא במלחמה את גבורי החיילים לנצח : ויתרון הכשיר חכמה. ומעלת כשרון יש עוד לחכמה יותר מן הברזל אם תלמיד חכם משחיר פניו ברעב ואחה רואהו משכן בין העשירים הרבה חיילים מתגברים על ידו ואל תתמה על וי"ו וחילים כי הרבה ווי"ן נופלים כן בל'ע בריית כמו אם ראיתי גנב ותירץ עמו עזי וזמרה יה ויהי לי לישועה והרבה מפורשי' כזה : (יא) אם ישוך הנחש את איש בלא לחש. מחמת שלא לחשו החבר שלא ישוך : ואין יתרון. לחבר הרפא שהיה רגיל ללחוש בלא לחש כך אם בני עירך נכשלין באיסורין מחמת שאין הכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה או יתרון לו בשתיקותו ולא ישתכר : (יב) דברי פי הכם חן על שומעיהם ונשמעים לו ושוב לו שנופל גדולה עליהם ושפתות כסיל תבלענו. זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרן של אומות שגדרו עצמה מן העריות מדור המבול ואילך והוא יעץ להם להיות מפקירין בנותיה לזנות : (יג) תחלת דברי פיהו סכלות כשאמר

וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת רָעָה׃
(יד) וְהַסָּכָל יַרְבֶּה דְבָרִים לֹא־יֵדַע
הָאָדָם מַה־שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר יִהְיֶה
מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ׃ (טו) עֲמַל
הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא־יָדַע
ללכת

שאמר לו הקב"ה מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב ה' אתה יודע והוא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי. כלומר אם בעיניך אני נבזה חשוב אני בעיני מלכי הארץ: ואחרית פיהו הוללות. שיעמוס וערבוב לכה איעצך זימת אולת: (יד) והסכל ירבה דברים. שהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון: כי לא ידע האדם מה שיהיה. לו לאחר זמן שהרי הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע שיפול בחרב ולפי פשוטו כי הסכל ירבה דברי', גוזר ואומר מחר אעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר: ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו. כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהיה לאחר זמן אלא אף ההוה עכשיו מאחריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו מרחוק צריך הוא שיהא מי יגיד לו: (טו) עמל הכסילים תיגענו. כסילותם גורם להם עמל המיגען אשר לא למדו דרכי מבואות העיר ומתיגע ליכנס דרך פתחים ובלעי המים ויגע בשביעות רגליו בטיט כלומר עצלות של עוזבי התורה גורם להם יגיעת עמל בגיהנם: אשר לא ידע ללכת. אל נתיב אמת

שלקחו לכם הקדמות כוזבות ואח"כ עי"ז באו לומר שהעולם קדמון וכדומה וזהו ואחרית פיהו הוללות פירוש שגעון רעה זה באו לגיהנם שהיא רעה שאין למעלה הימנה וכבר הבאנו שהזוהר פי' כן על ביום רעה ימלטהו ה', או יאמר דברי פי חכם חן כשהוא מדבר הוא מדבר בלשון רכות ונשמר עצמו מלהוציא מפיו דבר רע משום אל יפתח פיו לשטן ואמר דבר הנשמע ומקובל על האוזן אבל הכסיל שתחילת דברי פיהו סכלות דברי גוזמא שאומר שראה נחש פורח באויר והדומה ואם השומעים מוכיחים אותו על פניו שדבר שקר נשבע אם לא ראה כך וכך יהרג בידי אויבים ופותח פיו לרעה וזהו ואחרית פיו הוללות רעה והמקטרג נטול כהוא מלה ועל הדבר הזה הזכיר הרשב"י בזוהר בכמה מקומות ואז נעשה בו מה שאמר בפיו, וזהו ושפתות כסיל תבלענו שמכלה עצמו בדבורו למה שתחלת דברי פיהו וגו' כמו שפירשתי ויהיה פסוק תחלת דברי פיהו פירוש למה שאמר ושפתות כסיל תבלענו, ואפשר לפרש השני מקראות הללו על משה רבינו ע"ה ודתן ואבירם דברי פי חכם חן זה משה שפתח בשלום והיה שולח אליהם שיבואו אליו ורצה לדבר על לבם ולא החזיק במחלוקת, ושפתות כסיל תבלענו שהם אמרו לא נעלה פיהם כשילם עלייה אין להם אבל ירידה יש להם, תחילת דברי פיהו של כ"א סכלות לא נעלה כאמור ואחרית פיהו הוללות רעה, שאמרו בסוף דבריהם העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה וכי אין זה שגעון והוללות ר"ל שהאדם שרוצה שינקרו לו עיניו ולא ירצה לילך אל מי שגדול ממנו ויתקיימו עיניו:

(יד) **והסכל** ירבה דברים אפילו אם תשמע לו כמה ימים לא תוכל לומר זה החידוש או זה החכמה שמעתי ממנו שאין יוצא מדבריו דבר ראוי לאומרו וזהו שאמר לא ידע האדם מה שיהיה ר"ל לא יוכל לידע מה שיהיה ר"ל לא יוכל לידע מה שיהי' תכלית מדבריו אשר יהיה מאחריו באם ידבר הסכל דברים ותשמעם מאחריו כמו שפירש רש"י ז"ל מאחורי ערפו רצוני שלא ישמע הדברים מעצמו רק אחרים שמעו הדברים ממנו מי יגיד לו מה דיבר כי אין בהם שום תועלת עד שירצה השומע לקבלם או להכניסו באזניו וגם הם בלתי מסודרים אין השומע יכול לומר אותו כמו שאמרים הסכל בחסר יתיר חילוף א"כ מי יגיד לו מה שאמר:

(טו) **עמל** הכסילים תיגענו כ"ל שמדבר באחד שלומד מעצמו בטורח גדול אחר השקידה בעיון רב ועדיין אינו יודע אם כיון האמת או לא אשר לא ידע ללכת אל עיר שהם גדולי חכמים ואנשי מעשה לקבל מהם ולפי פשוטה שהכסיל כשהוא עושה מלאכה ירצה לעשות בגרזן או במקבת יד כל מה שירצה ואין אומן בלא כלים כי לכל כלי צריך כלי אומנתו

לָלֶכֶת אֶל־עִיר׃ (טז) אִי־לָךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר וְשָׂרַיִךְ בַּבֹּקֶר יֹאכֵלוּ׃ (יז) אַשְׁרֵיךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־חוֹרִים וְשָׂרַיִךְ בָּעֵת יֹאכֵלוּ בִּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי׃ (יח) בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה

ובשפלות

אמת לפרוש מן העבירה לפי שלא למד תורה שנא' נר לרגלי דבריך : (טז) אי לך ארץ שמלכך נער. בזמן שמלכך ודייניך מתנהגים בנערות : (יז) בגבורה ולא בשתי. שעוסקין בגבור' החכמ' והבינה ולא בשתיית יין : (יח) בעצלתים ימך המקרה. כשאדם מתעצל ואינו

אומנתו הראוי לו לעשותו וזה הכסיל אין לו כלים מיוחדים הראוים לכאותה ורוצה לעשות הכל בכלי אחד וצריך ליגע הרבה וזהו שאמר עמל הכסילים תיגענו, שהוא צריך לעמל הרבה כאמור, וזה אמרו אשר לא ידע ללכת אל עיר ויראה שלכל אומנות יש לו כלים מיוחדים לפי עניינו, ומ"מ הנמשל הוא המבקש ללמוד חכמת הקבלה, ומתחיל בחכמות כמבסא, או המוזיקא וכדומה שאין ענין לזה אכן יש לאלוה מילין דהל"ל עמל הכסיל תיגענה על כן נראה שעונות שהכסילים עושים תיגענו היא יגיע כביכול לפני הקב"ה כדכתיב הוגעתני בחטאתיך אשר לא ידע כביכול ללכת אל עיר הקדש ירושלים כי בעונם נתעכב משיח או אשר לא ידע שאין התחברו לת"ת ועטרת ביסו'והוד בזמן הגלו' כנודע ע"ד בקרבך קדוש לא אבא בעיר עד שלמעל':

(טז) אי לך ארץ שמלכך נער וגו' מפסוק שלאחריו נלמוד פירוש פסוק זה לפי שלא אמר דבר ופסוקו, וכל"ל אשרך ארץ שמלכך איש או זקן, ואמר בן חורים שפירשו בן שרים כמו חורי יהודה כלומר שבא מיוחסי משפחה וכ"כ מהתרגום וכאן אמר שמלכך נער שהמלוכה באה לו שבחרוהו בני המדינה בנערותו לא שבאה לו מצד יחוסו בן מלך וכדומה שאז המלוכה ראויה לו מעת הולדו, אלא שבני המדינה בחרוהו להיות לנגיד עליהם בעת נערותו, שעדיין אינו יודע כלום ואילו היה נער ובן מלך לא היה קשה ורע כ"כ שלכל הפחות ראה קצת הנהגה וטכסיסי מלכות מאביו, וכן מדרכי המלוכה שיש לבניהם מלמד א' מורה להם ומדריכם בכל עניניהם כראוי להם מצד שהוא בן מלך, אבל זה לא ראה ולא שמע ולא הי' לו מלמד המדריכו בדרך אשר ילך רק מאחר עלות הביאוהו ושמו בראשו כתר מלכות של מלך כזה אמר אי לך וגו' :

(יז) ושריך בבוקר יאכלו שבבקר שאינו עת השכרות היה להם לדון בין איש לחבירו כי אז הבן אדם זך בשכלו כאשר היה ישן בלילה והי' לו מנוחה ונעשה בריה חדשה ואיש נבוב ילבב וכן כתיב דינו לבקר משפט והמה לא כן ידמו ולא כן יחשבו רק בבקר יאכלו ואח"כ עת השכרות להם ויצא משפט מעוקל, אשריך ארץ שמלכך בן חורים ואפילו יהיה נער כיון שהוא בן שרים ומשפחת גדולים כתר המלוכה הולמתו לפי שידע הנמוסי מלכות ודרך ארץ, וגם אינו עושה דבר הבלתי הגון שצריך להתבייש מאבותיו ובני משפחתו או שאר בני אדם שאומרים לו אביך נהג כך וכך עשה מעשים טובים לא כמעשיך והוא מתבייש וצריך בעת יאכלו בשעה חמשית הקבועה לת"ח בגבורה שמתגברים על יצרם שלא ליהנות כ"כ מן העולם וכדי שלא תטעה לומר גבורה של יין כדכתיב הגבורים לשתות יין אמר ולא בשתי אין הגבורה שתיית יין אלא גבורים לכבוש יצרם ובזוהר פרשת לך (דף ס"ד ע"ג) ראיתי נגרס בן חורין ומפירושו מוכיח שגרס כן שהרי פירושו בסוד היובל שהשפע בא מלמעלה, ואי לך ארץ שמלכך נער כשעולם מתפרנס ויונק משרו של עולם ואני פרשתיו לפי הגרסא שבספרים שלנו שנכתבו בן חורים במ"ס :

(יח) בעצלתים ימך המקרה כשישראל מתעצלים ח"ו בעשיית המצות ובלימוד התורה וע"כ אמר בעצלתים לשון רבים שני עצלות. כאמור מתישים כביכול כח של מעלה כדאיתא במדרש צור ילדך תשי כל זמן שאני מבקש להטיב לכם אתם מתישים

כח

כח של מעלה ומביא לזה הפסוק דנתנה רשות ע"ש הגם דהתם פעלו און, ומגלן כשמתעצלים לעשות כלא אמרו בגמרא דמנחות דמלאכא אמר לקטינא בעידן ריתחא שבקינן אעשה ש"מ שגם הוא עון וזהו אמרו בעצלתים כשמתעצלים במצות ובתורה והנה דברי המדרש צריכין ביאור במה שאומר כל זמן וכו' אתם מתישים כח של מעלה לא אמר אתם מתישים כחי, ונראה לפי שאין שייך לומר שנוי או התשת כח על עילת כל העילות וכן באצילות הקדש כי עליו נאמר לא שניתי וכ"כ חטאתי מה אפעל לך נולר האדם כרצון כי החטא שלו אינה מגעת לאצילות רק בכחות הספירות דבריאה וזהו אמרו בשל מעלה כי בעבור העונות

וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת׃ (יט) לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם וְיַיִן יְשַׂמַּח חיים

ואינו מתקן פרצה קטנה שבתקרת הבית: ימך המקרה. ישפל הבנין המקרה את הבי' והמסכך עליו: ידלף. ישפוף דלף גשמים כלומר כשישראל מתעצלים בתורה הם נמקים ובית נאון עוזב הרב ומך: (יט) לשחוק עושים לחם. להדות ניזמוטי התגים ומלכים עושה סעודה ושתם כעודה גדולה קרוי לחם כמד"א בלשצר מלכא עבד לחם רב

אינם יכולים להשפיע טובה על העולם שמתקלקלים הצנורות ואז כשהקב"ה אינו משפיע טובה על העולם נראה ח"ו כאלו קצר קצרה ידו מלהטיב לעולם ונתמכך על כן אמר ימך המקרה הוא הקב"ה שנאמר המקרה במים עליותיו וכביכול כאלו אינו יכול לקיים הקרוי של מעלה ואז המים יהיו נגרים על הארץ ואח"כ בשפלות ידים ר"ל בשפל המקומות שבבית לפי שהמים רצים ממקום גבוה למקום נמוך, ידלוף הבית שיהיה הבית מלא דלף מן המים, או יאמר ובשפלות כשאין ישראל מתפללים להקב"ה בנשיאות כפים כדכתיב שאו ידיכם קדש וברכו את ה' וכן הרימותי ידי תרגומו ארימת ידי בצלו, והם אין נושאין ידיהם כדין אלא עומדים בשפלות הבית נחרב ב"ה בעו"ה דכתיב בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך וממילא כשאינם מזכירים את שמו ומתפללים לפניו בהרמת יד כדין הוא בהפיך ח"ו ואפשר שיאמר ממש ע"י נשיאות ידי כהנים בדוכן שהקב"ה צוה לכהנים לברכם בשמו וזהו אשר אזכיר שאני הוא המזכיר שצויתים לברך ישראל בשמי אבא אליך וברכתיך וכמו דכתיב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם א"כ כשאין מברכים בנשיאות כפים לפי הקבלה ובכוון גדול הוא בהפיך ובעו"ה בדורות הללו שנתרבו חסרון הידיעה והכהנים רובם וכמעט כולם אומרים ונושאים כפיהם בלתי כוונה הידועה והצריכה רק צועקים בקול גדול על כן נתמעט בעו"ה השפע וה' הטוב הוא יטיב עמנו או יאמר ובשפלות ידים לשון מקום כמו והאתוגות רועות על ידיהם, שהקב"ה בחר בירושלים שנבנית בגובה, וב"ה היתה בגובה העיר, וישראל הניחו הב"ה ועבדו ע"ג על תלמי כדכתיב בגלים על תלמי שדי שהעמידו ע"ג לוכסן דהיינו במקומות שפלים, וזהו בשפלות ידים ידלוף הבית זה ב"ה שנחרב בעו"ה, או ירצה ובשפלות ידים כדאיתא בזוהר פרשת כי תשא [דף פ"ד ע"ד] בענין עגל דימוס ומכרס עבדו הרשיא כו' כיון דמטו שרותא דשבע ארימו תרווייהו ידייהו על ידוי דאהרן דהיינו שידי אהרן היו שפלים מידיה ; ועי' זה נעשה העגל ידלף הבית שבחורבן הבית פקד הקב"ה עון העגל כדכתיב ביום פקדי ופקדתי, וכתיב קרבו פקודת העיר כדורשו באיכה רבה :

(יט) **לשחוק** עושים לחם אומר השיש שמחת מילה או הריסין עושים לחם פירוש סעודה כמו שפירוש רש"י ז"ל, ואפשר שהיו נוהגים בימיו לנערים קטנים זכיה לזכרון כענין שאמרו קטן יכול להעיד על שיחת בכנותא ואפשר שמזה יצא שעדיין נותנין בקיק וורמייבא כשיש ברית מילה נותנין לכל נער קטן להם לבן א' שקורין מוליי"א ע"ש לשחוק עושין להם ויין ישמח לבב חיים שלא נברא יין אלא לנחם בו אבלים, שעדיין הם חיים ולא מתו כמות אהיכן או אביהן, והכסף יענה את הכל פירוש יפרנס כמו אענה את השמים

חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל׃ (כ) גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלֵּל וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל תְּקַלֵּל עָשִׁיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל וּבַעַל הַכְּנָפַיִם יתיר ה' יַגֵּיד דָּבָר׃

יא (א) שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל־פְּנֵי הַמָּיִם כִּי־בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ׃ (ב) תֶּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם

לשמונה

רש"י: רה : ויין . מתקן בסעודה אשר ישמח החיים : והכסף יענה את הכל . אם אין כסף אין סעודה לפיכך לא יתעצל אדם מן המלאכה כדי שיהא לו מה להוציא : (כ) גם במדעך מלך . אפילו במחשבותיך בלא דבור : גם . אפילו: מלך אל תקלל אל תרגיז למלכו של עולם . דבר אחר כמשמעו מלך בשר ודם : עוף השמים . נשמה הנתונה בך שעופה לעוף על השמים : ובעל כנפים . מלאך המלווה אותך כענין שנאמר כי מלאכיו יצוה לך ולפי משמעו העוברים והשבים יש לך לדאג מכל בריה שמא יש שומעין ויגידו לאחרים : (א) שלח לחמך על פני המים . עשה טובה והגד לאדם שיאמר לך לכך עליו אל תראנו עוד כאדם המשליך מזונותיו על פני המים: כי ברוב הימים תמצאנו . עוד ימים באים ותקבל תשלומך ראה . מה נאמר ביתרו קראן לו ויאכל לחם וסבור שהוא מצרי ולא יראנו עוד מה היה סופו נעשה חתנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית : (ב) תן חלק לשבעה וגם לשמונה

מכלול יופי: השמים , והם יענו את הארץ וגו' ואת היזרעאל והם יענו את יזרעאל שענינו יפרנסו , או יאמר יענה לשון הכנעה כמו לענות מפני שהכסף מכניע את הכל שכל הבריות משועבדים לכסף כי הכל רצים ועושים מלאכ' בשביל אסיפות הכסף :

(כ) **גם** במדעך בידיעתך לבד אפילו בלא דבור אל תקלל בכבודו של מלך לומר שאינו דן במשפט , שאל תדין את חברך עד שתגיע למקומו ואפשר שידבר נמי במלכו של עולם ית' שמו שאל תאמר בלבבך בראותך צדיק ורע לו רשע וטוב לו שמשפט מעוקל יש למעלה ח"ו , ולכן אמר במדעך שאפילו בהרהור אסור לאפוקי באחר אינך עובר אלא בדבור ובחדרי משכבך שאין אדם יודע ושומע על תקלל עשיר שהוא עשיר בתורה ובמצות ולכן תרגום המתרגם חכימא על מלת העשיר כי הוא העושר האמתי ואחר העושר היא קנין המדומה כמו"ש ז"ל ברבה דעת קנית מה חסרת ובגמ' פ' אין בין המודר בד' מ"א אין עני אלא בדעת דדא ביה כולה ביה וכו' דא קנא מה חסר דא לא קנה מה קנה, או יאמר עשיר כמשמעו והזהירך שלא תקלל אותו כי על הרוב המקלל עשיר מקלל אותו בעוני שירד מנכסיו והנה דבריו מתנגדים לרצון והפך אלוה שברי האל חפץ להעשירו וע"כ אמר כי עוף השמים יוליך את הקול הוא רזיאל המלאך לפי התרגום ובהקדמת תקוני הזוהר כתב שהוא מטטרו"ן ובעל כנפים לפי התרגום הוא אליהו כמו שאמרו בגמרא דברכות מיכאל בא' גבריאל בשתים אליהו בארבע כו' ע"ש :

(א) **שלח** לחמך וגו' הזכיר שישלח ההספקת הבחורים למקום שלומדים תורה בישיבה וקרא לת"ח פני המים שהם מראים כמה פנים בתורה שנקראת מים כדכתיב הוי כל צמא לכו למים , כי ברב הימים תמצאנו דהיינו לעוה"ב לפי שעה"ז הם מיעוט שנים ע' שנה ואם בגבורות שמונים שנה , אבל העוה"ב הוא רוב ימיו של אדם שהוא עולם שכולו ארוך והנה מצאתי בדברי רבה א"ר ביבי אם בקשת לעשות צדקה עשה אותם עם עמלי תורה שאין מים האמור כאן אלא ד"ת שנאמר הוי כל צמא לכו למים והנני נותן הודאה לאל ב"ה על חלקי שכוונתי דעת הגדול רב ביבי , ועוד מביא כמה ענייני מעשי שנעשו של המים בעניני צדקה יעוין שם , והנה אמר הכתוב שלח מעצמך בלי שום מעורר , לא כמו שעושין עכשיו בעו"ה שאפילו אחר התעוררות גדולות קשה להוציא ההספקה מבעלי כיסים , ובסבת זה נתמעט לימוד התורה כי הבחורים צריכים להסתפק מעמל ידיהם ללמוד נערים קטנים ובסבה זו לא ילמדו עם עצמם רק על המעט :

לִשְׁמוֹנָה כִּי לֹא תֵדַע מַה־יִּהְיֶה רָעָה עַל־הָאָרֶץ׃ (ג) אִם־יִמָּלְאוּ הֶעָבִים גֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ יָרִיקוּ וְאִם־יִפּוֹל עֵץ בַּדָּרוֹם וְאִם בַּצָּפוֹן מְקוֹם

שיפול

לשמונה. חלקת מלחמך ומשקך לשבעה צריכי השד הלך עוד לשמונה שיבואו אחריהם ואל תאמר די: כי לא תדע מה יהיה רעה. שמא עוד ימים באים ותצטרך לכולם אז תנצל על ידי צדקה זו מן הרעה ואם לא עכשיו אימתי ורבותינו אמרו תן חלק וגו' אלו ז' ימי בראשית תן אחד מהן חלק ליוצרך לנוח בשבת וגם לשמונה אלו שמונה ימי המילה, דבר אחר תן חלק לשבעה קרבנות לצור שבעת ימי פסח וגם לשמונ' של שמונת ימי החג: כי לא תדע מה יהי' רעה. אם יחרב הבית ולא תקריבו עוד ויועילו הקרבנות הראשוני' לבטל הגזירה הרעה, דבר אחר כי לא תדע מה יהיה לא ידעת מה נגזר על הגשמים בחג ויועילו הקרבנות ויבטלו גזירות רעות: (ג) אם ימלאו העבים גשם. אם ראית עבים מלאים גשם ידעת שסופם יריקו גשמיהם על הארץ במקום שהשוכה צומחת וניכרת שם טובה לגוה, אף כן דע באם יפול העץ וגו' אם ישכון אדם הכשר וצדיק בעיר או במדינה מקום שישכון שם יהיו נראין מעשיו אחרי מותו וחכמותיו ומדות תרומיותיו והשלום טובה ליושבי המקום על מנהגו הטוב שהדריכם בדרך ישרה: יפול. ישכון כמו על פני כל אחיו

(ב) תן חלק לשבעה, נראה דרשוהו על ז' ימי השבת ושמונה ימי המילה ואפשר שבעבור זה אמר וגם כלומר הגם שאתה מחויב לקיים את יום השבת מ"מ תן חלק גם למילה שבשמיני שדוח' את השבת ועוד דרשוהו ז' ימי הפסח וגם לשמונה ימי החג, ושאר ימים טובים עצרת ור"ה וי"ה מרבינן מן מלת וגם דכל"ל תן חלק לשבעה ולשמונה ורש"י ז"ל הביא המדרש בפירושו והתרגום תרגימו על הזריעה שזורעין את הארץ ועוד נדרשה בפנים שונים ואפשר שהמכוון תן חלק לשבעה שיעסוק במקרא היא התורה שהיא ז' ספרים דויהי בנסוע הוא ס' בפני עצמו וגם לשמונה נביאים וכתובים ושנה סדרים ואל תתרשל שתאמר כשאפנה אשנה שמא לא תפנה ואפשר שיבא לך רעה שתהיה גולה מביתך או תחלה בחולי ויסורין וזהו שאמ' כי לא תדע מה רעה יהיה על הארץ או אפשר שיבואו לך שניהם גלות ויסורין שזו היא רעה כפולה וע"כ רעה על הארץ ר"ת רעה גם הזכיר רעה בפירוש להורות על רעה כפולה ח"ו ובעבור זה יתבטל ע"כ תן חלק כאמור ולא תסור מד"ת בכל עת שהי' מגנה על לומדיה: (ג) אם ימלאו העבים גשם נראה דרשוהו על ת"ח שהם מלאים תורה יריקו על ישראל וכן על הנביאים כמו שתרגם המתרגם ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר ועל נביאים אפקוד דלא יתנבאון לכון ומה שפירשו על הארץ ישראל לפי שנקראת ארץ כדכתיב במלאכי כי תהיו אתם ארץ חפץ והם כמו הארץ עומדים לעולם שבארץ כתיב והארץ לעולם עומדת וכ"ה כי כאשר השמים החדשים והארץ וגו' כן יעמוד זרעכם וגו' ונראה שבא להזהיר לאדם שנתגדל מנעוריו במקום ועשו עמו טובה שיטיב עמהם כשיצטרכו וכן שכל אדם יזכר בכבוד בני משפחתו להטיב עמהם וזה שכמו שהעבים, ידוע שהם נמשכים ועולים מן הארץ ופסוק מלא הוא ואד יעלה מן הארץ והשמקבלים מים מלמעלה כדכתיב יזוקו מטר לאידו הם יריקו גשם על הארץ להטיב עם המקום שבאו ממנו כמו כן יעשה האדם כנזכר ואמנם אל תתמה על ענין א' שנעשה בהפיך כי לפעמים נתגדל אדם בעל תורה במקום א' אצל משפחתו או אצל זולתם ובסוף ימיו נתגלגל שבא למקום אחר ומת שמה ולא זכו אנשי מקומו או משפחתו שימות שמה אצלם כדי להגין עליהם, לכן בא לומר הסבה ואמר כי הוא זה שאם יפול עץ שהוא צדיק כדכתיב אם יש בה עץ אם אין וכן לא תשחית את עצה כמבואר בזוהר שם ועל אם יש בה עץ פירוש רש"י אדם כשר ולכן השיבו יהושע וכלב סר צלם גמטריא עץ והוא איוב הנרמז במלת עץ כי איוב מספרו כפשוט י"ט ומספרו המרובה קמ"א א' פעמים א' הוא א' י"פ י' הוא ק' וי"פ ו' הוא ל"ו ב"פ ב' הוא ד' הרי קמ"א וי"ט מספר צלם שהוא מספר עץ ואמר מקום שיפול כצדיק אם בדרום ואם בצפון בכל מקום שיפול הסבה היא שם יהוא כלומר רצון הקב"ה שם יהוא שאם לא היה שמה

הי'

שֶׁיִּפּוֹל הָעֵץ שָׁם יְהוּא׃ (ד) שֹׁמֵר רוּחַ לֹא יִזְרָע וְרֹאֶה בֶעָבִים לֹא יִקְצוֹר׃ (ה) כַּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ מַה־דֶּרֶךְ הָרוּחַ כַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה כָּכָה לֹא תֵדַע אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הַכֹּל׃

רש"י

אחיו נפל: העץ. ת"א במגין בזכותו כעץ המסיך על הארץ: (ד) שומר רוח. ממתין ומצפה עד בא הרוח: לא יזרע. שעמים ממתין והינו בא: ורואה בעבים. נותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מן הגשמים ולעולם לא יקצור לפי שירא תמיד: (ה) כאשר אינך יודע וגו': כעצמים בבטן המלאה. דברים הנסגרים והנעלמים בבטן שהיא מלאה אף על פי שבולטת להון. כאשר אינך יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע מה דרך הרוח כלומר ידיעת שתי אלה שוות לא זו גלויה לך ולא זו גלויה לך פעמים אתה סבור להכיר בעבים שיבא הרוח ואינו בא כאן כי עובר והולך לו אל ארץ אחרת והרי לשון זה כמו כגן ה' כארץ מצרים כשפחה כגבירתה כקונה כמוכר פעמים שהוא משוה מוקדם למאוחר ופעמים שהוא משוה מאוחר למוקדם אף כאן למד ידיעת הרוח מידיעת הבטן כלומר אין לך לשמור את הרוח לראות בעבים, כעצמים אינוקלושרוי"ש בלע"ז כמו עוצם עיניו. ככה לא תדע וגו'. אף גזירותיו של מקום לענין עניות ועשירות כך נעלמות הם ממך ולא תמנע מן החסד לדאג שמא אחסר מנכסי ואעני לא אעסוק בתורה ואתבטל ממלאכתי ואעני לא אשא אשה שיהיו

מכלול יופי

הי' העולם מתמוטט שמה ועכשיו זה הצדיק מגין כמו שמצינו אצל מרע"ה שנקבר מול בית פעור לפי שבכל שנה באותו הזמן שעבדו לפעור בא אותו השד שנעשה מאותו העון ומוציא ראשו חוץ לארץ ופותח פיו לבלוע ולהשחית העולם ומיד כשרואה קברו של משה נבלע ונשתקע בארץ: (ד) **שומר** רוח לא יזרע הוא כפשוטו כמו שפירש רש"י אמנם נראה לפרשו רוח דבור כמו לרוחתי לשועתי והרצון שומר שרוצה לעשות איש צדיק עיקר תולדותיהם של צדיקים מצוה או ליתן צדקה ומתירא מבני אדם שהם ידברו ממנו וילעיגו עליו לא יזרע מעשה טוב וכן צדקה מכונה בל' זריעה כדכתיב זרעו לכם לצדקה וכן כל המעשים טובים הם זריעתו של אדם כמו שאמרו אלה תולדות נח נח מעשים טובים ורואה בעבים לא יקצור הרצון יש מי שבא לידו מצוה רבה ויכול לעשותה ונמנע מלעשותה לפי שאומר בלבו הרי יש פה אחי תלמיד חכם הנרמז במלת עבים כנ"ל שגם הוא יכול לעשותה ואינו עושה א"כ למה אני אעשה המצוה הזאת יותר ממנו על זה אמר שרואה בעבים לא יקצור שלא יקבל שכר שאלו עשה המצוה הי' מקבל שכר וקבול שכר נקרא קצירה כדכתיב וקצרו לפי חסד וכן בכלל זה מי שיוכל לגמול חסד ורואה בעבים ר"ל בעשירים שבתיהם מלא ממון כענין מלאו גבם שאינם גומלים חסד ואמר למה העשיר אינו עושה כ"ש שאין לי לעשות פן אחסר ממון שלי לא יקבל שכר כאמור:

(ה) **כאשר** אינך יודע וגו' כמו שפירש רש"י כי פירושו אינך יודע דרך הרוח ועצמים בבטן המלאה ולפי ענינינו אמר כמו שאינך יודע דרך הרוח ועצמים כו' ככה לא תדע מעשה האלהים שהביא לידך מצוה רבה אם הוא לנסות אם תקיימה או אם הוא לכפר עונותיך הקודמים א"כ למה תשגיח בדברי רוח שילעיגו עליך שההלעגה בעצמה היא כעצמים בבטן הרצון שהמלא גם כן בריות שידונו אותך לכף זכות ולא ילעיגו עליך כמו כעצמים בבטן המלאה דברים הנעלמים והסגרים בבטן כמו האשה שמתעברת זה אומר זכר הוא וזה אומר נקבה הוא כן הענין בכל הדברים א' ידין אותך לשום גאוה וילעיג עליך וא' ידון אותך לכף זכות ועל כן עליך לקיים המצוה שבאה לידך כי לא תדע את מעשה וגו' כאמור אם הביאה לך הקב"ה לנסיון או לכפרה, וא"ת למה אקח ממוני ואתן לזה העני ודאי רשע הוא דאל"כ למה הקב"ה מייסרו בעוניו על זה אמר אשר יעשה את הכל כי גם הוא לנסות אותו או יעשה את הכל כי הקב"ה עשה הסדר שהוא העוני כדי שיוכר הקנין והוא העושר, או אשר יעשה את הכל כי יוכל להפך

הענין

יַעֲשֶׂה אֶת־הַכֹּל׃ (ו) בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת־זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל־תַּנַּח יָדֶךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשַׁר הֲזֶה אוֹ־זֶה וְאִם־שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים׃ (ז) וּמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לַעֵינַיִם לִרְאוֹת אֶת־הַשָּׁמֶשׁ׃ (ח) כִּי אִם־שָׁנִים הַרְבֵּה יִחְיֶה הָאָדָם בְּכֻלָּם יִשְׂמָח וְיִזְכֹּר
את

רש"י

שיהיו לו בנים ואפשר להוציא עליהם : (ו) בבוקר זרע את זרעך וגו'. אם למדת תורה בילדותך למד תורה בזקנותך אם היו לך תלמידים בילדותך יהיה לך תלמידים בזקנותך נשאת אשה בת בנים בילדותך השא אשה בת בנים בזקנותך עשה צדקה בילדותך עשה צדקה בזקנותך: כי אינך יודע אי זה יכשר. אם תלמידי' ובני' שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך מצינו ברבי עקיבא שהיו לו כ"ד אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם · ועניין הבנים מצינו באבצן שלשים בנות שלח חוצה ושלשים בנות הביא לבניו וכולם מתו בחייו ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו : (ז) ומתוק האור. מתוק הוא אורה של תורה · וטוב לעינים לראות את השמש. ואשריהם התלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומהוורה על בוריה כך נדרש באגדת תהלים · (ח) בכולם ישמח.
יהיה

מכלול יופי

הענין שאמר תהיה העני והעני יתעשר ועל כן הזכיר וזהו שאמר במשלי עשיר ורש נפגשו ה' עושה גם שניהם שיכול לעשות עשיר רש ורש עשיר וכן הענין באותיות אם תקח ע"י נון עשיר ותשימם אל רש נעשה העשיר רש ורש נעשה עשיר וכן הענין שלא תדע מעשה האלהים כענין הבנים אם יהיו לך צדיקים או לא ועל כן בבקר זרע זרעך : (ו) **בבקר** זרע זרעך המתרגם תרגמו על נשיאות אשה. ורש"י ז"ל פירש אותו על לימוד תורה לפי התרגום בא להזכיר כמאמר רב חסדא היינו דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשיתסר ואי נסיבנא בארביסר הוה אמינא לשיטנא גירא בעיניה דשטנא ע"כ בבקר כלומר בינקותו ולפי פרש"י בא להודיע שיעמוד האדם ללמוד תורה קודם שיאיר היום כדכ' בבקר יעיר לי אוזן לשמוע כלמודים וכן לערב ילמוד בלילה דלא איברי ליליא אלא לגרסא כי אינך יודע איזה יכשר כמו שהאריך רש"י ז"ל בפירושו וכם דברי המדרש רבה ונראה שאמר כמו כן על הצדקה שיזרע בינקותו שיכול להרויח בעסקיו יעלה הרים ירדו בקעות לשבור טרף ביתו ולהרויח יתן לצדקה בריבוי ויבליץ אותו כמו הזרע וזהו זרעך שהוא שלך שאין אחר יכול ליטול הזכות ממך ולערב לעת זקנתך שאתה כלוא בבית ולא תוכל לילך אחר עסקיך ולהרויח עוד מ"מ אל תנח ידיך ואל תביט אל מראה העני ולומר הואיל מוכיח עליו שהוא בודאי איש רע לזה אתן שהוא צדיק כי אינך יודע איזה יוכשר לפני האלהים כי יש עני שסבור אתה שהוא צדיק והוא נבזה וגרוע ויש עני שסבור אתה שהוא רשע ויש לו כמה זכיות גדולות או שניהם כאחד טובים :
(ז) **ומתוק** האור ענינו כמו טעמו וראו יאמר כבר הזכרתיך שתלמוד בבוקר ובערב ומתוק האור וטוב לעיניך בתלמוד גם כן ביום וטוב לעינים הם עיני העדה כמו עיניך יונים שפי' רש"י צדיקים יש בין כו' וכן כהבי עינין ת"י אנהיר רבנייך שהם ילמדו תורה כל היום לראות את השמש לברר וללבן התורה לתלמידים עד שיהיה ברור להם כשמש או כרצון כמו השמש ע"ד שכתב בעל המקדה בבראשית על פסוק יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת שבלילה יחוה דעת ילמוד עם עצמו ויום ליום יביע אומר לתלמידים. או יזכיר לתלמידים שמתוק האור וטוב וגו' לראות את השמש שטובה של תורה שיביאו אל השי"ת ויראו נוראותיו ומשפטיו ומעשיו כי גדול שטובה יותר מגלגולה :
(ח) **כי** אם שנים הרבה כו'. מחובר למעלה על עסק התורה והמצות שיזרע בבוקר ובערב וביום עסקיו יאמר כי בכולם ישמח בשמחת התורה והמצות ולא יעדר יום אחד מהם שלא ישמח בו ויזכור ימי החשך הוא הגיהנם כמו שפי' התרגום. וטעות נפל בספרים בדברי התרגום. וכך צ"ל למיגרם דינא מן שמיא על הבלותא די עבד וכל השורה

אֶת־יְמֵי הַחֹשֶׁךְ כִּי־הַרְבֵּה יִהְיוּ כָּל־שֶׁבָּא הָבֶל׃ (ט) שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶיךָ וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶיךָ וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבְּךָ וּבְמַרְאֵי וּבמראה ק׳ עֵינֶיךָ וְדָע כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט׃ (י) וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ

יהיה שמח בחלקו ולבבו שיזכור ימי החושך וייטב מעשיו שיגאל מהם והם ימי מיתת עולם הם ימי הרעים: כי הרבה יהיו בחושך הימים יותר מימי החיים: כל שבא. עליו יהיה הבל בהוא לשון פורענות וצרות כמו כי ההבל בא ובחשך ילך: (ט) שמח בחור בילדותך. כאדם שאומר לעבדו ולבנו חטא חטא כי פעם אחת תלקה על הכל אף כאן החכם אמר שמח בחור בילדותיך והלך בדרכי לבך ובסוף תהיה כי על כל אלה יביאך השופט למשפט: והסר כעס. דברים המכעיסים את המקום: והעבר רעה. יצר הרע: מבשרך. שיהיה

נמחק והפשר לייסב וז"ל ובחייו די ירחס כל זמן וכו׳ כלומר ובחייו יאהב כשיבא פורענות על הבלותא די עבד כדי שלא יענש בגיהנם וכבר התרגום דמלת ישמח קאי נמי על אמרו כל בגא הכל כלומר וישמח גם כן על כל שבא על הפורענות שבאו עליו בחיין על ההבל. ומה שאמר חושך כי הגיהנם הוא חושך ולא אור ולא כמו שהטפשים סוברים שהוא אש כמו האש הטבעי שלנו דכל הבוכא דכוי קודם דאתברי עלמא תמן הוה וכל הרשעים שנדונין תמן לא חזי דין ית דין כדאיתא במדרש הגדה הובא בעין יעקב פ׳ עושין פסין. והאש הוא ענין דק כמ"ש שם לא כמו האש בטבעי ואל תשיבני מהא דכתיב שיעי׳אשר אור לו בציון ותנור בירושלים ואמרו שם בעירובין תנא דבי רבי ישמעאל אשר אור לו בציון זה גיהנם ותנור בירושלים זהו פתחה של גיהנם שאין זה אור ממש כמו התנור שנאמר דרך משל כמו כי האור נשבר האוזן ולייראת את האדם במה שהיא ירא ממנו שהאדם מתיירא מן האור והאש. או יאמר שיזכור את ימי החשך כי הרבה יהיו כי כמה דינין עוברין עליו כמו שכתב הרשב"י בזוהר בשעה עדנין יתחלפון עליה מביתא לקבריא כו׳ כל שבא הבל כל הצרות שבאו עליו בבר ימי חייו ואפילו המיתה עלמה המה הבל נגד צער החשך הזה. וכמו שאמרו חז"ל המיתה קשה ממה שלפניה וקלה ממה שלאחריה. רחמנא ליצלן מאשו של גיהנם:

(ט) **שמח** בחור בילדותך יאמר שישמח בתורה ומצות כמו שאמר בפסוק הקודם בכלם ישמח וכשהתה מרגיל עלמך בילדותך ואז וויטיבך לבך בבחרותך והלך בדרכי לבך בשכבר אמר וייטיבך לבך שיהיה לבו נוטה לטובה ובמראה עיניך קאמר שקודם יחשב בלבו קודם שיראה בעיניו כי העינים רואות והלב חומד וכלי המעשה גומרים. אבל כשיחשוב בלבו מקודם הדרכים שהם אסורים כגון שאסור להסתכל באשה ישפול עיניו מלהסתכל. ועל כן יקדים הלב ואז ישפיל עיניו ולא יבא לידי ערוה והוא ניצול מעון ואף על פי כן דע כי על כל אלה יביאך האלהי׳ במשפט אם למדת תורה אם למדת לשמה או אם עשית המצות כתקונו:

(י) **והסר** כעס מלבך. בא להודיעך שלא תטעה בדבריו מה שאמר והלך בדרכי לבך טוב גם הכעס שהוא מדרך הלב בשם רתיחת הלב. שכן על זה אמר והסר כעס מלבך שכיון שאדם בא לכלל כעס בא לכלל טעות ומי לנו גדול ממשה כדאיתא פרק אלו דברים |דף כ"ו) שאמרו שם על ויקצוף משה על פקודי החיל שנתעלמה ממנו הלכה וכן אמרו כל הכועס בכינה שבהלכה ממנו ורבותינו אמרו פ"ד נדרים (דף כ"ב) כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו וכו׳ שנא׳והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך ואין רעה אלא גיהנם שנא׳ וגם רשע ליום רעה:

והעבר רעה מבשרך הוא כינוי אבר ההולדה הנקרא בשר כדכתיב אשר בשר המורים בשרם. והרצון שיעבר רעה ממנו שלא ישחית זרעו ויקרא רע כדכתיב ויהי ער רע וכן אוי לרשע רע כמבואר בזוהר שידבר על אותן כמשחיתים זרעם ומוציאם הזרע

בידים

בידים לבטלה. וזהו כי גמול ידיו יעשה לו גמול ידיו דייקא כמבואר שם וכן שיזהר מבא אל נכר שלא יבא עליה כדכתיב ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת:

כי הילדות והשחרות הבל. ירצה שהגם שמטבע האדם שהוא עדיין רך בשנים ויש לו עדיין רתיחות הדמים שבמהרה הוא כועס וכן יש לו בשר תאוה לניאוף וכדומה תסירם מלבבך וכעבירים מבשרך

מִבְּשָׂרֶךָ כִּי־הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת הָבֶל׃

יב (א) וּזְכֹר אֶת־בּוֹרְאֶיךָ בִּימֵי בְּחוּרֹתֶיךָ עַד אֲשֶׁר לֹא־יָבֹאוּ יְמֵי הָרָעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין־לִי בָהֶם חֵפֶץ׃ (ב) עַד אֲשֶׁר לֹא־תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ

מהיה לך לב בשר: והשחרות. נערות שראש אדם שחור בימי עלומיו; (א) וזכור את בוראך. תמן תנינן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בג' דברי' וכו' וממקרא זה דרש וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו וזכור בורך קברך מקום עפר רמה ותולעה וזכור בארך באר שנובעת ממקור' היא טפה סרוחה של זרע ושל לובן: ימי הרעה. ימי הזקנה והחלשות: (ב) עד אשר לא תחשך השמש. אמרו רבותינו זו פדחת שהיא מאירה ומלהבת באדם בחור וכשמזקנת היא מעלת קמטין ואין מלהבת

ותזכור כי הילדות והשחרות כבר כמה ומהר חים חלפו ועברו הילדות והשחרות ופי' שחרות כמו שפירש"י ז"ל ואפשר לפרשו לשון שחר שהילדות באדם היא כמו השחר ליום:

יב (א) וזכור את בוראך וגו'. רש"י ז"ל הביא דברי הרבה תמן תנינן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו' וממקרא זו דרשינן וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו וזכור את בוראך קברך מקום עפר רמה ותולעה וזכור את בארך באר נובעת ממקורה היא טפה סרוחה של זרע ושל לובן עכ"ל המדרש הגם שבפרקי אבות לא הוזכר זה הפסוק ידוע היה להם שממקרא זה דורשו עקביא ותמיהא בעיני שלמדוהו בדרך יתיר וחלוף שכדדרשינן בורך הא' יתיר וגם שדרשינן בארך הא' חלוף והפוך ומה הוצרכו לדרוש זה הלא כולהו איתנהו בפי' הקרא לאן אתה הולך וזכור את ימי החושך דהיינו בית קבורתא כמו שמפרש התרגום. מאין באת כל שבא הבל ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון וכו' ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט. ואפילו אם נאמר שכל שבא הבל לא משתמע מיניה מאין באת בכל זה אידך שניים שמעינן מקרא בהדיא: עד אשר לא יבואו ימי הרעה, פרש"י ז"ל זקנה וחולשת וכן פי' הרבה אמנם בזוהר לא סבירא ליה הכי דקאי אימי הזקנה, וז"ל פ' מקץ כתיב וזכור את בוראך עד אשר לא יבואו ימי הרעה לאו אינון יומי דסיבו אלא רזא דמלה כד ברא קב"ה עלמא ברא ליה באתוון דאורייתא וכל את ואת עאלו קמיה עד דאתקיימו כלהו באת בית כל אינון אלפא ביתות דאתגלגלן אתוון כלהון, קיימי כלהון לאברי עלמא כיון דאתגלגלן תרין אתוון ט"ד באלף בית דאלב"ס סליק ס' ולא אתיישבא עד דגער בה הקב"ה ואמר לה טית טית על מה סלקת ולא אתיישבת בדוכתיך אמרה קמיה וכי עבדת לי למהוי בריא דטוב דהא אורייתא פתח בי כי טוב היך אנא כו' אמר דהא את צריך לה יהא בך כם דאנא עתיד למברי בכון תרוייכו את כליל כחדא ויתברי חבל את לימינו ואיכו לשמאל' וכדין תבו ואתיישבו כחדא, בההיא שעתא פריש לון קוב"ה וברא לון לכל חד וחד יומין ושנין ידיען אלין לימינא ואלין לשמאלא, אלין דימינא אתקרון ימי הטוב ואלין דשמאלא אקרון ימי הרעה כו', ע' מדבריו דימי הטוב היינו ימים של ג"ע כשיזכה וימי הרעה ימי הגיהנם כשלא יזכה ח"ו:

(ב) עד אשר לא תחשך השמש והאור. כל מה שפי' רש"י מכאן ועד סוף הענין הוא דברי רז"ל. סוף פרק השואל במסכת שבת ואנחנו נבארו לפי דרכינו כי ע' פנים לתורה. ואומר כי האור והשמש הוא השכל הבא מכח הנשמה אשר הוא כמו השמש שמחלקת אור לכל כוכבי השמים ומאירה על הארץ כן השכל מאיר לארץ ולדרים עליה רצוני לגוף שהוא החומר ונפש ורוח שהוכנים על החומר והירח והכוכבים הם הרוח והנפש

הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם׃ (ג) בַּיּוֹם שֶׁיָּזֻעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת כִּי מִעֵטוּ וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת׃ (ד) וְסֻגְּרוּ דְלָתַיִם בַּשּׁוּק בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה וְיָקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר וְיִשַּׁחוּ כָּל־בְּנוֹת

השר

רש"י

מאהבת: והאור. זו החוטם שהוא אור לסתר פנים: והירח. זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שניטלה הימנו אין לו מאור העינים: והכוכבים. אלו הלסתות רומני דאפי שקורין גומיל"ש של לחיים המאירים: ושבו העבים אחר הגשם. שבא בכיית המאור אחר דמעות הבכי מכמה צרות שעברו עליו: (ג) שיזועו. ירתיתו: שומרי הבית. אלו הצלעות והכסלים המגינים על כל חלל הגוף: והתעוותו. יתאזו עוות שקורין קראנפ"ף והתעוותו אנקרופי"רונט בלע"ז: אנשי החיל. אלו השוקים שנשען כל הגוף עליהם: ובטלו הטוחנות. אלו השינים: כי מעטו: לעת זקנה רוב שיניו נשרות. הרואות בארובות. אלו העינים: (ד) וסגרו דלתים. אלו נקביו. בשפל קול הטחנה. קול ריחים הטוחנים מאכל במעיו והוא הקורקבן והמסס: ויקום לקול הצפור. שאפי' קול צפור מנערתו משנתו משהזקין: וישחו כל בנות השיר. כל קולות של כלי השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משמע וישחו. כמו ישפלו כל שרים ושרות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד אם אשמע עוד בקול

מכלול יופי

המקבלים מן השכל וקרא לנפש כוכבים לשון רבים כי יש לנפש ג' כחות כמבואר ברוח חן ובשאר ספרי הקדש. ושבו העבים אחר הגשם כי לעת זקנתו של אדם יש לאדם הרבה לחות עד שעיניו זולגות דמעות כמו גשם לפי ששבים העבים הם האדים העשנים העולים מן הכבד ומן האצטומכא אל הראש ומשם יורדים לעיניה: (ג) **ביום** שיזעו שומרי הבית. יש לפרשו על העינים שהם שומרי הגוף לפי שהם רואים אם יש מכשול ותקלה לפניו או שאר דברים המזיקים את האדם ולעת זקנתו של אדם עיניו כהים וחשים עד לפעמים שיראה דבר ה' כשבור שהוא שנים וכשרוצה ליקח דבר המונח לפניו כסבור שהוא רחוק ממנו. אכן מפני שזהו נכלל במה שאמר לבתר הכי וחשכו הראות בארובות נ"ל לפרשו ששומרי הבית הן הן הידים שהם שומרים הגוף כשהאדם מכה אותו תיכף זורק זרועו בפניו שיכה אותו על זרועו ולא על גופו כדכתיב עור בעד עור. וכן הוא לוחם בידיו הן בהכאה הן בחרב כדי להציל את נפשו. ולעת זקנתו מרתתים ידיו ונדים ונעים. וזהו שאמר ביום שיזעו שומרי הבית הן ידיו כאמור והתעוותו אנשי החיל הם הרגלים שהולכים בדרך עוות כי הזקן לא יוכל לילך במישור כמו נער לפי שאינו שולט ברגליו. וקראם אנשי חיל בעבור כי הם הנושאים בגלה. ובטלו הטוחנות הם שיני המלתעות שטוחן בהם המאכל ששיני מלתעות נופלים ועל ידי זה והושכו הרואות בארובות כי העינים תלויים בגידי הטוחנות. וזה לך האות שכמה אנשים מפני כאב שיניים ילכו לאומן וינתק ויוציא הטוחן לחוץ ונתעוור באותו עין ולכן כשבטלו הטוחנות והשכו הרואות בארובות הם העינים:

(ד) **וסגרו** דלתים הם הקנה והושט לא יוכל לבלוע והקנה אינו יכול להוציא קול כימי קדם ולמה בשפל קול הטחנה מאחר שבטלו הטחונות כאמור. לא יוכל לאכול הרבה גם הוושט לא יוכל לבלוע ונעשה צר ותש כחו מפני שאינו אוכל הרבה. עד שהקנה לא יוכל עוד להוציא קולו בכח כמקדם. ויקום לקול הצפור אבר עלם יש תחת גרונו כדאיתא בבבא קמא פרק החובל אם על צפור נפשו הכהו ופי' בערוך תחת גרונו למעלה מחזה שלו הכהו. ואפשר שאותו האבר הוא מונע הקול של הקנה לעת זקנתו. ופי' ויקום לקול שמעמיד ומעכב לקול אותו צפור שזכרנו. וישחו כל בנות שיר כל סמפונות הריאה וגידי הצואר המסייעים לקול עכשיו הם שחי לשון כריעה כלומר שאין להם כח לסייע לשיר. או יאמר שיקום לקול צפור שבעבור שאינו יוכל לאכול לשובע נפשו ירעב בלילה ולא יוכל לישן וישמע קול הצפור וקול התרנגולים כי האכילה היא מביאה השינה כנודע:

גם

הַשִּׁיר: ה) גַּם מִגָּבֹהַּ יִרָאוּ וְחַתְחַתִּים בַּדֶּרֶךְ וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב וְתָפֵר הָאֲבִיּוֹנָה כִּי הֹלֵךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית עֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסֹּפְדִים:

עד

בקול שרים ושרות: (ה) גם מגבוה ייראו. מגבשושות ותלוליות שבדרכים הוא דואג לצאת לשוק פן יכשל בהם: וחתחתים בדרך. אימות ויראת הדרך בדרכים יש לו חתחתים לשון כפול הוא בתיבה כמו גלגלים קשקשים זלזלים: וינאץ. לשון הנצו הרמונים שהרי השקד לא נקראת בה אמרו רבותינו זו קליבוסת הנק"א בלע"ז שעצם הירך תקוע בה ובזקנותו בשרו כחוש והעצם בולט כמו כן האילן בהא בולט: השקד. אילן של שקדים כלומר שתקפה הזקנה עליו כשקד זה הממהר להניץ לפני כל האילנות: ויסתבל החגב. אלו העגבות שיהיו עגבותיו דומות עליו כסובל משא כבד, ויסתבל אינדיי"רד שורפ"ייבין בלע"ז: ותפר האביונה. חמדת תאות נשים שאינו נזקק לנשים לתשמיש: אביונה, תאוה כמו ולא אביתם תאבתי לישועתך.

עד

(ה) גם מגבוה ייראו שהאיברים כשהם חלשים ורואים שיום פרידתם ומיתתם קרוב הנה מגבוה מן הקב"ה שהוא גבוה על כל גבוהים ייראו ויפחדו ממנו כי קרוב יום ה' לתת דין וחשבון לפניו וחתחתים בדרך לשון אימה והיתה שנופלת על הגוף ואיבריו אימת הדרך ואורחא רחיקא וזוודא קלילא וכמה מקטרגים וקליפות הרוצים לשבר הנשמה מללכת אל מקום מנוחתה כמבואר בזוהר בכמה מקומות וגם המשחיתים אשר ברא בעצמו בעונותיו המה המצירים לו רחמנא ליצלן. ובעל טעמי המצות כתב שאותן המשחיתים שנבראו מטפת זרעו שהוציאו לבטלה כן הן המצירים ומצערים לו בעת שנושאין מביתו לבי קברא לצער גדול רחמנא ליצלן ולתקן היכריז בבית הכנסת שלא ילכו בניו אחריו לבית הקברות או יקיפוהו למטתו עשרה טבול יום. וינאץ השקד פי' הניץ כמו הנצו הרמונים. השקד הוא מלאך המות השוקד על הרעה כמו אילן של שקדים שממהר לבשל פירותיו כמבואר בגמרא וברבה דהיכה אמנם כתב וינאץ לשון ניאוץ ורוגז שמלאך המות נהפך לו לאויב ונוטל נשמתו בכעס. ויסתבל החגב רש"י ז"ל פי' לשון עגבות ויהיה בחילוף האותיות כי אח"ע יש להם מוצא אחד אותיות גרוניות. ויהיה החגב כמו עגב ועל פי הרבה הם קרסוליו וכן משמע מן התרגום ונראה שאמר בדרך משל שכמו שהאילן ינץ ובא החגב ואוכל ממנו עד שתפר האביונה והיא מין צלף שם האביונות וקפריסין כמבואר בפרק כיצד מברכין במסכת ברכות וכן מלאך המות שוקד על הרעה ומכה האדם בחלי ויסורים עד שתפר פי' כמו ותפר כל עצתי מפר מחשבות ערומים והוא שתפר ותכלה הבשר מן הגוף או האביונה ר"ל בשר התאוה לשון אביון שפי' שהיא תאב לכל דבר כן אבר ההולדה תואב לזנות. ולמה כל זה כי הולך האדם וגו' וסבבו בשוק הסופדים כמשמעו. או יאמר דרך גנאי שאפילו הסופדים שראוי להם להספיד ולהתאבל עליו בבתיהם כראוי. לא יחושו לכבודו רק יסבבו בשוק כמו שמצוי בעוה"ר בדור הזה שלא יחושו לכבוד אביהם ואמם וילכו בשעת אבלם לבתי טרטיאות מקום שיש שם שחוק וליצנות וגם באים לראות כשמשחקים. מיני שחוק כמו קוביאות ובדפים שקורין קארטין בתוך שנים עשר חודש ובשבת שמנהג קדמונינו שלא להראות רק לילך לבית הכנסת ולחזור לביתו ויושבים בבתיהם ולא ראו להוץ עצמן עומדים על הפתח ומדברים עם בני אדם דברי הבאי שאסורים בלאו הכי לדבר משום ובעבור שהוא שבת שאסור לדבר דברים אלו וראיה ממקומם עלים כאשר שמעתי ממהור"ר יחיאל לוריא. מלפית תוב"ב שהיה מדבר דברי חול בשבת. ומפורסם בגמרא. ובתלמוד ירושלמי. שצריך למנוע מלדבר דברי חול. והכי איתא בירושלמי א"ר בר אבא ר"ש בן יוחאי כד הוה חמי לאימיה משתעיא שגין אמר לה אימא שבתא היא. ושמעתי מהמקובל אלהי שהרי מהורר יחיאל לוריא שבא פעם אחד הנה זה כמו עשרים ושבע שנים הנה [ק"ק ווירמייזא] שבא מלפית תוב"ב ממקומם עלים היה קטאו שהיה מדבר דברי חול בשבת והוא היה נזהר שלא היה מדבר

דברי

(ו) עַד אֲשֶׁר לֹא־יֵרָחֵק יִרתק ק׳ חֶבֶל הַכֶּסֶף וְתָרֻץ גֻּלַּת הַזָּהָב וְתִשָּׁבֶר עַל־הַמַּבּוּעַ וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל הַבּוֹר׃

וישב

רש״י

(ו) עד אשר לא ירתק חבל הכסף. זה חוט השדרה שהוא לבן ככסף ובמותו חסר מוחו ומתרוקן ויבש ומתעקם בתוך החוליות ונעשה כשלשלת: ירתק. לשון רתיקות כסף: ותרוץ גולת הזהב. זו האמה שהיתה מקלחת מים ונובעת כמעין כמו גולות עליות: ותרוץ. לשון רצוצה: ותשבר כד על המבוע. זו הכרס שהיא עבה ונבקעת במותו ונרוץ הגלגל אל הבור. יתרוצץ גלגל העין בתוך גומו ולפי פשוטו גלגל שדולין בו מים מן הבור כך נדרש כל הענין במס׳ שבת ומד׳קינות פותרו כנגד כל ישראל: וזכור את בוראך בימי בחורותך. בעוד שהבחורות שלכם קיימת בעוד שהכהונה קיימת שנאמר בה ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן בעוד שהלויה קיימת שנאמר כי בו בחר ה׳ אלהיך מכל שבטיך. בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנאמר ויבחר בדוד עבדו. בעוד שירושלים קיימת שנאמר בה העיר אשר בחרתי בה. בעוד שבית הבחירה קיימת שנאמר בה עתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה. בעוד שאתם קיימים שנאמר ובך בחר ה׳: עד אשר לא יבואו ימי הרעה. אלו ימי הגולה. עד אשר לא תחשך השמש. זו מלכות בית דוד שנאמר וכסאו כשמש נגדי. והאור. זו תורה שאמר כי נר מצוה ותורה אור. והירח זו סנהדרין דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה: והכוכבים. אלו הרבנים שנאמר ומצדיקי הרבים ככוכבים: ושבו העבים אחר הגשם. נבואה אחר גזרה קשה. אתה מוצא בכל הנבואות הקשות שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חורבן הבית: ביום שיזועו שומרי הבית. אלו משמרות כהונה ולויה: והתעותו אנשי החיל. אלו הכהנים שהם גבורי כח א״ר אבא בר כהנא כ״ב אלף לויים הניף אהרן ביום אחד א״ר חנינא המורא הזו דבר קל היא והכהן זורקה יותר משלשים אמה. ובטלו הטוחנות. אלו המשניות הגדולות משנת רבי עקיבא ומשנת רבי חייא ומשנת בר קפרא. וחשכו הרואות. שישתכח הגמרא מן הלב. וסגרו דלתים בשוק. כגון דלתי נחושתא בו אלנתן שהיו פתוחין לרווחה: בשפל קול הטחנה. על ידי שלא נתעסקו בתורה א״ר שמואל נמשלו ישראל לטחינת הרחיים מה רחיים אינן בטלות לא ביום ולא בלילה אף כאן והגית בו יומם ולילה, ויקום לקול הצפור. זה נבוכדנצר הרשע אמר ר׳ לוי י״ח שנה היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בפלטין של נבוכדנצר עבדא בישא זיל אחריב ביתיה דמרך דבני מרך לא שמעין ליה, וישחו כל בנות השיר. בשיר לא ישתו יין, גם מגבוה ייראו. מגבוה של עולם יתיירא וידאג לבו פן יעשה בו כאשר עשה בראשונים, וחתחתים בדרך. מתוך כך יבקש לו אותות ורמזים אם יצליח בדרך שילך כענין שנאמר כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים: וינאץ השקד. תאמת

נבואת

מכלול יופי

דברי חול בשבת זולת דברי תורה וקבל עליו שזה לו חמש עשרה שנה. ע״כ שמעתי ונראה לי שזה נרמז באומרו מקושש עצים דמקושש לא אמר אלא גבי קש שהוא לשון נופל על הלשון אבל בעצים כתיב לשון לקט כדכתיב הבנים מלקטים עצים אלא שהיה מקשש עוסק בדברי חול שהם מן הקליפה מקום שהיה לו לדבר עצים דברי תורה. כדכתיב עץ חיים וגו׳ וקש הוא הקליפה ת׳ מאות. וכמה פעמים גערתי בהם שיכנסו תוך הדרש קלת שניאו בדברי קלתם הקשו ערפם ראוי להוכיחם על פני העוסים שלא יעשו עוד ומי שיש בידו למחות ימחה ואשרי לו. ואולם מקושש עצים כתב הזוהר ריש פרשת שלח לך דאחלף שבת לשבת ע״ש ובפירושו אדרת אליהו לשם תמצאנו:

(ו) **עד** אשר לא ירתק חבל הכסף עד שלא ינתק ממקומו חבל הכסף. ידמה הענינים האלו כאלו היה חבל של כסף נתון בו כד לשאוב מבור שהיא גלות הזהב ונשבר הכד וגם הגלגל של הבור, שמושכין בו נשבר כי עד הנה דיבר מפחיות וגרעין הגוף עד שובו לעפרו ועכשיו תזכירו שיזכור את בוראו עד שלא ינתק ממנו חבל הכסף הם בניו הנכספים והם קשורים בו בחבל או מלשון חבל נחלתו וכדלקמן ברש״י שלשלת של יוחסין ותרוץ גולת הזהב היא אשתו ע״ד גל נעול שפירושו מעיין וכן גלות עליות וגלות תחתיות שיענם היו ותמות אשתו וזהו ותרץ ותשבר כמו רצון מוחו וזהו ותרוץ גלות הזהב כדכתיב אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה לכן דימה אותה לזהב כי פנינים הוא זהב פז ותשבר כד על המבוע יאמר שלפעמים הקב״ה ירחם עליך ויחיה אשתך ובניך אבל ייסר אותך ביסורים וזהו ונשבר כד דמיון ככד המוליך מים מן המעיין כן האיש הזה שהאיש הוא המוליד מן האשה וזהו ותשבר כד על המבוע, או יבא שהקב״ה יענישוהו בעוני וזהו ונרוץ הגלגל שגלגל מערכת שלו ירוץ אל מקום בור אין בו מים, או כפשוטו כמו שפירשו המפרשים

והתרגום

(ז) וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ׃ (ח) הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל הָבֶל׃ (ס) (ט) וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת
חכם

נבואת ירמיה שאמר מקל שקד אני רואה אמר ר' אליעזר השקד הזה משעה שהוא מציץ עד גמר פירותיו כ"א יום כך מי"ז בתמוז עד ט' באב כ"א יום, ויסתבל החגב. זה צלמו של נבוכדנצר רומיה אמין שאין קומתיה אמין שית ואם אין עוביו שם אינו יכול לעמוד ואת אמרת איקמיה בבקעת דורא אמר רב ביבי מעמידין אותו ונופל מעמידין אותו ונופל עד שהביאו כל זהב שבירושלים ושפכו דימוס על רגליו לקיים מה שנאמר וזהבם לנדה יהיה: ותפר האביונה. זו זכות אבות שהיתה מפעפעת אבות שלהם ויהיה אביונה מל' אב. כי הולך האדם. ישראל שנקראו צאן אדם אתם. אל בית עולמו. מבבל באו לבבל חזרו תרח אבי אברהם מעבר הנהר היה, ושבו בשוק הסופדים. גלות יכניה קדמה לגלות צדקיהו י"א שנה כשהגלה נבוכדנצר את גלות צדקיהו בקולרין היו יוצאין גלות יכניה לקראת נבוכדנצר על כרחן עם שאר בני העיר לקלסו שהוא גבור ומצליח והיו רואין את השבוים ושואלין אותם איש על קרובו מה נעשה בו והיו משיבין אותן אשר למות למות ואשר לחרב לחרב וגו' ואשר לשבי לשבי והיו מקלסין בידם אחת ובידם האחרת מספקין ומספדין הספד על אחיהם ועל בניהם. עד אשר לא ירתק חבל הכסף. זו שלשלת יוחסין: ותרוץ גולת הזהב. אלו דברי תורה שנאמר בהן הנחמדים מזהב: ותשבר כד על המבוע. כדו של ברוך בן נריה על מבועו של ירמיה שבימיהם גלו לבבל ופסקו מלימודם בטירוף הדרך. תחלה גלו למצרים בהגלם יוחנן בן קרח וכשהחריב נבוכדנצר את מצרים הגלם לבבל: ונרוץ הגלגל אל הבור. זו בבל שהיא זוטו של עולם: (ז) וישב העפר וגו'. מבבל באו לבבל חזרו: והרוח תשוב. זו רוח הקודש שכיון שנסתלקה רוח הקודש גלו: (ח) הבל הבלים. אני רואה בעולם: אמר הקהלת. מי שבו קבוצת החכמה: הכל הבל. כל מה שנברא בששת ימי בראשית: (ט) ויותר שהיה קהלת חכם: ויותר ממה שנכתב בספר

והתרגום שירוץ לתוך קברו על כן עד שלא יבואו כל אלה זכור את בוראך האמור למעלה קודם למקראות כללו:

(ז) **וישב** העפר על הארץ נראה שבא לבראות שבתחיית המתים אשר לה נקוה תהיה בארץ ישראל ולכן אמר על הארץ שהוא מיותר אלא בא לומר שהעפר של הגוף מגולגלת בגלגול המחילות לפי שתחלת בריאת האדם היתה בארץ הקדושה ממקום המקדש מקום המזבח כמו שפירש רש"י ז"ל בישעיה על ויטעהו שורק תחלת יצירתו ממקום המזבח. א"כ כמו כן ראוי שיעמדו בעת התחייה בארץ הקדושה ולכן קאמר על הארץ ולא קאמר אל הארץ להורות שיעמדו על הארץ בחיים ובארץ ישראל יעלו מן העפר אמנם פשוטו אינו זז ממקומו והתרגום תרגם והרוח תשוב אל האלהים למיקם בדינא כי אלהים שופט ומ"ו הגאון החסיד מוהר"ר עקיבא זלה"ה מק"ק פראנקפורט דרש פעם א' בדרוש ונתן טעם ושבח למה שתקנו חז"ל משיב הרוח ומוריד הגשם בברכת אתה גבור בענין תחית המתים לפי שגם הוא הוראה על ענין התחיה משיב הרוח והרוח תשוב אל האלהים וגו' ומוריד הגשם הגשמיית שהוא העפר מוריד למטה כדכתיב וישוב העפר על הארץ:

(ח) **הבל** הבלים סיים הענין במה דפתח ואמר הבל הבלים אמר הקהלת למעלה שהם ז' הבלים והם מלך הקדושה בסוד שם של מ"ב הנחלק לז' חלקים כמו שפירוש הזוהר דבראשית (דף מ' ע"א) ואמר הכל הבל, נראה שכאן במה שאמר הכל הבל הוא על ההבל אשר אמר יש הבל שנעשה על הארץ שהוא מלך הקליפה, אית הבל לרע הבל המס מעשה הצדיקים אבל כז' הבלים דלעיל מלך הקדושה להבדיל בין הקודש ובין החול, ולכן לא הזכיר ז' הבלים בהאי קרא כי הבל הבלים אמר קהלת הוא כאלו אמר כבר אמר הבל הבלים למעלה והם הבל הבלים אשר הקהלת שכבר אמרן למעלה, אבל הכל הבל כלומר ישנו הבל מלבד שלמעלה והוא חלוק חלוק והפרש רב בלתי משוער שהבל הבלים שלמעלה בקדושה והבל הבל בקליפה באני מזכירו כאן הוא הקליפה כאמור:

(ט) **ויתר** שהי' כו' כלומר כל עוד שהיה מתחכם ביותר בכל זה למד דעת את העם כדי שעי"ז יתחכם עוד יותר ע"ד ומתלמידי יותר מכולם על כן למד עם
אחרים

חָכָם עוֹד לִמַּד־דַּעַת אֶת־הָעָם וְאִזֵּן
וְחִקֵּר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה׃ (י) בִּקֵּשׁ
קֹהֶלֶת לִמְצֹא דִּבְרֵי־חֵפֶץ וְכָתוּב
יֹשֶׁר דִּבְרֵי אֱמֶת׃ (יא) דִּבְרֵי חֲכָמִים
כַּדָּרְבֹנוֹת וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים
בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד׃

ויתר

אחרים ואזן היה נוטה אוזן למה שאמרו שאר חכמים אע״פ שהוא היה אב לכל החכמים אע״פ כן היה נוטה אוזן לא כמו שעושין קצת גדולים בעיניהם אשר לא ישמע לקול מלחשים חובר חברים מחוכם לפי שבעיניהם הם גדולים מי ידמה להם מי ישוה להם וחושבים בלבם שה החכמה אשמע מאיש פחות מערכי אלא שלמה הי׳ נוטה אזנו לשמוע כי אין לך אדם שאין לו שעה שעסק בתורה ומצא דבר חדוש וחקר ותקן וגו׳ שחקר ותקן משלים כרצון שתקן המשלים שנאמרו כבר מימים הקדמוני׳ ולא היו יודעי׳ על מה נאמרים תקן אותם ואמר זה כמשל :

(י) **בקש** קהלת למצא דברי חפץ כל היכן שהי׳ מחלוקת בין החכמים היה מבקש למצוא כמי ההלכה והיה רוצה לכתוב יושר דברי אמת כמשל במקום שהיה הלכה כבית הלל היה רוצה לכתוב הלכה פסוקה כך וכך סתם ולא היה רוצה לכתוב דברי דעת חברו החולק עליו כי גם בימיו הי׳ מחלוקת בין החכמים והסנהדרין בקש לעשות ולמצוא דברי חפץ אבל לא עשה ולמה :

(יא) **דברי** חכמים מפני שדברי חכמים כדרבונות המשל לפעמים הלכה כדברי המיקל ולא כהמחמיר מ״מ אם יחמיר האדם על עצמו להרגיל עצמו לחומרא לפי שמקדם ע״י דברי המקיל היו מקילים ביותר ועכשיו בא להחמיר כדי שלא יבואו להקיל יותר מדי טוב ונכון שהוא כמו הדרבון הזה שמרגיל הפרה לתלמיה וכמו שהוא הענין בבעלי תשובה כמ״ש הרמב״ם בשמנה פרקים והמסמרות נטועים כמו הנטוע הזה שהאדם עוקרו ושותלו במקום אחר כן לפעמים ימצא הגם שדברי החולק הזה במקום זה בלתי צודקים בנדון זה, מ״מ צודקים בנדון אחר, או המסמרות הנטועים, כי מן הנטיעה נדע מה יהי׳ פרי הרצון כשאתה רואה נטועה אתה יודע אם מן העץ הזה יצמיחו הגפנים או התפוחים או שקדים וכדומה כן מדברי החולק נשמע לדברי התנא קמא, כמו שאמרו בכמה מקומות בתלמוד מדר׳ פלוני נשמע לרבנן כי לולי שהובאו דברי החולק לא היינו מבינים דברי הראשון ועל כן לא הניח מלכתוב דעת שניהם אע״פ שידוע שהלכה כב״ה כתב דברי ב״ש מטעמים האמורים וכן שאר פלוגתות החכמים ואל יעלה בדעתך לטעות ע״י מה שכתבתי לומר שבית הלל היה בימי שלמה כי זה בלתי צודק כי שלמה בנה בית ראשון והלל הי׳ בזמן בית אחרון ולא נהג נשיאותו עד לאחר ג׳ שנים למלכות הורדוס כדאיתא בתו׳ פ״ק דכתובות וכן היא בסדר עולם, אלא כבאתי במשל כי בימיו כמו כן היה לפעמים מחלוקת בין סנהדרי גדולה וקטנה, בעלי אסופות שכולם היו נאספים במעמד הר סיני דכתיב את

אשר

בספר זה היה קהלת הכם : ואזן. עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה ובא ועשה לה אזנים שתיקן עירובין סייג לשמירת שבת ותיקן נטילת ידים סייג לטהרה וגזר על השניות סייג לעריות : (י) בקש קהלת. נתן לבו והזר על הדבר ומצאו : למצא דברי חפץ. הלכה למשה מסיני : וכתוב ישר. זה תורה שבכתב והנביאי׳ : (יא) דברי חכמים. שעשו סייג לתור׳ בגזרות להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו עד חצות וקריאת שמע דערבית כמו כן : כדרבונות. מה דרבן זה מכוונת הפרה לתלמיה כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים : וכמשמרות נטועים. מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים ומה נטיעה פרה ורבה אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם : בעלי אסופות. מסמרים שיש להם גלגולת הכובא וגבה גרוס״ה בלע״ז כך פי׳ דונש בן לברט. נתנו מרועה אחד. כל דבריהם דברי אלהים חיים הוא אמרן ורועה א׳ נתנן משה מפי הגבורה : וכמשמרות. כתיב בשי״ן שהתורה בעשרים וארבע ספרים וכמנין משמרות כהונה ולויה :

ויותר

אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה, דברי חכמים כדרבונות איתא במדרש והובא בתו' פרק זה בורר (דף כ"ו ע"א) כדרבונות ככדור, של בנות שזורקין זו ליד חברתה, כך אדם מוסר דברי תורה לחבירו וחבירו לחברו ולתלמידיו זה לזה ומתפקחין זה מזה, מרועה א' נתנו על ידי מרע"ה וזה מרעה ר"ת מרע"ה נתנו מרועה א' וקרא למרע"ה רועה ככתוב ומשה הי' רועה כי הי' רועה מנעוריו בימי הבל ובימי יתרו והי' רועה ישראל ומנהיגם והי' זן אותם כי המן הי' בזכות משה מ' שנה לכן ראוי להקרא רועה א' מיוחד שברועים:

(יב) וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר׃ (יג) סוֹף ס' רבתי דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת־מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם׃ (יד) כִּי אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִא בְמִשְׁפָּט

(יב) ויותר מהמה בני הזהר. יותר מיושר דברי אמת דברים הכתובים בספרים המזכרים למעלה: בני הזהר לשמור דברי חכמים. ואם תאמר אם יש בהם צורך למה לא נכתבו: עשות ספרים הרבה אין קץ. אם באנו לכתוב לא הספקנו: ולהג הרבה יגיעת בשר. ואם בא להג לבו לגירסא הגיון יותר משה שאין הלב משיג יגיעה היא לבריות שאין להשיג. ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל: אך (יג) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא. מה שתוכל עשה ולבך לשמים: ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. כי לדבר הזה נברא כל האדם: (יד) כי את כל מעשה. אשר אדם

(יב) ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אמר שהחכמים דבריהם כדרבונות. והזהיר בנו שיהיה זהיר יותר לעשות ספרים הרבה כי המה דברו בקצור ואין כל אדם יוכל לירד לסוף דעתם על כן העשה ספרים אין קץ ולהג הרבה לשון להגות יגיעת בשר ר"ל שתטריח עצמך בטרחא רבה בשקידה ותמידות כי התורה איננו אלא יגיעת בשר אבל השכל כל עוד שילמוד וימצא חדושי התורה יתאוה יותר ללמוד ולידע ענייני התורה אשר אין להם קץ ותכלית ואין הלמוד לטורח עליו כשילמוד לשם שמים אבל אל תלמוד והעשה הספרים כדי להתנשאות ולהתייקר בהם או קרדום לאכול מהם:

(יג) כי סוף דבר הכל נשמע כלומר בסופך עתיד להתגלות מעשיך והכל נשמע מן בני אדם אם כוונתך היתה לשם שמים או לא או הרצון הכל נשמע למעלה ועל כן את האלהים ירא או יאמר סוף דבר וגו' הרצון הנה אמרתי לך שתעשה ספרים אין קץ ופן תשיב אמריך מתירא אני פן דברי לא יהיו מקובלים על הדעת ואל יכנסו באזני הקוראים הספרים אמר תכלית הדברים אני אומר לך שהכל נשמע בתנאי זה את האלהים ירא וגו' מה שאין כן כשאיננו ירא אלהים כמו שאז"ל על דואג שתורתו לא היתה רק משפתים ולחוץ ולא נכנסו באזני השומעים וכמו שכתבנו בתחלת הספר בפסוק מה יתרון, כי זה כשתהי' ירא אלהים כל האדם כלומר כל האדם נשמעים לך, וכאלו אמר לכל האדם וקאי אנשמע דרישא דקרא דקאמר הכל נשמע ולמי נשמע לכל האדם או הוא ע"ד שאמרו כי זה כל האדם כל האדם לא נברא אלא בשביל זה, וחד אמר שקול זה כנגד כל העולם, וחד אמר שקול זה כנגד כל העולם, וחד אמר אלא לצוות לזה, לדברי כולם הוא הטוב מאוד בעיני האל ית' א"כ מן הראוי שדבריו יהא נשמעים, ונתן סבה לביהם ירא האלהים ואמר:

(יד) כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט הרצון שכל המעשה מעשית האלהים יביאנו במשפט על כל נעלם, ואפשר לפרש על כל נעלם, העון שעושה אדם בסתר הוא חמור ממה שעושה בגלוי, וכמו שאמרו בב"ק שגנב תשלם כפל מפני שעושה היו כאילו עין שלמעלה אינו רואה, וגרע מגזלן, והנה עון גדול. עשה על כן אמר על כל החטאים הוא בנעלם אם טוב ואם רע, ולכן אם כוונתך לש"ש ויראת מאלהיך מה ט"ב ואז תשכון בטח

ולפי שגם הטוב יביא במשפט כדי שישקול הזכיות והעונות זה כנגד זה הזכיות המפורסמים כנגד העונות המפורסמים והנעלמים כנגד נעלמות, כי גם הזכיות והמצות באדם עושה בסתר הם מעולים מאד כי בודאי עשה לשם לא נתכוון לדבר אחר, והנה אין מקום לפי דברנו למה שהקשו חכמים ז״ל איך יביא הטוב במשפט ודרשו על זה כמה דרשות כי נתיישב כפשוטו ועל כן אמר שהכל יביא במשפט על כן אמרתי את אלהים ירא ואת מצותיו שמור, ואז לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים, ונזכה לישב בצל חי העולמים וישיבת גדולי החכמים במתיבתא דרקיע ובמתיבתא׳ עלאי׳ גם לטוב הצפונה ולראו׳ ירושלים ובית המקדש, במהרה בימינו אמן, ונשלמתי הראשונה היתה בהרשעים למנ״י שפ״ו פ״ק, ומהדורא בתרא ג׳ כ״ט תשרי ש״ן פ״ק כי בימי וביני היתה עסקי ומלאכתי בספרי אדרת אליהו, גם היתה מוטל עלי טרחת הישיבה פה ק״ק ווערמייזא, כאשר יזכני להגות תורתו הקדושה אני וזרעי ובני משפחתי ובנ״י בשקידה ותמידות, גם יזכה אותי שיהיו דברי אשר כתבתי בספרי נאהבים לפניו למעלה ונחמדים למטה וילמדו בתוכם כל עם ה׳ אמן וכן יהי רצון מבקש הערוך בבגידת הזמן המחבר הספר הזה, נאום הקטן **אליהו** בן לאמ״א מוהר״ר **משה** זצ״ל ה״ה **לואנץ** לפ״ק, ופרשת ויסגר י״י **בעדו** עם מספר התיבות עולם ש״ץ:

בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל־נֶעְלָם אִם־טוֹב וְאִם־רָע׃ סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם׃

אדם עושה. יביא האלהים במשפט. ולכך נקוד משפט בה״א (סגו״ל) והטעם למעלה לפי שאינו דבוק לשם. על כל נעלם. אפילו על השוגג: אם טוב ואם רע. אפילו נכשל במצוה כגון נותן צדקה לעני בפרהסיא. סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו׳: **חזק**

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם׃

הסכמה

מבית הדפוס אשר נדפס בראשונה

בהעלות ה׳ את **אליהו** בסערה מאמרות ובקי בהן ובשמועתיהן כוונותיהן בכל צדי צדדיהן ואלכסוניהן מקושש כלה, ראה ראיתי דברי פי חכם חן וכבוד לתפארת ולתהלה, כפנינים יפונין סלע משיק מרגליות וזיקוקין דנורא בגבורה וגדולה, לקח מתנות באדם ושבה שבי מעלה, רכב ישראל ופרשיו רבו חדושיו ושמו פרושיו על דרך הנסתר והנגלה, ומי כמוהו מורה באצבע ובפנים מסבירות טובה הכמה עם נהלה, משמח אלהים ואנשים הנגשים לעמוד בסוד ה׳ ובתורתו הקדושה להבינה ולהשכילה, ביתר שאת ויתר עז בביאור **קהלת** ויקרא שמו **מכלול יופי** בהוד והדר כלולה ובכן מצוה להדפיסו ויתפשט בכל הגולה תחת כל השמים יברכהו ויאשרוהו כל גוי קדוש סלה, הא לכם זרע צדק ואמת שתול על פלגי מים אשר בהשלה, גולות עליות שלג אלהים מהלך לאגפיו בללה, וכן תשמחו בו וישמח ה׳ בכם וישפיע לכם חדוה וגילה, בעיר הקדש כי נרבה ישועתו לבוא ובזכותו ימהר ויחיש הגאולה, כה דברי נמלה שפלה, השרוד מאוד יושב בעמק עכור הגולה. **שמעון וואלף** בן לא״א כהר״ר **משה יהודא ליווא** ז״ל ה״ה מגזע **אופנהיים** המפורס׳, חונה ברביעי בשבת פרשת את העדת אשר אתן אליך **השצ״א**.

(עי׳ בהקדמת **התוי״ט** לסדר **טהרות** שאלה לרבי **שמעון וואלף** הנ״ל שישלח לו הכת״י של **מהר״ם מרוטנבערג** והוא שלח לו ובקש ממנו להביא חדושיו בתוך חבוריו ובמסכת **אהלות** פרק ג׳ משנה ב׳ **מביא דבר בשמו**).

